

ISSN 2409-9260

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

**НАУКОВИЙ
ВІСНИК
№ 9 (229)**

Одеса – 2015

Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2015. – № 9 (229). – 248 с. – Мови: укр., рос., англ.

Редакційна колегія

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського національного економічного університету. Протокол № 4 від 24 грудня 2013 р.

Головний редактор: Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Заступник головного редактора – Рябіка Володимир Леонідович

I. Економічні науки: Зверяков М.І. – д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України, Ковальов А.І. – д.е.н., професор, Уперенко М.О. – д.е.н., професор, Осипов В.І. – д.е.н., професор, Максимова В.Ф. – д.е.н., професор, Харічков С.К. – д.е.н., професор, Карпов В.А. – к.е.н., доцент

II. Політичні науки: Кармазіна М.С. – д.політ.н., професор, Коваль І.М. – д.політ.н., професор, Мілова М.І. – д.політ.н., професор, Пахарев А.Д. – д.політ.н., професор, Пойченко А.М. – д.політ.н., професор, Попков В.В. – д.філософ.н., професор

III. Історичні науки: Демін О.Б. – д.істор.н., професор, Панчук М.І. – д.істор.н., професор, Солдатенко В.Ф. – д.істор.н., професор, Стюпін А.О. – д.істор.н., професор, Хмарський В.М. – д.істор.н., професор, Щербіна Н.Ф. – к.е.н., доцент

Свідцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 20991-10791ПР від 18 серпня 2014 р. (перереєстрація)

Збірник наукових праць «Науковий вісник» зареєстрований президією ВАК України від 26 січня 2011 р. № 1-05/1 як наукове видання з економічних наук, від 23 лютого 2011 р. № 1-05/2 як наукове видання з політичних наук.

Включено до наукометричної бази даних Російський індекс наукового цитування (РІНЦ) згідно договору № 428-07/2014 від 18.07.2014 р. – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Індексування і реферування: реферативна база даних «Україніка наукова», Український реферативний журнал «Джерело», Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru, Google Scholar <http://scholar.google.com.ua/citations?user=PEf4fZIAAAAJ&hl=ru>, електронний архів Одеського національного економічного університету.

Засновник і видавець збірника наукових праць – Одеський національний економічний університет.

Адреса редакційної колегії: Україна, 65082, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8, ОНЕУ
тел.: (0487) 32-77-95
E-mail: n.visnik.oneu@ukr.net

© Одеський національний економічний університет

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Акименко Наталя, Кравцов Максим, Рябова Катерина

Дослідження напрямків вдосконалення логістичної діяльності міжнародних транспортних підприємств.....5

Акименко Наталя, Рябова Катерина

Вдосконалення механізму транспортно-логістичного обслуговування міжнародних вантажних перевезень як фактору підвищення конкурентоспроможності підприємств.....15

Ananyeva Maria

Selection rationale of powerful good distribution methods manufacturing enterprises.....27

Басюріна Наталія, Бантовська Олександра

Аналіз стану хлібопекарської промисловості України та перспективи розвитку.....37

Гринчук Тетяна

Підходи до аналізу сучасного стану зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах регіону та факторів, які впливають на його розвиток.....48

Гургула Тетяна

Удосконалення системи мотивації праці посадових осіб органів місцевого самоврядування.....60

Дашевська Ольга

Геополітичний імідж країни.....70

Квач Ярослав

Тенденції розвитку сучасного кейнсіанства.....80

Кравченко Оксана

Методичні аспекти розрахунку макроекономічної ефективності ресторанного господарства.....91

Орлик Оксана

Застосування методу аналізу ситуацій в системі забезпечення економічної безпеки підприємства.....106

Подольчак Назар, Вішка Ірина

Оцінювання рівня розвитку машинобудівних підприємств Львівщини за допомогою таксономічного методу.....119

Продіус Оксана, Боєру Микола

Вплив реклами на ефективність діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання.....135

Продіус Оксана, Власенко Марина

Проблемы морских контейнерных перевозок в Украине.....147

Скрипник Наталья, Харичков Сергей

Концепция методов системного анализа связей субъектов кадрового потенциала подразделений промышленного предприятия.....161

Сментина Наталія

Державне управління інвестиційними потоками на регіональному рівні.....174

Yankova Olena

Current situation and development prospects of oil and fat production in Ukraine.....183

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Білоусов Олександр

Криза традиційної моделі представницького правління в постіндустріальному суспільстві та шляхи її подолання.....194

Шевченко Світлана

Римо-католицька церква на початку ХХІ століття: проблеми модернізації в умовах політико-правової інтеграції ЄС.....214

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Волканов Сергей

Военная реформа 501/0 г. до н.э. в Афинах. Стратеги и Полемах в 501-487 гг. до н.э.....225

Попков Василий

Духовная культура как осевой фактор устойчивого развития общества.....234

НАШІ АВТОРИ.....117

УДК656.025.4

Акименко Наталя, Кравцов Максим, Рябова Катерина
ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРЯМКІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ
ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У даній статті розглянуті теоретичні аспекти визначення транспорту, видів транспорту та його класифікація. Проаналізована динаміка міжнародних транспортних перевезень за видами транспорту за певний період. Визначене поняття та мета логістичної діяльності, здійснюваної міжнародними транспортними підприємствами. Звернена увага на вимоги, при дотриманні яких логістика сприяє підвищенню ефективності діяльності транспортного підприємства. Приділено увагу юридичним особливостям здійснювання логістичної діяльності міжнародними транспортними компаніями. Вказані особливості складання транспортних договорів та основні нормативні та правові акти, що їх регулюють. Визначені аспекти відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання обов'язків, які передбачені договором транспортного експедирування. Сформовані напрямки вдосконалення основних шляхів підвищення ефективності логістичної діяльності на міжнародному транспортному підприємстві.

Ключові слова: логістика, логістична діяльність, ефективність, транспорт, експорт, імпорт.

Акименко Наталья, Кравцов Максим, Рябова Екатерина
ИССЛЕДОВАНИЕ НАПРАВЛЕНИЙ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ТРАНСПОРТНЫХ
КОМПАНИЙ

В данной статье рассмотрены теоретические аспекты определения транспорта, видов транспорта и их классификация. Проанализирована динамика международных транспортных перевозок по видам транспорта за определенный период. Определено понятие и цель логистической деятельности, осуществляемой международными транспортными предприятиями. Обращено внимание на требования, при соблюдении которых логистика способствует повышению

ефективності діяльності транспортного підприємства. Уделено увагу юридическим особливостям здійснення логістическої діяльності міжнародними транспортними компаніями. Виділені особливості складання транспортних договорів і основні нормативні і правові акти, котрі їх регулюють. Визначені аспекти відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання обов'язків, передбачених договором транспортного експедирування. Сформовані напрями удосконалення основних шляхів підвищення ефективності логістическої діяльності на міжнародному транспортному підприємстві.

Ключеві слова: логістика, логістическа діяльність, ефективність, транспорт, експорт, імпорт.

Akimenko Natalya, Kravtsov Maksym, Ryabova Kate

RESEARCH DIRECTIONS OF PERFECTION LOGISTICS ACTIVITIES OF INTERNATIONAL TRANSPORT COMPANIES

This article discusses the theoretical aspects of transport, means of transport and its classification. The dynamics of international transportation by mode for the period. Definitions and purpose logistics activities carried out by international transport companies. Attention is paid to the requirements under which enhances logistics efficiency of the transport company. Attention is paid to the legal aspects of the logistics of putting into effect the international transport companies. These features drawing up transport contracts and major regulatory and legal acts that regulate this. Aspects responsibility of the parties for non-performance or improper performance of duties required by the contract of freight forwarding. Prevailing ways of improving basic ways to improve the logistics of the international transport company.

Keywords: logistics, logistics activities, the effectiveness, transport, export, import.

Постановка проблеми. У зв'язку зі становленням ринкових відносин останнім часом з'явився та активно розвивається новий науково-практичний напрямок – логістика. Зацікавленість, яку виявляють до логістики вітчизняні вчені, науково-технічні співробітники, менеджери промислових підприємств, пояснюється, в

першу чергу, тими результатами в економіці, які отримали промислово розвинуті країни завдяки її використанню. Впровадження логістики в діяльність промислових та торговельних підприємств дозволяє суттєво скоротити усі види запасів продукції, витрати у постачанні, виробництві та збуті, знизити собівартість продукції тощо. Таким чином, зацікавленість щодо вивчення логістики зумовлена потенційними можливостями підвищити ефективність господарської діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню напрямів вдосконалення логістичної діяльності приділяли увагу багато відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як В.І. Арсенев, Б.В. Артамонов, Р.Л. Губерман, П.В. Куренков, Л.В. Мазо, С.В. Милославська, К.І. Плужников, О.В. Соколова, К.В. Холопов. Дослідження вчених сприяли вагомому внеску в напрямки вдосконалення логістичної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день питання дослідження логістичної діяльності є досить актуальним та має багато невирішених та не винайдених підходів до напрямів вдосконалення здійснювання логістичної діяльності міжнародними транспортними компаніями.

Формування цілей статті. Метою роботи є визначення доцільних та перспективних напрямків вдосконалення логістичної діяльності міжнародних транспортних підприємств.

Основний матеріал. Транспорт є ключовою ланкою соціально-економічної системи держави і належить до стратегічно важливих галузей національної економіки, без ефективної роботи якої неможливе подальше підвищення добробуту суспільства. Основні завдання транспорту – своєчасне, якісне та цілкове задоволення потреб галузей економіки та населення у перевезеннях, підвищення економічної ефективності його роботи. Пріоритетною ознакою національної транспортної політики є становлення національного ринку транспортних послуг. Транспортні послуги слід розглядати як сукупність послуг, пов'язаних з фізичним переміщенням у просторі пасажирів, багажу та вантажів.

З розвитком та становленням розвитку економіки та ринкових відносин у сфері перевезень з'явилась необхідність у створенні компаній які надають всі транспортно-експедиторські та логістичні

послуги за всіма видами транспорту. Загалом виділяють такі види транспорту (рис. 1).

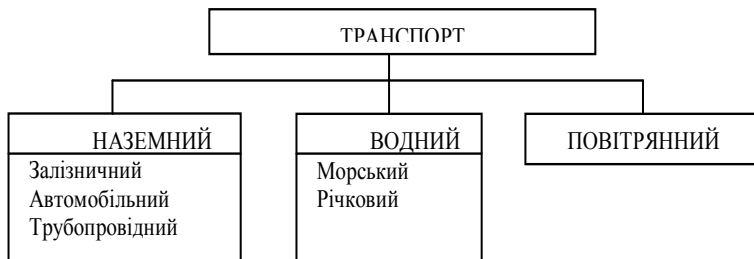

Рис. 1. Види транспорту

Незалежно від вибору транспорту виділяють наступні види транспортних послуг (рис.2).

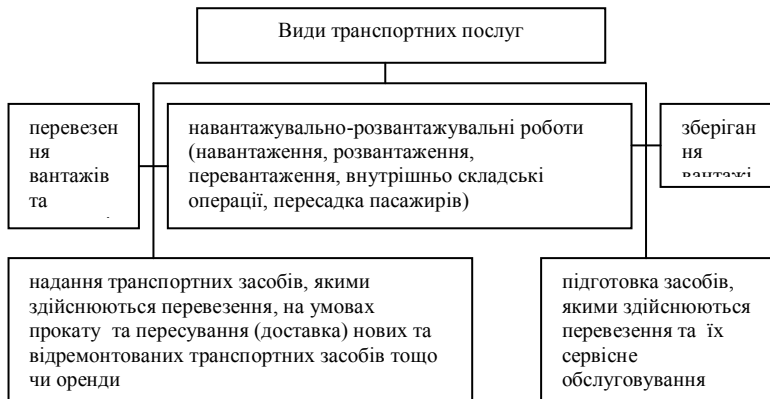

Рис. 2. Види транспортних послуг

Виходячи з визначення видів транспорту та послуг, що надаються можна сказати, що транспортно-експедиторська компанія – це компанія, яка надає послуги з перевезення чи пересадки пасажирів та вантажів, виконання зберігання, навантаження, розвантаження вантажів, а також надання, підготовки та сервісного обслуговування транспортних засобів, що надаються.

Наразі можна, сформувати класифікацію транспортних послуг за наступними ознаками (рис 3.).

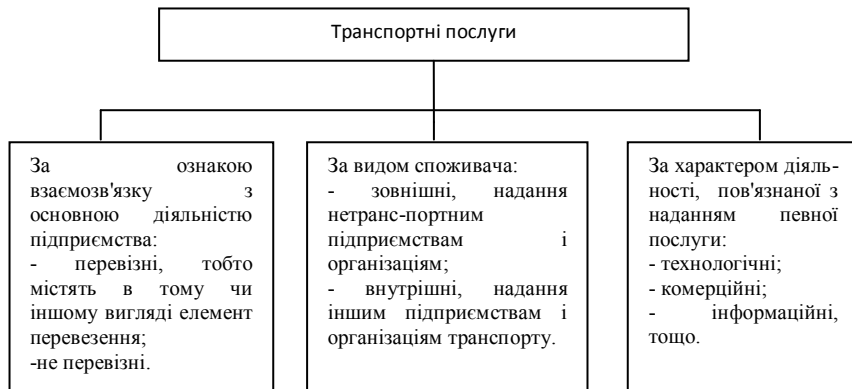

Рис. 3. Класифікація транспортних послуг

У структурі світової транспортної системи різні види транспорту мають специфіку функціонування, особливо сьогодні, коли зростають вимоги щодо якості послуг, забезпечення максимальної швидкості та зручності перевезень за умови мінімального використання відповідних ресурсів. На потенціал окремих видів світового транспорту поряд із внутрішніми інфраструктурними чинниками, що визначаються кількісними та якісними характеристиками транспортної мережі й рухомих транспортних засобів, найбільш вагомий вплив справляють глобальні чинники, а саме стан, тенденції, динаміка і структура розвитку світової торгівлі товарами, відповідно до якої формується попит та той чи інший вантажопотік на світових ринках та, як наслідок, визначається обсяг попиту на послуги з перевезень певними видами транспорту. Окрім тенденцій, що складаються у зовнішньоторговельній діяльності, на величину потенціалу світової транспортної системи впливають конкуренція на світових ринках транспортних послуг та інтеграційні процеси у світовому господарстві, що обумовлюють закріплення маршрутів руху вантажопотоків за відповідними країнами і регіонами в межах міжнародних транспортних коридорів, тим самим посилюючи їх

транспортний потенціал. Отже, саме їх потрібно враховувати при дослідженні тенденцій розвитку окремих видів транспорту.

Щодо наземних видів транспорту, що переважно забезпечують внутрішні та внутрішньоконтинентальні перевезення вантажів і пасажирів, то найбільш гостра конкуренція спостерігається між автомобільним та залізничним транспортом. Як відомо, автомобільний транспорт відіграє провідну роль, перш за все, у перевезеннях пасажирів. Кількість транспортних засобів зростає досить швидкими темпами: якщо в 1990 р. кількість автомобілів у світі складала 500 млн. од., у 2000 р. – 700 млн., то у 2012 р. – більш як 1,4 млрд. од. Найбільш розвинений автомобільний транспорт у США, Західній Європі та Японії, оскільки саме у цих країнах якість доріг є найвищою. Саме через це у розвинених державах світу автотранспорт домінує серед інших видів засобів переміщення. У США, за даними 2012 року, вантажообіг автотранспорту становить 30,2% загального вантажообігу, у країнах ЄС – 45,6%, а в деяких із них – 80% [7].

Динаміка обсягів перевезень автомобільним транспортом, свідчить про незначні зміни за період 2000–2013 рр. Вантажообіг автомобільного транспорту збільшився у 2013 р. порівняно із 2000 р. на 16,3%, а пасажирообіг – на 17,8%.

Залізничний транспорт утримує перше місце у структурі світового вантажообігу, стабільно нарощуючи обсяги перевезень. За період 2000–2008 рр. вантажообіг залізничного транспорту зріс на 67,4%, тоді як пасажирообіг – на 41,6%. Отже, зростання вантажообігу залізничного транспорту випереджало зростання пасажирообігу на 2,7% (відповідний коефіцієнт випередження дорівнює 1,027). У 2013 р. під впливом економічної кризи вантажообіг залізничного транспорту порівняно із 2012 р. скоротився на 11,9%.

Структура світового вантажообігу залізничного транспорту свідчить, що, за даними 2013 року, найбільшу частку в структурі вантажообігу займають Азія та Океанія – 38,6%, Америка – 33,1% і країни Європи – 26,8%. У світі країнами-лідерами за показником вантажообігу залізничного транспорту залишаються США (2,8 трлн. т-км у 2009 р.; у структурі національного вантажообігу займає найбільшу частку – 42,6%), Китай (2,2 трлн. т-км) та Росія (2 трлн. т-км).

Динаміка і структура світового пасажирообігу свідчить про стабільне зростання його обсягів, особливо в таких регіонах, як Азія і

Океанія (22,2% у 2012 р. порівняно із 2008 р.) та Америка (5,5%). Найбільша частка (74,2%) припадає на країни Азії і Океанії. За даними 2009 року, найбільший пасажирообіг серед країн зазначених регіонів мають країни ЄС (662,2 млрд. пас-км), Китай (394,6 млрд. пас-км) та Японія (396 млрд. т-км). У структурі пасажирообігу більшості країн світу залізничний транспорт займає незначну частку, поступаючись автомобільному й авіаційному транспорту. У країнах ЄС його частка становить лише 6,2%. На залізничний транспорт у структурі пасажирських перевезень припадає лише 0,3%, тоді як на автомобільний та авіаційний транспорт – 85,2% і 11,1% відповідно. У США автомобільний та авіаційний транспорт займають 82,7% та 9% відповідно. У структурі китайського пасажирообігу залізничний транспорт посідає другі позиції – 34,5%, поступаючись тільки автомобільному транспорту, питома вага якого складає 52,8%.

Зовсім незначну частку в структурі світового вантажо- та пасажирообігу серед внутрішніх видів транспорту займає внутрішній водний транспорт – його питома вага у світовому вантажообігу дорівнює 4%. В Європі внутрішнім водним транспортом, за даними 2012 року, перевезено 500 млн. т вантажів, у США – 800 млн. т, в Азії найбільшою у світі річкою Янцзи (Китай) перевозиться більш як 1,2 млрд. т щорічно [7].

Автомобільний, залізничний та внутрішній водний транспорт забезпечують перевезення вантажів у внутрішньоконтинентальних транспортних системах, тоді як головна роль у транспортуванні вантажів і пасажирів у міжконтинентальному сполученні належить морському та авіаційному транспорту відповідно.

Морськими маршрутами останні роки перевозиться понад 80% усіх зовнішньоторговельних вантажів. У 2012 р. обсяги морської торгівлі товарами склали 7,84 млрд. тонн, що на 4,5% менше, ніж у 2010 р., та на 1,8% менше за аналогічний показник 2008 р. Динаміка вантажообігу світового морського транспорту свідчить про стабільне збільшення обсягів вантажообігу, який за період 2003–2012 рр. щорічно зростав на 927 млрд. т-міль, або на 3,5% [7].

Результати аналізу регіональної структури морських перевезень світу (за експортними вантажопотоками) свідчать, що найбільшу частку в ній займають країни Азії, що розвиваються, – 39,1%. Це пов'язано з активним випереджувальним світові показники

розвитком економіки Китаю, Індії та Індонезії. На розвинені країни у структурі морських перевезень світу припадає 31,2%, з яких 17% – частка Північної Америки та країн Західної Європи. Найшвидшими темпами за період 2006–2012 рр. зростали обсяги перевезень вантажів морським транспортом країн із перехідною економікою (22,3% порівняно із 2006 р.) і Північної Америки (14,9%) [7].

Світовий повітряний транспорт характеризується високою концентрацією та є найбільш глобалізованою галуззю транспорту, в якій великі виробничі підприємства належать до транснаціональних корпорацій. Майже 50% перевезень пасажирів, вантажів і пошти на міжнародних та внутрішніх лініях виконується компаніями США (33,6%), Японії (5,9%) і Німеччини (4,6%). Найбільші 30 компаній світу здійснюють 70% загальносвітового вантажообігу на регулярних лініях. Серед десятки найкрупніших авіакомпаній світу шість є американськими: American Airlines, Delta Airlines, United Airlines, Northwest Airlines та Southwest Airlines [5].

Що стосується України, то обсяги перевезень вантажів в Україні починали повільно збільшуватися за видами транспорту у період з 2010 по 2013 роки.

Однак взагалі то можна зробити висновок, що об'єми перевезень вантажів усіма видами транспорту поступово збільшувалися протягом розглянутого періоду. Завдяки цьому можна говорити про позитивну динаміку збільшення обсягів перевезення вантажів.

Далі розглянемо ситуацію, що склалася на ринку транспортно-експедиторських послуг в Україні останнім часом:

- тільки окремі організації по міжнародним перевезенням в змозі виконувати комплекс транспортно-експедиторських послуг, як правило вони обмежуються тільки однією чи декількома функціями;

- дуже низький рівень системи підготовки міжнародних спеціалістів в даній області, вихід на міжнародний ринок непідготовлених спеціалістів підриває довіру до них з боку закордонних партнерів;

- правове регулювання діяльності в транспортно-експедиторській галузі не відображає економічної сутності нових форм господарювання;

- надзвичайне незадовільні умови проходження

транспортними засобами прикордонних митних переходів та пограничних пунктів;

- практичні бездіяльні механізми захисту українських міжнародних перевізників та експедиторів від іноземних та вітчизняних не добропорядних вантажовласників, конкурентів, кримінальних елементів на автодорогах;

- практично відсутня система страхування транспортно-експедиторських операцій та контролю за вантажем при перевезеннях;

- має місце дуже низький рівень забезпечення транспортно-експедиторських підприємств інформаційними технологіями, в результаті чого відбуваються численні затримки в організації транспортування вантажів.

В умовах спаду виробництва, що призводить до зниження об'ємів транспортно-експедиторської роботи і як результат – до втрати надійних джерел самофінансування усіх видів транспорту, необхідна розробка комплексних заходів по проведенню ефективної інвестиційної політики.

Необхідно приділяти посилену увагу розробці ефективних обґрунтованих комплексних програм розвитку транспортно-експедиторських послуг для залучення зарубіжних інвесторів, без допомоги яких розвиток транспортно-експедиторської галузі в Україні є досить важким.

Однією з найважливіших складових господарської діяльності транспортно-експедиторської компанії є логістична діяльність. Зарубіжний досвід діяльності фірм і компаній свідчить, що скорочення на 1% логістичних витрат еквівалентне близько 10%-му збільшенню обсягу продажів.

Логістична діяльність – є комплексом функціональних, управлінських та забезпечуючих процесів та операцій, які спрямовані на трансформацію матеріальних і супутніх логістичних потоків, що є джерелом ресурсів для значного числа суб'єктів в каналах та ланцюгах поставок [1].

Мета логістичної діяльності – формування комплексної корисності логістичного продукту або логістичної послуги у відповідності з запитами споживачів з-за умови забезпечення необхідного рівня економічної безпеки суб'єкта логістичної діяльності. Завданням логістичної діяльності, є досягнення з

найменшими витратами максимальної пристосованості суб'єктів логістичної діяльності до мінливої ринкової ситуації, підвищення власної частки та одержання конкурентних переваг, тобто забезпечення необхідного рівня економічної безпеки та рівня конкурентоспроможності; формування відповідного логістичного потенціалу для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки суб'єктів логістичної діяльності [1].

Розвиток логістики здійснює істотний вплив на вдосконалення системи ринкових відносин. Успішне застосування логістичної концепції в діяльності сучасного підприємства дозволить підтримати корпоративну стратегію, оптимізувати товарні та інформаційні потоки компанії, а також забезпечити гармонізацію інтересів усіх учасників ланцюга руху товару.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Логістична діяльність транспортних підприємств дуже важлива, адже транспорт є ключовою ланкою соціально-економічної системи держави і належить до стратегічно важливих галузей національної економіки, без ефективної роботи якої неможливе подальше підвищення добробуту суспільства. За правильного застосування наведених рекомендацій щодо створення, впровадження та подальшого розвитку всіх видів забезпечення логістичної діяльності спостерігається зниження загальних витрат та підвищення рівня обслуговування клієнтів. Злагодженість логістичної діяльності підприємства є запорукою ефективної діяльності самого підприємства.

Література

1. Алькема В. Г. Генезис і розвиток економічної безпеки суб'єктів логістичної діяльності : дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук / В. Г. Алькема. – К., 2011. – 501 с.
2. Внешнеторговые сделки: Учебное пособие / Сост. И.С. Гринько. - Сумы: Фирма «Реал», 1994. – 464 с.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/
4. Макарова И.В., Семенова Е.А. Влияние логистики на конкурентоспособность предприятия. – Режим доступу: <http://economyar.narod.ru/makarova.pdf>
5. Мир воздушного транспорта в 2012 году [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : www.icao.int/icaonet/dcs/9921/9921_ru.pdf

6. Тихін В.Г. Міжнародне приватне право: Підручник \ В.Г. Тихін. - Мн.: Книжковий Дім, 2007. – 320 с.

7. EU energy and transport in figures 2013. Luxembourg: Office for the Official Publications of the European communities, 2013. – 232 p.

8. Review of maritime transport 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2013_en.pdf

1. Al`kema V. G. Genezy`s i rozvy`tok ekonomichnoyi bezpeky` sub'yektiv logisty`chnoyi diyal`nosti : dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. ekon. nauk / V. G. Al`kema. – K., 2011. – 501 s.

2. Vneshnetorgovye sdelky`: Uchebnoe posoby'e / Sost. Y`.S. Gry`n`ko. - Sumy: Fy`rma «Real», 1994. – 464 s.

3. Derzhavny`j komitet staty`sty`ky` Ukrainy` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu : www.ukrstat.gov.ua/

4. Makarova Y`.V., Semenova E.A. Vly`yany`e logy`sty`ky` na konkurentosposobnost` predpry`yaty`ya. – Rezhy`m dostupu: <http://economyar.narod.ru/makarova.pdf>

5. My`r vozdushnogo transporta v 2012 godu [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu : www.icao.int/icaonet/dcs/9921/9921_ru.pdf

6. Ty`xin V.G. Mizhнародне pry`vatne право: Pidruchny`k \ V.G. Ty`xin. - Мн.: Кны`zhkovy`j Dim, 2007. – 320 s.

***Рецензент:** Яшкіна О.І. д.е.н., доцент кафедри маркетингу
Одеського національного політехнічного університету*

1.06.2015

УДК 656.025.4.009.12

Акименко Наталя, Рябова Катерина

**ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ТРАНСПОРТНО-
ЛОГІСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ
ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ЯК ФАКТОРУ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

У науковій статті розглянуті теоретичні основи транспортного обслуговування та логістичної діяльності. Зазначені транспортні, а

також логістичні компанії, які виконують роль певних логістичних посередників. Досліджена сутність, розглянуті проблеми та тенденції розвитку механізму транспортно-логістичного обслуговування міжнародних вантажних перевезень в Україні. Надано характеристику основних видів змішаних перевезень. Виявлені умови надання транспортно-логістичних послуг; формування власних складських приміщень компаній; створення ефективних логістичних центрів та їх багатоаспектного планування. Визначена значимість проектування та введення мультимодальних перевезень всіма видами транспортно-експедиторських компаній. Виявлені можливості скорочення фінансових витрат, збільшення бюджету та розширення спектру послуг, які надаються клієнтам фірм. Проведено обґрунтування заходів, щодо можливого розвитку та покращення транспортно-експедиторської галузі в Україні, а також підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: тенденції вдосконалення, мультимодальні перевезення, транспортно-логістичне обслуговування, транспортно-експедиторські організації, логістичні центри, міжнародні вантажні перевезення, конкурентоспроможність.

Акименко Наталья, Рябова Екатерина

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА
ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ГРУЗОВЫХ ПЕРЕВОЗОК КАК ФАКТОРА
ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЙ**

В научной статье рассмотрены теоретические основы транспортного обслуживания и логистической деятельности. Указанны транспортные, а также логистические компании, которые выполняют роль определенных логистических посредников. Исследована сущность, рассмотрены проблемы и тенденции развития механизма транспортно-логистического обслуживания международных грузовых перевозок в Украине. Охарактеризованы основные виды смешанных перевозок. Вывявленные условия предоставления транспортно-логистических услуг; формирование собственных складских помещений компаний; создание эффективных логистических центров и их многоаспектного планирования.

Определенна значимость проектирования и ввода мультимодальных перевозок всеми видами транспортно-экспедиторских компаний. Выявленные возможности сокращения финансовых затрат, увеличение бюджета и расширение спектра услуг, предоставляемых клиентам фирм. Проведено обоснование мероприятий по возможности развития и улучшения транспортно-экспедиторской отрасли в Украине, а также повышения конкурентоспособности отечественных предприятий.

Ключевые слова: тенденции совершенствования, мультимодальные перевозки, транспортно-логистическое обслуживание, транспортно-экспедиторские организации, логистические центры, международные грузовые перевозки, конкурентоспособность.

Akimenko Natalya, Ryabova Kate

IMPROVEMENT OF THE MECHANISM OF TRANSPORT-LOGISTICS SERVICES INTERNATIONAL FREIGHT AS A FACTOR OF ENHANCE COMPETITIVENESS OF COMPANIES

In the scientific article describes the theoretical basis of the transport service and logistic activities. Provide transport and logistics companies, which act as intermediaries of certain logistics. The essence, the problems and tendencies of development of the mechanism of transport and logistics services for international transport of goods in Ukraine. It describes the main types of intermodal transport. Identified terms of transport and logistics services; the formation of its own storage space companies; the establishment of effective logistics centers and their multidimensional planning. Determining the significance of the design and commissioning of multimodal transport all kinds of freight forwarding companies. Identified opportunities to reduce financial costs, an increase in the budget and expanding the range of services provided to clients of the firm. A study of measures on development opportunities and improve the freight forwarding industry in Ukraine, as well as increasing the competitiveness of domestic enterprises.

Keywords: improving trends, multimodal transport, transport logistics services, freight forwarding organization, logistics centers, international freight transportation, competitiveness.

Постановка проблеми. Збільшення напруженості у комерційній та виробничій діяльності підприємств України, а також велика значимість зовнішньоекономічного розвитку, зумовили необхідність у створенні ефективних, якісних та мобільних транспортно-логістичних послуг, які забезпечують здійснення вантажних перевезень. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на ринку міжнародних транспортних послуг потребує великих зусиль зі створення нових заходів для розвитку транспортних та логістичних систем, якісних послуг та здатності використовувати новітню техніку та технології. Саме тому комплексне і надійне рішення виникаючих транспортних та логістичних завдань, під час наближення до європейського простору, потребує вдосконалення механізму транспортно-логістичного обслуговування міжнародних вантажних перевезень, що може стати фактором підвищення конкурентоспроможності підприємств України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі питання теорії й практики транспортного та логістичного обслуговування зовнішньої торгівлі розглядалися в працях відомих зарубіжних науковців: Кендалла Л.К., Кейнса Дж.М., Ліндєрта П.Х., Альдертона П.М., Бенсона Д., Уайтхеда Дж., Гехтбарга А. Питанням ефективності функціонування транспортно-експедиторської діяльності приділяли увагу такі українські і російські вчені і фахівці, як Коскіна Ю. А., Пічугіна Ю.В., Бунича П.Г., Бурмистрова М.М., Винникова В.В., Гаджинський А.М., Краєва В.І., Котлубай М.І., Лівшиць В.Н., Лимонов Е.Л., Міхин А.А., Немчиков В.С., Примачов Н.Т., Раховецький А.Н., Румянцева А.П., Боровський В.М., Жихарева В.В., Захаров О.В., Дергачов В.О., Приходько Ю.М., Котлубай О.М. та інші науковці.

Аналізуючи результати наукових досліджень українських вчених, чітко простежується тенденція збільшення витрат ресурсів для формування цілісної транспортно-логістичної системи, що займає одне з перших місць як для економічного стабілізування країни так і для збільшення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Саме ці висновки дозволили розвинути головні заходи вдосконалення процесу створення цієї системи, які й розкриваються у даній статті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальна проблема створення ефективної транспортної мережі

зумовила розвиток усіх видів транспортування України, а також збільшення ролі міжнародних вантажних перевезень, що й стало головним завданням більшості вчених та науковців у даному напрямку. Однак, не зважаючи, на істотну кількість робіт у цьому напрямку, залишаються питання, які потребують подальшого вдосконалення. Звертаючи увагу на економічну та політичну нестабільність в Україні а також не достатнє фінансування галузі, одним з питань виступає факт невеликої кількості логістичних центрів у країні, що зумовлено також відсутністю ефективного та постійного розвитку цих центрів для надання сучасних транспортно-логістичних послуг. Іншим питанням виступає саме здатність транспортно-експедиторських підприємств задовольняти потреби сучасних клієнтів, що зумовлено саме розвитком нових технологій та методів надання тих чи інших видів послуг. Їх визначенню та вдосконаленню присвячена дана стаття.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження транспортно-логістичної системи України, а також виявлення та обґрунтування можливостей удосконалення механізму транспортно-логістичного обслуговування міжнародних вантажних перевезень, як фактору підвищення конкурентоспроможності підприємств країни.

Основний матеріал. Відомий науковий діяч А.М. Гаджинський визначає транспортно-логістичне обслуговування як систему доставки, що включає в себе перевезення товарів від постачальника до споживачів і виконання пов'язаних з цим завантажувально-розвантажувальних робіт, зберігання (розфасовку, упаковку, складування), страхування, фінансові послуги, інформаційні процеси і ведення відповідної документації [2].

При цьому, транспортно-логістичні послуги є сформованим комплексом логістичних операцій, що охоплюють велику кількість напрямків обслуговування вантажних перевезень, в тому числі і в міжнародному масштабі. Дане сервісне обслуговування відрізняється від інших логістичних сервісів масштабністю охоплюваних сфер і напрямків діяльності, значною кількістю операцій технологічного характеру, високими можливостями позитивного економічного ефекту для клієнтів. Сфера транспортно-логістичної діяльності включає цілий ряд послуг (рис.1) [3].

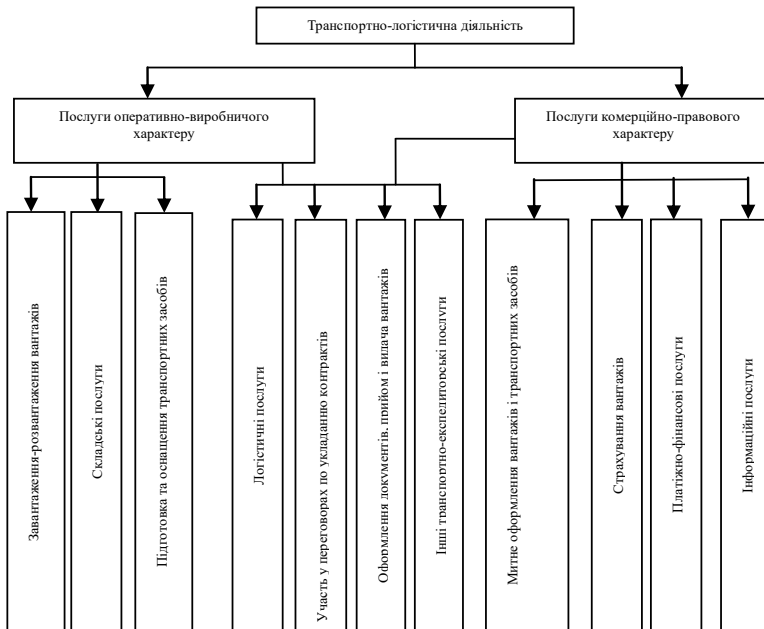

Рис.1. Різновиди послуг в рамках транспортно-логістичної діяльності

Виконання транспортно-логістичних послуг забезпечується завдяки транспортним а також логістичним компаніям, які виконують роль певних логістичних посередників, які і несуть відповідальність за якість наданих послуг. Саме ці фірми в даний час виступають головними гравцями на логістичному ринку країни. Такими компаніями виступають:

1. Транспортно-експедиторські організації. Транспортно-експедиторська компанія – компанія, що спеціалізується на організації вантажних перевезень і наданні широкого спектру логістичних послуг. Зазвичай такого роду компанії не мають чіткої галузевої спеціалізації і функціонують у всіх можливих і доступних географічних напрямках, частіше в міжнародних. Географічна експансія є для них пріоритетним напрямком розвитку.
2. Транспортна компанія. Транспортна компанія – це фірма, що займається вантажними перевезеннями, зазвичай діє в регіональному

масштабі або в межах визначеного внутрішнього чи міжнародного напрямку. Як правило, такі компанії є спеціалізованими за видом транспорту. Вони володіють великими транспортними активами, які здають в оренду іншим суб'єктам логістичного ринку або безпосередньо клієнтам.

3. Логістичний аутсорсер. Логістичний аутсорсер – компанія, орієнтована на надання послуг по комплексному аутсорсингу логістики. Принципова відмінність такого роду компаній заключається в наявності галузевих пропозицій, комплексності, складності реалізації послуг, регулярності їх надання і укладанні довгострокових контрактів. Як правило, для FMCG-компаній і рітейлу логістичні аутсорсери забезпечують розподілення товарів, а для промислових підприємств – організацію доставки від постачальників [4].

У рамках транспортно-логістичної діяльності вітчизняних підприємств спостерігається потреба у формуванні чіткого механізму, який буде проводити контролювання здійснення усіх операцій по вантажним перевезенням усіма видами транспорту, не зважаючи на різновид компаній та ступінь їх спеціалізації у наданні тих чи інших послуг своїм клієнтам. Можна сказати, що формування такого механізму та його постійне вдосконалення виступає першочерговим завданням для вдосконалення транспортно-логістичного обслуговування міжнародних вантажних перевезень.

Впровадження у європейський простір, а саме інтегровані поняття європейських країн як закономірність ринкової економіки, партнерство, розподіл праці та кооперування, формують тактику створення чіткої системи управління з налагодженими матеріальними та інформаційними потоками. Саме тому єврологістичні ланцюги великих масштабів приводять до збільшення ефективності механізму та зниженню тарифів логістичних посередників. Розглянемо наступні головні аспекти та заходи, які зможуть суттєво змінити якість транспортно-логістичного обслуговування України.

Перспективним напрямком співробітництва в рамках розвитку євро логістики є залучення додаткових обсягів транзитних вантажопотоків через митну територію України. У межах пункту перетину кордону на території України доцільно зосереджувати термінали, склади, перевантажувальні комплекси та інші транспортні інфраструктури, це необхідно для комплексної обробки під митним

контролем значних обсягів експортно-імпортних і транзитних вантажів. Велика кількість транспортно-експедиторських підприємств країни має можливість прийняти участь у комбінованому, сегментованому чи інтермодальному перевезенні. Описання сутності цих та інших видів змішаних перевезень наведені у (табл.1) [5, с.68,137].

Таблиця 1

Основні види змішаних перевезень та їх характеристика

Способи транспортування	Характеристики способів транспортування
Унімодальні перевезення	Здійснюються одним видом транспорту одним або декількома перевізниками. Якщо в перевезенні бере участь тільки один перевізник, то він видає власний документ перевезення, наприклад, коносамент, транспортну накладну, тощо.
Інтермодальні перевезення	Здійснюється декількома видами транспорту. При цьому один із перевізників організовує все перевезення від пункту відправлення до пункту призначення через усі проміжні пункти. Документи на перевезення видаються залежно від розподілу відповідальності за перевезення
Мультимодальні перевезення	Здійснюються різними видами транспорту, які належать одній і тій самій юридичній особі, або вона ними управляє. Оператор, який організовує перевезення, бере на себе відповідальність за усе перевезення. Саме він видає документ мультимодальної поставки
Сегментовані перевезення	Перевізник, який організовує перевезення, бере на себе відповідальність тільки за його частину роботи. Він може виписати документ на інтермодальне чи комбіноване перевезення
Комбіновані перевезення	Здійснюються більше ніж двома видами транспорту. Реалізуються шляхом перевезення вантажу в одному й тому ж контейнері чи транспортному засобі послідовно різними видами транспорту. Використовується наскрізний документ

Використання даних видів перевезень зможе суттєво зменшити фінансові затрати на транспортування тих чи інших видів вантажів. Завдяки мультимодальним перевезенням у підприємств країни буде здатність розширити першочерговий ряд послуг, які вони пропонують. Використання мультимодальних перевезень для підприємств України можливо здійснити у декількох напрямках. Першим з них виступає поєднання автомобільного транспорту із залізничним.

Одним із найбільш вигідних варіантів взаємодії з залізничним транспортом є використання перетину залізничних і автошляхів у Львівській області, що дозволить використовувати Транс-Європейську транспортну мережу для здійснення перевезень з країнами Європи та

СНД. Основні шляхи сполучення та країни, в напрямку яких можна використовувати перетини автомобільних і залізничних шляхів наведені у (табл. 2) [5, с.69].

Іншим перспективним напрямком автомобільно-залізничного співробітництва в майбутньому є ініційоване Китаєм будівництво високошвидкісної залізничної магістралі з Європи до Китаю, що проходить маршрутом Лондон – Париж – Берлін – Варшава – Київ – Санкт - Петербург – Москва – Єкатеринбург – Астана – Іркутськ – Улан-Батор – Пекін. Зростання обсягів торгівлі між Україною та ЄС, а також між ЄС та Китаєм, Росією та Індією обумовило ініціативу побудови цієї магістралі, і може надати можливість транспортно-експедиторським підприємствам України запропонувати клієнтам вигідний спосіб комбінованого транспортування [5, с.70].

Таблиця 2

Шляхи сполучення з країнами СНД

Країна	Автошлях	Залізниця
Угорщина	Тиса	Чоп/Батово
Польща	Краковець, Рава-Руська, Ягодин	Ягодин, Мостиська II
Румунія	Д'якове, Порубне	Д'якове, Вадуль Сірет
Словаччина	Ужгород	Чоп

Другим напрямком використання мультимодальних перевезень виступають комбіновані автомобільно-морські перевезення. Цей напрям зосереджений на використанні можливих мультимодальних терміналів морських портів України.

Україна володіє найпотужнішим портовим потенціалом серед всіх країн Чорного моря. На узбережжі Чорного та Азовського морів знаходиться 18 морських торгових портів і 12 порт пунктів. Причальний фронт і територію портів обслуговують близько 600 порталних кранів, тисячі навантажувачів різних типів та інших одиниць портової техніки. Порти мають більше 330 тис. кв.м. критих складів і більше 2,5 млн. кв.м. відкритих складських площ. Найбільш значними з морських торговельних портів України є розташовані неподалік один від одного Одеський, Іллічівський та Південний порти. На їх частку припадає приблизно 60% усього вантажообігу українських морських торговельних портів. Ці порти мають найкращі

морські підходи, осадка прийнятих суден до 14,5 м., в той час як інші в змозі приймати судна зі значно меншою осадкою [6].

Розглянемо на прикладі більш детально відомі перспективи взаємодії з Іллічівськом морським торговельним портом.

Вигідність здійснення перевантажень саме в цьому порту обґрунтована наступними причинами:

1. У порту розташовується найсучасніший в усій країні мультимодальний термінал, який спеціалізується на обслуговуванні залізнично-паромних і авто-паромних ліній.

2. Потужності терміналу порту забезпечують функціонування Євро-Азійського транспортного коридору, що з'єднує країни Західної Європи, Україну, Грузію і країни Азії, що дозволить підприємству здійснювати співробітництво у азіатському напрямку.

3. Термінал має самостійні в'їзди для автотранспорту.

4. Потужності терміналу дозволяють перевантажувати 10 тисяч великовантажних автомобілів і 250 тисяч одиниць колісної техніки на рік.

5. Близькість до основної транспортної артерії країни - автомагістралі Київ-Одеса дозволить ефективно доставляти вантажі. [5, с.71 -72].

У зв'язку зі світовою кризою та нестабільною політичною ситуацією в Україні, перспективи активного здійснення автомобільно-морських перевезень є не досить великими, тому що не всі Українські порти мають здатність запровадити мультимодальні термінали. Але дивлячись на ці характеристики можна сказати, що в Україні вже існує нормативна та функціональна база для покращення механізму комбінованих автомобільно-морських перевезень, що виступає одним з головних етапів вдосконалення транспортно-логістичної системи країни. Позитивна зміна економічного та політичного становища країни надалі дасть можливість формування мультимодальних терміналів на інших морських портах, де вони ще не запроваджені, забезпечить обслуговування нових ліній транспортування, дозволить скоротити терміни поставок вантажу, а також суттєво зменшить фінансові затрати на перевезення. Так, наприклад, Одеський морський порт спільно із компанією «Євротермінал» планують спільний проект «Сухий порт», що передбачає створення єдиного мультимодального логістичного центру.

Наступним заходом з покращення функціонування транспортно-логістичної системи виступає саме конфігурування єврологістичної мережі, а саме встановлення багатофункціональних ланок системи, їх потужностей і розташування в просторі відповідно до прийнятої логістичної стратегії, розміщення складів підприємств та доцільність їх створення. На даний час у зв'язку з нестабільністю в країні, більшій частині транспортно-експедиційних підприємств було б доцільно розміщення своїх складських приміщень саме у закордонних логістичних центрах. Однак, умови цих заходів пов'язані з високими цінами на будівництво та використання сховищ, а також збільшеним рівнем плати за зберігання продукції та вантажів у складських приміщеннях.

Логістичні центри – це складські приміщення, площею більше 10 тис.кв.м., в яких використовується спеціальне обладнання для виконання вантажно-розвантажувальних робіт і зберігання виробленої продукції, а також інформаційна система, за допомогою якої здійснюються логістичні послуги [7].

Загалом треба позначити значення логістичного центру, як інтегрованої логістичної структури. Таким чином, логістичним центром можуть виступати транспортний центр, логістичний парк, центр товароруку, логістичне селище і т.д.

Основними характеристиками логістичного центру (ЛЦ) виступають:

1..Розташування в єдиному просторі транспортних компаній, провайдерів логістичних послуг, «логістикоємних» виробничих і торгових компаній.

2. Наявність інтермодального авто/ЖД терміналу.

3. Інтерфейс, засіб взаємодії, стиковки місцевого транспорту і перевезень на великі відстані.

4. Синергічний ефект від взаємодії компаній, що працюють в логістичному центрі.

5. Можливість залучення до логістичного центру компаній різного спектру дій як резидентів однієї країни, так і кількох іноземних компаній.

6. Можливість інтеграції у ЛЦ як всього спектру послуг компанії, так і окремих видів діяльності.

7. Складний багатоаспектний аналіз планування [5,с.73- 74].

Сучасний розвиток ринку транспортних послуг, особливо

європейських, показав, що при формуванні міжнародних транспортно-термінальних систем вантажних перевезень логістичні центри стають базовими елементами управління товарними потоками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Останнім часом механізм транспортно-логістичного обслуговування та його удосконалення виступає однією з головних частин сучасного світу, що сприяє стабільному розвитку економіці й підвищенню конкурентоспроможності транспортно-експедиторських підприємств. Навіть маючи достатній рівень комплексних логістичних послуг та логістичних моделей розвитку, які обирають вітчизняні спеціалісти з впровадження логістичних центрів, великою проблемою, а також головним завданням для нашої країни виступає формування цілісних логістичних центрів, участь окремих підприємств з різними видами транспортних послуг у єдиному механізмі та більш широка реалізація економічно-вигідних мультимодальних перевезень.

Література

1. Федосенко М.О. Транспортно-експедиторська діяльність в Україні. [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66613.doc.htm.
2. Гаджинский А. М. Основы логистики: учебное пособие/ А. М. Гаджинский. – М., 1995. – 122 с.
3. Плахута Г.А. Логістичний аутсорсинг: переваги та недоліки застосування // Вісник СНУ ім. В.Даля, 2010. - №11/158. – с.12 - 16.
4. Белов А.Н., Криштонова М.А. Транспортно-експедиторские услуги и логистический аутсорсинг // Журнал ИКФ. АЛБТ 2007. - № 6. – с.10 - 14.
5. Явцева О.В., Мазло Т.В. Вдосконалення механізму транспортно-логістичного обслуговування міжнародних вантажних перевезень. [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/8753>.
6. Кухарчик В.Г. Портовий Потенціал України / В.Г. Кухарчик// Економічні інновації. - 2011. - № 43. – с. 143-149.
7. Тварковська О.М. Ринок логістики в Україні. [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.socmart.com.ua/ukr/articles/read/7692/>.

1. Fedosenko M.O. Transportno-ekspedytors`ka diyal`nist` v Ukraini. [Elektronny`j resurs] - Rezhy`m dostupu : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66613.doc.htm.
2. Gadzhynsky`j A. M. Основы логи`sty`ky`:uchebnoe posoby`e/ A. M. Gadzhynsky`j. – M., 1995. – 122 s.
3. Plaxuta G.A. Logisty`chny`j autorsy`ng: perevagy` ta nedoliky` zastosuvannya // Visny`k SNU im. V.Dalya, 2010. - #11/158. – s.12 - 16.
4. Belov A.N., Kry`shtonova M.A. Transportno-ekspedytorsky`e uslugy` y` logy`sty`chesky`j autorsy`ng // Zhurnal Y`KF. AL`T 2007. - # 6. – s.10 - 14.
5. Yavceva O.V., Mazlo T.V. Vdoskonalennya mexanizmu transportno-logisty`chnogo obslugovuvannya mizhnarodny`x vantazhny`x perevezen`. [Elektronny`j resurs] - Rezhy`m dostupu : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/8753>.
6. Kuxarchy`k V.G. Portovy`j Potencial Ukrainy` / V.G. Kuxarchy`k// Ekonomichni innovaciyi. - 2011. - # 43. – s. 143-149.
7. Tvarkovs`ka O.M. Ry`nok logisty`ky` v Ukraini. [Elektronny`j resurs] - Rezhy`m dostupu : <http://www.socmart.com.ua/ukr/articles/read/7692/>.

***Рецензент:** Яшкіна О.І. д.е.н., доцент кафедри маркетингу
Одеського національного політехнічного університету*

1.06.2015

UDK 334.716:658.81

Ananyeva Maria

SELECTION RATIONALE OF POWERFUL GOOD DISTRIBUTION METHODS MANUFACTURING ENTERPRISES

This article is concerned with the major systems of sales distribution and methods of product sales selection of manufacturers. Different systems of distribution of goods between sales agents are comparing. It is regarded the experience of international manufacturers and it is comparing the nature and methods of distribution in different countries. There were also pointed out the differences between using the marketing mechanisms on the domestic market and on international markets. It was

regarded the problem of incomplete using or underusing the marketing system in a business environment of Ukraine the Ukraine, were proposed the ways of effectivization the distribution of goods to improve the overall operation of enterprises efficiency.

Keywords: distribution systems, sale, sales agents, sales channels, marketing costs.

Ананьєва Марія

ОБГРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДІВ РОЗПОДІЛУ ТОВАРІВ ПІДПРИЄМСТВ-ВИРОБНИКІВ

Стаття присвячена розгляду основних систем розподілу та вибору методів збуту товарів підприємств-виробників. Порівнюється різні системи розподілу товарів між агентами збуту. Розглядається досвід міжнародних виробників та порівнюються характер та методи збуту у різних країнах. Крім того звернуто увагу на відмінності використання збутових механізмів на вітчизняному ринку та на міжнародних ринках. Розглянута проблема неповного або неефективного використання збутової системи на підприємствах України, запропоновано шляхи вдосконалення розподілу товарів задля підвищення загальної ефективності функціонування підприємств.

Ключові слова: система розподілу, збут, збутові агенти, канали збуту, витрати збуту.

Ананьєва Марія

ОБОСНОВАНИЕ ВЫБОРЫ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ТОВАРОВ ПРЕДПРИЯТИЙ-ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

Статья посвящена рассмотрению основных систем распределения и выбора методов сбыта товаров предприятий-производителей. Сравниваются различные системы распределения товаров посредством агентов сбыта. Рассматривается опыт международных производителей и сравниваются характер и методы сбыта в различных странах. Кроме того обращено внимание на различия использования сбытовых механизмов на отечественном рынке и на международных рынках. Рассмотрена проблема неполного или неэффективного использования сбытовой системы на предприятиях Украины, предложены пути совершенствования распределения товаров для повышения общей эффективности

функционирования предприятий.

Ключевые слова: система распределения, сбыт, сбытовые агенты, каналы сбыта, издержки сбыта.

Formulation of the problem in general terms. The economy of Ukraine objectively integrates into the global system of management, it is included as a compound of the international division of labour through implementation the sweeping economic reform, that allows for economic independence and responsibility comprehensive expansion of the main production component – the enterprise.

The concept of sale use makes an opportunity to create an efficient base of management, economic and marketing enterprise activity on the foreign markets and in the domestic market alike. The overwhelming majority of world's top companies build systems on active sales basis.

Analysis of recent research and publications. The research of essence of marketing channel, channel of distribution and the logistical channel interpretation, which are adduced by number of scientists, is testimony to the fact that the scientists mean the same category.

So, S.S.Garkavenko argues that “distribution channel is the aggregate of firms or individuals, who take title to goods either facility or promote assignment of this rights to other companies or individuals on the way of physical distribution from producer to consumer ” [11, p. 365]. F.Kotler [38, p.944], V.P.Khlusov [74, p.93], V.M.Vlasova [56, p.289], E.A.Utkin [68, p.287] hold by the same opinion.

A.N.Romanov treats the distribution channel as possible way of commodity and services flow to the end consumer [52, p.20]. And L.E.Vardanyan argues that distribution channel is the system of organisational and technical, and also economical methods of delivery of goods to the point of sale or consumption, at an appointed date, at an excellent service and economic costs of sales clerk [33, p.156].

After comparing above-mentioned definitions of term “ distribution channel” it may be concluded that the most concrete and frontmost is the S.S. Garkavenko’s interpretation, which point to the subject of trade channel — the aggregate of private persons and the corporate bodies trade channel object — property in the goods or the service. The channel of sales (logistical channel) is the aggregate of firms or individuals, who take a hand in the process of distribution from producer to consumer. Trade-channels

activity is characterised by specific functions, levels, methods of promotion, gradation of distributive system use [11, p. 368].

Highlighting previously unsolved aspects of general problem. The research of essence of marketing channel, channel of distribution and the logistical channel interpretation, which are adduced by number of scientists, is testimony to the fact that the scientists mean the same category, which requires more detailed investigation.

Formulation of objectives. The aim of the article is the analysis of marketing systems companies in order to identify problems and propose solutions.

Basic material. During sales policy development firm should determine how the sales system (distribution system) will be organized: through its own distribution network or through the intermediary dealer network; through which commercial agent types the sales turnover must be implemented and so on.

The enquiry of distributing methods is oriented to uncovering the promising techniques of product promotion from manufacturer to the end consumer and its retail trade organisation as authorized under fundamental analysis and distributive system evaluation. Much producers and business corporations offer their goods on market, applying for broking. Each of those endeavour to form the proprietary distribution channel.

The channels of sales creation is the blending function of manufacturing enterprise's activity. It is necessary to bring down to the end consumers and to produce its availability for target segment of market.

We consider that product sales commodity marketing should be considered not as one-shot, but like circumspect long-term strategy.

The distribution channels fulfil many functions, among which are: marketing research; sales promoting; the consumer promotion; the trade policy generation; the policymaking and realization of assortment policy; the price determination on product groups; maintenance services of customers (before- and after sales); direct to the sale, establishment of contacts with customer, the conduction of negotiations, awarding the contracts; the transportation, storing and the warehousing of goods; the grading of commodities; financial package; assumption the risks, discharging of responsibility for goods during the physical distribution to the customer.

But to our opinion, the major channel of sales function is the reduction in expenses for production distribution.

The enterprise must take much pain to treat the formation of trade channels, its market transactions and physical distribution system improvement.

On the distribution activity there are used the direct and indirect types of distribution channel. The direct trade channel makes a provision for the producer enters into direct relations with customers and doesn't turn to the brokerage service.

The direct selling is more often used by firms, which wish to control the commercial program, have the limited destination markets, are beginning for a direct contact with customers. Such method of distribution is useful when manufacturer sells goods through own market outlets. Sometimes firms are turning to direct marketing or telemarketing to increase the sales of products, to respond quickly to changing market needs, to develop the customer base. Such method of distribution is useful when it is the quantity of goods, and the customers are concentrated on the limited territory, when it is needed the specialty service or it is the singular product. But such system of distribution becomes unprofitable when there are many customers, but creating its own distribution network for their service requires a significant investment in relation to the expected sales.

Indirect channel of sales is transfer of goods from manufacturer to mediator, and hereafter — to consumer. At that, it may be several dealers.

Indirect channels are usually used by firms, which are trying to expand its markets and the volume of services. So they agree to refuse certain marketing functions and costs and according to a certain percentage of goods movement channels control, the contacts with consumers. There may be different commercial interests: the manufacturer wants to increase the volume of sales and broker wants to increase the size of the trade margin. It is also possible to use the multiple channels simultaneously. It should be defined own special channel for each product, the most appropriate in certain situation.

Product distribution equally as manufacturing, should be effective and to deliver goods to consumers as economically as possible.

All kinds of channels have its advantages and disadvantages. The direct channel of sales allows the manufacturer to maintain direct contact with the consumer, and thus to control the marketing of his products and

ensure effective feedback. In this case, the trade margins and commission for trade companies and intermediaries are excluded. Direct channels are typical for oil, coal, machine-tool companies that supply basic raw materials for manufacturing. Direct sales to make an opportunity of better exploring the market of own products, to establish long-term relationships with major customers, to conduct joint scientific researches with consumers to improve product quality. At the same time its own sales organization, allowing affect sales, expanding the scope of activity and increases costs.

For supplying activity of the different dimensions with different regularity it is necessary to form the larger volume of sales inventories, that leads to increasing of storage costs, working capital requirement and cost of its immobilization for creation of such supplies.

There are the following methods of direct selling:

- direct marketing. The selling department agents of enterprise visit their customers on a regular basis. Depending on profile of feasible production, the personnel skill level;
- telemarketing (telephone sales);
- catalogue sale;
- Internet-marketing.

The international practices shows that 2/3 of export of machinery and equipment is realized through the dealers and just 1/3 – independently from intermediate distributive links.

The outsourcing sales agency, allows producers to use the well-run distributive system, provides for the larger market, makes it possible to economize on upkeep of personnel. But it also plagues of high commission fees and trading margin.

The companies often build sales policy on basis of combination the different direct and indirect channels of distribution. In the case of using mixed or combined method of contribution, the dealer, who is not active at stock movement, takes part in sales of products. His participation is confined to the supplied production settlement calculations or providing the sale of production service with an allowance for marketing.

The mixed channels of distribution may be used when the market concentration is in one region, the customers are розпорошені в іншому and there is the poor demand.

In the first case it is rationally to use the direct distribution channel, and in the second case - realization through the middlemen

organizations.

The mixed channels of distribution are also used when the enterprise turns out few products and sell each of them on different markets, through marketing firms.

If the enterprise caters to the one customers and to adapt the production in accordance with the of the other, then in the first case the maintaining relations may be put on to dealers, and in the second case there are forming the direct contacts. In the bargain, if the enterprise has large number of orders, then substantial orders may be realized through the direct channels, and the other are realized through the agency firms, i.e. are also used the mixed channels of distribution.

To achieve the broadest destination market reach, it determines the density and types of intermediaries, which will be used at the stage of retail goods.

The choice of efficient distribution channel calculations are based on the comparison of advantages and costs when the direct and indirect channels. Consider the factors that have a bearing upon the activity of the company while using different distribution channels in table 1.

Production expenses, marketing costs and therefore total cost of production depend on the distribution channel selection, that is detrimental to return on employed capital. Creating a network of trade requires highly skilled professionals who are well-informed about the specifics of trading.

The practice of enterprise's business activity is testimony to the fact that in the majority of cases the mediatory improves largely the efficiency of trading operations. There are the following reasons shewing the necessity of this:

1) high professionalism of agents in the commercial field makes an opportunity to speed up the recoupment of expenses, velocity of money funded with the closing of deals, establishes facilities for ultimate customers;

2) having strong trade links, experience, service specialization, the dealers are equal to drive the product to the target market;

3) some producers don't have the experience on new geographical market, it's short of own financial capabilities for direct selling;

4) the having of intermediary services is common in event of trading on tenders, on commodity exchanges, where is no contact with final customers;

5) the possibility, when it is necessary to increase the investments in primary activity — in production becomes more remunerable for producer.

Table 1

Characteristic of distribution channel selection factors

Factor	Characteristic of factor при різних distribution channels			
	Direct channels of sales	Indirect channels of sales	Mixed channels of sales	Sales agents
Market type	Vertical	Horizontal	Vertical	Any
Sales volume	Small	High	Medium	High
Consumer contacts with manufacturer	Intimate	Poor	Poor	Medium
Marketing costs	High	Medium	Low	Optimal
Pricing policies	Flexible (takes into account the changing of market conditions rapidly)	Flexible (takes into account the changing of market conditions immediately)	Not flexible enough (requires coordination of price changes with manufacturer)	Flexible
Awareness about subject matter of distribution	Full	Fractional	Medium	Optimal
Consumer penetration	Narrow	Wide	Narrow (in case of territorial separation)	The most wide
Ownership of products in course of distribution	The producer	The dealer	The producer	Mixed
Manufacturer's financial state	Stead	Insecurity	Insecurity	Optimal
Maintenance capability of products	High	High	Medium	Optimal
Standardization level	Low	High	Upper intermediate	Any
Service level	High	Medium	Very low	Medium

The modern sales policy makes a provision for the circumstance that manufacturer doesn't have to opt out of the services of brokers, notwithstanding he doesn't have sufficient funds for creation of own marketing network.

We consider that in forming the channel of sales the enterprise should undertake the previous market research of trade opportunities, to take into account the following factors: the personality factor of final customers, their number, cluster, the value of the average one'time purchase, income level, regularities of purchasing behaviour; opportunities, financial position, competitive power, the policy functions, economic management ranges of the enterprise under analysis. By the way, the small-scale enterprises with limited assortment of goods and limited financial resources the preference should be given to work by brokers, and for large enterprises it is advisable to conduct some commercial operations by own sales network; characteristics; the degree of competition and sales policy of opponents, arrangements in the distribution system; characteristic and produce market and the development prospects considerations, backlog demand level; relative value of different distribution systems on logistic approach.

It should also take into consideration the quantity of channels of sales members, their geographic arrangement, marketing program, commercial interest of firm, control over the propulsion system, the rate of inventory turnover, the level of turnover costs, production volumes and sales of goods, production quantity and sales of products, location of consumers, state of material and technical base of commercial facilities. The distribution system efficiency the higher, the shorter time period, that is wasting for delivery of goods from the point of production to place of supply and for its sale to final consumer; so much the less distribution of goods organization costs. The cumulative marketing costs depend on the level of commercial work and the form of cooperation with partners.

It has been argued that the less there are mediators between producer and consumer, so much the more costs, because it have to lay in required supplies of goods, to provide the storage for it, conversion and hereafter the wholesale trade. From the viewpoint of producers, the more dealers are involved, so much the less there are direct contacts with consumers and the low degree of its control over the structure of trade links.

Conclusions. Now therefore, sum it up so far, it may be concluded that for obtaining business success while using one or other channel of distribution it is necessary to delve the financial matters. Particularly, it is necessary to carry out the comparative analysis of marketing costs. The list of costs includes: recruitment and staff training expenses; administrative

costs; advertising and sales promotion costs, expenditure on distribution, with haul and stocking costs; the commission fees level.

But it must be noted that comparative cost estimation of separate sales channels must be also reconciled with volume gain possibilities of realization of goods. Much turns on undertaking of long-term agreement between contractual counterparties — the members of generalized manufacturing chain. The wrong distribution channel selection may incur the breach of contract, which will affect the trading result and the intermediary. It is laying emphasis on price policy, the terms of sale, areal of market reach, the range of services at contractual relationship between producers and dealers.

Literature

1. Ильяшенко С.Н. Маркетинг в примерах и задачах : учеб. пос. / С.Н. Ильяшенко. – Сумы: СумГУ, 2006. – 108 с.

2. Маркетинг: стратегии, с которыми побеждают / под ред. А. Мальцевой. – К.: ИД «Максимум», 2006. – 314 с.

3. Халлиган Б. Маркетинг в Интернете: как привлечь клиентов с помощью Google, социальных сетей и блогов / Б. Халлиган, Дж. Шах; пер. с англ. Н. Коневская. – М.: Диалектика, 2010. – 256 с.

4. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; под ред. Л.И. Евенко ; пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 563 с.

5. Телетов А.С. Основы маркетинга : учеб. пос. / А.С. Телетов. – 3-е изд. – Сумы: ВВП «Мрія», 2006. –136 с.

1. Y`l`yashenko S.N. Markety`ng v pry`merax y` zadachax : ucheb. pos. / S.N. Y`l`yashenko. – Sumy: SumGU, 2006. – 108 s.

2. Markety`ng: strategy`y`, s kotorymy` pobezhdayut / pod red. A. Mal`cevoj. – K.: Y`D «Maksy`mum», 2006. – 314 s.

3. Xally`gan B. Markety`ng v Y`nternete: kak pry`vlech` kly`entov s pomoshh`yu Google, socy`al`nykh setej y` blogov / B. Xally`gan, Dzh. Shax; per. s angl. N. Konevskaya. – M.: Dy`alekty`ka, 2010. – 256 s.

4. Ansoff Y`. Strategy`cheskoe upravleny`e / Y`. Ansoff; pod red. L.Y`. Evenko ; per. s angl. – M.: Ekonomy`ka, 1989. – 563 s.

5. Teletov A.S. Osnovy markety`nga : ucheb. pos. / A.S. Teletov. – 3-e y`zd. – Sumy: VVP «Mriya», 2006. –136 s.

Рецензент: Керекеша О.В. к.пед.н., доцент, зав. каф. іноземних мов Одеського національного економічного університету

25.05.2015

УДК 338.45

Басюркіна Наталія, Бантовська Олександра
**АНАЛІЗ СТАНУ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

В статті розглянуто сучасний стан хлібопекарської промисловості в умовах економічної та політичної нестабільності. Проведено аналіз динаміки обсягу виробленої продукції і реалізації хлібобулочної продукції, її експорту та імпорту за останні п'ять років. Розглянуто лідируючі позиції вітчизняних хлібопекарських підприємств. Виявлені актуальні проблеми хлібопекарських підприємств, які пов'язані з тінізацією вітчизняного ринку, відсутністю належної державної підтримки виробників хлібобулочних виробів на законодавчому рівні, що призводить до зниження їх прибутковості або банкрутства. В даній статті запропоновані шляхи вирішення цих проблем на державному, законодавчому рівні, які будуть направлені на досягнення стабільності та економічного зростання хлібопекарської промисловості України та зроблять її привабливою для вкладання грошових коштів іноземними інвесторами.

Ключові слова: сучасний стан, хлібопекарська промисловість, ефективність діяльності, виробники хліба та хлібопродуктів, перспективи

Басюркина Наталья, Бантовская Александра
**АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ХЛЕБОПЕКАРНОЙ
ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ
И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

В статье рассмотрено современное состояние хлебопекарной промышленности в условиях экономической и политической нестабильности. Проведен анализ динамики объема произведенной продукции и реализации хлебобулочной продукции, ее экспорта и импорта за последние пять лет. Рассмотрены лидирующие позиции отечественных хлебопекарных предприятий. Выявлены актуальные

проблемы хлебопекарных предприятий, которые связаны с тенизацией отечественного рынка, отсутствием должной государственной поддержки производителей хлебобулочных изделий на законодательном уровне, что приводит к снижению их доходности или банкротства. В данной статье предложены пути решения этих проблем на государственном, законодательном уровне, которые будут направлены на достижение стабильности и экономического роста хлебопекарной промышленности Украины и сделают ее привлекательной для вложения денежных средств иностранными инвесторами.

Ключевые слова: современное состояние, хлебопекарная промышленность, эффективность деятельности, производители хлеба и хлебопродуктов, перспективы.

Basyurkina Nataliya, Bantovskaya Alexandra
THE ANALYSIS OF UKRAINIAN BAKING INDUSTRY
STATE AND PROSPECTS

The article deals with the current state of the baking industry in terms of economic and political instability. We analyzed the dynamics of volume of production and sales of bakery products, its exports and imports over the past five years. We were considered the leading position of domestic bakeries. Actual problems of bakeries have been identified that are associated with shadowing of the domestic market, the lack of adequate state support to producers of bakery products at the legislative level, which leads to a reduction or elimination of their profitability. This article proposes solutions to these problems at the state legislative level, which will be aimed at achieving stability and economic growth of the baking industry of Ukraine and make it attractive for investment funds by foreign investors.

Keywords: current state, baking industry, efficiency, manufacturers of bread and bread products, prospects

Постановка проблеми. Виробництво хлібу є одним з основних видів діяльності в харчовій промисловості, і забезпечує населення країни життєво значущими продуктами харчування в необхідних обсягах, асортименті та якості. Хліб є основним продуктом харчування в раціоні населення, його частка у споживанні складає

15 %. Сьогодні хлібопечення знаходиться під негативним впливом економічної нестабільності, тому актуальним є постійний аналіз його особливостей і тенденцій з метою виявлення проблем і здійснення заходів щодо їх подолання, досягнення стабільного розвитку і підвищення ефективності діяльності хлібопекарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання розвитку хлібопекарської промисловості України були розглянуті в роботах таких вітчизняних вчених як О.М. Васильченко, О.А. Опря, М.М. Перелигін, М.В. Нетяжук, В.І. Дробот, О.В. Шубравська, М.М. Білоусова та ін. Зокрема, М.В. Нетяжук свої дослідження спрямовує на розв'язання такої важливої проблеми як вдосконалення механізму регулювання розвитку хлібопекарської промисловості як вагомої складової соціальної та продовольчої безпеки України [2, с. 11]. В свою чергу, О.А. Опря розробляє теоретико-методичні підходи до прогнозування розвитку ринку хлібобулочних виробів, а також здійснення заходів з організації діяльності ринкових суб'єктів, що спрямована на розширення цього ринку, забезпечення інтересів споживачів та підвищення ефективності підприємств хлібопекарської галузі [3, с. 8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом розроблено багато наукових праць з дослідження стану ринкової кон'юнктури хлібопекарської промисловості, однак недостатньо уваги приділяється дослідженню факторів, що впливають на погіршення стану ринку та вироблення пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування хлібопекарських підприємств у жорсткому конкурентному середовищі.

Метою статті є аналіз динамічного стану ринку хлібобулочних виробів, виявлення проблем хлібопекарської промисловості та розробка шляхів їх вирішення на державному рівні.

Незважаючи на те, що будь-які зміни, які відбуваються на ринку хліба і хлібобулочних виробів, впливають на економічне та соціально-політичне життя країни, цій сфері традиційно приділяється значно менше уваги.

Виклад основного матеріалу. На 99,9 % ринок хліба України заповнений вітчизняною продукцією. Однак, протягом останніх років в хлібопеченні зафіксовано спад виробництва.

В основному це обумовлено зменшенням споживання хліба

внаслідок негативної демографічної ситуації (скорочення населення країни), зміни купівельної спроможності населення, більш економного використання хлібного продукту та переходом на значне збільшення випікання хліба міні-пекарнями та сільським населенням самостійно. Діяльність крупних хлібопекарських підприємств характеризується низькою рентабельністю, а для багатьох із них є навіть збитковою.

Згідно статистичних даних [1] нині в Україні виробляється щорічно близько 2,0 млн. тон хліба та хлібобулочних виробів, що становить лише 32 % від обсягів виробництва 1990 р. Фактичний обсяг вітчизняного ринку хліба фахівці оцінюють близько 4–4,5 млн. тон хліба на рік.

За 2010–2013 рр. виробництво хліба і хлібобулочних виробів скоротилось на 14 % або 248 тис. тон і станом на 01.01.2014 р. склало 1560 тис. тон. Якщо порівнювати обсяги виробництва хліба і хлібобулочних виробів за січень–травень 2014 р. з аналогічним періодом 2013 р., то падіння склало 9,8 % (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва хліба та хлібобулочних виробів за 2010–5 міс. 2014 рр. в Україні в натуральному виразі, тис. тон [4]

Показник	2010	2011	2012	2013	січень-травень 2013	січень-травень 2014
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів нетривалого зберігання, тис. тон	1808	1763	16 86	1560	621	560
Темп приросту виробництва, %		-2,5%	-4,4%	-7,5%	-	-9,8%

За даними Держкомстату [1] індекс споживчих цін на хліб у 2013 році становив 109,9 % (при індексі інфляції за цей період – 114,3).

Згідно даних Держцінінспекції, станом на 30 грудня 2012 року, порівняно з початком року, роздрібні ціни на масові види хліба у підприємствах торгівлі зросли на: хліб з борошна I сорту – на 12,1 % (з 3,77 до 4,7 грн. за 1 кг); хліб житньо-пшеничний – на 11,6 % (з 3,38 до

4,2 грн. за 1 кг); хліб з борошна вищого сорту (батон) – на 12,9 % (з 4,11 до 5,1 грн. за 1 кг). За цей період оптово-відпускні ціни на ці види хліба зросли на 9,9–10,9 % [4].

Зростання оптово-відпускних цін виробників зумовлено насамперед збільшенням показника собівартості виробництва, на який вплинуло підвищення цін на борошно (крім житнього), допоміжну сировину, подорожчання енергоресурсів, транспортних витрат, кредитів, зростання мінімальної заробітної плати та заробітної плати працюючих відповідно до Генеральної та галузевої угод.

В свою чергу, для торговельних підприємств реалізація хліба та хлібобулочних виробів попри декларування про не вигідність цього виду продукції для торгівлі, має переваги – масовість та значно високий рівень торговельної надбавки, що станом на 30 грудня 2013 р. встановлено у наступних межах: хліб з борошна I сорту – від 4,6 % у Вінницькій обл. до 17 % у Київській обл.; хліб житньо-пшеничний – від 4,6 % у Вінницькій обл. до 14,1 % у Київській обл.; хліб з борошна вищого сорту (батон) – від 5,3 % у Волинській обл. до 18,6 % у Вінницькій обл.

За даними підприємств Укрхлібпрому, у 2013 році збільшилося виробництво:

- тортів, тістечок та здобних виробів – на 14 %;
- виробів кондитерських з цукру – на 2,3 %;
- хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів інших – на 15,7 %.

В той же час зменшилося виробництво:

- хлібців хрустких, сухарів, хліба для тостів і виробів хрустких аналогічного типу – на 0,5 %;
- пряників і виробів аналогічних, печива солодкого – на 18,5 % [4].

Аналіз ситуації виробництва хліба та хлібобулочних виробів у 2013 році (особливо у другій половині року) показав глибокий спад виробництва, враховуючи те, що на ринку було достатньо борошна. Це дає підстави зробити припущення про все більше розширення тіньового ринку виробництва хліба, появи якого сприяють наступні фактори:

- адміністративне державне регулювання та стримування цін на хліб, що виробляється промисловими хлібозаводами, що

призводить до збиткового виробництва та нестачі обігових коштів;

– конкурентні переваги виробників хлібобулочної продукції, які ведуть облік за спрощеною системою оподаткування;

– відсутність державної підтримки підприємств-виробників хліба та хлібобулочних виробів.

На сучасний розвиток галузі значно впливає зростання частки дрібних виробників і пекарень, а також більше 50 % частка тіньового ринку виробництва хліба. Спостерігається тенденція скорочення внутрішнього виробництва і в 2014 році.

За результатами 2013 року лідируючі позиції провідних виробників хлібобулочних виробів України займають: ТОВ «Одеський Коровай» (доля в загальному обсязі – 3,4 %), ТОВ «Київхліб» Хлібокомбінат № 10 – 3,0 %, далі ТОВ «Київхліб» Хлібокомбінат №11 – 2,8 %, ЗАТ «Хлібзавод «Салтиковський» (м. Харків) – 2,7 %, ТОВ «Черкасихліб» – 2,4 % тощо.

Для нівелювання втратами від зниження обсягів виробництва національним виробникам доводиться підвищувати ціни на продукцію. За період 2010 р.–6 міс. 2014 р. обсяги реалізації хліба та хлібобулочних виробів в грошовому виразі демонстрували змінну динаміку (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги реалізації хліба та хлібобулочних виробів
за період 2010–6 міс. 2014 рр., млн. грн [1]

Показник	2010	2011	2012	2013	січень- червень 2013	січень- червень 2014
Реалізація хліба, хлібобулочних та борошняних виробів, млн. грн., в т. ч.:	18793,6	18831,2	18812,4	18135,2	8690,9	8661,7
Реалізація хліба, хлібобулочних виробів, борошняних кондитерських виробів, торгів нетривалого зберігання, млн. грн.	10588,7	10556,9	10314,1	9664,3	4678,3	4564,2
Реалізація хліба, хлібобулочних виробів, борошняних кондитерських виробів, торгів тривалого зберігання, млн. грн.	7204,3	7639,7	7991,1	8047	3807,8	3864
Реалізація інших хлібо-булочних виробів, млн. грн.	1000,6	634,6	507,2	423,9	204,8	233,5
Темпи приросту обсягів реалізації, %		0,2%	-0,1%	-3,6%	-	-0,3%

Що стосується виробництва соціальних сортів хліба, то вони характеризуються відносно низькою рентабельністю виробництва близько 1–2,5 %. В першу чергу, це пов'язано із зростанням цін на борошно та державним регулюванням цін на хліб. Ось чому значна частина виробників намагаються розширити свою асортиментну групу продукції, випускаючи кондитерські та хлібобулочні вироби або ж економити на масштабах виробництва.

На фоні щорічного скорочення вітчизняного виробництва хліба та хлібобулочних виробів кількість імпортованої продукції в 2010–2011 рр. зросла на 17,9 %, а в 2012–2013 рр. на 27,1 %. Темпи зростання експорту в 2010–2013 рр. мали позитивну динаміку. За січень–травень 2014 р. в порівнянні з аналогічним періодом 2013 р. експорт хліба та хлібобулочних виробів знизився на 18,6 % (рис. 1).

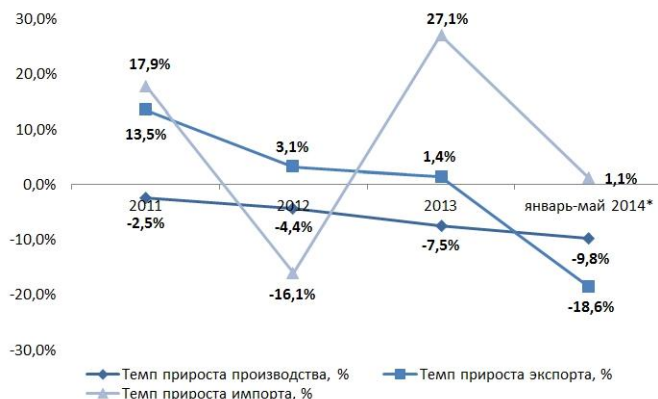

Рис. 1. Обсяги внутрішнього виробництва, експорту та імпорту хлібобулочних виробів за період 2010–5 міс. 2014 рр. [1]

За 5 міс. 2014 р. в порівнянні з 5 міс. 2013 р. обсяг ринку хліба та хлібобулочних виробів України знизився на 8,6 %. За цей період виробництво та експорт скоротилися на 61 тис. тон. (12,1 тис. тон відповідно) (табл. 3).

Ринок хліба та хлібобулочних виробів можна розділити на два стратегічних сегмента: ринок хліба та ринок хлібобулочних виробів. У 2013 році споживання хліба в Україні впало до 101 кг на душу населення в рік проти 105 кг в 2012 р. і 111 кг у 2011 р.

Таблиця 3

Обсяги ринку хліба та хлібобулочних виробів
за 2010–5 міс. 2014 рр., тис. тон [1]

Показник	2010	2011	2012	2013	січень- травень 2013	січень- травень 2014
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів нетривалого зберігання, тис. тон	1808	1763	1686	1560	621	560
Експорт, тис. тон	136	154,3	159,1	161,3	65,1	53
Імпорт, тис. тон	19	22,4	18,8	23,9	8,7	8,8
Обсяг ринку, тис. тон	1691	1631,1	1545,7	1422,6	564,6	515,8
Темп приросту обсягів ринку, %		-3,5%	-5,2%	-8,0%	-	-8,6%

Незважаючи на відносно низьку рентабельність виробництва соціальних сортів хліба, даний вид товарної категорії займає 80 % загального обсягу виробництва хліба в Україні, істотно випереджаючи преміальні та функціональні сорти хліба, 5 % і 3 % відповідно (рис. 2).

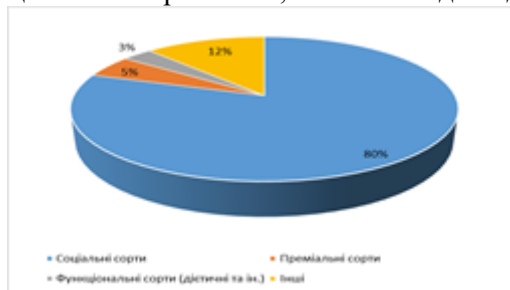

Рис. 2. Структура виробництва хліба та хлібобулочних виробів
в розрізі товарних категорій
в 2013 році, % [1]

Основним фактором, що впливає на ціноутворення хліба та хлібобулочних виробів, є державне регулювання галузі, яка жорстко обмежує рентабельність на низькому рівні. В цей час спостерігається зростання собівартості через подорожчання енергоносіїв і транспортних витрат. Як наслідок, в найближчі кілька років можна очікувати істотного скорочення в портфелі виробників соціальних

сортів і нарощування виробництва більш рентабельних видів продукції, що не підпадають під державне регулювання.

Ціни виробників хліба та хлібобулочних виробів мають тенденцію слідувати змінам споживчих цін на продукцію (рис. 3). Найбільше зростання цін спостерігалось в 2010–2011 рр., коли вартість хлібобулочних виробів збільшилася на 13,9 %. За 2012–2013 рр. зростання цін було не таким значним. За січень–травень 2014 р. ціни виробників зросли на 6,3 % в порівнянні з аналогічним періодом 2013 р.

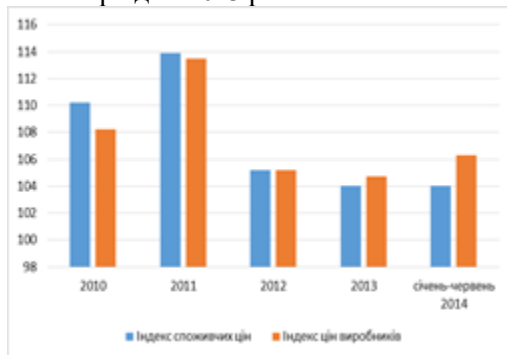

Рис. 3. Порівняння індексів споживчих цін та цін виробників за період 2010–5 міс. 2014 рр. [1]

Протягом 2010–2013 рр. експорт хліба та хлібобулочних виробів в Україні демонстрував динаміку зростання (зростання обсягів експорту – із 136 тис. тон до 161,3 тис. тон). За цей період імпорт хліба та хлібобулочних виробів також зріс: з 19 тис. тон до 23,9 тис. тон. Слід зазначити, що в 2012 році обсяги імпорту дещо скоротилися в зв'язку з рекордним збором урожаю пшениці українськими аграріями в 2011 р. (табл. 4).

У структурі експорту українського хліба та хлібобулочних виробів Російська Федерація залишається основним споживачем. Однак слід відзначити падіння обсягу експорту хліба та хлібобулочних виробів в РФ, так, якщо за 5 міс. 2013 р. частка українського експорту в РФ складала 37,7 %, то за 5 міс. 2014 р. вона скоротилася до 28,7 %, що викликано напруженою економіко-політичною ситуацією між країнами і

посилюванням митного контролю. На тлі зниження частки продажів хліба та хлібобулочних виробів в РФ, частка експорту в країни Європи зросла з 3,7 % до 5 %.

Таблиця 4

Обсяги зовнішньої торгівлі України на ринку хліба та хлібобулочних виробів за 2010–5 міс. 2014 рр. [1]

Показник	2010	2011	2012	2013	січень-травень 2013	січень-травень 2014
Експорт						
Обсяг, тис. тон	136	154,3	159,1	161,3	65,1	53
Темп приросту експорту, %		13,5%	3,1%	1,4%		-18,6%
Імпорт						
Обсяг, тис. тон	19	22,4	18,8	23,9	8,7	8,8
Темп приросту імпорту, %		17,9%	-16,1%	27,1%		1,1%

Найбільш популярною імпоротною продукцією на ринку хліба та хлібобулочних виробів України є продукція РФ, яка за підсумками 5 міс. 2014 р. становить 54,7 % від загального імпорту в Україну. Варто відзначити, що значна частка імпорту припадає на європейські країни: Голландію – 7,5 %, Німеччину – 5,8 %, Польщу – 5,8 %, Чехію – 4,8 %, Італію – 3,9 %.

Ознайомившись детально з тенденціями сучасного розвитку хлібопекарської галузі, необхідно наголосити на основних проблемах галузі та запропонувати шляхи їх вирішення.

До найбільш актуальних проблем хлібопекарської галузі сьогодення можна віднести наступні:

- неналежний контроль за якістю виробляємої продукції;
- наявність застарілого обладнання на більшості підприємств;
- зростання цін на продукцію при низькому рівні заробітних плат та пенсій споживачів;
- відносно низька рентабельність для підприємств-виробників;
- відсутність чіткої стратегії для підвищення ефективності діяльності хлібопекарських підприємств;
- незацікавленість інвесторів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином стабільний розвиток хлібопекарської промисловості є запорука

економічного зростання в країні та є інвестиційно привабливою для міжнародних партнерів.

Для ефективного розв'язання проблем хлібопечення необхідне осмислене державне втручання, що буде направлено на досягнення стабільності та економічного зростання галузі за допомогою наступних заходів:

- здійснення жорсткого контролю за якістю хлібної продукції;
- встановлення таких цін на продукцію, які б задовольнили очікування споживачів різних соціальних верств суспільства;
- розширення асортиментної групи (виробництво нових дієтичних гатунків хліба та хлібобулочних виробів);
- широке використання упаковки для більш довгого зберігання свіжості хліба;
- подальше вдосконалення технології з метою інтенсифікації хліба;
- заміна застарілого обладнання на нове, ресурсозберігаюче; проведення реконструкцій на підприємствах;
- отримання підприємствами-товаровиробниками такої суми прибутку, яка надала б можливість суттєво підвищувати ефективність їх діяльності;
- регулювання, розробка та реалізація відповідних маркетингових стратегій підприємствами хлібопекарської галузі на ринку хлібобулочних виробів; оптимізація логістики.

Таким чином, здійснення державою вищенаведених заходів призведе до стабільного розвитку галузі та значно підвищить її економічну ефективність та зробить привабливою для іноземних інвесторів.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Нетяжук М. В. Економічний механізм регулювання розвитку хлібопекарної промисловості: Автореф. дис. канд. економ. наук. – Київ, 2005. – 18 с.
3. Опря О. А. Розвиток ринку хлібобулочних виробів: Автореф. дис. канд. економ. наук. – Київ, 2006. – 13 с.
4. Ємцева Г.Ф. Цінова ситуація на ринку хліба та

хлібопродуктів / Г.Ф. Ємцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua>

1. Oficijny`j sajt Derzhavnoyi sluzhby` staty`sty`ky` Ukrainy` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: www.ukrstat.gov.ua

2. Netyazhuk M. V. Ekonomichny`j mexanizm reguluyvannya rozvy`tku xlibopekarnoyi promy`slovosti: Avtoref. dy`s. kand. ekonom. nauk. – Ky`yiv, 2005. – 18 s.

3. Oprya O. A. Rozvy`tok ry`nku xlibobulochny`x vy`robiv: Avtoref. dy`s. kand. ekonom. nauk. – Ky`yiv, 2006. – 13 s.

4. Yemceva G.F. Cinova sy`tuaciya na ry`nku xliba ta xliboproduktiv / G.F. Yemceva [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://dspace.nuft.edu.ua>

***Рецензент:** Павлов О.І., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій*

18.06.2015

УДК 330.34

Гринчук Тетяна

**ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО СТАНУ
ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ РЕГІОНУ ТА ФАКТОРІВ, ЯКІ
ВПЛИВАЮТЬ НА ЙОГО РОЗВИТОК**

У статті обґрунтовано значення зерна і продуктів його переробки, рівня розвитку зерновиробництва. Здійснено порівняння виробництва зерна у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області та Тиврівського району, як одного із лідерів області у виробництві і реалізації зерна. На прикладі провідних сільськогосподарських підприємств зазначеного району апробовано підходи до аналізу сучасного стану зерновиробництва, а саме до динаміки посівних площ, врожайності та валового збору зернових і зернобобових культур. Виявлено основні технологічні фактори, які

впливають на розвиток зернового господарства підприємств. Цими факторами, насамперед, є наступні: оптимальні строки проведення робіт, ефективні сівозміни, застосування районованих сортів, висока якість насіння, раціональне використання мінеральних і органічних добрив, застосування засобів захисту і регуляторів росту рослин, забезпечення технічними засобами. Доведено, що вони суттєво впливають на підвищення урожайності зернових і зернобобових культур досліджуваних сільськогосподарських підприємств району.

Ключові слова: зерновиробництво, розвиток, посівна площа, валовий збір, сільськогосподарські підприємства, урожайність, технологічні фактори.

Гринчук Татяна

ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ЗЕРНОПРОИЗВОДСТВА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕГИОНА И ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ЕГО РАЗВИТИЕ

В статье обосновано значение зерна и продуктов его переработки, уровня развития зернопроизводства. Проведено сравнение производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях Винницкой области и Тывровского района, как одного из лидеров области в производстве и реализации зерна. На примере ведущих сельскохозяйственных предприятий указанного района апробированы подходы к анализу современного состояния зернопроизводства, а именно к динамике посевных площадей, урожайности и валового сбора зерновых и зернобобовых культур. Выявлены основные технологические факторы, влияющие на развитие зернового хозяйства предприятий. Этими факторами являются, прежде всего, следующие: оптимальные сроки проведения работ, эффективные севообороты, применение районированных сортов, высокое качество семян, рациональное использование минеральных и органических удобрений, применение средств защиты и регуляторов роста растений, обеспечение техническими средствами. Доказано, что они существенно влияют на повышение урожайности зерновых и зернобобовых культур исследуемых сельскохозяйственных предприятий района.

Ключевые слова: зернопроизводство, развитие, сельскохозяйственные предприятия, посевная площадь, валовой сбор,

урожайність, технологічні фактори.

Hrynychuk Tetiana

APPROACHES TO THE ANALYSES OF THE CURRENT CONDITION OF GRAIN PRODUCTION ON THE FARMS OF THE REGION AND THE FACTORS WHICH INFLUENCE ITS DEVELOPMENT

The importance of grain and processing and levels of grain production development are grounded in this article. The comparison of grain production on the farms in Vinnytsia oblast and Tyvriv region as one of the leaders among the regions in grain production and realization is carried out. By the example of the leading farms of the indicated region, the approaches to the analyses of the current condition of grain production, namely the dynamics of sown areas, crop capacity and gross grain and leguminous harvest are tested. The main technological factors which influence the development of grain production farms are revealed. These factors, first and foremost, are the following: optimal term of work, effective crop rotation, the use of recognized varieties, high quality seeds, rational use of mineral and organic fertilizers, application of plant protection and plant growth regulators, providing with technical facilities. It is proved that they influence significantly the increase of grain and leguminous harvest of the studied farms areas.

Key words: grain production, development, farms, sown area, gross harvest, productivity, technological factors.

Постановка проблеми. Зерно і продукти його переробки є основою харчування людини. Від переробки зерна хлібних злаків отримують борошно різних сортів, круп, рослинну олію. Такі культури, як ячмінь, овес, кукурудза використовуються для приготування комбікормів тваринам. Із пшениці, кукурудзи і рису виробляють спирт [1, с. 25]. Отже, важливою проблемою в сільському господарстві є збільшення виробництва зерна, як основного продовольчого продукту, цінних кормів для худоби та птиці, і сировини для переробної промисловості. При цьому зерно необхідно виробляти в достатній кількості як для внутрішніх потреб, так і на експорт.

Від рівня розвитку виробництва зерна залежить економіка не лише конкретних сільськогосподарських підприємств, а й зернового

господарства району, області та країни в цілому. Тому необхідним є оцінка сучасного стану вирощування зернових культур та постійний пошук факторів, які сприяли б збільшенню виробництва зерна як основи всього сільськогосподарського виробництва для будь-якого аграрного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розвитку виробництва зерна присвячено праці багатьох вчених: І. О. Бистрової, В. І. Бойка, Л. В. Забуранної [3], М. М. Караман [1], Т. М. Красільнікової [5], М. Г. Лобас, П. Т. Саблука, В. П. Ситника [4], Г. М. Христенко, Л. М. Худолій, О. М. Шпичака та інших. У роботах зазначених авторів значна увага приділяється таким проблемам, як сучасний стан зернового комплексу України, аналіз і прогноз можливостей України як експортера зернових, формування і функціонування ринків зерна, підвищення економічної ефективності виробництва зерна.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Проте потребує подальшого дослідження систематична оцінка зерновиробництва на рівні окремих господарств та дослідження факторів впливу на підвищення врожайності зернових і зернобобових культур, збільшення виробництва зерна.

Формування цілей статті. Метою роботи є апробація підходів до аналізу сучасного стану виробництва зерна та до визначення основних факторів, які впливають на розвиток зерновиробництва підприємствами сільського господарства (на прикладі провідних сільськогосподарських підприємств Тиврівського району Вінницької області).

Виклад основного матеріалу дослідження. Зерновиробництво Вінницької області посідає вагомe місце в структурі товарного виробництва і пропозиції на ринку сільськогосподарської сировини. Одним із лідируючих у виробництві і реалізації зерна виступає Тиврівський район, де зернова галузь є провідною для абсолютної більшості сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Аналіз наведених даних показує, що на Тиврівський район припадає близько 3% зерна, виробленого у Вінницькій області. За 2010-2014 рр., незважаючи на значні коливання, простежується чітка тенденція до підвищення обсягів виробництва зернових культур як у Тиврівському районі, так і в цілому по області.

Таблиця 1

Частка зерна Тиврівського району у загальному обсязі виробництва зерна у Вінницькій області (розраховано за даними [2])

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Виробництво зерна у Вінницькій області, тис. ц	31113,4	42435,6	36247,1	48522,9	50631,0
Виробництво зерна в Тиврівському районі, тис. ц	1132,1	1208,9	1147,8	1465,2	1413,5
Частка зерна Тиврівського району, %	3,6	2,8	3,2	3,0	2,8

Розвиток зернового господарства в сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району носить достатньо стабільний характер. Про це можна стверджувати, насамперед, по посівним площам, які займають зернові і зернобобові культури в цілому (табл. 2).

Таблиця 2

Посівна площа зернових і зернобобових культур по усім категоріям господарств Тиврівського району, га (розраховано за даними [2])

Господарства	Роки					2014 до 2010 р, %
	2010	2011	2012	2013	2014	
Усі категорії господарств, в т. ч.	26363	23766	26710	26232	22986	87,2
сільськогосподарські підприємства	23140	20257	23121	22499	19961	86,3
фермерські господарства	3223	3509	3589	3733	3025	93,9

Зернові вирощуються практично в усіх господарствах Тиврівського району. Однак, основна частина посівів зосереджена в 6-ти сільськогосподарських підприємствах – Філія «Стояни» ТОВ «АгроІнвестУкраїна» (с. В.Вулига), ТОВ «ПоділляЛатІнвест» (сmt Тиврів), ПП «Віта» (с. Дзвониха), ТОВ «Агро-Буг» (с. Яришівка), ТОВ «Агро-Еталон» (с. Тростянець), ТОВ «Красне-АгроІнвест» (с. Красне) (рис. 1).

Пріоритет, по займаній площі зернових і зернобобових культур належить сільськогосподарському підприємству Філія

«Стояни» ТОВ «АгроІнвестУкраїна», його посіви в 2014 р. становили 6016 га. Посівна площа зернових в ТОВ «ПоділляЛатІнвест» та ТОВ «Агро-Еталон» поступається за розмірами і становить 2605 та 2277 га відповідно. На частку цих 3-х підприємств у 2014 р. припадало понад 47% загальної посівної площі зернових і зернобобових Тиврівського району, на частку ПП «Віта» та ТОВ «Агро-Буг» припадає більше, ніж 10 %, ТОВ «Красне-АгроІнвест» належить 4,3%.

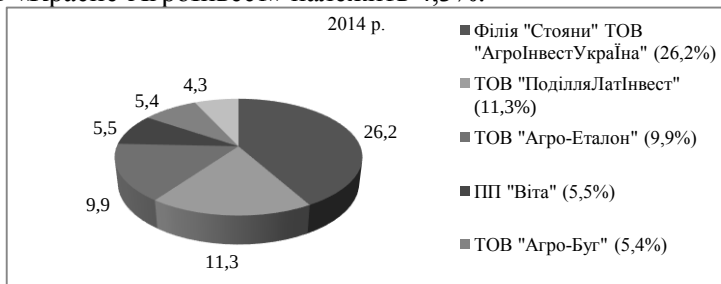

Рис. 1. Посівна площа зернових і зернобобових у найбільших сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району, % (за даними [2])

Сприятливі кліматичні та ґрунтові умови для виробництва зернових культур, та озимої пшениці зокрема, за наявності нових високоврожайних сортів, дозволяють підприємствам одержувати досить високі врожаї (табл. 3).

Таблиця 3

Урожайність зернових і зернобобових культур по провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району, ц/га (розраховано за даними [2])

Підприємства	Роки					2014 до 2010 р, %
	2010	2011	2012	2013	2014	
Філія «Стояни» ТОВ «АгроІнвестУкраїна»	70,8	65,9	54,3	64,6	60,0	84,7
ТОВ «ПоділляЛатІнвест»	54,4	62,7	62,7	74,9	68,3	125,6
ПП «Віта»	24,4	34,8	38,3	42,7	55,6	248,2
ТОВ «Агро-Буг»	35,8	51,8	46,2	44,0	67,3	188,0
ТОВ «Агро-Еталон»	34,1	44,1	45,8	56,1	57,3	168,0
ТОВ «Красне-АгроІнвест»	32,7	60,3	67,8	74,9	76,6	234,3

Як бачимо з таблиці 3, за аналізований період спостерігається чітка тенденція до підвищення урожайності зернових і зернобобових культур майже у всіх вище вказаних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району. У 2014 р. порівняно з 2010 р. значно зросла врожайність в ПП «Віта» (на 148,2%), ТОВ «Красне-АгроІнвест» (на 134,3%), ТОВ «Агро-Буг» (на 88%), лише Філія «Стояни» ТОВ «АгроІнвестУкраїна» має нижчу врожайність на 15,3%. Найвищі показники урожайності зернових і зернобобових культур в ТОВ «Красне-АгроІнвест», яка склала 76,6 ц/га і в ТОВ «ПоділляЛатІнвест» - 68,3 ц/га.

Обсяги виробництва зерна на досліджуваних підприємствах Тиврівського району у динаміці характеризують дані, наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Виробництво зернових і зернобобових культур по провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району, цнт
(розраховано за даними [2])

Підприємства	Роки					2014 до 2010 р. %
	2010	2011	2012	2013	2014	
Філія «Стояни» ТОВ «АгроІнвестУкраїна»	458854	393718	334558	460345	360834	78,6
ТОВ «ПоділляЛатІнвест»	133808	159529	170227	224382	177926	133,0
ПП «Віта»	30854	44399	40132	56001	70422	228,2
ТОВ «Агро-Буг»	72977	53229	66775	50569	83693	114,7
ТОВ «Агро-Еталон»	91167	97144	80642	124371	125448	137,6
ТОВ «Красне-АгроІнвест»	37563	68251	49715	110014	75497	201,0

Дослідження показують, що валовий збір зерна по провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району за 2010-2014 рр. збільшився, крім підприємства Філія «Стояни» ТОВ «АгроІнвестУкраїна», де виробництво зерна зменшилося на 21,4% у зв'язку із зниженням урожайності. При цьому значний приріст зернових забезпечили такі сільськогосподарські підприємства, як ПП «Віта» (на 128,2%) та ТОВ «Красне-АгроІнвест» (на 101%) (рис. 2).

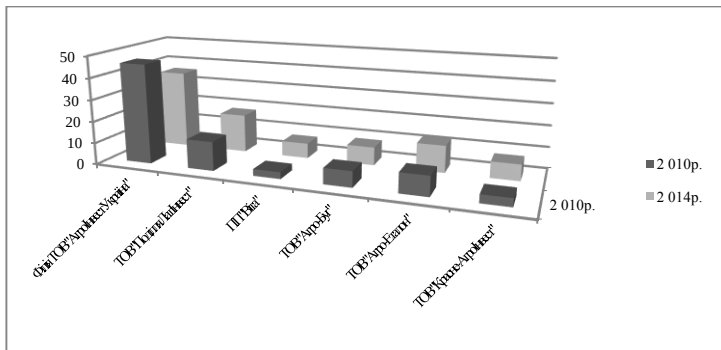

Рис. 2. Виробництво зерна в провідних господарствах Тиврівського району, тис. т (за даними [2])

В досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району більшою мірою приріст валових зборів відбувається за рахунок підвищення врожайності, ніж за рахунок розширення посівних площ. Висока урожайність зернових і зернобобових культур пояснюється запровадженням інтенсивної технології вирощування зернових, своєчасним проведенням усіх технологічних операцій, їх тісному взаємозв'язку.

Як показує досвід провідних зерновиробничих підприємств Тиврівського району, кращими агрономічними строками проведення сівби є 5-15 вересня. Основний обробіток ґрунту – безплужний, поверхневий, на глибину – 10-12 см. Передпосівний обробіток ґрунту виконувався комбінованими агрегатами, які дозволяють загорнути насіння на ущільнене ложе та чітко задану глибину.

Дуже важливо розмішувати зернові культури в освоєних сівозмінах, які дозволяють ефективніше використовувати ґрунтові умови, адже кожен різновид ґрунтів містить неоднакову кількість поживних речовин, має різну щільність, водо- і повітропроникність. При цьому схема сівозміни повинна складатися з таким розрахунком, щоб для кожної культури був обґрунтований найкращий попередник [1, с. 51]. Кращими попередниками для озимої пшениці - основної зернової культури району - є чорний пар, люцерна, горох, кукурудза на зелений корм і силос. Аналіз різних ґрунтових умов переконує, що у сівозміні продуктивність більшості культур на 30-50 % вища, ніж у беззмінних посівах. Чергування культур у сівозміні поліпшує

фітосанітарний стан посівів і забезпечує високу врожайність. Зокрема приріст урожайності різних сортів озимої пшениці з використанням 3-пільної сівозміни становитиме в середньому 7 центнерів з одного гектара [3, с. 60].

Особливу увагу при вирощуванні зернових культур треба звертати на забезпеченість їх поживними речовинами. *Зі спеціальних агротехнічних прийомів, які направлені на покращення якості зерна — найкращим є проведення азотного підживлення в період формування наливу зерна (поява останнього листка — закінчення колосіння). Необхідно створити умови для його активного поглинання і утилізації рослинами. А для цього необхідна висока культура землеробства в усьому її комплексі. Восени, після посіву і до затримки росту рослини, як правило, споживають мало азоту, фосфору та калію. Але з моменту весняного відновлення вегетації починається активне поглинання основних елементів мінерального живлення, яке триває до цвітіння. Початок формування зерна — це переломна точка в мінеральному живленні рослин. Після запліднення практично припиняється поглинання калію та фосфору з ґрунту. Спостерігається навіть зворотна дифузія цих елементів в ґрунтовий розчин. Споживання ж азоту проходить без зниження темпів і після цвітіння. В період формування і наливу зерна рослини мають спожити до 30% необхідного їм азоту [4, с. 10]. Як показують дослідження, прибавка врожаю від внесення науково обґрунтованих доз мінеральних добрив під основні зернові культури становить у середньому 2-3 ц на 1 га. Для підтримки балансу гумусу і отримання високих врожаїв потрібно вносити не менше 10-12 т органічних добрив на 1 га землі. Оскільки постійно знижується поголів'я худоби і птиці, то кількість гною і пташиного посліду у сільськогосподарських підприємствах району поповнюють соломою озимих і ярих колосових культур, адже 1 т соломи за дією на гумусоутворення прирівнюється до 3,5 т гною, що підвищує врожайність пшениці і кукурудзи на 5-10 ц з гектара.*

Одним із важливих факторів отримання високого врожаю зерна є правильний підбір сортів: високоврожайних, стійких до хвороб, що відповідають ґрунтово-кліматичним умовам господарства. В сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району вирощують 2-3 районовані сорти, які відрізняються між собою біологічними особливостями і господарськими ознаками. Витрати на вирощування

нових врожайних сортів зернових культур більші, але ефективність їх виробництва вища. Слід зауважити, що в ТОВ «ПоділляЛатІнвест» під час добору сортів зернових культур керуються такими критеріями, як районовані сорти, їх продуктивність, господарсько-біологічна характеристика сортів озимої пшениці, пластичність та звертають увагу на погодний фон і дані довгострокових погодних прогнозів [5, с. 120]. В останні роки сільськогосподарські підприємства району висівали високопродуктивні сорти Смуглянка, Подольська, Золотокоса, що характеризуються стійкістю в агрокліматичних умовах досліджуваної території і стабільністю врожайності впродовж попередніх років.

Урожайність зернових з 1 га багато в чому залежить і від якості насіння. *Ринок формування елітного насіння зернових культур має свої особливості й проблеми. Постійно виникає необхідність виявлення і вивчення обґрунтованих потреб в насінні споживачів за умов обмежених матеріальних і, особливо, фінансових ресурсів.* В господарствах Тиврівського району висівають в основному насіння першого класу посівного стандарту. *Важливо також не допустити розвитку хвороб та шкідників, особливо зерна та колосу, застосовуючи засоби захисту та регулятори росту рослин.*

Однією з важливих умов одержання високоякісного зерна є оптимальний строк збирання (10-14 днів), що дозволяє збільшити збереження врожаю на 15-20%. Як показали дослідження, процес накопичення білків в зерні йде аж до повної зрілості включно. Потім можлива втрата азоту в результаті дифузії вільних амінокислот за межі зернівки та гідролізу білків. Хлібопекарські властивості зерна покращуються по мірі його дозрівання майже до періоду повної стиглості. Перестій пшениці на корені приводить до погіршення якості [4, с. 11].

Для того, щоб виконувати сільськогосподарські роботи в кращі технологічні строки, господарства мають бути забезпечені технічними засобами і, насамперед, тракторами і зернозбиральними комбайнами (табл. 5).

Дані таблиці 5 показують, що наявність основних видів техніки в районі у 2014 р. порівняно з 2010 р. збільшилась на 14,9%, в тому числі тракторів – на 9,3%, зернозбиральних комбайнів – на 41,7%. Збільшення зернозбиральних комбайнів призвело до меншого навантаження збиральних площ зернових на 1 комбайн, що в свою чергу зменшило втрату зерна при збиранні. Забезпечення

сільськогосподарських підприємств технікою дало можливість своєчасно виконати всі технологічні операції і як результат – покращило врожайність зернових і зернобобових культур.

Таблиця 5

Наявність тракторів і зернозбиральних комбайнів в сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району (розраховано за даними [2])

Показники	Роки					2014 до 2010 р, %
	2010	2011	2012	2013	2014	
Кількість основних видів техніки:	350	364	375	407	402	114,9
трактори, шт.	290	297	305	316	317	109,3
зернозбиральні комбайни, шт.	60	67	70	91	85	141,7

Висновки:

1. Встановлено, що Тиврівський район є одним із лідерів у Вінницькій області за обсягами виробництва зерна. Частка виробництва зерна у районі становить приблизно 3% області. Перспективне виробництво зерна у господарствах цього району повністю забезпечує всі потреби в ньому, а саме продовольчі, експорт і потреби тваринництва.

2. З'ясовано, що позитивною тенденцією розвитку зерновиробництва у провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району, таких як ПоділляЛатІнвест», ПП «Віта», ТОВ «Агро-Буг», ТОВ «Агро-Еталон», ТОВ «Красне-АгроІнвест» є збільшення валових зборів зерна, які зумовлені зростанням показників урожайності зернових та зернобобових культур на протязі 2010-2014 років.

3. На прикладі дослідження стану зерновиробництва у зазначених сільськогосподарських підприємствах регіону та факторів, які впливають на його розвиток, показано пряму залежність урожайності зернових культур від своєчасного і ефективного проведення будь-якого технологічного прийому. Усі прийоми важливі, особливо посів в кращі агрономічні строки. До строків сівби підключається сортовий і насіннєвий фактор, ефективні сівозміни, норми внесення мінеральних і органічних добрив, способи захисту рослин від бур'янів, хвороб і шкідників, забезпечення технічними

засобами тощо. Всі ланки технологічного ланцюга повинні бути тісно взаємопов'язані.

4. Обґрунтовано, що інтенсивна праця учасників виробництва продукції сільськогосподарського підприємства та ефективне використання його виробничих потужностей виводить його на передові рубежі порівняно з іншими господарствами регіону.

Література

1. Караман М. М. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Автономної Республіки Крим: монографія / М. М. Караман. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2009. – 109 с. – Рос.

2. Дані Головного управління статистики України у Вінницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/>

3. Забуранна Л. В. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах / Л. В. Забуранна // Економіка АПК. – 2014. – №3. – С. 55-60.

4. Ситник В. П. *Основні засади формування та функціонування ринку зерна в Україні* / В.П. Ситник, М. М. Гаврилюк, М. Г. Лобас // *Агроінком*. – 2005. – № 1/2.. – С. 6-13.

5. Красільнікова Т. М. Критерії добору сортів пшениці озимої орендними аграрними підприємствами / Т. М. Красільнікова // *Агроекологічний журнал*. – 2013. – №3. – С. 119-123.

1. Karaman M. M. Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii v silskohosodarskykh pidpriemstvakh Avtonomnoi Respubliky Krym: monohrafiia / M. M. Karaman. – Simferopol: PP «Pidpriemstvo Feniks», 2009. – 109 s. – Ros.

2. Dani Holovnoho upravlinnia statystyky Ukrainy u Vinnytskii oblasti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/>

3. Zaburanna L. V. Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva zerna ta shliakhy yii pidvyshchennia v silskohospodarskykh pidpriemstvakh / L. V. Zaburanna // *Ekonomika APK*. – 2014. – №3. – S. 55-60.

4. Sytnyk V. P. Osnovni zasady formuvannia ta funktsionuvannia

rynku zerna v Ukraini / V. P. Sytnyk, M. M. Havryliuk, M. H. Lobas // Ahroinkom. – 2005. – №1/2. – S. 6-13.

5. Krasilnikova T. M. Kryterii doboru sortiv pshenytsi ozymoi orendnymy ahrarnymy pidpriemstvamy / T. M. Krasilnikova // Ahroekolohichnyi zhurnal. – 2013. – №3. – S. 119-123.

***Рецензент:** Бондаренко В. М., д.е.н., професор, декан обліково-фінансового факультету Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

1.06.2015

УДК 352.08.075

Гургула Тетяна

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Досліджується проблема мотивації праці посадових осіб місцевого самоврядування. Визначені першочергові кроки щодо реформування системи оплати праці у вітчизняній системі державної служби з позиції закордонних експертів. Запропоновано модель оплати праці керівників апарату управління. Визначено різновиди заохочення державного службовця: пільги, загальні та спеціальні заохочення. Пропонується модель взаємозв'язку, побудови та реалізації мотиваційної стратегії посадових осіб органів місцевого самоврядування в розрізі джерел матеріального та нематеріального стимулювання. В розрізі окремих оціночних факторів пропонується визначення рівня індивідуальної результативності працівників інституційного рівня управління. Розроблено пропозиції щодо оцінки рівня відповідності потенціалу мотиваційній стратегії з позиції таких елементів як: кадри та фінанси. Визначені основні умови преміювання посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: мотивація праці, посадові особи, професіоналізм, управлінська діяльність, компетентність, державний службовець.

Гургула Татьяна

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ МОТИВАЦИИ ТРУДА ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ МЕСТНЫХ ОРГАНОВ ВЛАСТИ

Исследуется проблема мотивации труда должностных лиц местного самоуправления. Определены первоочередные шаги по реформированию системы оплаты труда в отечественной системе государственной службы с позиции зарубежных экспертов. Предложена модель оплаты труда руководителей аппарата управления. Определены виды поощрения государственного служащего: льготы, общие и специальные поощрения. Предлагается модель взаимосвязи, построения и реализации мотивационной стратегии должностных лиц органов местного самоуправления в разрезе источников материального и нематериального стимулирования. В разрезе отдельных оценочных факторов предлагается определение уровня индивидуальной результативности работников институционального уровня управления. Разработаны предложения по оценке уровня соответствия потенциала мотивационной стратегии с позиции таких элементов как: кадры и финансы. Определены основные условия премирования должностных лиц органов местного самоуправления.

Ключевые слова: мотивация труда, должностные лица, профессионализм, активность управление, компетентность, государственный служащий.

Gurgula Tatiana

IMPROVING THE SYSTEM OF LABOR MOTIVATION LOCAL GOVERNMENT OFFICIALS

Author considers the problem of motivation of local government officials. The priority steps of reforming the wage system in the national public service from the position of foreign experts are identified. Author offers the model of labor remuneration of staff management heads. The encouragement variety of civil servants such as benefits, general and special incentives are determined. The model of relationship, building and implementation of motivational strategies of local government's officers in the context of material and non-material sources of incentives are proposed. In the context of individual valuation factors author proposed to determine the level of individual performance of institutional management employees.

The proposals to assess the level of accordance potential of motivational strategy with position of such elements as personnel and finance are developed. The basic conditions for of awarding the local governments officials are determined.

Keywords: labor motivation, officials, professionalism, management activity, competence, public officer.

Постановка проблеми. У сучасному розвинутому світі кожне підприємство, установа чи організація прагнуть досягти успіху у своїй діяльності. Однією з складових такого успіху є мотивація праці. Посадові особи органів місцевого самоврядування здійснюють реалізацію різних суспільно корисних цілей на користь територіальних громад. Результативність їх діяльності заснована на матеріальному і моральному стимулюванні цих працівників. Спроможність місцевих влад ефективно реалізовувати зростаючу кількість повноважень, що передається їм органами виконавчої влади з метою надання більш якісних послуг населенню і є головною передумовою реформування системи місцевого самоврядування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки спостерігається зростання інтересу до проблеми мотивації праці, з'являються більш вдосконалені методи, які мали б сприяти підвищенню результативності праці. Підготовка державних службовців, а також комплекс проблем, пов'язаних із її реалізацією, були предметом досліджень багатьох українських вчених. Зокрема теоретичні та методологічні підходи мотивації посадових осіб місцевого самоврядування державних службовців ґрунтовно дослідили вчені: В. С. Загорський, М. М. Іжа, Є. Г. Матвійшин, Н. М. Колісніченко, Н. А. Липовська, А. В. Ліпенцев, Т. В. Мотренко, С. М. Серьогін, А. О Чемерис та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри посилену увагу останнім часом дослідників до проблеми підготовки державних службовців, мотивації їх праці, на сучасному етапі розвитку економіки України ще не сформований злагоджено діючий механізм ефективної мотивації праці для посадових осіб органів місцевого самоврядування. Залишається не вирішеною головна проблема мотивації державних службовців, що зводиться до

відсутності такої форми мотивації, яка б забезпечувала позитивний результат без негативного зовнішнього ефекту та складало основу формування мотиваційної стратегії посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Мета статті – дослідити підґрунтя мотиваційної стратегії посадових осіб органів місцевого самоврядування скрізь призму реформування системи оплати праці працівників апарату управління та заходи заохочення державного службовця.

Основний матеріал дослідження. Відповідно до Закону України «Про державну службу», посадові особи органів місцевого самоврядування мають право на оплату праці залежно від посади, яку вони займають, рангу, який їм присвоюється, якості, досвіду та стажу роботи. Законом також передбачено, що оплата праці повинна забезпечувати достатні матеріальні умови для незалежного виконання службових обов'язків, сприяти формуванню апарату державних органів компетентними й досвідченими кадрами, стимулює їх сумлінну та ініціативну працю. Умови оплати праці, посадові оклади державних службовців, розмір надбавок, доплат і матеріальної допомоги визначається Кабінетом Міністрів України.

Головним джерелом формування фонду оплати праці державних службовців є Державний бюджет України. З цією метою відповідно до положень про органи державної виконавчої влади, затвердженими указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України, можуть бути встановлені також інші джерела.

Підвищення стимулюючої ролі посадових окладів в оплаті державних службовців в цілому і керівного персоналу, зокрема, передбачено Концепцією адаптації інституту державної служби до європейських стандартів і Концепцією подальшого реформування оплати праці в Україні. На сьогодні проблема збільшення посадового окладу в структурі оплати праці керівників та інших працівників органів державної влади різного рівня-центрального, регіонального і місцевого – забезпечення взаємозв'язку результатів їх роботи та доходів залишається складною і недостатньо розробленою. Для того щоб мотиваційний механізм ефективної праці керівників органів державної влади різного рівня працював належним чином, необхідно чітко, ґрунтовно визначити головні, пріоритетні напрямки їх роботи і кінцеві показники їх професійної та управлінської діяльності.

Існуючі методи оцінки праці персоналу у сфері державної служби здебільшого обмежуються оцінкою професійно-ділових, морально-етичних, психофізіологічних і особистих якостей керівника без орієнтації на якість і ефективність праці. У зв'язку з цим встановлення залежності оплати праці персоналу органів державної влади, в тому числі керівного від результатів праці підвищить їх відповідальність за наслідки прийнятих управлінських рішень, сприятиме підвищенню ефективності роботи, покращенню показників діяльності будь-якого органу влади.

Наприклад, у сфері державної служби пропонуються така модель оплати праці керівників апарату управління:

- 1) встановлення посадових окладів як бази, що відображає посаду, якості керівника і значущість організації, яку він очолює;

- 2) щомісячне корегування базового окладу (збільшення чи зменшення) пропорційно кінцевим результатам роботи галузі, регіону, країни тощо, на які спрямована професійна діяльність керівника (ВНП, рівень життя населення тощо). До того ж чим вища займана посада, тим більший вплив повинна здійснювати динаміка кінцевих результатів на базовий оклад. Зміна базового окладу залежно від результатів роботи має бути досить суттєвою і впливати на кінцевий результат не менше, ніж на 20-50%.

У звіті експертів Світового банку, які досліджували вітчизняну систему державної служби, зазначається, що метою реформування системи оплати праці є досягнення послідовності та прозорості, для чого необхідно:

- підвищити заробітну плату державних службовців, у тому числі керівників, якщо буде фінансова можливість;

- переглянути всі складові пакету та надбавок, щоб забезпечити її однакове і справедливе застосування між органами виконавчої влади та всередині органів виконавчої влади, запровадити розподіл премій за результатами щорічної оцінки;

- переглянути систему класифікації посад для справедливого та об'єктивного обґрунтування розбіжностей в оплаті праці між різними державними органами та посадами.

Заохочення – це кадрова технологія, загальна ідея якої полягає у застосуванні заходів адміністративного, правового, морального та матеріального характеру, що пов'язані з публічним визнанням заслуг і

виявленням громадських почесей державними службовцями за успішне виконання ними посадових обов'язків, досягнення високих індивідуальних результатів на державній службі.

Заохочення державного службовця можна поділити на дві групи: пільги та міри заохочення.

Пільги державних службовців різні за своїм характером, зокрема це:

надання додаткових оплачуваних відпусток тривалістю 15 календарних днів для державних службовців, які мають стаж роботи понад 10 років;

пільгові умови надання кредиту на індивідуальне та кооперативне житлове будівництво;

безплатне медичне обслуговування в медичних закладах охорони здоров'я для державних службовців і членів їх сімей;

передбачені надбавки до посадових окладів за вислугу років та ранг тощо.

Міри заохочення поділяються на загальні й спеціальні. Загальні встановлені нормами законодавства на працю, а також у якій, зокрема, визначається, що за сумлінну безперервну працю в державних органах, зразкове виконання трудових обов'язків державними службовцями видається грошова винагорода в розмірі та порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. За особливі трудові заслуги державні службовці представляються до державних винагород та присвоєння почесних звань.

До спеціальних мір заохочення слід віднести, наприклад, такі: дострокове присвоєння чергового рангу в межах відповідної категорії посад за виконання службовцем особливо відповідальної роботи або переведення на державну посаду більш високого рівня. Стратегію реформування системи державної служби в Україні для заохочення державних службовців передбачено доцільність присвоєння почесного звання «Заслужений державний службовець».

Основним чинником конкурентоспроможності, економічного зростання та ефективності управління сьогодні як ніколи виступає наявність людських ресурсів, та здатність професійно вирішувати поставлені перед завдання. Персонал розглядається як економічна категорія, активний ресурс, який необхідно цілеспрямовано розвивати, а не як фактор витрат, який повинен раціонально поглиблювати і розширювати знання, вміння і навички.

Мотиваційна стратегія – це підсистема стратегії організації, представлена у вигляді довгострокової програми конкретних дій по реалізації концепцій використання і розвитку потенціалу персоналу організації.

Мотиваційна стратегія має безпосередній вплив загалом на всі показники діяльності органів місцевого самоврядування, в основному на продуктивність праці.

Пропонується модель взаємозв'язку, побудови та реалізації мотиваційної стратегії, з урахуванням його специфіки. Мотиваційну стратегію посадових осіб органів місцевого самоврядування можна поділити на матеріальне стимулювання та нематеріальне стимулювання. До матеріального стимулювання можна віднести: заробітну плату, премії, доплати, заохочення. До нематеріального стимулювання посадових осіб місцевого самоврядування можна віднести: подяки, дошка пошани, підвищення за посадою, а також навчання посадових осіб органів місцевого самоврядування, підвищення його кваліфікації

Формування системи мотивації з позицій її індивідуалізації передбачає встановлення об'єктивної залежності між винагородженням працівника та його внеском у зростання продуктивності. Таку залежність запропоновано впроваджувати через систему мотивації, при цьому активуючи його головні психологічні потреби, які передбачають застосування до працівника матеріального та нематеріального мотивування. Останнє повинно бути комплексним і узагальнювати результативність діяльності.

Нематеріальне мотивування, як складова частина мотиваційної стратегії, має на меті підвищення професійних, освітніх, кваліфікаційних якостей державних службовців і розглядається як передумова підвищення за посадою. Комплексно пропонуємо здійснювати дослідження відповідності якісного потенціалу профілю професійних компетенцій, визначення рівня індивідуальної результативності, міри мотиваційної готовності, значущості опанованих програм навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації, на виробничих працівників до застосування мотиваційної стратегії, щоб більш індивідуально підійти до цього питання. Для визначення рівня індивідуальної результативності працівників інституційного рівня управління у роботі розроблено кваліметричну

факторно-критеріальну модель, яка містить три групи оцінних факторів: результати діяльності, соціально-психологічну характеристику, професійну підготовку і знання. Це є основою для розробки мотиваційної стратегії, в нашому випадку впровадженню змагання, яке розроблено з урахуванням індивідуальних потреб груп працівників.

Одним з основних етапів розробки мотиваційної стратегії є визначення рівня відповідності потенціалу вибраної стратегії (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка рівня відповідності потенціалу мотиваційній стратегії

Елементи потенціалу	Рівень відповідності	Загальне визначення рівня відповідності
1. Кадри: – управлінський персонал; – мотивація; – ефективність системи преміювання; – умови праці;	<i>високий</i> <i>низький</i> <i>середній</i> <i>високий</i>	Елемент не повною мірою відповідає встановленим цілям, тому запропонована стратегія як раз призведе до його підвищення
2. Фінанси: - можливість залучення довгострокового капіталу; - можливість залучення короткострокового капіталу; - ефективний контроль за витратами, можливість їх зниження	<i>високий</i> <i>середній</i> <i>високий</i>	Елемент не відповідає встановленим цілям тому для забезпечення відповідного розвитку потенціалу в процесі виконання робіт необхідне поповнення даного елементу

Мотивація праці – одна з найважливіших і основних проблем сучасної економіки. У випадку перевиконання дохідної частини бюджету, а також за наявності вільного залишку бюджетних коштів за попередній рік відсоток преміювання може збільшуватись з умовою якісного вкладу кожного працівника у виконання службових обов’язків. До основних умов тобто показників для преміювання віднесено наступні:

- забезпечення ефективної роботи та виконання завдань в межах своєї компетенції;
- виконання вимог чинного законодавства України;
- виконання заходів і наявність особистого вкладу у загальні

результати роботи;

- стан обліку і звітності, діловодства;
- сумлінне виконання своїх службових обов'язків, передбачених посадовою інструкцією, своєчасне і якісне виконання директивних документів та посадових осіб, доручень керівництва;
- удосконалення організації своєї роботи і підвищення професійної кваліфікації, виявлення ініціативи;
- дотримання трудової та виробничої дисципліни за звітний період.

Підставою для нарахування премії є своєчасне і якісне виконання завдань, покладених на сільську раду, статистичні та фінансові показники, дані оперативного обліку, висока виконавська та трудова дисципліна.

Премії затверджуються сільським головою за наслідками роботи за місяць. У випадку зловживань службовим становищем, виявлення фінансових порушень, прогулів, дисциплінарних стягнень, порушень законодавства, за недоліки в організації роботи, несвоєчасне і неякісне виконання завдань, службових обов'язків, наказів, доручень керівництва, сільський голова має право зменшувати або повністю позбавляти працівників преміювальної виплати.

Висновки. Результати проведених досліджень дозволяють констатувати, що для формування належного ставлення до праці необхідно створювати такі умови, щоб персонал сприймав свою працю як свідому діяльність, що є джерелом самовдосконалення, основою професійного та службового зростання. Ефективному вирішенню мотиваційних завдань заважає те, що мотивація як система мотивів певної людини існує за власними законами, не завжди зрозумілими і тим більше не завжди доступними для регуляції ззовні.

Усвідомлення людини як самоцінності вимагає формування нової ідеології державотворення, суть якої полягає у створенні інституційних умов для гармонізації інтересів та стосунків між державою, суспільством і людиною. Це потребує принципово нових концептуальних підходів до розроблення сучасної державної кадрової політики України у сфері державного управління та місцевого самоврядування, системи мотивації праці посадових осіб органів місцевого самоврядування. При вдалому використанні запропонованої мотиваційної стратегії, яка поєднує в собі матеріальні та не

матеріальні важелі впливу на державного управління, налагодиться відносини у колективі, підвищиться зацікавленість працівників у своїй роботі, підвищиться якість виконання працівником безпосередніх його функцій. Розглянутий підхід до мотивації є запорукою успішності дій представників влади та досягнення цілей.

Література

1. Крушельницька О. В. Мотивація та оцінка діяльності персоналу: [навч. посіб.] / О.В. Крушельницька. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – С. 215-226.

2. Мехеда Н.Г. Соціально-мотиваційний складові кадрової безпеки / Н.Г. Мехеда// Фінансовий простір. – 2012. – №2(6). – С. 38-45.

3. Назарова Г. Передумови створення системи кадрової безпеки підприємства/ Г.Назарова// Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – 2010. – Вип.15. –С.34-37.

4. Система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій. –К., 2010. – С.122.

5. Швець Н. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або як перемогти зловживання персоналу / Н. Швець// Персонал. – 2006. – №5. – С.12.

1. Krushel'nyts'ka O. V. Motyvatsiya ta otsinka diyal'nosti personalu: [navch. posib.] / O.V. Krushel'nyts'ka. – Zhytomyr : ZhITI, 2000. – S. 215-226.

2. Mekheda N.H. Sotsial'no-motyvatsiynyy skladovi kadrovoyi bezpeky / N.H. Mekheda// Finanovyy prostir. – 2012. – №2(6). – S. 38-45.

3. Nazarova H. Peredumovy stvorenniya systemy kadrovoyi bezpeky pidpryyemstva/ H.Nazarova// Rehional'ni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy. – 2010. – Vyp.15. –S.34-37.

4. Systema pidhotovky, perezidhotovky ta pidvyshchennya kvalifikatsiyi derzhavnykh sluzhbovtiv, posadovykh osib orhaniv mistsevoho samovryaduvannya, kerivnykiv derzhavnykh pidpryyemstv, ustanov i orhanizatsiy. –K., 2010. – S.122.

5. Shvets' N. Metody vyyavlennya i zberezheniya kadrovoyi bezpeky, abo yak peremohty zlovzhyvannya personalu / N. Shvets'//

Personal. – 2006. – №5. – С.12.

***Рецензент:** Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету*
1.06.2015

УДК 327:33

Дашевська Ольга

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ІМІДЖ КРАЇНИ

Стаття присвячена актуальній для України проблемі визначення її іміджу та місця на геополітичній мапі світу. Досліджено поняття «імідж країни», «політичний імідж країни» та їх характеристики. Визначаються усталені підходи до розуміння іміджу країни як стереотипного образу, сформованого у свідомості суспільства. Дослідження показало відсутність розгляду іміджу країни з точки зору геополітики. Запропоновано ввести в науковий обіг поняття «геополітичний імідж країни», під яким розуміється узагальнене уявлення в свідомості суспільства значення країни у міжнародних процесах. Автор виділив основні фактори, які характеризують геополітичний імідж країни: географічні, культурні та демографічні, економічні, політичні, інформаційно-комунікаційні, військово-оборонні, освітньо-інноваційні. Визначено напрями подальших досліджень, серед яких розробка моделей та методів оцінки геополітичного іміджу країни.

Ключові слова: імідж, політичний імідж, геополітика, країна, іміджеві фактори, бренд

Дашевская Ольга

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ ИМИДЖ СТРАНЫ

Статья посвящена актуальной для Украины проблеме определения ее имиджа и места на геополитической карте мира. Исследованы понятия «имидж страны», «политический имидж страны» и их характеристики. Определяются стойкие подходы к пониманию имиджа страны как стереотипного образа, сформированного в сознании общества. Исследование показало отсутствие рассмотрения имиджа страны с точки зрения геополитики. Предложено ввести в научный оборот понятие

«геополитический имидж страны», под которым понимается обобщенное представление в сознании общества значения страны в международных процессах. Автор выделила основные факторы, которые характеризуют геополитический имидж страны: географические, культурно-демографические, экономические, политические, информационно-коммуникационные, военно-оборонные, образовательно-инновационные. Определены направления последующих исследований, среди которых разработка моделей и методов оценки геополитического имиджа страны.

Ключевые слова: имидж, политический имидж, геополитика, имиджевые факторы, бренд

Dashevs'ka Olga

GEOPOLITICAL COUNTRY'S IMAGE

The article is devoted to the problem of Ukraine's image and defines its place on the geopolitical map of the world. Abstract concept of "image of the country", "the political image of the country" and their characteristics. Determined persistent approaches to understanding the country's image as a stereotypical image formed in the mind of the public. The study showed the absence of consideration of the country's image in terms of geopolitics. It is proposed to enter into scientific circulation the notion of "geo-political image of the country", which is defined as a generalized representation of the values in the consciousness of the society of the country in international processes. The author identified the main factors that characterize the geopolitical image of the country: geographical, cultural, demographic, economic, political, information and communications, military and defense, education and innovation. The directions of further research, including the development of models and methods to assess the geopolitical image of the country.

Keywords: image, political image, geopolitics, image factors, brand

Постановка проблеми. Термін «політичний імідж країни» в сучасних умовах набуває нового значення, перетворюючись в один з найвпливовіших факторів геополітики. Для України, формування її нового успішного образу в очах світової спільноти може означати вихід з кризи, кризи не тільки політичної чи економічної, а кризи української державності. Актуальності даному завданню додає і той кредит довіри з боку європейських та інших країн світу в контексті конфлікту з Росією. В таких умовах важливо зконцентрувати зусилля

та «переломити» ситуацію на користь майбутньої єдиної і сильної української нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не останню роль в даному процесі відіграють і науковці. Проблематика іміджу досить популярна як в Україні, так і за кордоном. Одним з чинників, який вплинув на формування даної проблеми у міжнародному науковому дискурсі стала «холодна війна». Відповідно і перші розробки, які торкались іміджу США та СРСР, належать західним авторам, серед яких К.Болдінг, В.Бучанана, Г.Гербнер, Р.Уайт та інші. Формування іміджу країни як цілеспрямованої концепції держави розглядається в роботах Р.Кеохана, Р.Коттема, Г.Моргентау тощо. Найбільш розробленим у західній літературі є питання створення та укріплення політичного іміджу країни за допомогою засобів масової інформації (В.Альбіга, Дж.Джеймс, П.Лазерфельд, А.Пратканіс та інші.). Необхідно відмітити і розробку методів оцінки іміджу країни, найпопулярнішою з яких є методика С.Анхольта – Індекс бренду країни (Country brand Index).

Серед українських вчених варто назвати дослідження О.Дубас, М.Іщенко, Є.Макаренка, Г.Почепцова, І.Семененко, О.Швеця та інших. В роботах названих та багатьох інших науковців досліджуються різноманітні аспекти політичного іміджу країни – від самої сутності поняття до конкретних інструментів його формування.

Невирішені раніше частини проблеми. Відсутність внутрішньої та зовнішньої державної політики з формування образу України та геополітичні події сучасного світу наповнюють досліджувану категорію новим контекстом, спонукаючи до пошуку ефективних моделей та концепцій.

Метою і завданнями статті виступають обґрунтування введення в науковий обіг поняття «геополітичний імідж країни» та визначення сукупності факторів, які його характеризують.

Основний матеріал дослідження. Дослівно поняття «імідж» перекладається з англійської як «образ». Найпоширенішим визначенням поняття «імідж» є – цілеспрямовано сформований образ об'єкта, який відображається у психіці людини або суспільства через набір певних характеристик. У психології під іміджем розуміється стереотипизований емоційно забарвлений образ конкретного об'єкту, існуючий у масовій свідомості [4; 10].

З точки зору соціології, поняття іміджу трохи відрізняється від психологічного, водночас і дуже схоже за суттю. Наприклад, імідж – це « цілісний, якісно визначений образ даного суб'єкту, який має стійкий характер та відтворений у масовій та/чи індивідуальній свідомості» [15], імідж – це «сукупність якостей, які приписуються об'єкту з метою викликати певні реакції відносно нього» [12], імідж – це «символічне уявлення про клієнта у соціальній групі, яка складає аудиторію іміджу» [2].

Політологія не пройшла занадто далеко від психологічних та соціологічних наук в розробці власного поняття іміджу. Так, В.Л. Логвіна пропонує наступний зміст поняття «імідж»: «Імідж політичний - образ, що цілеспрямовано формується й покликаний справити емоційно-психологічний вплив на певних осіб з метою популяризації, політичної реклами і т. ін.» [5, С.289]. Дане трактування є найпоширенішим у пострадянських країнах і надане у Великому енциклопедичному словнику [1]. Ю.Шведа визначає імідж як «зовнішній образ, уявлення, яке формується суб'єктом задля певного ставлення до себе зі сторони інших. Сукупність властивостей, рис, які приписуються суб'єкту пропагандою, рекламою» [14].

Імідж є універсальною категорією, яка може бути застосована до будь-якого об'єкту пізнання: людини (персональний імідж), організації (корпоративний імідж), професії (імідж лікаря), освіти (випускник Кембриджу), країні чи регіону (імідж країни, міста) тощо. За узагальненнями Д.Спичева, філософська суть іміджу виражається через наступні функції: екзистенціональну (буттєве уявлення суб'єкта у свідомості інших людей); аттитюдноформуючу (установки засновані на попередньому соціально-психологічному досвіді); детермінуючих відносин; соціокультурного співвіднесення (самоідентифікація з певними категоріями); об'єктивації характеристик носія іміджу [13].

Виходячи з даних функцій, формувалось і поняття іміджу країни. Так, О.Семченко пропонує розуміти імідж держави «як сукупність реальних і штучно створених характеристик системи державних інститутів, політичних, правових, економічної систем, інформація про які направляється в інформаційно-комунікаційний простір з метою впливу на суспільну свідомість усередині держави й за її межами» [9]. Е.Соловйов стверджує, що державний імідж базується на стійких уявленнях, тобто на стереотипах, які йдуть

коріннями в глибини національної свідомості й найчастіше помилково ототожнюються з «історичною пам'яттю» [11]. З погляду І. Семененко, внутрішній імідж країни впливає на сприйняття країни у міжнародному просторі, однак зовнішній образ орієнтований на уявлення про країну, що склалося за межами національного культурного поля (що «інші» думають про «нас») і визначає репутацію цієї країни [8]. Г.Почепцов зазначає, що імідж держави, її міжнародний авторитет, насамперед, залежать від внутрішнього стану країни – рівня економічного добробуту, розвитку демократичних інститутів, зрілості громадянського суспільства, політичної культури нації тощо. [7]. А.Пеконіді пише, що політичний імідж держави є уявлений, цілеспрямовано сконструйований професіоналами у громадян країни та зарубіжжя багаторівневий образ, створений на основі деякої реальності, політичних цілей і завдань [6].

Імідж країни складається на двох паралельних рівнів – внутрішньому та зовнішньому. Найчастіше зовнішній імідж називають міжнародним або зовнішньополітичним. Саме на зовнішній рівень спрямована концепція і бренду країни, яка стала одним з інструментів економічної політики держави. Вітчизняний науковець В.Гурковський пише, що «образ (бренд) держави у суспільних відносинах розглядається як засіб, інструмент управління суспільними справами, його визначають і як об'єкт цілеспрямованих інформаційно-психологічних атак для певної мети: підриву чи покращення через конструктивну критику» [3, С.4]. С.Анхольт визначає бренд країни як асоціативну модель, яку містить свідомість індивіда (як мешканця цієї країни, так і громадянина іншої) та до якої він апелює, почувши назву країни [16]. Для дослідження іміджу країни використовуються різні інструменти, які аналізують окремі групи показників та на їх основі визначають місце країни в рейтингу країн світу. Вже самі по собі такі оцінки впливають на імідж держави і, водночас, слугують практичним інструментом для його корегування. Серед найпоширеніших міжнародних індексних оцінок є індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс сприйняття корупції, індекс бренду країни, індекс бізнес-клімату та інш. За даними показниками Україна займає місце всередині або наприкінці рейтингового списку. Так, за даними індексу глобальної конкурентоспроможності, у 2014 р. Україна посіла 76 позицію з 144 проаналізованих країн. Бізнес-клімат поставив нашу країну на 96 позицію із 189 можливих. За індексом сприйняття

корупції та оцінкою бренду Україна посіла прикінцеві позиції – 142 (з 175) та 74 (з 75) відповідно. Дані показники підтверджують наявні проблеми в Україні і їх оцінку міжнародною спільнотою. Крім того, у своїй сукупності вони демонструють відсутність державної політики з формування та просування іміджу країни. В цьому сенсі, важливо спиратись на досягнення сучасної політологічної науки, одним з визначних де виступає геополітика. Так, якщо узагальнити, то з геополітичної точки зору, імідж країни виступає її якісним та кількісним образом, який склався в суспільстві. І саме на цьому необхідно робити акцент.

Аналіз літературних джерел з досліджуваної проблематики показує відсутність прийнятої міжнародним співтовариством концепції геополітичного іміджу країни, ототожнюючи його то з політичним або із зовнішньополітичним іміджем, брендом. Ми не погоджуємось з цим, адже геополітика не обмежується зовнішньою чи внутрішньою політикою держави. Геополітика – це не маркетингова теорія, яка може апелювати до бренду країни. Разом з тим, геополітика в самому широкому сенсі відображає геопросторові відносини міжнародних акторів, основними з яких виступають держави. Тобто, геополітичний імідж країни передбачає існування її образу сформованого географічними умовами життєдіяльності, які визначаються внутрішніми (населення, природні умови та ресурси, географічний ландшафт тощо) та зовнішніми (географічні сусіди, міжнародні організації та інституції, міжнародні угоди та договори та інше) факторами.

Дане розуміння геополітичного іміджу країни засноване на структуруванні відповідних складових факторів геополітики країни, до яких ми відносимо:

1. Географічні фактори: територіальне розташування, ландшафт, природно-кліматичні умови, наявність корисних копалин;
2. Культурно-демографічні фактори: населення, етнічна представленість, культурні особливості, релігія, мова, спортивні досягнення та ін.;
3. Економічні фактори: економічна стабільність, соціальна справедливість, розвиток бізнес-процесів, конкурентоспроможність тощо;
4. Політичні фактори: політична стабільність, верховенство

права, демократичні процеси, нормативно-правове забезпечення, рівень корупції, політичні лідери та ін.;

5. Екологічні фактори: загальний рівень забруднення, показники доступності екологічно чистих товарів, продуктів, техногенні катастрофи/аварії...;

6. Інформаційно-комунікаційні фактори: розвиток інформаційних технологій, поширення інтернет, телекомунікації...;

7. Військово-оборонні фактори: розвиненість військово-оборонної промисловості; потужність армії та внутрішніх силових структур, конфліктогенність всередині країни...;

8. Освітньо-інноваційні фактори: рівень освіченості громадян, доступність освітніх послуг, рівень науково-технічного прогресу, інноваційність економіки...

Враховуючи те, геополітика країни націлена на визначення місця та затвердження певної ролі країни у глобальному світі, геополітичний імідж країни – це узагальнене уявлення в свідомості суспільства значення країни у міжнародних процесах. Необхідно відмітити, що таке уявлення формується протягом всього історичного періоду і включає в себе як незмінні складові, так і перманентні. До незмінних можна віднести, наприклад, географічні та історичні, а до перманентних політичні та економічні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило виділити ряд проблем, які існують у вітчизняній політологічній науці щодо питання іміджу країни. При всій різноманітності досліджень, не було сформовано спільного підходу ні до розуміння, ні до складових даного поняття, що призвело і до відсутності державних механізмів формування іміджу. Крім того, спостерігається ігнорування геополітичного підходу до розробки іміджу країни. У зв'язку з цим запропоновано ввести в науковий обіг поняття геополітичного іміджу та продовжити розробку його складових. Важливим вдається формування нових моделей та методик оцінки, які засновані саме на геополітичній сутності іміджу країни і будуть включати відповідні критерії.

Література

1. Большой энциклопедический словарь, / Гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.; СПб., 2000 [Электронный

ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vedu.ru/bigencdic/23624/> . Дата обращения: 10.07.2015.

2. Брянцева Е.А. Социология имиджа: методологические основы // Глобализация и социальные изменения: материалы научной конференции «Ломоносовские чтения – 2006»: сборник статей молодых ученых. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.socio.msu.ru/l/library> .- Дата обращения: 11.07.2015.

3. Гурковський В.І. Захист іміджу Української держави в умовах інформаційної глобалізації / В.І. Гурковський // Державне управління: теорія та практика. - 2012. - № 2. – С.3-12.

4. Краткий психологический словарь. — Ростов-на - Дону: «ФЕНИКС». Л.А.Карпенко, А.В.Петровский, М. Г. Ярошевский . 1998.

5. Логвіна В.Л. Політологія. Навчальний посібник / В.Л.Логвина. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 304 с.

6. Пеконида А.Э. Конструирование политического имиджа России современными печатными средствами массовой информации США / А.Э. Пеконида. - Автореф. канд. диссерт. по спец. 23.00.02 – полит.инст., проц., технологии, Владикавказ, 2012. // Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/konstruirovanie-politicheskogo-imidzha-rossii-sovremennymi-pechatnymi-sredstvami-massovoi-in#ixzz3fYK7iep2> .- Дата обращения: 11.07.2015.

7. Почепцов Г.Г. Имиджмейкер паблик рилейшинз для политиков и бизнесменов / Г.Г. Почепцов. — К.: РА Губерникова, 1995. — С. 29.

8. Семененко И.С. Образы и имиджи в дискурсе национальной идентичности / И.С. Семененко // Полис. — 2008. — № 5. — С. 7.

9. Семченко О. Формування іміджу держави в контексті політичної модернізації України / О.Семченко // Освіта регіону, №2, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1031> . -Дата звернення: 10.07.2015.

10. Словарь практического психолога. – М.: АСТ, 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychology.academic.ru/775> . - Дата звернення: 10.07.2015

11. Соловьев Э.Г. Международный имидж современной России: дефицит привлекательности или дефицит идей / Э.Г. Соловьев, А.Н. Смирнов // Полис. — 2008. — № 5. — С. 19.

12. Социологический энциклопедический словарь на рус., англ., нем., фр., чеш. языках. / Редактор координатор академик РАН Г.В. Осипов. - М., 1998.

13. Спичев Д.И. Феномен имиджа в современных научных исследованиях / Д.И. Спичев // Connect-Универсум МОУДОД ЦДОД, Томск, 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pr.tsu.ru/articles/139/> . – Дата звернення: 10.07.2015.

14. Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник. – Львів: Астролябія, 2004. – 500 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Shweda_slovnyk.htm . - Дата звернення: 10.07.2015.

15. Энциклопедия социологии. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/dict/sociology/article/soc.-> Дата обращения: 11.07.2015.

16. Simon Anholt. COMPETITIVE IDENTITY:The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. PALGRAVE MACMILLAN – 2007. – P. 147.

1. Bol'shoj encyklopedy`chesky`j slovar`, / Gl. red. A. M. Proxorov. Y`zd. 2-e, pererab. y` dop. M.; SPb., 2000 [Электронный ресурс]. – Rezhy`m dostupa: <http://www.vedu.ru/bigencdic/23624/> . Data obrashheny`ya: 10.07.2015.

2. Bryanceva E.A. Socy`ology`ya y`my`dzha: metodology`chesky`e osnovy // Globaly`zacy`ya y` socy`al`nye y`zmeneny`ya: matery`aly nauchnoj konferency`y` «Lomonosovsky`e chteny`ya – 2006»: sborny`k statej molodyx uchenyx. [Электронный ресурс]. Rezhy`m dostupa: <http://lib.socio.msu.ru/l/library> .- Data obrashheny`ya: 11.07.2015.

3. Gurkovs`ky`j V.I. Zaxy`st imidzhu Ukrayins`koyi derzhavy` v umovax informacijnoyi globalizaciji / V.I. Gurkovs`ky`j // Derzhavne upravlinnya: teoriya ta prakty`ka. - 2012. - # 2. – S.3-12.

4. Kraty`j psy`xology`chesky`j slovar`. — Rostov-na -Donu: «FENY`KS». L.A.Karpenko, A.V.Petrovsky`j, M. G. Yaroshevsky`j. 1998.

5. Logvina V.L. Politologiya. Navchal`ny`j posibny`k /

V.L.Logvy`na. - K.: Centr navchal`noyi literatury`, 2006. - 304 s.

6. Pekony`dy` A.Э. Konstruy`rovany`e poly`ty`cheskogo y`my`dzhа Rossy`y` sovremennymy` pechatnymy` sredstvamy` massovoj y`nformacy`y` SShA / A.Э. Pekony`dy`. - Avtoref. kand. dy`ssert. po specz. 23.00.02 – poly`t.y`nst., procz., texnologiy`y`, Vlady`kavkaz, 2012. // Nauchnaya by`bly`oteka dy`ssertacy`j y` avtoreferatov disserCat [Электронныj resurs]. – Rezhy`m dostupa: <http://www.dissercat.com/content/konstruirovanie-politicheskogo-imidzha-rossii-sovremennymi-pechatnymi-sredstvami-massovoi-in#ixzz3fYK7iep2> . - Data obrashheny`ya: 11.07.2015.

7. Pohepczov G.G. Y`my`dzhmejker pably`k ry`lejshy`nz dlya poly`ty`kov y` by`znesmenov / G.G. Pohepczov. — K.: RA Guberny`kova, 1995. — S. 29.

8. Semenenko Y`.S. Obrazy y` y`my`dzhы` v dy`skurse nacy`onal`noj y`denty`chnosty` / Y`.S. Semenenko // Poly`s. — 2008. — # 5. — S. 7.

9. Semchenko O. Formuvannya imidzhu derzhavy` v konteksti polity`chnoyi modernizaciyi Ukrainy` / O.Semchenko // Osvita regionu, #2, 2013. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://social-science.com.ua/article/1031> . -Data zvernennya: 10.07.2015.

10. Slovar` prakty`cheskogo psy`xologa. – M.: AST, 1998 [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://psychology.academic.ru/775> . - Data zvernennya: 10.07.2015

11. Solov`ev Э.G. Mezhdunarodnyj y`my`dzh sovremennoj Rossy`y`: defy`cy`t pry`vlekatel`nosty` y`ly` defy`cy`t y`dej / Э.G. Solov`ev, A.N. Smy`rnov // Poly`s. — 2008. — # 5. — S. 19.

12. Socy`ology`chesky`j эncy`klopedy`chesky`j slovar` na rus., angl., nem., fr., chesh. yazykax. / Redaktor koordy`nator akademy`k RAN G.V. Osy`pov.- M., 1998.

13. Spy`chev D.Y`. Fenomen y`my`dzhа v sovremennых научных y`ssledovany`yah / D.Y`. Spy`chev // Connect-Uny`versum MOUDOD CzDOD, Tomsk, 2010. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://pr.tsu.ru/articles/139/> . – Data zvernennya: 10.07.2015.

14. Shveda Yu. R. Polity`chni partiї: Ency`klopedy`chny`j slovny`k. – L`viv: Astrolyabiya, 2004. – 500 s. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Shveda_slovnyk.htm . - Data

zvernennya: 10.07.2015.

15. Энциклопедия́ социа́льной. [Электронный ресурс]. - Резюме доступа: <http://slovari.yandex.ru/dict/sociology/article/soc.-> Дата обращения: 11.07.2015.

***Рецензент:** Полтора́к В.А., д.философ.н., профессор, профессор кафедры политологии, социологии та гуманитарных наук Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

1.06.2015

УДК 330.341.4 (477)

Квач Ярослав

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО КЕЙНСІАНСТВА

У статті Я.П.Квач «Тенденції розвитку сучасного кейнсiанства» розглядається адекватність різних напрямів неокейнсiанської теорії задачам наукового обґрунтування економічної політики України, яка спрямована на вихід з кризи. При цьому автор виходить з того, що в такій депресивній економіці слідом за зростанням інвестицій неминуче почне зростати і споживання, не загрожуючи при цьому посиленням інфляції. На конкретному прикладі показано, що перенесення акценту зі споживчого на інвестиційний попит дозволяє вирішити протиріччя між кейнсiанством і монетаризмом.

Висловлюється пропозиція про те, щоб випуск нових грошей був інституційно як можна більш безпосередньо пов'язаний з інвестиціями в розвиток реального виробництва і тим самим забезпечений товарним покриттям. Робиться висновок, що в тих конкретно-історичних умовах, в яких перебуває сьогодні Україна, можна стимулювати вихід з кризи і поживлення економіки, не вдаючись до інфляційного фінансування.

Пропонується створення національного інституту розвитку (НІР) у вигляді, наприклад, Національного банку розвитку. При цьому на даному етапі розвитку України основні надії на створення стартового капіталу НІР покладаються на Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейський інвестиційний банк та інші міжнародні

фінансові інститути. Завдання НІР - фінансувати створення нових підприємств, а потім, коли вони почнуть функціонувати, продавати їх акції приватним інвесторам, у тому числі зарубіжним. Ці пропозиції мають кейнсіанський характер і примикають до того крила в кейнсіанстві, яке робить упор на інвестиційний, а не на споживчий попит.

Ключові слова: криза, інвестиції, кейнсіанство, монетаризм, інфляція, гроші, банк, виробництво.

Квач Ярослав

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО КЕЙНСИАНСТВА

В статье Я.П.Квач «Тенденции развития современного кейнсианства» рассматривается адекватность различных направлений неокейнсианской теории задачам научного обоснования экономической политики Украины, направленной на выход из кризиса. При этом автор исходит из того, что в такой депрессивной экономике вслед за ростом инвестиций неизбежно начнет расти и потребление, не угрожая при этом усилением инфляции. На конкретном примере показано, что перенесение акцента с потребительского на инвестиционный спрос позволяет обойти противоречие между кейнсианством и монетаризмом.

Высказывается предложение о том, чтобы выпуск новых денег был институционально как можно более непосредственно связан с инвестициями в развитие реального производства и тем самым обеспечен товарным покрытием. Делается вывод, что в тех конкретно-исторических условиях, в которых находится сегодня Украина, можно стимулировать выход из кризиса и оживление экономики, не прибегая к инфляционному финансированию.

Предлагается создание национального института развития (НИР) в виде, например, Национального банка развития. При этом на данном этапе развития Украины основные надежды в создании стартового капитала НИР возлагаются на Международный банк реконструкции и развития, Европейский банк реконструкции и развития, Европейский инвестиционный банк и другие международные финансовые институты. Задача НИР - финансировать создание новых предприятий, а затем, когда они начнут

функционировать, продавать их акции частным инвесторам, в том числе зарубежным. Эти предложения носят кейнсианский характер и примыкают к тому крылу в кейнсианстве, которое делает упор на инвестиционный, а не на потребительский спрос.

Ключевые слова: кризис, инвестиции, кейнсианство, монетаризм, инфляция, деньги, банк, производство.

Kvach Yaroslav

THE TRENDS OF MODERN KEYNESIANISM DEVELOPMENT

It is the adequacy of different streams of neokeynesian theory to the tasks of ground of Ukrainian economic policy directed to crisis overcome is research in the article of J.P.Kvach "The trends of modern Keynesianism development ". The author believes that in this depressed economy following the investment growth will inevitably begin to grow and the consumption, not threatening higher inflation. In a concrete example that shift focus from consumer to investment demand allows you to bypass the contradiction between Keynesianism and monetarism.

It is proposed to issue new money was institutionally more directly related to investment in the development of the real production and thereby provided with a trademark finish. It is concluded that in those specific historical conditions in which today is Ukraine, it is possible to stimulate the recovery from the crisis and economic recovery, without resorting to inflationary financing.

It is proposed the creation of a National development Institute (NDI) in the form of, for example, the National development Bank. At this stage of development of Ukraine's main hopes in the creation of start-up capital NDI assigned to the International Bank for reconstruction and development, European Bank for reconstruction and development, European investment Bank and other international financial institutions. The task of research - to fund the creation of new businesses, and then when they start to function, to sell their shares to private investors, including foreign ones. These proposals are Keynesian in nature and adjacent to the wing in the Keynesian theory, which focuses on investment, not consumer demand.

Keywords: crisis, investments, Keynesianism, monetarism, inflation, money, bank, production.

Постановка проблеми. Пошук шляхів виходу України з кризи вимагає наукового обґрунтування такої економічної політики, яка була б адекватна ситуації, що склалася у вітчизняній економіці. При цьому треба враховувати, що в економічній науці триває боротьба думок як між кейнсіанством і монетаризмом, так і всередині самого кейнсіанського напрямку. Тому розгляд цих теоретичних дискусій набуває в сучасних умовах особливої актуальності. Головною метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку кейнсіанства з точки зору пошуку такого напрямку в ньому, яке найбільшою мірою відповідає умовам України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В ході обговорення резонансної книги Нобелівського лауреата П. Кругмана «Вихід з кризи є!» [1] В. М. Геєць, А. А. Гриценко [2, с. 5-12], М. І. Зверяков [3, с. 7-11], В. Т. Рязанов [4, с. 7-11], А. М. Москаленко [5, с. 8-12], А. М. Шаров [6, с. 59-61] та інші економісти виступили за те, щоб економічна політика в Україні спиралася в цілому на кейнсіанський теоретичний фундамент, але з урахуванням специфіки вітчизняної економіки і її кризової ситуації. Виходячи з цього, в ході обговорення були зроблені цікаві практичні пропозиції, спрямовані на стимулювання виходу з кризи та забезпечення подальшого процесу розвитку національної економіки.

В цілому сьогодні основну увагу в теоретичній літературі прикута швидше до полеміки між кейнсіанством і монетаризмом, ніж до дискусії всередині самого кейнсіанства [7, с. 5-17]. Нічого дивного в цьому немає, якщо врахувати, що розбіжності між цими напрямками сучасної економічної думки носять принциповий характер, і їх рекомендації часто вступають у протиріччя один з одним. Багато кейнсіанців, як, наприклад, П. Кругман і Дж. Стігліц традиційно вважають не тільки можливим, але в деяких випадках необхідним і корисним для економіки нарощування споживчого попиту і державних витрат за рахунок розширення бюджетного дефіциту. На їхню думку, зараз ми маємо справу саме з такою економічною ситуацією, яка вимагає дефіцитного фінансування державних витрат для того, щоб компенсувати нестачу сукупного попиту як на рівні світової, так і на рівні національної економіки.

Навпаки, монетаризм суворо забороняє таку політику. Монетаризм, як відомо, наполягає на бездефіцитний державний

бюджет чи, принаймні, на зведення до мінімуму бюджетного дефіциту. Ідеалом економічної політики, на думку монетаристів, повинна бути повна збалансованість бюджету. Додатковий вага цим вимогам додає та обставина, що на них засновані рекомендації Міжнародного валютного фонду. Тому країни, які, подібно Україні, тісно співпрацюють з МВФ, змушені орієнтувати свою економічну політику на рецепти монетаристів, навіть якщо вони не відповідають стану їх економіки.

Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Ці проблеми широко обговорюються в літературі, однак при цьому менше уваги приділяється дискусій всередині самого кейнсіанства. А якщо ці питання і піднімаються, то акцент звичайно ставиться на полеміці між неокейнсіанством і посткейнсіанством, що стосується, насамперед, співвідношення між неокласичною та кейнсіанською теорією. Як відомо, неокейнсіанство розглядає модель Кейнса як окремий випадок неокласичної теорії. З іншого боку, посткейнсіанці виходять з того, що це суперечить поглядам самого Кейнса, який, навпаки, розглядав свою модель як загальну теорію, а неокласичну модель – як її окрему версію.

Дані розбіжності по-своєму істотні. Перший варіант відкриває дорогу до так званого «неокласичної синтезу», тобто синтезу неокласики і кейнсіанства, утворюючому зміст «економікс». Другий підхід, навпаки, заперечує можливість такого «неокласичного синтезу» і ставить під сумнів науковий характер «економікс». Ці цікаві самі по собі суперечки мають, проте, здебільшого абстрактний, академічний характер і безпосередньо не так важливі для вибору економічної політики України. Але головне - при цьому на другий план відсувається ті розбіжності в межах кейнсіанства, які якраз є найбільш актуальними для нашої економіки.

Постановка завдання.

Завданням статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку кейнсіанства та пошук такої моделі, яка є найбільш адекватною до ситуації в Україні.

Основний матеріал дослідження.

При цьому треба враховувати, що Кейнс багато в чому спирався на ідеї видатного українського економіста М.І. Туган-Барановського, який увійшов у світову економічну науку в якості

засновника інвестиційного підходу до аналізу економічного розвитку. Розробка цього підходу була пов'язана з дискусією, що розгорнулася наприкінці 19-го століття про можливості «наздоганяючого розвитку» капіталізму. В той час широко поширеним було уявлення про те, що такий розвиток є неможливим. Прихильники таких поглядів виходили з того, що первісне нагромадження капіталу супроводжується зубожінням населення, зниженням споживання і, отже, скороченням ринку для промислових товарів, вироблених на капіталістичних підприємствах. Тому розвиток капіталізму в аграрній економіці неминує захлинутися.

М.І. Туган-Барановський показав, що капіталістичне виробництво саме створює ринок для товарів. Тому для розвитку капіталізму воно не потребує ні якого іншого ринку [8, с. 112-17]. Говорячи сучасною мовою, він виходив з того, що сукупний попит не обмежується тільки споживчим попитом, але і включає в себе також інвестиційний попит. Тому сукупний попит може зростати навіть при скороченні споживчого попиту, хоча таке поєднання є крайній випадок економічного розвитку [9, с. 121-135].

Звичайно, ніякої фатальної неминучості скорочення споживання при зростанні інвестицій в принципі не існує. Навпаки, як показує міжнародний досвід, накопичення капіталу цілком може супроводжуватися і, як правило, дійсно супроводжується якісним і кількісним розвитком споживання аж до того, що на певному рівні цього розвитку капіталістична економіка виступає як «суспільство споживання». Таким чином, випереджаюче зростання інвестиційного попиту не означає, що виробництво споживчих товарів не зростає. Мова йде тільки про те, що темпи зростання інвестиційного попиту в певній конкретно-історичній ситуації можуть випереджати темпи росту споживання.

Як відомо, головною причиною кризи і депресії кейнсіанство вважає брак в економіці сукупного попиту, що включає в себе споживчий та інвестиційний попит. Звідси і головний рецепт кейнсіанства – збільшення сукупного попиту. Але який компонент вважати головним у розширенні сукупного попиту – споживчі або інвестиційні витрати?

В залежності від відповіді на це питання кейнсіанство розділилося на дві течії, одна з яких віддає перевагу споживчому, а

інше – інвестиційному попиту. Наприклад, найбільш відомі сучасні кейнсіанці П. Кругман і Дж.Стігліц, судячи за їхніми рекомендаціями, явно симпатизують першому з цих течій, роблячи упор на розширення споживчого попиту. Саме тому вони послідовно виступають проти монетаристської фінансової політики, категоричним імперативом якої є максимальна збалансованість бюджету.

Між тим у своїй «Загальній теорії зайнятості, відсотка і грошей» Дж.Кейнс виходив, насамперед, з логіки інвестиційного підходу до аналізу економіки [10, с. 218-231], рухаючись по шляху, прокладеному М. І. Туган-Барановським. Слідом за Кейнсом по цьому шляху пішли представники цього напрямку в неокейнсіанстві, яке, подібно Е. Хансену, Р. Харроду і Н.Калдору робить упор на аналіз інвестиційного попиту [12, 13].

Тому і виникає питання: яка з цих течій всередині кейнсіанства більше підходить для вироблення економічної політики в наших умовах? Критерієм відповіді на це питання є, насамперед, норма накопичення і її динаміка в Україні. Якщо норма накопичення досить висока і до того ж має тенденцію до подальшого підвищення, то для такої ситуації більш адекватний той варіант кейнсіанської економічної політики, який робить ставку на розширення споживчого попиту. Навпаки, у випадку низької норми накопичення, яка до того ж продовжує знижатися, перевагу треба віддавати тому варіанту, який акцентує увагу на інвестиційному попиті.

Статистика показує, що норма нагромадження в Україні в останні роки неухильно падає. У 2004 р. вона досягла 31% ВВП, до 2008 р., незважаючи на зростання ВВП, скоротилася до 21 %, а за підсумками 2013 р. впала, згідно з офіційними даними, до 6% ВВП. Це істотно менше світової середньої норми накопичення (25%), істотно нижче показників країн Західної Європи (17-19%), а також Польщі та Румунії (21-22% ВВП) [14, с. 12].

У 2013 р. в Україні на душу населення інвестувалося приблизно 600 дол. проти 2,5 тис. дол. у Польщі або 2, 1 тис. дол. у Румунії. Щоб вийти на темпи зростання 5-6% (інакше країні не вдасться наздоганяти сусідів і створювати нові робочі місця), українській економіці потрібен величезний приплив капіталів для компенсації нестачі внутрішніх заощаджень і забезпечення зростання норми нагромадження істотно вище 20% ВВП [15, с. 37] (ми свідомо

зупиняємо аналіз на 2013 р., щоб простежити довгострокові тенденції і виключити форс-мажорну дію наступних подій, які вплинули на вітчизняну економіку).

За підрахунками експертів Українського союзу промисловців і підприємців (УСПП), на адаптацію України до умов асоційованого членства в ЄС знадобиться 170-180 млрд. євро прямих інвестицій. Ці кошти необхідно направити на підвищення енергоефективності, технічну модернізацію виробництва, оновлення основного капіталу, адаптацію технічних регламентів і стандартів. На сьогоднішній день фізичний і моральний знос основного капіталу в

Україні перевищує 60%, енергоємність продукції майже вдвічі вище, ніж в ЄС, продуктивність праці в 3-4 рази нижче [16, с. 9-11].

Очевидно тому, що стосовно до специфічних умов України перевагу треба віддавати «інстиційній», а не «споживчої» версії кейнсіанства. Однак при цьому слід враховувати, що саме протиставлення інвестиційного та споживчого попиту є досить умовним. Модель інвестиційного мультиплікатора якраз і покликана показати, як інвестиції супроводжуються зростанням споживчого попиту.

Протиставлення накопичення і споживання характерно скоріше для тієї класичної макроекономіки, яка була до Кейнса. Вона припускає ринкову систему з повною зайнятістю, в якій вже не залишилося вільних, не використовуваних ресурсів для подальшого розширення виробництва. Тому ефект інвестиційного мультиплікатора тут не спрацює. Така далека від реальності ідеальна система нагадує «гру з нульовою сумою»: чим більше в ній накопичення, тим менше споживання.

Інша справа – реально існуюча депресивна економіка з неповною зайнятістю, в якій є вільні, невикористані ресурси для розширення виробництва. Саме таку ринкову економіку депресивного типу і передбачає кейнсіанська модель. При цьому зростання інвестицій завдяки ефекту мультиплікатора супроводжується зростанням споживання. І головне - таке розширення споживчого попиту не містить в собі загрозу інфляції, оскільки йому відповідає зростання товарного покриття. Адже виробництво в депресивній економіці схильний слідувати за розширенням попиту, оскільки для цього є вільні невикористані ресурси.

Інфляційну небезпеку для економіки представляє таке зростання споживчого попиту, якому не відповідає товарна пропозиція. І в цьому важко не погодитися з монетаризмом, що наполягає на максимальній збалансованості державного бюджету і критикують з цих позицій кейнсіанство. Але слід зауважити, що ця критика адресується, насамперед, тієї течії в кейнсіанстві, яка, подібно до П.Кругмана і Дж.Стігліца, наполягає на розширенні споживчого попиту за рахунок бюджетних витрат. Інша справа - коли споживчий попит зростає слідом за інвестиціями в процесі розгортання ефекту інвестиційного мультиплікатора. Це зовсім не обов'язково супроводжується посиленням інфляції, оскільки інвестиції в розвиток реального виробництва забезпечують його адекватним товарним покриттям.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, головний висновок полягає в тому, що вихід з кризової ситуації треба шукати, перш за все, на шляхах розширення інвестиційного попиту, маючи на увазі, що в такій депресивній економіці слідом за зростанням інвестицій неминуче почне зростати і споживання, не загрожуючи при цьому посиленням інфляції. Іншими словами, до високого рівня споживання треба йти через інвестиції.

У зв'язку з цим треба звернути увагу на практичні ініціативи, висунуті вітчизняними економістами в ході обговорення книги П. Кругмана, наприклад, на пропозицію відновити в Одесі роботу агенції регіонального розвитку[3,с. 19]. Таке агентство функціонувало тут за підтримкою ЄС з 2003 по 2006 рр. для інвестування європейського капіталу в ті проекти реального сектору економіки, які попередньо були відібрані співробітниками агентства. Насправді, сьогодні на регіональному рівні необхідні такі інституційні посередники, здатні забезпечити взаємодію між місцевою владою, бізнесом, наукою та цивільними інститутами, організувати публічне обговорення бізнес-проектів за участю наукового співтовариства і налагодити тим самим систему підготовки та реалізації проектів для цілих галузей усередині регіонів, які можна вже в готовому, ретельно розробленому вигляді запропонувати для реалізації. Представляється, що агенції регіонального розвитку дійсно здатні стати ефективними посередниками між регіональною громадськістю і міжнародною спільнотою.

Ми приходимо до висновку, що в тих конкретно-історичних умовах, в яких перебуває сьогодні Україна, можна стимулювати вихід з кризи і пожвавлення економіки, не вдаючись до інфляційного фінансування.

Зрозуміло, в рамках даної статті мова може йти тільки про постановку проблеми та пошук теоретичних підходів до її практичного вирішення. Така її постановка відкриває широкі можливості для проведення подальших теоретичних і прикладних досліджень. Ці дослідження повинні бути направлені на доопрацювання і адаптацію кейнсіанської моделі до умов України. Тільки після цього можна ставити питання про її адекватність умовам практичної реалізації. Поки ж мова може йти тільки про постановку проблеми та пошук теоретичних підходів до її практичного вирішення.

Література

1. Кругман П. Выход из кризиса есть! /П.Кругман – М.: Бизнес Азбука, 2013 – 320с.
2. Геєць В.М. Вихід з кризи /В.М. Геєць, А.С. Гриценко // Економіка України. – 2013.- №6.- С. 4-26.
- 3.Зверяков М.І. У пошуках виходу з кризи / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2013. – №8. – С. 4-21.
4. Рязанов В. Т. Економічна політика після кризи: чи стане вона знову кейнсіанської? /В.Т.Рязанов // Економіка України. – 2014. – №5. – С. 4-27.
5. Москаленко А.Н. Випереджальний економічний розвиток: теоретико-інституціональні основи та проблеми реалізації в Україні / А.Н. Москаленко // Економіка України. – №8. – 2014. – С. 4-18.
6. Куль А.Н. Вихід з кризи: уроки «плану Маршалла» та перспективи для України / А.Н.Шаров // Економіка України. – 2014. – №12. – С. 57-65.
7. У пошуках виходу на траєкторію стійкого економічного зростання (матеріали колективного обговорення) // Економіка України. – 2014. – №7. – С. 4-19.
8. Туган-Барановський М.І. Промислові кризи. Нарис із соціальної історії Англії / М.І. Туган-Барановський – К: Наукова думка, 2004 – 368 с.
9. Туган-Барановский М.И. Капитализм и рынок / М.И. Туган-

Барановский. Избранное – М.: Дело, 1992 – 435 с.

10. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М.Кейнс. Избранное. – М.: ЭКСМО, 2008 – 960 с. – с. 131- 543.

11. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход / Э. Хансен. – Классики кейнсианства – Т. 2. – М.: Экономика, 1997 – 431 с.

12. Хансен Э. Денежная теория и финансовая политика/ Э.Хансен – М.: Дело, 2006. – 310 с.

13. Харрод Р. К теории экономической динамики – Р.Харрод. Классики кейнсианства. – Т.1. – М.: Экономика, 1997 – 417 с.

14. Шморгун К.Р. Є в Україні інвестиційна політика? /Г.Л. Шморгун // Економіка України. – 2014. – №3. – С. 42-49.

15. Петренко В.П. Трансформація заощаджень населення в інвестиції: досвід та проблеми в Україні /В. П. Петренко // Економіка України. – 2014. – №3. – С. 50-61.

16. Промисловість і промислова політика України. 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: науково-аналітична доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В. П. Вишневського. – Донецьк: Ін-т економіки промисловості НАН України, 2014 – 200 с.

1. Krugman P. Выход y`z kry`zy`sa est`! /P.Krugman – М.: By`znes Azbuka, 2013 – 320 s.

2. Geyecz` V.M. Vy`xid z kry`zy` /V.M. Geyecz`, A.S. Gry`cenko // Ekonomika Ukrayiny`. – 2013.- #6.- S. 4-26.

3.Zveryakov M.I. U poshukax vy`xodu z kry`zy` / M.I. Zvyeryakov // Ekonomika Ukrayiny`. – 2013. – #8. – S. 4-21.

4. Ryazanov V. T. Ekonomichna polity`ka pislya kry`zy`: chy` stane vona znovu kejsnians`koyi? /V.T.Ryazanov // Ekonomika Ukrayiny`. – 2014. – #5. – S. 4-27.

5. Moskalenko A.N. Vy`peredzhal`ny`j ekonomichny`j rozvy`tok: teorety`ko-insty`tucional`ni osnovy` ta problemy` realizaciyi v Ukrayini / A.N. Moskalenko // Ekonomika Ukrayiny`. – #8. – 2014. – S. 4-18.

6. Kul` A.N. Vy`xid z kry`zy`: uroky` «planu Marshalla» ta perspekty`vy` dlya Ukrayiny` / A.N.Sharov // Ekonomika Ukrayiny`. – 2014. – #12. – S. 57-65.

7. U poshukax vy`xodu na trayektoriyu stjkgogo ekonomichnogo

zrostannya (materialy` kolekty`vnogo obgovorenniya) // Ekonomika Ukrayiny`. – 2014. – #7. – S. 4-19.

8. Tugan-Baranovs`ky`j M.I. Promy`slovi kry`zy`. Nary`s iz social`noyi istoriyi Angliyi / M.I. Tugan-Baranovs`ky`j – K: Naukova dumka, 2004 – 368 s.

9. Tugan-Baranovsky`j M.Y`. Kapy`taly`zm y` gymok / M.Y`. Tugan-Baranovsky`j. Y`zbrannoe – M.: Delo, 1992 – 435 s.

10. Kejns Dzh.M. Obshhaya teory`ya zanyatosty`, procenta y` deneg / Dzh.M.Kejns. Y`zbrannoe. – M.: ЭКСМО, 2008 – 960 s. – s. 131- 543.

11. Xansen Э. Эконoмy`chesкy`е cy`клы y` nacy`onal`ныj doхod / Э. Xansen. – Kлассy`ky` кейнсы`anstva – Т. 2. – М.: Эконoмy`ка, 1997 – 431 s.

12. Xansen Э. Denezhnaya teory`ya y` fy`nansovaya polity`ka/ Э.Xansen – М.: Delo, 2006. – 310 s.

13.Xarrod R. K teory`y` эконoмy`chesкoй dy`namy`ky` – R.Xarrod. Kлассy`ky` кейнсы`anstva. – Т.1. – М.: Эконoмy`ка, 1997 – 417 s.

14. Shmorgun K.R. Ye v Ukrayini investy`cijna polity`ka? /G.L. Shmorgun // Ekonomika Ukrayiny`. – 2014. – #3. – S. 42-49.

15.Petrenko V.P. Transformaciya zaoshhadzhen` naselennya v investy`ciyi: dosvid ta problemy` v Ukrayini /V. P. Petrenko // Ekonomika Ukrayiny`. – 2014. – #3. – S. 50-61.

16. Promy`slovist` i promy`slova polity`ka Ukrayiny`. 2013: aktual`ni trendy`, vy`kly`ky`, mozhly`vosti: naukovo-anality`chna dopovid` / O.I. Amosha, V.P. Vy`shnevs`ky`j, L.O. Zbarazs`ka ta in.,; za zag. red. V. P. Vy`shnevs`kogo. – Donecz`k: In-t ekonomiky` promy`slovosti NAN Ukrayiny`, 2014 – 200 s.

***Рецензент:** Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету*
8.06.2015

УДК 640.432:003.13

Кравченко Оксана

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗРАХУНКУ
МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕСТОРАННОГО
ГОСПОДАРСТВА**

В статті визначено критерії оцінки економічної ефективності ресторанного господарства на макроекономічному рівні з урахуванням

соціальних та економічних цілей національної економіки. Удосконалено методичні аспекти розрахунку макроекономічної ефективності ресторанного господарства. Запропоновано систему макроекономічних показників ресурсної і цільової ефективності ресторанного господарства, яка включає середню ресурсну ефективність закладів, середню ресурсну ефективність посадкового місця в закладах, середню ресурсну ефективність одного зайнятого, середню ресурсну ефективність одного найнятого, цільову ефективність ресторанного господарства, цільову ефективність забезпечення зайнятості населення, цільову ефективність забезпечення населення робочими місцями. Надано рекомендації щодо вдосконалення подання статистичної інформації з метою підвищення інформативності статистичних даних для розрахунку макроекономічної ефективності ресторанного господарства в Україні. Здійснено оцінку макроекономічної ефективності ресторанного господарства України.

Ключові слова: ресторанне господарство, макроекономічна ефективність, економічна ефективність, соціальна ефективність, ресурсна ефективність, цільова ефективність.

Кравченко Оксана

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАСЧЕТА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕСТОРАННОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье определены критерии оценки экономической эффективности ресторанного хозяйства на макроэкономическом уровне с учетом социальных и экономических целей национальной экономики. Усовершенствованы методические аспекты расчета макроэкономической эффективности ресторанного хозяйства. Предложено систему макроэкономических показателей ресурсной и целевой эффективности ресторанного хозяйства, которая включает среднюю ресурсную эффективность учреждений, среднюю ресурсную эффективность посадочного места в учреждениях, среднюю ресурсную эффективность одного занятого, целевую эффективность ресторанного хозяйства, целевую эффективность обеспечения занятости населения, целевую эффективность обеспечения населения рабочими местами. Предоставлены рекомендации по усовершенствованию подачи статистической информации с целью

повышения информативности статистических данных для расчета макроэкономической эффективности ресторанного хозяйства Украины. Осуществлена оценка макроэкономической эффективности ресторанного хозяйства Украины.

Ключевые слова: ресторанное хозяйство, макроэкономическая эффективность, социальная эффективность, ресурсная эффективность, экономическая эффективность, целевая эффективность.

Kravchenko Oksana

METHODICAL ASPECTS OF RESTAURANT INDUSTRY MACROECONOMIC EFFICIENCY CALCULATION

The evaluation criteria of the restaurant industry economic efficiency at the macroeconomic level were determined in the article, taking into account social and economic objectives of the national economy. Methodical aspects of macroeconomic restaurants efficiency calculation were improved. The system of macroeconomic indicators of the restaurant industry resource and target efficiency was proposed, which includes the average efficiency of resource institutions, the average resource efficiency seats in institutions, the average resource efficiency per employee, the target efficiency of the restaurant industry, the target efficiency of providing employment, the target efficiency of the jobs population provide. Recommendations for improving the presentation of statistical information with the aim to do statistic data more informative for calculating the Ukrainian macroeconomic restaurant industry efficiency were submitted. The estimation of the Ukrainian macroeconomic restaurant industry effectiveness was done.

Keywords: restaurant industry, the macroeconomic efficiency, economic efficiency, social efficiency, resource efficiency, target efficiency.

Постановка проблеми. Ресторанне господарство, далі РГ, є складовою соціально-економічної системи, та частиною соціально-споживчої інфраструктури сфери послуг. Наряду з іншими сферами економічної діяльності, РГ бере участь в процесі створення національного доходу країни, підвищення добробуту громадян, забезпечення їх потреб у харчуванні та відпочинку, тобто виконує соціально-економічну функцію. Соціальна функція РГ полягає у

спроможності забезпечення закладами якісного харчування, відпочинку, відновлення сил для продуктивної праці населення, наданні місць для праці та можливості здійснювати підприємницьку діяльність. Економічна функція РГ виконується через формування частини ВВП держави, наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень. Держава створює умови для функціонування ресторанного господарства, тому постає питання методичного забезпечення оцінки ефективності даного виду діяльності на макрорівні з точки зору виконання соціальної та економічної функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність ресторанного господарства в Україні є предметом досліджень багатьох науковців: О.М. Ананьєв [1], Г.Т. П'ятницька [2], Т.В. Шталь [3], О.В. Яшина [4], Ю. Петрук [5]. В роботах аналізується динаміка кількості та структури підприємств і закладів ресторанного господарства, посадкових місць в них, зміни обсягів товарообороту ресторанного господарства, проте залишаються недостатньо висвітленими питання оцінки ефективності ресторанного господарства, як виду економічної діяльності на різних рівнях соціально-економічної системи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Під впливом різних факторів (передусім економічного, та соціально-демографічного характеру) кількість підприємств та закладів РГ в Україні та посадкових місць у них постійно зменшується [2, с. 30]. На нашу думку, такі невтішні тенденції є результатом не тільки недосконалої системи управління всередині підприємств РГ, але навіть більше є наслідком процесів, що відбуваються у зовнішньому середовищі, та формують умови для ведення бізнесу.

В своїх попередніх дослідженнях, ми вивчали п'ять ієрархічних рівнів, що формують ефективність соціально-економічної системи РГ. До них увійшли мего-, макро-, мезо-, мікро-, та нано- рівні [6, с. 37]. На сьогодні існують різні підходи, щодо оцінки ефективності діяльності ресторанного господарства в цілому, так і підприємств РГ зокрема. Підлягає оцінці як ефективність існуючих підприємств, так і економічна привабливість та ефективність бізнес-проектів створення або реструктуризації підприємств РГ. В кожному окремому випадку методика визначення ефективності залежить, насамперед, від стратегічних цілей. Проте питання оцінки ефективності РГ на макрорівні або рівні національної економіки

залишаються недопрацьованими, та потребують більш детального вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є формування методичних аспектів оцінки ефективності ресторанного господарства, як виду економічної діяльності на національному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одна з найважливіших закономірностей розвитку світової економіки полягає в постійному зростанні ролі послуг, що знаходить відображення насамперед у збільшенні частки трудових ресурсів, які використовуються в цій сфері економіки [7, с. 19]. Поряд з цим, аналізуючи роль і місце ресторанного бізнесу в національній економіці, необхідно визначити, що рівень його розвитку, з одного боку, виступає одним з індикаторів, що визначають якість життя населення в країні; з іншого боку, – підприємницька діяльність у сфері ресторанного бізнесу забезпечує виконання цілей і завдань зростання економіки [5, с. 41]. Розвиток РГ в першу чергу має соціальне призначення задоволення потреб клієнтів у харчуванні. Платна основа послуг створює економічні результати, що вимагає від цих підприємств дотримання вимог ведення підприємницької діяльності в частині забезпечення відносин із державними органами [2, с. 42]. Як суб'єкти економічної діяльності, заклади ресторанного господарства сприяють збереженню здоров'я людей, зростанню продуктивності праці, підвищенню якості навчання шляхом економічного використання харчових ресурсів, зменшенням часу на приготування їжі в домашніх умовах.

Розглянемо розвиток РГ з точки зору національних інтересів країни. На нашу думку, підтримка РГ на національному рівні, дійсно, може забезпечити ріст обсягів доданої вартості через збільшення кількості підприємств РГ, та обсягів обігу вже існуючих. Для такого зростання потрібна взаємодія двох факторів: достатність вільних коштів населення, та відповідність цін на продукцію підприємств РГ купівельній спроможності потенційних споживачів. Отже, чим більше добробут населення, тим частіше люди користуються послугами підприємств ресторанного господарства, і тим вище рівень сподівань щодо рівня закладу, обслуговування, та переліку надаваних послуг. Розвиток ресторанного господарства в туристичних регіонах здатен залучити додаткові обсяги надходжень іноземної валюти шляхом

залучення іноземних туристів до користування послугами РГ, заохочення нових туристів, в тому числі у гастрономічні тури, та збільшення інтересу до вітчизняної кухні. Разом з тим, популяризація місцевих традицій, та розвиток національної кухні, з використанням вітчизняної сировини для виготовлення страв, зменшує питому вагу імпортних складових, та економить відтік валюти за кордон.

На національному рівні найпоширенішими економічними цілями є:

- створення у країні (або заданому регіоні) доданої вартості;
- надходження або економія іноземної валюти;
- розвиток інфраструктури ринку;
- створення нових робочих місць;
- залучення й використання місцевих ресурсів;
- підготовка кваліфікованих кадрів [1, с. 345].

На нашу думку, сприяння розвитку РГ відповідає реалізації усіх перелічених економічних цілей національного рівня. Так, збільшення попиту на продукцію РГ сприяє створенню у країні додаткових об'ємів доданої вартості. При залученні іноземних туристів до споживання продукції РГ, та за умов переходу на використання продукції переважно вітчизняного походження для приготування страв та напоїв створюються умови для надходження та економії валюти. РГ також бере участь у формуванні інфраструктури ринку, як через розширення мережі закладів, так і через стимулювання суміжних видів діяльності. Зокрема, РГ може стати інструментом реклами та просування продукції АПК вітчизняного виробництва як на внутрішніх, так і на закордонних ринках, сприяючи зменшенню імпорту, та збільшенню експорту продукції АПК. На сьогодні РГ надає робочі місця, як для низько кваліфікованих кадрів, що тільки починають свою кар'єру (студенти, що працюють офіціантами), так і для висококваліфікованих кадрів (кухарі, сомельє, та ін.), що вирішили пов'язати своє життя з ресторанною справою. Розвиток РГ сприяє створенню нових робочих місць як в сфері РГ, так і в суміжних, обслуговуючих сферах. Зростання товарообороту ресторанного господарства сприяє розвитку АП через зростання потреби в сировині для виготовлення страв. За умов високої якості обслуговування, коли в клієнтів виникає бажання зайти у заклад не тільки «по дорозі», але також «заїхати навмисно», збільшуються

пасажиропотоки, що сприяє розвитку транспортної системи. Водночас, формування стійких харчових традицій, заснованих на власній аутентичній кухні, спроможне заохотити нові потоки закордонних туристів як це сьогодні відбувається в Італії, Франції або Греції, куди люди їдуть не тільки ознайомитись з багатим історичним і природним спадком, але і задля того, щоб насолодитися місцевою кухнею, та скуштувати усе різноманіття місцевих продуктів, або навіть увезти з собою «істівний» сувенір. Отже, ми бачимо, що РГ здатне відігравати досить велику роль у розвитку національної економіки, та в тісному взаємозв'язку з іншими видами економічної діяльності реалізовувати наявний потенціал, та створювати нові можливості для розвитку всієї економічної системи в цілому. Виходячи з наведеного матеріалу, можемо визначити критерії оцінки ефективності ресторанного господарства на макорівні.

Критерії ефективності РГ, як соціально-економічної системи на макорівні:

- величина товарообороту РГ;
- величина доданої вартості, створеної у РГ;
- прибутковість РГ;
- величина податкових надходжень, отриманих від РГ;
- кількість закладів РГ;
- кількість посадкових місць у закладах РГ;
- кількість зайнятих в РГ;
- величина середньої заробітної плати робітників, зайнятих в РГ.

На нашу думку, величина товарообороту РГ в порівнянні з ВВП країни, та питома вага товарообороту РГ у ВВП країни в порівнянні з аналогічними показниками в інших країнах, свідчить про стан розвитку сфери РГ у країні, матеріалом для аналізу насиченості ринку послугами РГ, та обчислення можливостей подальшого розвитку. Як критерій ефективності, величина товарообороту РГ надає нам інформацію щодо об'ємів надаваних послуг населенню, тобто характеризує соціальну ефективність РГ. Величина доданої вартості, створеної у РГ є економічним критерієм, що характеризує спроможність підприємців ефективно вести діяльність у сфері РГ. З іншого боку, оскільки додана вартість включає в себе заробітну плату найманим працівникам, це соціальний критерій, що вимірює

спроможність суб'єктів РГ до підвищення добробуту своїх робітників, та забезпечення відповідних умов праці. Прибутковість РГ, що обчислюється через показник рентабельності є суто економічним показником, що характеризує доцільність ведення бізнесу в цій сфері. Величина податкових надходжень отриманих від РГ характеризує ефективність РГ з позиції держави, як одного з джерел наповнення бюджету країни. Кількість закладів та посадкових місць у закладах РГ характеризують насиченість ринку послугами РГ, ступінь виконання соціальних функцій забезпечення населення харчуванням та дозвіллям за межами дому. Зміна кількості зайнятих відображає ефективність РГ з точки зору забезпечення населення робочими місцями, а величина середньої заробітної плати характеризує рівень соціальної захищеності працівників сфери РГ.

Метою вимірювання ефективності функціонування соціально-економічних систем є достовірна діагностика змін у них і прогнозування їх подальшого розвитку. На базі отриманих даних має відбутися пошук керуючих впливів, які реалізуються у вигляді певних сценаріїв розвитку соціально-економічних систем [8, с. 8].

В економічній науці розрізняють ресурсну та цільову ефективність. Ресурсна ефективність характеризує відношення результату виробництва до витрат або показує рівень використання ресурсів, та виражається формулою [9, с. 50]:

$$E_p = \frac{E}{P} \quad (1)$$

де E_p – ресурсна ефективність;

E – результат виробництва;

P – ресурси, які використовуються в процесі виробництва.

На нашу думку, для ресторанного господарства результатом виробництва є загальний товарооборот. Оскільки в ресторанному господарстві надання послуг харчування та організації дозвілля здійснюється через заклади ресторанного господарства та посадкові місця у них, то кількість закладів, та посадкових місць виступає в якості ресурсу даного виду діяльності в країні. Кількість закладів РГ та посадкових місць в низ збільшуватиметься доти, доки це не призведе до зниження ресурсної ефективності. Одночасно, зростання ресурсної ефективності спричиняє зростання кількості посадкових

місць в ресторанному господарстві. Разом з тим, кількість зайнятих і кількість найнятих працівників в ресторанному господарстві виступають трудовими ресурсами. Тому, доцільним буде здійснення розрахунку середнього товарообороту, що приходить на одного зайнятого, та одного найнятого в РГ. Отже, ресурсну ефективність ресторанного господарства можливо вимірювати за допомогою таких показників, як середня ресурсна ефективність закладів ресторанного господарства; середня ресурсна ефективність посадкового місця в закладах ресторанного господарства; середня ресурсна ефективність одного зайнятого в ресторанному господарстві; середня ресурсна ефективність одного найнятого в ресторанному господарстві. Проте, необхідно відмітити, що на цей час ускладнено розрахунок середньої ресурсної ефективності одного зайнятого, або найнятого в РГ, оскільки оприлюднені статистичні дані відносно кількості зайнятих та найнятих в ресторанному господарстві подаються укрупнено, в складі таких видів економічної діяльності, як «Тимчасове розміщення й організація харчування», або «Готелі та ресторани».

Величина цільової ефективності свідчить про ступень досягнення кінцевої мети суспільного виробництва та обчислюється за формулою [9, с. 51]:

$$E_{ц} = \frac{E}{H}, \quad (2)$$

де $E_{ц}$ – цільова ефективність;

E – чисельність населення.

На нашу думку, метою ресторанного господарства є харчування, та організація дозвілля населення. Для ресторанного господарства загальна цільова ефективність буде виражена відношенням товарообороту до чисельності населення. Крім цього, в процесі діяльності закладів ресторанного господарства виконується ще одна суспільно-важлива функція, це забезпечення зайнятості населення. В такому розрізі цільова ефективність буде відображатись часткою зайнятого (найнятого) в ресторанному господарстві населення у загальній кількості економічно-активного населення. Отже, цільова ефективність ресторанного господарства визначатиметься величиною товарообороту ресторанного господарства, що припадає на одного жителя країни, та цільовою ефективністю забезпечення зайнятості населення в ресторанному господарстві. Як і при оцінці ресурсної ефективності, виникають

складності розрахунку цільової ефективності зайнятості населення в ресторанному господарстві через представлення даних щодо чисельності зайнятих і найнятих працівників саме в ресторанному господарстві лише у складі видів діяльності «Тимчасове розміщення й організація харчування» або «Готелі та ресторани».

Систематизуємо показники ресурсної та цільової ефективності для ресторанного господарства (табл. 1)

Таблиця 1

Показники ресурсної та цільової ефективності для
ресторанного господарства (складено автором)

Формула розрахунку	Умовні позначення
Ресурсна ефективність ресторанного господарства (РГ)	
$E_{pзРГ} = \frac{ТО}{n_{зРГ}}$	$E_{pзРГ}$ – середня ресурсна ефективність закладів РГ, або середній товарооборот на один заклад РГ; $ТО$ – товарооборот закладів РГ, тис. грн; $n_{зРГ}$ – кількість закладів РГ, тис.
$E_{pПМЗР} = \frac{ТО}{n_{ПМ}}$	$E_{pПМЗР}$ – середня ресурсна ефективність посадкового місця в закладах РГ, або середній товарооборот на одне посадкове місце в закладах РГ; $n_{ПМ}$ – кількість посадкових місць в закладах РГ, од.
$E_{p_зайнятого} = \frac{ТО}{Ч_{зайнятих}}$	$E_{p_зайнятого}$ – середня ресурсна ефективність одного зайнятого в РГ, або величина середнього товарообороту, що припадає на одного зайнятого в РГ; $Ч_{зайнятих}$ – кількість зайнятих в РГ, тис.
$E_{p_найнятого} = \frac{ТО}{Ч_{найнятих}}$	$E_{p_найнятого}$ – середня ресурсна ефективність одного найнятого в РГ; $Ч_{найнятих}$ – кількість найнятих в РГ, тис.
Цільова ефективність ресторанного господарства (РГ)	
$E_{цРГ} = \frac{ТО}{H}$	$E_{цРГ}$ – цільова ефективність РГ, або середній товарооборот РГ на одного жителя країни; H – чисельність населення, тис. осіб.
$E_{ц_зайнятості} = \frac{Ч_{зайнятих}}{H_{активне}}$	$E_{ц_зайнятості}$ – цільова ефективність забезпечення зайнятості населення в РГ; $Ч_{зайнятих}$ – чисельність зайнятого в РГ населення, тис. осіб; $H_{активне}$ – чисельність економ.-активного населення, тис. осіб.
$E_{ц_найнятих} = \frac{Ч_{найнятих}}{H_{активне}}$	$E_{ц_найнятих}$ – цільова ефективність забезпечення населення робочими місцями в ресторанному господарстві

Одним з важливих аспектів процесу вимірювання ефективності соціально-економічних систем є якість базової інформації. Вихідні дані справляють істотний вплив на процес прийняття управлінських рішень. Використання якісної інформації призводить до адекватного сприйняття реальних результатів діяльності соціально-економічної системи, розробки та вибору вірних рішень, а отже до зменшення кількості помилок і скорочення всіх видів витрат [8, с. 8].

Нажаль, в статистичних даних України представлено не всю інформацію, що потрібна для розрахунку ефективності РГ на макрорівні. З статистичних щорічників можливо дізнатись інформацію про величину товарообороту РГ, про кількість підприємств, закладів, та посадкових місць у закладах РГ. Інформація щодо фінансового результату, чисельності зайнятих та найнятих працівників, рентабельність операційної діяльності, та ін. представлена в складі виду економічної діяльності «Тимчасове розміщення й організація харчування» або «Готелі та ресторани», що ускладнює аналіз як сфери РГ, так і сфери тимчасового розміщення. В таблиці 2, представлено наявні дані щодо діяльності РГ в Україні, а в таблиці 3, результати розрахунків макроекономічної ефективності РГ.

Таблиця 2

Вихідні дані для оцінки ефективності РГ України на макрорівні, на 1 січня року [10, с. 253, 271, 273, 308, 333]

	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Товарооборот РГ, тис. грн	21 200 000	23 500 000	24 600 000
Кількість закладів РГ, тис. од.	22,9	21,6	20,6
Кількість посадкових місць у закладах РГ, тис. од.	1571	1521	1472
Чисельність населення, тис.	45 600	45 600	45 400
Кількість зайнятого населення, тис.	20 324	20 354	20 404

Отже, середньорічний товарооборот РГ збільшується, але незначними темпами. Це на нашу думку є наслідком інфляційних процесів, а не зростання фізичного обсягу продажів продукції РГ. Водночас величина товарообороту на 1 січня 2014 р. склала 1 194 174,76 грн, що дозволяє більшості власників користуватися спрощеною системою оподаткування, адже оборот їх підприємств менш ніж дозволені 1,5 млн обороту на рік для того, щоб бути

платником єдиного податку 2-ої групи. Така ситуація може бути наслідком штучного подрібнення підприємств РГ з метою сплати єдиного податку замість податку на прибуток, та навмисного заниження реального обороту підприємств РГ з метою приховання отримуваного прибутку, зменшення бази оподаткування за умов сплати податку на прибуток.

Таблиця 3

Розрахунок показників макроекономічної ефективності РГ України, на 1 січня року (розраховано за даними табл. 2)

	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Ресурсна ефективність			
Середньорічний товарооборот РГ на 1 заклад РГ, грн	925 764,19	1 087 962,96	1 194 174,76
Середньомісячний товарооборот РГ на 1 заклад РГ, грн	77,14	90 663,58	99 514,56
Середньодобовий товарооборот РГ на 1 заклад РГ, грн	2 536,34	2 980,72	3 271,71
Середньорічний товарооборот РГ на 1 посадкове місце в закладі РГ, грн	13 494,59	15 450,36	16 711,96
Середньомісячний товарооборот РГ на 1 посадкове місце в закладі РГ, грн	1 124,5	1 287,53	1 392,66
Середньодобовий товарооборот РГ на 1 посадкове місце в закладі РГ, грн	36,97	42,33	45,79
Цільова ефективність			
Середньорічний товарооборот РГ на 1 жителя, грн	464,91	515,35	541,85
Середньомісячний товарооборот РГ на 1 жителя, грн	38,74	42,94	45,15
Середньодобовий товарооборот РГ, на 1 жителя, грн	1,27	1,41	1,48
Середньорічний товарооборот РГ на 1 зайнятого, грн	1 043,10	1 154,56	1 205,65
Середньомісячний товарооборот РГ на 1 зайнятого жителя, грн	86,93	96,21	100,47
Середньодобовий товарооборот РГ на 1 зайнятого жителя, грн	2,86	3,16	3,30

Таким чином, знижується ефективність РГ для держави, як одного з джерел наповнення бюджету через податкові надходження. При аналізі товарообороту на одне посадкове місце більш цікавим є середньодобовий товарооборот, що на 1 січня 2014 р. склав 45,79 грн на добу. Це середній дохід, що приносить одне посадкове місце в закладі РГ будь-якого типу за один робочий день. На сьогодні більшість суб'єктів господарювання РГ представлено закладами типу кафе і ресторани, а їдальні, що мають найменші середні чеки на посадкове місце, складають лише біля 10 %. Тому середньодобовий

товарооборот РГ на посадкове місце в розмірі 45,79 грн свідчить про дуже низьку ефективність роботи закладів РГ в Україні відносно обсягів продажу продукції або є наслідком неповного відображення в обліку реальних обсягів продажу продукції РГ. Аналізуючи показники середнього товарообороту РГ, що припадає на одного жителя, та на одного зайнятого жителя України, нами було зроблено висновок, що в Україні ще не сформовано культуру споживання в закладах РГ. Витрати населення на відвідування закладів РГ є мізерними, та становлять станом на 1 січня 2014 р. всього 1,48 грн на день в розрахунку на одного жителя країни, або 3,30 грн на день в розрахунку на одного зайнятого жителя країни. У цифрах середній товарооборот РГ, що припадає на одного жителя, має тенденцію до зростання, але фактично це зростання є незначним, та відбувається в наслідок інфляційних процесів.

Розрахунок інших показників макроекономічної ефективності РГ ускладнено через укрупнене представлення статистичних даних по РГ в складі видів економічної діяльності «Тимчасове розміщення й організація харчування», або «Готелі та ресторани». Задля забезпечення можливості проведення такої оцінки рекомендуємо в статистичному щорічнику України виділяти окремими блоками інформацію по розміщенню, і інформацію щодо організації харчування, або ресторанного господарства. Таке представлення інформації надасть ширші можливості як для аналізу діяльності РГ, так і для аналізу діяльності з розміщення, або надання готельних послуг. Інформативність надаваних даних є головною умовою якісного аналізу.

Висновки і перспективи подальших розробок. Аналіз макроекономічних показників свідчить про низьку ефективність РГ в Україні. Показники товарообороту закладів РГ в цілому та в розрахунку на одного жителя свідчать про наявність потенціалу розвитку ринку послуг РГ. З іншого боку, така низька ефективність РГ є наслідком низького рівня життя населення. Рівень заробітної плати часто не дозволяє витратити гроші на користування послугами ресторанного господарства. Відсутність культури споживання, низький рівень сервісу в закладах РГ, та незадовільний рівень добробуту громадян України призводять до низької ефективності РГ. Аналіз ефективності РГ на макрорівні дозволяє виявити основні

тенденції розвитку РГ та є індикатором добробуту населення.

Для підвищення якості і результативності державного регулювання у ресторанному господарстві потребують подальшої розробки методичні аспекти мезо- та мегоекономічної ефективності даного виду діяльності.

Література

1. Ананьєв О.М. Один з підходів до оцінки економічної привабливості та ефективності бізнес-проектів створення (реструктуризації) підприємств ресторанного господарства / О.М. Ананьєв, О.В. Сьомко // Вісник Львівської комерційної академії. – 2005. – Вип. 38. – С. 345 – 350.

2. Пятницька Г. Інноваційний потенціал розвитку підприємств ресторанного господарства в Україні / Галіна Пятницька, Олег Григоренко, Віталій Найдюк // Товари і ринки : Міжнародний науково-практичний журнал. – К.: КНТЕУ, 2013. – № 2 (16). – С. 29 – 44.

3. Шталь Т.В. Аналіз перспективного розвитку вітчизняного ресторанного господарства на міжнародному ринку / Т.В. Шталь, М.В. Лисак // Кримський економічний вісник. – Сімферополь, 2012. – № 1 (01). – С. 12 – 14.

4. Яшина О.В. Особливості розвитку ресторанного господарства в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Яшина // Все о туризме. Туристическая библиотека. – Режим доступу: tourlib.net/satti_ukr/yashina.htm

5. Петрук Юлія. Актуальні завдання управління розвитком підприємств ресторанного господарства в Україні / Юлія Петрук // Економіка. – 2014. – № 4 (130). – С. 41 – 47.

6. Кравченко О.М. Ієрархічні рівні процесів формування ефективності економічної системи ресторанного господарства / О.М. Кравченко // Матер. міжнародної наук.-практичної конф.: «Модернізація національної економіки: зміни в умовах кризи». – Херсон, 2015. – С. 35 – 38.

7. Моторин Р.М. Система національних рахунків: Навч. посібник / Р.М. Моторин, Т.М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.

8. Абдрахманова А.О. Теоретичні засади вимірювання ефективності соціально-економічних систем/ А.О. Абдрахманова // Бізнес-інформ. – 2012. – №2. – С. 7 – 10.

9. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки: Підручник / І.Р. Михасюк, Л.А. Швайка. – Львів: «Магнолія 2006», 2013. – 220 с.

10. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Державна служба статистики України. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2014. – 534 с.

1. Anan'yev O.M. Odyn z pidkhodiv do otsinky ekonomichnoyi pryvablyvosti ta efektyvnosti biznes-proektiv stvorenniya (restrukturyzatsiyi) pidpryyemstv restorannoho hospodarstva / O.M. Anan'yev, O.V. S'omko // Visnik L'vivs'koyi komertsyynoyi akademiyi. – 2005. – Vyp. 38. – S. 345 – 350.

2. P'yatnyts'ka H. Innovatsiyyny potentsial rozvytku pidpryyemstv restorannoho hospodarstva v Ukrayini / Halina P'yatnyts'ka, Oleh Hryhorenko, Vitaliy Naydyuk // Tovary i rynky : : Mizhnarodnyy naukovopraktychnyy zhurnal. – K.: KNTEU, 2013. – № 2 (16). – S. 29 – 44.

3. Shtal' T.V. Analiz perspektyvnoho rozvytku vitchyznyanoho restorannoho hospodarstva na mizhnarodnomu rynku / T.V. Shtal', M.V. Lysak // Kryms'kyy ekonomichnyy visnyk. – Simferopol', 2012. – № 1 (01). – S. 12 – 14.

4. Yashyna O.V. Osoblyvosti rozvytku restorannoho hospodarstva v Ukrayini [Elektronnyy resurs] / O.V. Yashyna // Vse o turyzme. Turystycheskaya byblyoteka. – Rezhym dostupu: tourlib.net/satti_ukr/yashina.htm

5. Petruk Yuliya. Aktual'ni zavdannya upravlinnya rozvytkom pidpryyemstv restorannoho hospodarstva v Ukrayini / Petruk Yuliya // Ekonomika. – 2014. – № 4 (130). – S. 41 – 47.

6. Kravchenko O.M. Iyerarkhichni rivni protsesiv formuvannya efektyvnosti ekonomichnoyi systemy restorannoho hospodarstva / O.M. Kravchenko // Materialy mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi: «Modernizatsiya natsional'noyi ekonomiky: zminy v umovakh kryzy:». – Kherson, 2015. – S. 35 – 38.

7. Motoryn R.M. Systema natsional'nykh rakhunkiv / Motoryn R.M., Motoryna T.M.: Navch. posibnyk. – K.: KNEU, 2001. – 336 s.

8. Abdrakhmanova A.O. Teoretychni zasady vymiryuvannya efektyvnosti sotsial'no-ekonomichnykh system/ A.O. Abdrakhmanova // Biznes-inform. – 2012. – № 2. – S. 7 – 10.

9. Myhasuk I.R. Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky: Pidruchnyk / I.R. Myhasuk, L.A. Shvaika. – L'viv: «Mahnoliya 2006»,

2013. – 220 s.

10.Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2013 rik / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – K.: TOV «Avhust Treyd», 2014. – 534 s.

Рецензент: Балджи М.Д., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

15.06.2015

УДК 005.934:004

Орлик Оксана

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ СИТУАЦІЙ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглядаються питання застосування в системі забезпечення економічної безпеки підприємства такого інтерактивного методу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінського персоналу, як кейс-метод, який є одним з ефективних методів ситуаційного навчання. Наведено основні принципи організації навчання, що виступають основними критеріями підбору ефективного методу навчання управлінського персоналу. Визначено основні характеристики кейс-методу, які дозволяють відрізнити його від інших методів навчання. Виокремлено основні переваги та недоліки застосування даного методу при навчанні керівних кадрів в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. Розглянуто класифікацію різних видів кейсів, наведено їх загальну характеристику. Обґрунтовано доцільність їх застосування при навчанні управлінського персоналу підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, навчання управлінського персоналу, кейс-метод.

Орлик Оксана

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА АНАЛИЗА СИТУАЦИЙ В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассматриваются вопросы применения в системе обеспечения экономической безопасности предприятия такого

интерактивного метода подготовки, переподготовки и повышения квалификации управленческого персонала, как кейс-метод, который является одним из эффективных методов ситуационного обучения. Приведены основные принципы организации обучения, выступающие основными критериями подбора эффективного метода обучения управленческого персонала. Определены основные характеристики кейс-метода, позволяющие отличить его от других методов обучения. Выделены основные преимущества и недостатки применения данного метода при обучении руководящих кадров в системе обеспечения экономической безопасности предприятия. Рассмотрена классификация различных видов кейсов, наведена их общая характеристика. Обоснована целесообразность их применения при обучении управленческого персонала предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, обучение управленческого персонала, кейс-метод.

Orlyk Oksana

APPLICATION OF THE SITUATION ANALYSIS METHOD IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE

The article deals with the application of the system of economic security ensuring with using such an interactive method of training, retraining and advanced training of management personnel, as the case method, one of the effective methods of situational learning. The article lists the major principles of education setup, which are the main criteria for the selection of an effective method for management personnel training. It defines main features of the case method to distinguish it from other methods of learning. It highlights the main advantages and disadvantages of this method's application while training managerial personnel in the system of economic security of an enterprise. It considers the classification of different types of cases, shows their general characteristics. It justifies their applicability while training the managerial personnel of an enterprise.

Keywords: economic security, management personnel training, the case method.

Постановка проблеми. В системі забезпечення економічної безпеки підприємства важливе значення займає робота з управлінським персоналом. Процес планування та управління

персоналом, спрямований на охорону належного рівня економічної безпеки, має охоплювати організацію системи підбору, найму, навчання й мотивації праці працівників, включаючи матеріальні та моральні стимули, престижність професії, забезпечення соціальними благами. Потреба у підготовці та навчанні висококваліфікованого управлінського персоналу в Україні є на сьогоднішній день досить гострою. Все це надзвичайно актуалізує тему статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню такого методу ситуаційного навчання, як кейс-метод, присвячені праці багатьох науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних. У своїх дослідженнях вони в основному приділяють увагу використанню кейс-методу у навчальному процесі шкіл, технікумів та ВНЗ.

Аналіз наукових джерел останніх років показав, що питання застосування кейс-методу, як інтерактивного методу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінського персоналу підприємства, недостатньо досліджені науковцями. Зокрема такі дослідження проводили М.Магура, М.Курбатова, В.Співак, О.Оруджева, О.Чуланова, Ю.Лисенко, В.Галушко, І.Міщенко, О.Проскурякова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення наукових джерел останніх років показав, що питання використання в системі забезпечення економічної безпеки підприємства методів аналізу ситуацій при роботі з управлінським персоналом, мало досліджуються. Тому виникає необхідність продовжувати дослідження в цьому напрямку, щоб виявити фактори підвищення ефективності підготовки управлінських кадрів підприємств України на основі сучасних інтерактивних методів підготовки.

Метою статті є: розглянути теоретичні аспекти підвищення ефективності підготовки управлінських кадрів на основі застосування сучасних методів ситуаційного навчання; визначити основні характеристики, переваги та недоліки використання кейс-методу навчання управлінського персоналу в системі забезпечення економічної безпеки підприємства; розглянути класифікацію різних видів кейсів, їх загальну характеристику; обґрунтувати доцільність застосування кейсів при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації управлінського персоналу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання забезпечення економічної безпеки підприємств тісно пов'язані з його персоналом.

На початку ХХ століття знамениті вчені і представники шкіл менеджменту усвідомили, що головна цінність організації – це її людські ресурси, а її успіх залежить не стільки від впровадження новітніх технологій у виробництво, збільшення обсягу виробництва і збуту, поліпшення умов і організації праці, скільки від персоналу, який працює на досягнення стратегічних цілей організації [1]. У зв'язку з цим можна відзначити, що на підприємстві важливо вдосконалювати не тільки матеріально-технічну складову, а й кадрову (розвивати та навчати персонал).

Навчання управлінського персоналу для більшості українських підприємств набуває особливого значення в сучасних умовах господарювання. Знання та навички, які допомагали персоналу успішно працювати ще вчора, сьогодні втрачають свою дієвість. Це пов'язано з тим, що робота в умовах ринку пред'являє високі вимоги до рівня кваліфікації персоналу, знань і навичок працівників. Дуже швидко змінюються не тільки зовнішні умови (змінюється державна політика в сфері економіки, змінюється законодавство і система оподаткування, з'являються нові конкуренти тощо), але і внутрішні умови функціонування підприємства (реструктуризація, технологічні зміни, поява нових робочих місць тощо), що ставить більшість українських підприємств перед необхідністю підготовки персоналу як до сьогоднішніх, так і до завтрашніх змін.

Це завдання можна вирішити тільки через створення такої системи навчання та розвитку управлінського персоналу, яка буде допомагати йому в досягненні поставлених перед ним цілей. Постійний розвиток і вдосконалення навичок, умінь, здібностей управлінського персоналу, розширення та поглиблення їх професійних знань стає необхідною умовою забезпечення стабільної роботи підприємства та підвищення рівня його економічної безпеки.

В зарубіжних країнах починаючи з 90-х років ХХ століття, пріоритетними методами навчання в системі підготовки керівних кадрів є інтерактивні методи, де головна увага приділяється практичному відпрацюванню набутих знань, умінь і навичок. Зростаючий потік інформації в даний час вимагає впровадження таких

методів навчання, які дозволяють за достатньо короткий термін передавати досить великий обсяг знань, забезпечити високий рівень оволодіння слухачами матеріалу, що вивчається, і закріпити його на практиці [2, с.17].

Як відомо, існує ряд зовнішніх та внутрішніх факторів небезпек і загроз, що загрожують безпосередньо економічній безпеці підприємства. Внутрішні фактори пов'язані з господарською діяльністю підприємства, його персоналом і безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на підприємстві. Проведені раніше автором статті дослідження [3, с.160] показали, що існує група внутрішніх факторів небезпек і загроз економічній безпеці підприємства, пов'язані з його персоналом: невідповідний рівень кваліфікації кадрів, освітній рівень керівників; недостатня сумлінність співробітників служби персоналу; низька якість підбору персоналу підприємства; невірна оцінка кваліфікації кадрів та їх низька компетентність; наявність неефективної системи мотивації персоналу; погіршення кваліфікованого складу керівництва та персоналу; відтік кваліфікованих кадрів; низький рівень дисципліни і самосвідомості персоналу; дії або бездіяльність (умисна або ненавмисна) співробітників підприємства, що суперечать інтересам його комерційної діяльності; протиправні дії кадрових співробітників; залежність ряду керівників від кримінального світу.

В арсеналі співробітників служби персоналу є безліч методик. Всі вони, як правило, спрямовані на вирішення завдань в якійсь конкретній сфері управління персоналом організації: в підборі кадрів, адаптації, навчанні чи оцінці і т.д. Важливе значення має навчання управлінського персоналу (керівників усіх рівнів, від лінійних до топ-менеджерів), в руках якого знаходиться доля підприємства і знання та досвід яких повинні відповідати завданням, які їм необхідно вирішувати для процвітання підприємства.

Оскільки найважливіший результат при навчанні керівних кадрів – підвищення ефективності їх управлінської діяльності, то важливо більший упор робити на ті принципи, які створюють більш сприятливі можливості впливу і підвищують їх готовність використовувати отримані знання у своїй професійній роботі. У [4; 5] визначено такі принципи організації навчання керівників підприємств:

– активність: мінімізація використання в ході навчання лекційної

подачі матеріалу і максимально широке використання методів активного навчання, що вимагають високого ступеня активності слухачів в навчальному процесі (аналіз конкретних ситуацій, ділові ігри, тренінгові вправи);

- орієнтація на практичне використання отриманих знань: тісний зв'язок змісту занять зі щоденною управлінською практикою. Цьому сприяють групові обговорення та завдання, які керівники в ході навчання опрацьовують в малих групах;
- командна робота: основне завдання керівника полягає в організації роботи інших людей, тому оволодіння навичками командної роботи має особливе значення для керівників та осіб, які перебувають у резерві на керівні посади;
- проектна робота: проектування нових підходів до вирішення управлінських проблем, як форма закріплення отриманих знань та навичок командної роботи.

Ці принципи є основними критеріями підбору такого методу навчання, який найбільш повно вбирає в себе необхідні елементи для навчання саме управлінського персоналу.

В сучасній практиці підготовки управлінського персоналу в Україні та закордоном найбільшого поширення отримали різні активні і інтерактивні методи навчання. Одним з найбільш популярних у світовій практиці методом підготовки та навчання керівних кадрів навикам вирішення проблем і ухвалення рішень є метод аналізу конкретних ситуацій (кейс-метод). Протягом останніх років цей метод знаходить все більш широке застосування і в Україні.

Основне призначення методу: підготовка фахівця, який правильно аналізує ситуацію, виявляє проблеми, можливі причини їх появи, аналізує можливі варіанти їх вирішення, вибирає найбільш оптимальний з них; закріплення і поглиблення знань, вироблення алгоритмів аналізу типових ситуацій, що дозволяють швидко розпізнавати аналогічні ситуації в практичній діяльності і приймати найбільш дієві рішення; розвиток у слухачів здатності проробляти різні проблеми й знаходити їхнє рішення; активізація обміну досвідом між слухачами; навчання слухачів аналізувати інформацію, виявляти ключові проблеми, вибирати альтернативні шляхи вирішення, правильно оцінювати поставлену задачу, знаходити оптимальний варіант і формулювати програми дій [2, с.20; 6, с.128; 7].

Кейс-метод як метод аналізу ситуацій має ряд основних характеристик: використання фактичних організаційних проблем; можлива участь максимальної кількості людей в їх вивченні, з'ясуванні інших точок зору, порівнянні різних поглядів на прийняття рішень; мінімальна ступінь залежності слухачів один від одного; у слухачів є право як на правильні, так і неправильні відповіді, оскільки не дивлячись на можливу неповноту ситуацій, вони взяті з реального життя; кейс-метод проходить через всі рівні розвитку сценарію [8, с.185].

Суть методу полягає в тому, що слухачі знайомляться з описом ситуації, що склалася на певному підприємстві або в певній організації. Результатом роботи по кейс-методу є сам процес вироблення рішення. Задача, запропонована для конкретної ситуації, може мати декілька варіантів рішень. У даному методі немає «правильного» або «неправильного» рішення, є тільки результат, який можна отримати, якщо слідувати певним алгоритмом. Кожен з отриманих варіантів рішення задачі піддається аналізу та оцінці з точки зору його ефективності в конкретних умовах.

При аналізі конкретних ситуацій особливо важливе те, що тут поєднується індивідуальна робота слухачів з проблемною ситуацією і груповим обговоренням пропозицій, підготовлених кожним членом групи. Це дозволяє слухачам розвивати навички групової, командної роботи, що розширює можливості для вирішення типових проблем.

Особливо добре цей метод зарекомендував себе при навчанні керівників різного рівня. Вивчення зразків управлінських рішень на прикладі успішної або неуспішної діяльності конкретних керівників дозволяє приміряти на себе їхній досвід, освоїти ті підходи, які можуть виявитися більш успішними в тих умовах, де працюють слухачі, співвіднести їх помилки і прорахунки, успіхи і досягнення зі своєю практикою.

Специфіка навчання керівних кадрів визначається структурою і змістом їх професійної діяльності. Серед важливих цілей, які переслідують навчання керівників, можна виділити такі: дати керівникам знання, необхідні для успішного вирішення поставлених перед ними завдань; допомогти керівникам краще зрозуміти і систематизувати вже наявний досвід; навчити навичкам і вмінням, необхідним для ефективного керівництва; дати можливість творчо переосмислити

свою повсякденну роботу і стимулювати потребу у вдосконаленні власної роботи; розвиток у керівників установок, що сприяють: підвищенню індивідуальної ефективності праці; більш продуктивної взаємодії з підлеглими; успішному досягненню цілей підрозділу і підприємства в цілому [4].

Навчання це не просто отримання нових знань, знайомство з новими можливостями і новими рішеннями. Результатом навчання має бути здатність керівників під іншим кутом побачити проблеми, що ними розв'язуються, і готовність знаходити нові, більш ефективні рішення в щоденній управлінській практиці, підкріплені знаннями з області науки управління.

Проведені дослідження дозволили виявити безперечні переваги кейс-методу навчання персоналу, які дозволяють системі управління підприємством досягати певних результатів: в рамках кейс-методу імітуються окремі аспекти професійної діяльності, що дозволяє розвивати у учасників навчання актуальні знання, вміння та навички, ефективні моделі поведінки, причому в безпосередньому і нерозривному зв'язку з конкретним видом діяльності; використання кейс-методу дозволяє істотно заощадити часові ресурси; учасник навчання не тільки опановує певний обсяг теоретичних знань, але й має можливість відразу ж застосувати їх на практиці, випробувати ті чи інші варіанти рішень; навчання відбувається не шляхом пасивного засвоєння інформації, а через усвідомлення власних ефективних і неефективних дій, при цьому ефективні моделі поведінки отримують позитивне підкріплення, що значно підвищує результативність їх подальшого використання; учасники навчання в процесі розбору конкретної ситуації формують свої моделі вирішення подібних проблем, з якими вони можуть зіткнутися в майбутньому; учасники розвиваються як відповідальні лідери і члени команди; розширення кругозору учасників за рахунок обміну досвідом один з одним; взаємне навчання учасників; кожен учасник має можливість зіставити свою думку з думкою інших учасників; можливість оптимального поєднання теорії та практики, що представляється досить важливим при підготовці фахівців; актуальність проблем, що розв'язуються, і їх тісний зв'язок з професійним досвідом учасників; висока мотивація і високий ступінь активності учасників [1; 7; 9; 10].

При цьому можна виділити і ряд недоліків роботи за кейс-

методом: високий рівень вимог до кваліфікації викладача, який повинен правильно організувати роботу і задати напрямок обговорення, щоб домогтися бажаного результату; притуплення дослідної роботи у зв'язку з тим, що кейс містить занадто багато інформації про ситуацію, що розглядається; учасники повинні володіти певними знаннями та досвідом у вирішенні проблем подібних тим, які розбираються в групі, оскільки кейс-метод може не принести бажаних результатів, якщо учасники не володіють необхідними знаннями та досвідом; погано організоване обговорення може вимагати занадто багато часу; занадто багато часу може знадобитися учасникам і для усвідомлення і засвоєння результатів та схеми їх досягнення в процесі розбору ситуації; кейс-метод не актуальний для областей, де можливі унікальні відповіді (фінанси, бухгалтерія, статистика та ін.) [1; 7; 10].

Всі кейси, які можна використовувати для навчання управлінського персоналу, можна класифікувати за трьома ознаками:

- залежно від задачі, що розв'язується: ситуаційний, проблемний;
- залежно від обсягу і структури: комплексний, міні-кейс;
- залежно від джерела інформації: реальний, вигаданий [9].

Ситуаційні кейси спрямовані насамперед на розвиток компетенцій поведінки, наприклад, навичок постановки задачі або надання зворотного зв'язку. В них описується ситуація ділової взаємодії. Потрібно знайти оптимальне рішення і спосіб його реалізації. Дуже часто ситуаційні кейси використовуються як інструкції до рольової гри.

У проблемному кейсі описується якась скрутна ситуація на підприємстві. Основне завдання вирішення такого кейса – її аналіз. Такий кейс може бути використаний в рамках навчання керівників стратегічному менеджменту, а також аналітичному підходу.

Комплексний кейс містить досить великий обсяг інформації з високим рівнем деталізації. Організація і поточна організаційна ситуація описуються до найдрібніших подробиць. Співробітник, який шукає рішення, повинен самостійно розібратися, яка інформація йому необхідна, яким чином її аналізувати, як розставити пріоритети, що і визначає вибір рішення. Комплексний кейс може містити декілька варіантів рішення, з яких пропонується вибрати кращий, але іноді, єдиний спосіб успішно вирішити кейс – це запропонувати своє

рішення. Слід враховувати, що вирішення таких кейсів вимагає значного часу, оскільки тут важливіша не швидкість, а якість.

Міні-кейс – це короткий опис практичної ситуації, що містить певну проблему. Обсяг інформації достатній для того, щоб співробітник, який володіє необхідними знаннями та навичками, зміг прийняти обґрунтоване рішення і продемонструвати його. Міні-кейси використовують в тренінгах як для керівників, так і для фахівців (наприклад, менеджерів з продажу або з персоналу), а також при організації посттренінгового супроводу, для закріплення навичок, отриманих у процесі тренінгу. Такі кейси дозволяють відпрацювати на практиці складні взаємодії керівника з підлеглим або менеджера з клієнтом.

Більшість кейсів розробляється на основі відомостей про реальні підприємства, компанії і події. Внутрішні фахівці з навчання персоналу, менеджери з персоналу можуть використовувати кейси, розроблені на основі інформації про своє підприємство, компанію, – вони носять більш прикладний характер, що підвищує навчальний ефект.

При навчанні допустимо і використання кейсів, заснованих на вигаданих даних, але вони, як правило, не забезпечують достатньої правдоподібності та конкретизації ситуації, а також вимагають певної майстерності фахівця-розробника. Як правило, цей варіант використовується для міні-кейсів.

Навчання управлінського персоналу за допомогою кейс-методу передбачає також застосування ланцюжків кейсів, які мають між собою загальні зв'язки і можуть бути послідовно використані в процесі навчання.

Завдяки навчанню з кейс-завданнями у керівників та іншого управлінського персоналу формуються певні шаблони рішень різних ситуацій, що дозволяє їм не тільки скоротити витрати на вирішення проблемних питань, але й грамотно розподілити наявні на підприємстві ресурси, управління якими приведе його до успіху.

Висновки і перспективи подальших розробок. Сучасні підприємства повинні приділяти особливу увагу навчанню свого управлінського персоналу, яке дозволяє йому адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, з якими стикається підприємство. Кейс-метод займає провідну позицію серед найбільш

актуальних і ефективних методів навчання управлінського персоналу підприємства. Цей метод дозволяє слухачам поглянути на конкретну проблемну ситуацію з різних сторін, дізнатися точки зору інших учасників навчання і заповнити відсутні знання. Але найголовніше, чому сприяє навчання за методом аналізу конкретних ситуацій – вироблення у слухачів нової моделі мислення і поведінки в подібних ситуаціях, що дозволяє їм приймати правильні управлінські рішення, які впливають на підвищення ефективності роботи всього підприємства.

Застосування в системі забезпечення економічної безпеки підприємства такого інтерактивного методу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінського персоналу підприємства, як кейс-метод, впливає не тільки на кадрову складову економічної безпеки, а й сприяє підвищенню рівня економічної безпеки підприємства в цілому.

Подальших досліджень потребують питання, пов'язані з навчанням та підготовкою у ВНЗ та на підприємствах керівних кадрів та іншого управлінського персоналу з фінансово-економічної безпеки підприємства.

Література

1. Чуланова, О. Л. Кейс-метод как эффективный инструмент в системе обучения управленческого персонала организации [Электронный ресурс] / О. Л. Чуланова, М. М. Мухамедова // Интернет-журнал «Мир науки». – 2015. – Вып. 1. – Режим доступа \www/ URL: <http://mir-nauki.com/PDF/01EMN115.pdf>. – Заголовок с экрана, доступ свободный, 22.03.2015.

2. Галушко, В. П. Сучасні методи навчання в системі підготовки керівних кадрів [Текст] / В. П. Галушко, І. А. Міщенко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2009. – Вип. 1(13). – С. 17-22.

3. Орлик, О. В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків [Текст] / О. В. Орлик // Тренди та інновації в сучасній економіці : Колективна монографія. – Харків : ХНУБА, 2015. – С. 154-165.

4. Магура, М. И. Обучение персонала [Электронный ресурс] / М. И. Магура. – Режим доступа \www/ URL:

<http://www.maguru.ru/articles/?ID=23>. – Заголовок с экрана, доступ свободный, 10.05.2015.

5. Магура, М. И. Чему и как учить руководителей? [Электронный ресурс] / М. И. Магура, М. Б. Курбатова. – Режим доступа \www/ URL: <http://www.maguru.ru/articles/?ID=20>. – Заголовок с экрана, доступ свободный, 17.05.2015.

6. Орлик, О. В. Кейс-метод і особливості його застосування при підготовці фахівців у ВНЗ [Текст] / О. В. Орлик // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – Вип. VII. – С. 128-135.

7. Оруджева, Е. И. Формы и методы обучения персонала [Электронный ресурс] / Е. И. Оруджева // Публичные библиотеки. Пути взаимодействия. – 2006. – Вып. 13. – Режим доступа \www/ URL: <http://www.publiclibrary.ru/librarians/issue/sbornik13-16.htm>. – Заголовок с экрана, доступ свободный, 10.05.2015.

8. Спивак, В. А. Организационное поведение и управление персоналом [Электронный ресурс] / В. А. Спивак. – Режим доступа \www/ URL: <http://www.bibliotekar.ru/upravlenie-personalom-2/77.htm>. – Заголовок с экрана, доступ свободный, 9.05.2015.

9. Лысенко, Ю. Ю. Кейс-метод в обучении персонала [Электронный ресурс] / Ю. Ю. Лысенко // Отдел кадров коммерческой организации. – 2010. – № 7. – Режим доступа \www/ URL: <http://sapanet.ru/Science/KONKURS/2/mat/tema10.html>. – Заголовок с экрана, доступ свободный, 11.05.2015.

10. Магура, М. И. Организация обучения персонала [Электронный ресурс] / М. И. Магура, М. Б. Курбатова. – Режим доступа \www/ URL: <http://www.smartcat.ru/Personnel/OrganizaciyaObucheniyaPersonalaBL.shtml>. – Заголовок с экрана, доступ свободный, 17.05.2015.

1. Chulanova, O. L. Keys-metod kak effektivnyy instrument v sisteme obucheniya upravlencheskogo personala organizatsii [Elektronnyy resurs] / O. L. Chulanova, M. M. Mukhamedova // Internet-zhurnal «Mir nauki». – 2015. – Vyp. 1. – Rezhim dostupa \www/ URL: <http://mir-nauki.com/PDF/01EMN115.pdf>. – Zagolovok s ekrana, dostup svobodnyy, 22.03.2015.

2. Halushko, V. P. Suchasni metody navchannia v systemi pidhotovky kerivnykh kadriv [Tekst] / V. P. Halushko, I. A. Mishchenko // Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu. – 2009. – Vyp. 1(13). – S. 17-22.

3. Orlyk, O. V. Analiz faktoriv vplyvu na ekonomichnu bezpeku pidpriemstv ta metody zakhystu vid zahroz i neitralizatsii yikh naslidkiv [Tekst] / O. V. Orlyk // Trendy ta innovatsii v suchasnii ekonomitsi : Kolektyvna monohrafiia. – Kharkiv : KhNUBA, 2015. – S. 154-165.

4. Magura, M. I. Obuchenie personala [Elektronnyy resurs] / M. I. Magura. – Rezhim dostupa \www/ URL: <http://www.maguru.ru/articles/?ID=23>. – Zagolovok s ekrana, dostup svobodnyy, 10.05.2015.

5. Magura, M. I. Chemu i kak uchit' rukovoditeley? [Elektronnyy resurs] / M. I. Magura, M. B. Kurbatova. – Rezhim dostupa \www/ URL: <http://www.maguru.ru/articles/?ID=20>. – Zagolovok s ekrana, dostup svobodnyy, 17.05.2015.

6. Orlyk, O. V. Keis-metod i osoblyvosti yoho zastosuvannia pry pidhotovtsi fakhivtsiv u VNZ [Tekst] / O. V. Orlyk // Teoriia ta metodyka navchannia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii shkoli : zb. nauk. prats. – Kryvyi Rih : Vydavnychiy viddil NMetAU, 2012. – Vyp. VII. – S. 128-135.

7. Orudzheva, E. I. Formy i metody obucheniya personala [Elektronnyy resurs] / E. I. Orudzheva // Publichnye biblioteki. Puti vzaimodeystviya. – 2006. – Vyp. 13. – Rezhim dostupa \www/ URL: <http://www.publiclibrary.ru/librarians/issue/sbornik13-16.htm>. – Zagolovok s ekrana, dostup svobodnyy, 10.05.2015.

8. Spivak, V. A. Organizatsionnoe povedenie i upravlenie personalom [Elektronnyy resurs] / V. A. Spivak. – Rezhim dostupa \www/ URL: <http://www.bibliotekar.ru/upravlenie-personalom-2/77.htm>. – Zagolovok s ekrana, dostup svobodnyy, 9.05.2015.

9. Lysenko, Yu. Yu. Keys-metod v obuchenii personala [Elektronnyy resurs] / Yu. Yu. Lysenko // Otdel kadrov kommercheskoy organizatsii. – 2010. – № 7. – Rezhim dostupa \www/ URL: <http://sapanet.ru/Science/KONKURS/2/mat/tema10.html>. – Zagolovok s ekrana, dostup svobodnyy, 11.05.2015.

10. Magura, M. I. Organizatsiya obucheniya personala [Elektronnyy resurs] / M. I. Magura, M. B. Kurbatova. – Rezhim dostupa

\www/

URL:

<http://www.smartcat.ru/Personnel/OrganizaciyaObucheniyaPersonalabL.sh>
tml. – Zagolovok s ekrana, dostup svobodnyy, 17.05.2015.

Рецензент: Меджибовська Н. С., д.е.н., професор кафедри економічної кібернетики Одеського національного економічного університету

15.06.2015

УДК 658:621-028.68

Подольчак Назар, Вішка Ірина

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВЩИНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ТАКСОНОМІЧНОГО МЕТОДУ

Метою статті є дослідження рівня розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств Львівщини на основі таксономічного аналізу. Зазначений метод допомагає перетворити дані різної розмірності та звести їх до спільного інтегрального показника. Обґрунтовано актуальність дослідження та запропоновано шкалу поведінки підприємств в умовах сьогодення (три рівні розвитку підприємств: нижче середньо-ринкового, середньо-ринковий та ринковий рівні розвитку). Також, проаналізовано чотири напрями розвитку підприємств: фінансовий розвиток підприємства, внутрішньогосподарські процеси, розвиток людського потенціалу, показники маркетингу та оборотності. Дано характеристику поведінковим стратегіям на основі квадратів потенціалів. Обчислено основні показники для визначення рівня розвитку підприємств, що дає підставу надалі продовжувати вивчення стратегічних напрямків розвитку машинобудівних підприємств Львівщини опираючись на вже встановлені рівні розвитку кожного із досліджуваних суб'єктів.

Ключові слова: напрями розвитку, таксономічний аналіз, рівень розвитку.

Подольчак Назар, Вышка Ирина

ОЦЕНКА УРОВНЯ РАЗВИТИЯ

МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ КОМПАНИЙ ЛЬВОВЩИНЫ С ПОМОЩЬЮ ТАКСОНОМИЧЕСКОГО МЕТОДА

Целью статьи является исследование уровня развития отечественных машиностроительных предприятий Львовщины на основе таксономического анализа. Указанный метод помогает превратить данные различной размерности и свести их к общему интегральному показателю. Обоснована актуальность исследования и предложены шкалу поведения предприятий в условиях настоящего (три уровня развития предприятий: ниже средне-рыночной, средне-рыночный и рыночный уровне развития). Также, проанализированы четыре направления развития предприятий: финансовое развитие предприятия, внутрихозяйственные процессы, развитие человеческого потенциала, показатели маркетинга и оборачиваемости. Дана характеристика поведенческим стратегиям на основе квадратов потенциалов. Вычислено основные показатели для определения уровня развития предприятий, что дает основание в дальнейшем продолжать изучение стратегических направлений развития машиностроительных предприятий Львовщины опираясь на уже установленные уровни развития каждого из исследуемых субъектов.

Ключевые слова: направления развития , таксономический анализ , уровень развития.

Podolchak Nazar, Vishka Irina

EVALUATION OF DEVELOPMENT MANUFACTURE OF MACHINERY LVIV REGION THROUGH TAXONOMIC METHOD

The article is to study the level of domestic machine-building enterprises of Lviv region based on taxonomic analysis. Such method helps transform data of different dimensions and reduce them to a common integral index. Actuality investigation and proposed scale behavior of enterprises in the present (three levels of enterprises: lower middle-market, mid-market and market development level). Also analyzed four areas of enterprise development: financial development of the company, internal processes, human development, marketing and turnover figures. The characteristic behavioral strategies based on squares potentials. Calculated key indicators to determine the level of companies, which gives reason to

continue the study of strategic directions of development of machine-building enterprises of Lviv relying on already established level of each of the studied subjects.

Keywords: development directions taxonomic analysis, the level of development.

Постановка проблеми. Попри мінливість сучасного середовища, економічну кризу, питання розвитку підприємства не втрачає своєї актуальності. Застосовуються найрізноманітніші механізми розвитку, важелі впливу та стратегічні напрямки. Іде процес постійного пристосування до змін та потреб середовища, чи виклик середовищу, заяви про себе.

Аналізування рівня розвитку підприємства шляхом оцінювання усіх видів діяльності та групування показників, що формують індикатори напрямків розвитку, дало змогу розглянути чотири групи, що формують та реалізують розвиток підприємства за такими блоками: фінансовий розвиток підприємства, внутрішньогосподарські процеси, розвиток людського потенціалу, показники маркетингу та оборотності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема визначення рівня розвитку підприємств залишається актуальною завжди. Фінансовий, маркетинговий, внутрішньогосподарський аналізи, оцінювання частки ринку, стан збутової діяльності, аудит персоналу – всі ці та інші часткові показники формують загальний стан розвитку суб'єкта дослідження. Науковцями, які використовували таксономічний метод для обчислення інтегрального показника є: Плюта В., який розробив даний метод та розглядає багатовимірні елементи сукупностей і розподіл їх на групи за допомогою таксономічного аналізу [8]; його послідовники вітчизняні дослідники-економісти: Литовченко Є.Ю., Головка В.А. перевірили його на відповідність лінійній моделі та за критерієм Фішера на імовірність помилки [6, с.104]. Егупов Ю. А., який відстоював ефективність використання методу для формування виробничої програми підприємства промислового характеру та опирався на праці В.Плюти [1]. Тищенко А.Н., Головка О.С. оцінювали за допомогою нього стратегічний потенціал підприємств [9]; Литвинова В.А – конкурентоспроможність [5].

Метою статті є визначення рівня розвитку досліджуваних

підприємств Львівщини за допомогою таксономічного методу відповідно до рівнів: нижче середньо-ринкового, середньо-ринковий та ринковий рівні розвитку; та обґрунтування доцільності використаних показників.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо діяльність та розвиток п'яти машинобудівних підприємств Львівщини: ПАТ «Дрогобицького заводу автомобільних кранів» (далі П1), ПАТ «Дрогобицького машинобудівного заводу» (далі П2), ВАТ «Львівського заводу фрезерних верстатів» (далі П3), ПАТ «Іскра» (далі П4), ПАТ «Львівського Локомотиворемонтного заводу» (далі П5) за чотирма сферами економічної діяльності, скориставшись при цьому таксономічним методом. На основі отриманих даних встановимо рівні розвитку кожного із запропонованих суб'єктів діяльності. Таксономічний метод полягає у переведенні показників господарської, фінансової, маркетингової діяльності, показників управління та розвитку людським потенціалом до безрозмірної величини, що дозволить всесторонньо охарактеризувати потенціал підприємства та оцінити його сильні та слабкі сторони, а також виявити основні стратегії розвитку. Так, Блок «Фінансовий розвиток підприємства» включає коефіцієнти, які орієнтовані на фінансовий результат та отримання прибутку. Даний напрям враховує інтереси насамперед власника і вважається найпопулярнішим. Блок «Внутрішньогосподарські процеси», налічує показники, що орієнтуються на довгострокову перспективу діяльності на ринку. Наступним є Блок «Розвиток людського потенціалу». Такого типу стратегічне спрямування є орієнтацією на довгостроковий результат. Підприємство зосереджене на оптимізації виробництва, на зниженні ціни на продукт; має місце висока залежність від цілей та стратегій підприємства. І нарешті, за Блоком «Показники маркетингу та оборотності», який характеризує довгострокову перспективу розвитку, тут для підприємства найголовнішими індикаторами є замовники, партнери та споживачі, не менш важливим є високий рівень конкуренції.

Згідно методики розрахунку таксономічного аналізу було використано певну послідовність операцій, перш ніж одержати коефіцієнт таксономії [8]. Зазначений метод допомагає перетворити дані різної розмірності та звести їх до спільного інтегрального показника. Послідовність операцій для п'яти підприємств наведено нижче у таблиці 1.

Таблиця 1

Послідовність обчислення рівня розвитку підприємства
(структуровано авторами на основі опрацьованих джерел
[8, с. 10 – 18; 5])

№ п/п	Вид операції	Застосовувана формула / хід операції
1	2	3
1.	Підготовка вхідних даних	Блок 1. Фінансовий розвиток підприємства. Показники діяльності (15 індикаторів) за 2011 – 2013рр. Блок 2. Внутрішньогосподарські процеси. Показники діяльності (6 індикаторів) за 2011 – 2013рр. Блок 3. Розвиток людського потенціалу. Показники діяльності (5 індикаторів) за 2011 – 2013рр. Блок 4. Ринковий рівень розвитку. Показники діяльності (7 індикаторів) за 2011 – 2013рр.
2.	Формування матриці	Використання вхідних даних (показників) у матриці спостережень X.
3.	Визначення середнього значення показників матриці	За роками виводимо середнє значення для кожного із показників матриці. $X_{j\text{сєр}} = (X_{ij1} + X_{ijn}) / n$, де X_{ijn} - досліджуваний період; n - к-сть досліджуваних періодів
4.	Стандартизація значень (перетворення матриці X у матрицю стандартизованих значень Z)	Переведення фактичних даних у безрозмірну величину за допомогою формули: $Z_{ij} = X_{ij} / X_{j\text{сєр}}$, де Z_{ij} – стандартизоване значення показника ij; X_{ij} – елемент матриці спостережень X; $X_{j\text{сєр}}$ – середнє значення показника.
5.	Визначення ознак за типом: стимулятори / дестимулятори	Диференціація проводиться на основі нормативних значень, що характеризують окремо взятий показник (для кожного підприємства від індивідуальний). Стимулятори – показники, що формують позитивний вплив на підприємство. Дестимулятори – формують негативний вплив та гамують окремо визначені процеси на підприємстві. $Z_{oi} = \max Z_{ij}$, якщо показник j – стимулятор; $Z_{oi} = \min Z_{ij}$, якщо показник j – де стимулятор.
6.	Побудова вектора-еталону	По кожному показнику за певний період часу визначили чи він стимулятор чи дестимулятор для підприємства і сформували вектор-еталон: $P_o = \{X_{i1} + X_{i2} + \dots + X_{in}\}$
7.	Визначення відстані між початковою точкою та точкою еталоном	$C_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (Z_{ij} - Z_{oj})^2}$, де C_{io} – відстань між початковою точкою та точкою еталоном; Z_{ij} – стандартизоване значення i –го показника в i – й період; Z_{oj} – стандартизоване значення певного показника в вектор-еталоні. n – к-сть індикаторів, що входять у матрицю дослідження

Продовж. табл. 1

1	2	3
8.	Розрахунок проміжних відстаней для встановлення коефіцієнта таксономії	$C_o = C / m$ де C_o - середнє значення відстані між початковою точкою та еталонною точкою; m – кількість досліджуваних періодів
9.	Розрахунок часткової відстані для встановлення коефіцієнта таксономії	$S_o = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{io} - \overline{C_o})^2}$, де S_o – проміжний розрахунок показника рівня розвитку
10.	Розрахунок часткової відстані для встановлення коефіцієнта таксономії	$C_o = \overline{C_o} + 2S_o$, де C_o – проміжний розрахунок показника рівня розвитку
11.	Розрахунок числа отриманих часткових функцій	$d_i = \frac{C_{io}}{C_o}$, де d_i – показник рівня розвитку
12.	Розрахунок коефіцієнта таксономії за обраний проміжок часу	$K_i = 1 - d_i$, де K_i – показник таксономії i -го показника окремо досліджуваного блоку підприємницької стратегії; d_i - число отриманих частинних функцій.

Тепер дамо характеристику кожній із ознак та шуканих величин. Побудова матриць, переведення їх до безрозмірних величин; поділ коефіцієнтів на стимулятори та дестимулятори за допомогою нормованих значень; побудова на основі цього вектора-еталона P_o є простими процедурами перетворення. Обрахунки, починаючи з відстані між початковою точкою та еталонною, несуть пояснювальний характер та показують динаміку розвитку підприємства. Відстань C_{io} характеризує ефективність управління досліджуваним явищем, процесом, у нашому випадку блоком. Так, збільшення відстані від окремого спостережуваного значення до значення із вектора-еталону означає неефективне управління блоком. Значення показника таксономії K_i характеризує наступну тенденцію: чим ближче значення коефіцієнта таксономії до одиниці, тим кращий стан досліджуваного явища. Взаємозалежний вплив чинять стимулятори та дестимулятори. При високих значеннях стимуляторів K_i набуває високі значення, а

при низьких значеннях стимуляторів – низькі [8, с. 10 – 18; 5]. Нами було розглянуто три рівні розвитку підприємств: нижче середньо-ринкового, середньо-ринковий та ринковий рівні розвитку де, значення коефіцієнта таксономії розбито на три блоки від «0» до «1», взявши за основу окремі експертні оцінки та широко застосовувану шкалу бажаності Харрінгтона [10]. Введено узагальнені значення показників. Дані зведено в таблицю 2.

Таблиця 2

Значення таксономічних показників для відповідних рівнів розвитку підприємств (сформовано авторами на основі досліджень та опрацьованих джерел та модифіковано [4; 10])

Значення коефіцієнта таксономії	Рівень розвитку підприємства
0,00 – 0,32	Нижче середньо-ринкового
0,33 – 0,65	Середньо-ринковий
0,66 – 1,00	Ринковий

Нижче представлено результати обчислень на основі балансової звітності, маркетингових даних та аудиторських звітностей, річної звітності про події, заходи та особовий склад підприємства та за допомогою таксономічного аналізу (таблиці 3- 6).

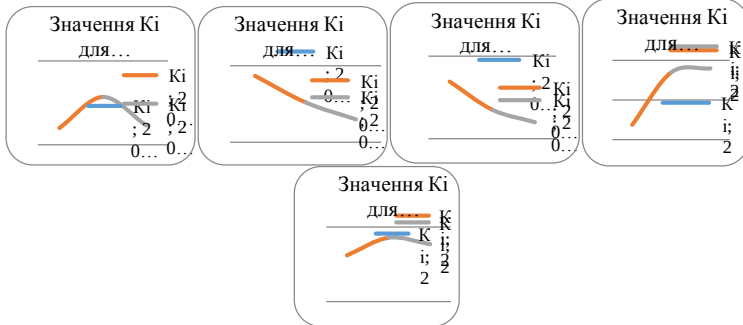
Таблиця 3

Фрагмент обчислення показників фінансового розвитку підприємств машинобудування Львівщини (розраховано та сформовано авторами на основі фінансової звітності [2; 7])

Підприємства п \п Показники	Нормоване значення	П1	П2	П3	П4	П5
		2 013р.	2 013р.	2 010р.	2 013р.	2 013р.
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт зносу основних засобів	зменш.	-0,58	-0,712	-0,51	-0,57	-0,854
Коефіцієнт покриття	0,1	0,84	1,71	5,24	0,99	1,322
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6-0,8	0,5	0,96	0,65	0,67	0,941
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,0 збільш.	0,002	0,014	0,003	0,013	0,019
Чистий оборотний капітал	0,1 збільш.	14676,4	16425,6	5033,6	-3709,6	31543,6
Коефіцієнт автономії (платоспроможності)	0,5	0,18	0,56	0,9	0,216	0,6
Коефіцієнт фінансування	0,1 зменш.	8,38	0,77	0,112	3,6	0,66
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,1	1,1	0,55	0,47	0,09	0,196

Продовж. табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт забезпеченості власними засобами	0,4 збільш.	0,16	0,42	0,81	0,02	0,24
Коефіцієнт оборотності активів	0,3 збільш.	0,13	0,2	0,23	0,67	1,15
Коефіцієнт оборотності дебітор. заборгованості	0,7 збільш.	0,7	0,52	1,5	2,2	3,3
Рентабельність продукції	0,5 збільш.	1,2	0,21	0,03	0,05	0,02
Рентабельність активів підприємства	0,5 збільш.	-0,29	-0,02	-0,06	0,006	0,02
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,75 збільш.	0,6	0,35	0,26	3,12	1,8
Питома вага дебітор. заборгованості в загальній сумі оборотних активів	20%, зменш.	62,42	51,72	30,1	56,2	70,78
Показники таксономії:		П1	П2	П3	П4	П5
C _ю		9,5	6,403	2,89	0,67	1,43
C _о (за три останні роки)		8,24	6,27	2,12	2,43	1,55
S _о (за три останні роки)		2,05	1,444	0,75	2,24	2,27
C _о (за три останні роки)		12,34	9,158	3,62	6,91	6,09
d _i		0,77	0,7	0,8	0,1	0,23
K _i		0,23	0,3	0,2	0,9	0,77
Графічне представлення фінансового розвитку підприємств за останні три досліджувані періоди						

Характеризуючи досліджувані підприємства Блоку 1 візьмемо до уваги відстань $C_{ю}$, найгірша тенденція розвитку фінансового стану у П3 та П2. Причиною погіршення показників можуть бути перевищення поточних зобов'язань над оборотними активами, високі адміністративні витрати, собівартість продукції та високі витрати на збут. Тоді, як найкращий результат за П4 та П5. Підтвердженням цьому є значення S_o . Коефіцієнт K_i для П1 показує нестабільно-негативну тенденцію (0,2; 0,57; 0,23); спостерігаємо спад показників, що характеризують фінансовий розвиток у П2 та П3. Що ж стосується

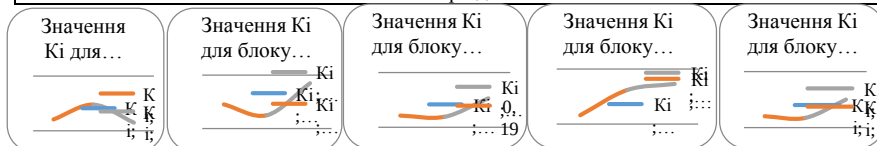
П4, П5, то фінансовий розвиток має позитивну тенденцію зростання.

Тепер перейдемо до аналізування внутрішніх процесів на підприємствах (див. табл.4).

Таблиця 4

Фрагмент обчислення показників внутрішньогосподарських процесів машинобудівних підприємств Львівщини (розраховано та сформовано авторами на основі фінансової звітності [2; 7])

Підприємства п/п	Нормоване значення	П1	П2	П3	П4	П5
Показник		2 013р.	2 013р.	2 010р.	2 013р.	2 013р.
Рентабельність діяльності	збільш.	-2,2	-0,1	-0,26	0,009	0,02
Коефіцієнт оновлення продукції	збільш.	0,5	0,5	0,02	0,62	0,03
Коефіцієнт оборотності основних засобів (Фондовіддача)	збільш.	0,1	0,2	0,008	0,9	0,2
Коефіцієнт оновлення ОЗ	збільш.	0,6	0,932	0,544	0,754	0,156
Фондоозброєність праці	збільш.	75,5	116,02	60,4	91,9	79,3
Коефіцієнт продуктивності праці	збільш.	34,15	32,5	38,6	31,34	177,7
Показники таксономії:		П1	П2	П3	П4	П5
Сi0		1,75	3,8045	1,22	0,54	0
С o (за три останні роки)		1,48	4,11	1,8	1,01	1,03
So (за три останні роки)		0,29	0,225	0,41	0,502	0,73
Со (за три останні роки)		2,06	4,56	2,62	2,014	2,49
di		0,85	0,83	0,47	0,27	0
Ki		0,15	0,17	0,53	0,73	1
Графічне представлення внутрішньогосподарських процесів за останні три досліджувані періоди						

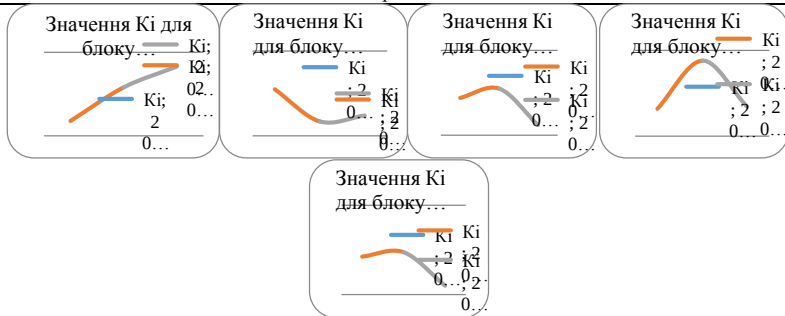
Характеризуючи досліджувані підприємства Блоку 2 за відстанню S_{i0} , то найгірша тенденція у П1, П2, П3 через негативну рентабельність діяльності та низький коефіцієнт оборотності основних засобів (Фондовіддачу). Відстань S_o для П4 та П5 (1,01 та 1,03 відповідно), є свідченням позитивної динаміки та розвитку стратегій у даному напрямку. І як результат, K_i для цих підприємств прямує до одиниці (0,73 та 1).

Далі подано обчислення значень індикаторів, що регулюють потенціал розвитку людського ресурсу на підприємстві. Дані зведено у таблицю 5.

Таблиця 5

Фрагмент обчислення показників розвитку людського потенціалу на машинобудівних підприємствах Львівщини (розраховано та сформовано авторами на основі кадрової звітності підприємств [2; 7])

Підприємства п/п Показники	Нормоване значення	П1	П2	П3	П4	П5
		2 013р.	2 013р.	2 010р.	2 013р.	2 013р.
ФОП (тис. грн.)	>0, збільш.	1608600	253600	110600	5868500	5420100
Середньооблікова чисельність працівників, ос.	збільш.	736	106	86	1789	1467
Середня з/п, (грн./ прац.)	збільш.	2185,6	2392,5	1286	3280	3694,7
Коефіцієнт плинності кадрів	зменш. → min	0,2	0,16	0,11	0,05	0,04
Коефіцієнт ефективності використання трудоу ресурсів	збільш.	1,2	4,2	3,2	6,1	4,66
Показники таксономії		П1	П2	П3	П4	П5
Ci_0		0,29	1,14	0,53	0,5	1,77
C_0 (за три останні роки)		0,787	1,016	0,382	0,377	0,74
S_0 (за три останні роки)		0,443	0,24	0,11	0,196	0,73
S_0 (за три останні роки)		1,673	1,496	0,602	0,769	2,2
d_i		0,17	0,76	0,88	0,65	0,8
K_i		0,83	0,24	0,12	0,35	0,2
Графічне представлення розвитку людського потенціалу за останні три досліджувані періоди						

Характеристика Блоку 3 «Розвиток людського потенціалу» вказує на ряд проблем даної стратегії. Рідко у програмах та звітах згадується про

оновлення заходів щодо підвищення кадрового потенціалу. На ефективність використання трудових ресурсів впливає плинність кадрів, віковий склад працівників, їх чисельність, умови в яких працює працівник, затримки по заробітній платі, відсутність замовлень, неналагоджена збутова політика. Середній показник розвитку кадрового потенціалу вказує на позитивну динаміку у П1, П4 та П5.

Також досліджено четвертий блок діяльності підприємств (табл.6), до якого входять: частка ринку, рентабельність реалізації продукції, коефіцієнти оборотності кредиторської та дебіторської заборгованостей, обсяги продаж, обсяги інноваційної продукції та рівень капіталізації підприємства. Для П1 та П3 ($C_{i0} = 3,33$ та $2,01$), що характеризує їхню недосконалу збутову політику та стратегію маркетингу. На це вказують низькі індикатори: рентабельності реалізації продукції, рівня капіталізації підприємства, залучення нових клієнтів, величини портфелю замовлень. Висока кредиторська заборгованість та її співвідношення із дебіторською вказують на спроможність розраховуватись із кредиторами. А низька – може вказувати на недовіру до підприємства кредиторів, як у випадку із П3. Для П4 це принципова позиція, можливість виходу за межі вітчизняного ринку, підтвердженням цього є налагодження зв'язків з більш як 30-ти закордонними партнерами. Натомість, для П5, який працює на внутрішній ринок і є монополістом у своєму виді діяльності показники оборотності є лише підтвердженням статусу.

Таблиця 6

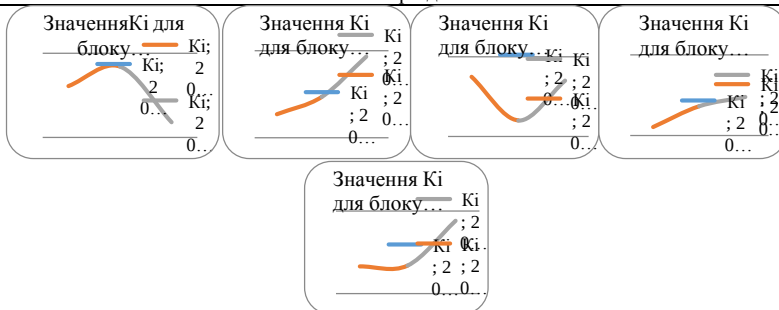
Фрагмент обчислення показників розвитку маркетингу та оборотності (розраховано та сформовано авторами на основі маркетингових даних та статистики [2; 7])

Підприємства п\п	Нормоване значення	П1	П2	П3	П4	П5
Показники		2 013р.	2 013р.	2 010р.	2 013р.	2 013р.
1	2	3	4	5	6	7
Частка ринку	збільш.	27	15,5	10	49,8	95,7
Рентабельність реалізації продукції	збільш.	-1,9	-0,02	0,4	0,09	0,05
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	збільш.	0,38	0,52	1,51	2,1	3,34
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	збільш.	0,47	0,49	2,26	2,3	3,82

--	--	--	--	--	--	--

Продовж. табл. 6

1	2	3	4	5	6	7
Обсяги продаж, грн..	збільш.	18685,3	10562	2743	329617	292287
Обсяг інноваційної продукції, грн.	збільш.	9342,5	5810,4	54,86	204362,5	7205
Рівень капіталізації підприємства	збільш.	-1,3	-0,04	-0,07	0,03	0,04
Показники таксономії		П1	П2	П3	П4	П5
Cі0		6	0,24	1,94	0,09	0,24
C ₀ (за три останні роки)		3,33	1,56	2,01	0,88	0,99
S ₀ (за три останні роки)		2,01	0,98	0,12	0,752	0,53
C ₀ (за три останні роки)		7,35	3,52	2,25	2,384	2,05
d _i		0,82	0,07	0,86	0,04	0,12
K _i		0,18	0,93	0,14	0,96	0,88
Графічне представлення показників маркетингу та оборотності за останні три досліджувані періоди						

Згідно розрахунків коефіцієнта K_{ic} будуюмо векторні діаграми для кожного підприємства, які включають чотири напрями розвитку та управління (рис. 1).

Приймаємо, що показники останнього року важливіші для підприємства та присвоюємо відповідні вагові коефіцієнти (k_{i1}) по роках: 2011р. – 0,2; 2012р. – 0,3; 2013р. – 0,5 (де, $\sum k_{i1} = 1$). Кожен із квадратів потенціалів зображає стан розвитку чотирьох блоків стратегічної діяльності окремого підприємства. Так, П1 розвиває стратегії розвитку персоналу та налагодження маркетингу. П2 акцентує увагу на збутовій політиці. У П3 найнижча конкурентна позиція, його власник орієнтований на фінансовий результат. П4 займає відносно збалансовану позицію щодо чотирьох стратегій. Для П5 характерні також відносно збалансовані процеси.

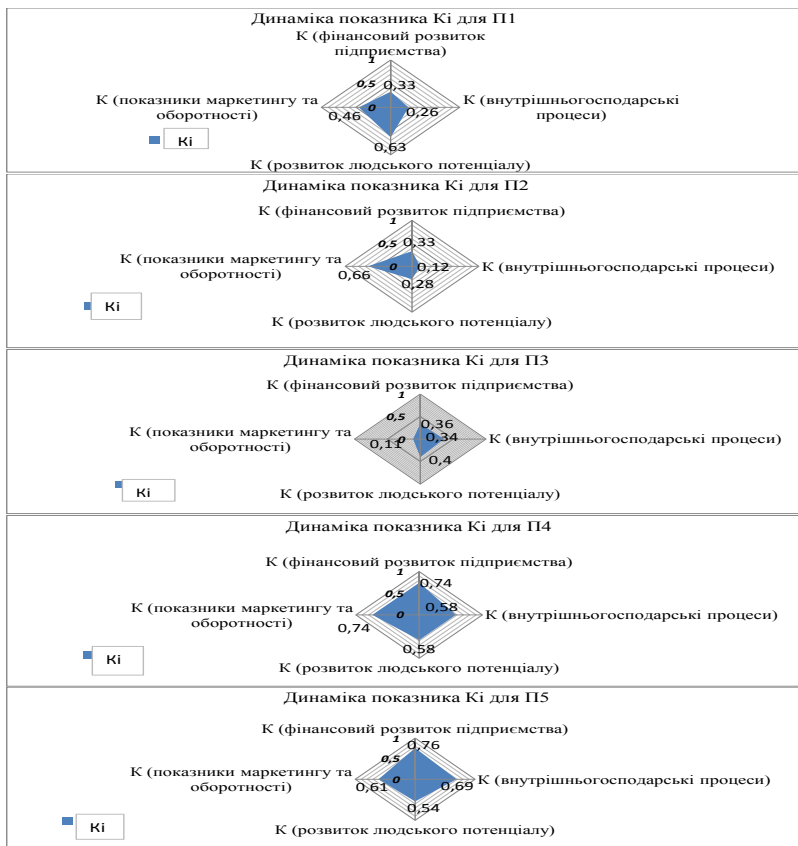

Рис. 1. Потенціали розвитку підприємств на основі зведеного показника K_i

Тепер, визначаємо рівень розвитку кожного із досліджуваних підприємств. Беремо середньозважене значення усіх чотирьох блоків за кожним суб'єктом (рис.1), враховуючи, що керівники вважають пріоритетними для підприємства окремі стратегічні напрямки. Дані зведемо у таблицю, де k_{i2} – ваговий коефіцієнт ($\sum k_{i2} = 1$), K_{ic} – середнє зважене за досліджуваний період. Отримані значення коефіцієнта K_{ic} зведемо в таблиці 7.

Таблиця 7

Основні показники для визначення рівня розвитку підприємств
(розраховано та сформовано авторами на основі опрацьованої
інформації)

Підприємства п/п Блок	П1		П2		П3		П4		П5	
	k ₁₂	K _{1c}	k ₁₂	K _{1c}	k ₁₂	K _{1c}	k ₁₂	K _{1c}	k ₁₂	K _{1c}
Фінансовий розвиток підприємства	5	0,33	0,24	0,33	0,23	0,34	0,29	0,74	0,33	0,76
Внутрішньогосподарські процеси	0,21	0,26	0,11	0,12	0,32	0,36	0,21	0,58	0,26	0,69
Розвиток людського потенціалу	0,34	0,63	0,18	0,28	0,35	0,40	0,21	0,58	0,18	0,54
Показники маркетингу та оборотності	0,28	0,46	0,47	0,66	0,10	0,11	0,29	0,74	0,23	0,61
Рівень розвитку підприємства	0,45		0,45		0,34		0,67		0,66	

Узагальнення наших досліджень подано за такою блок-схемою (рис. 2).

Роблячи **висновки**, можемо стверджувати, що вітчизняні підприємства входять у шкалу від «0,33 до 0,65», що відповідає середньоринковому рівню розвитку. При цьому найкращі позиції у напрямку до ринкового рівня займають ПАТ «Іскра» та ПАТ «Львівський Локомотиворемонтний завод».

Перспективою подальших досліджень буде вивчення стратегічних напрямків розвитку машинобудівних підприємств Львівщини опираючись на вже встановлені рівні розвитку кожного із досліджуваних суб'єктів.

Література

1. Егупов Ю. А. Повышение корректности многомерных оценок в процессе формирования производственной программы // Економічні інновації. Випуск 38. – 2009. – с. 68-80.

2. [Smida - Main page](http://smida.gov.ua), бази даних, емітенти. Режим доступу: smida.gov.ua

3. Бессонова Н.Б., Колчина О.А. Уровни развития организаций // Электронный ресурс // Режим доступу: <http://edu.secna.ru/media/f/pmim1.pdf>

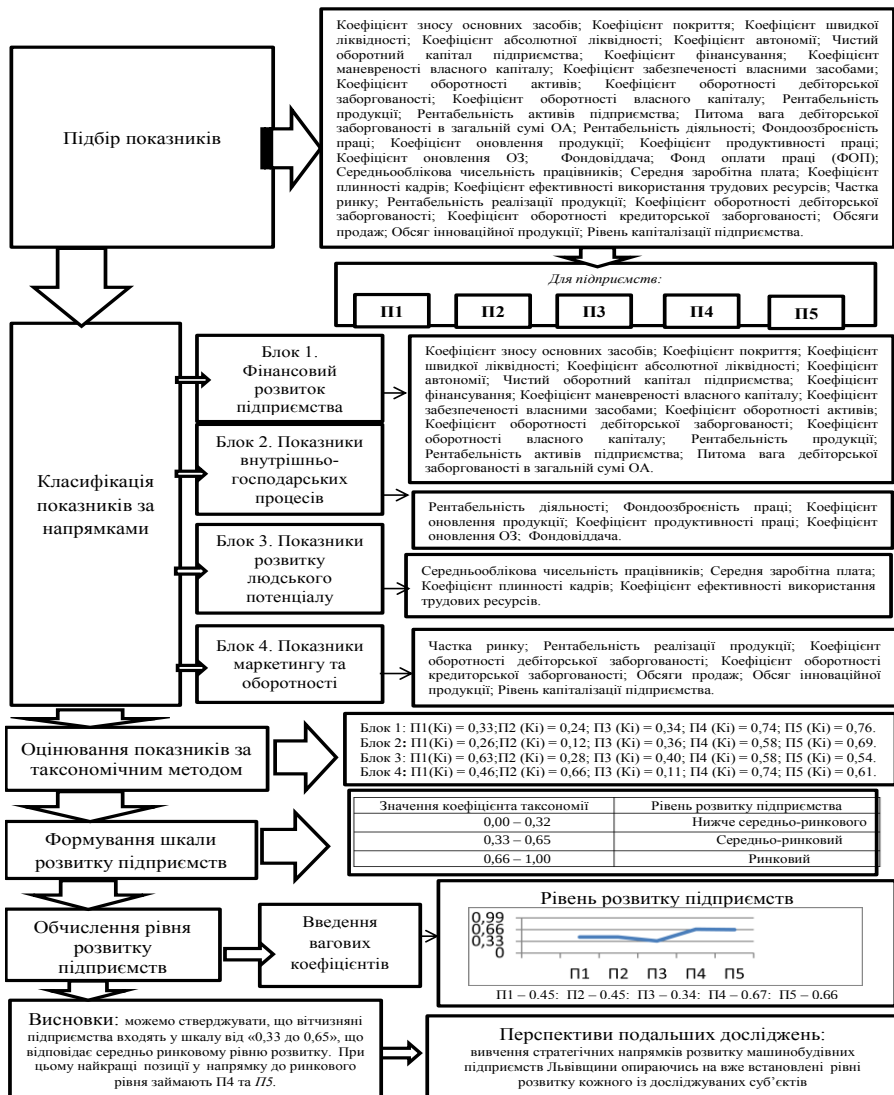

Рис.2. Принцип дослідження рівня розвитку підприємств

4. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Діагностика потенціалу

підприємства / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 1 164. – с. 155-166.

5. Литвинова В.А. Таксономический анализ как метод оценки конкурентоспособности продукции // Электронный ресурс // Режим доступа: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64

6. Литовченко Е.Ю. Методические подходы к комплексной оценке финансовой устойчивости предприятий электронной отрасли / Е.Ю.Литовченко, В.А. Головки // Экономика и экономические науки. Бизнес - Информ. – 2012. - №1. – с. 102-104.

7. Наказ Міністерства фінансів України Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. N 49/121 від 26.01.2001, із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів N 2/23 ([z0188-13](#)) від 04.01.2013.

8. Плота В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плота; пер. с польск. В. В. Иванова. – М.: Статистика, 1980. – 151 с.

9. Тищенко А.Н., Головки О.С. Оценка эффективности использования ресурсов стратегического потенциала предприятия / А.Н. Тищенко, О.С. Головки // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. №48. 2003. – с. 10 – 16.

10. Федуллова І.В. Підходи до оцінки рівня готовності підприємства щодо інноваційного розвитку // Електронний ресурс // Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10762/1/Approaches%20to%20assessing.pdf>

1. Ehupov Yu. A. Povyshenye korrektnosti mnohomernykh otsenok v protsesse formirovaniya proizvodstvennoy prohramy // Ekonomichni innovatsiyi. Vypusk 38. – 2009. – s. 68-80.

2. Smida - Main page, bazy danykh, emitenty. Rezhym dostupu: smida.gov.ua.

3. Bessonova N.B., Kolchyna O.A. Urovny razvytyya orhanyzatsyy // Elektronnyy resurs // Rezhym dostupu: <http://edu.secna.ru/media/f/pmim1.pdf>.

4. Kuz'min O.Ye., Mel'nyk O.H. Diahnostyka potentsialu pidpryyemstva / O.Ye. Kuz'min, O.H. Mel'nyk // Marketynh i

menedzhment innovatsiy. – 2011. – # 1 164. – s. 155-166.

5. Lytvynova V.A. Taksonomycheskyy analiz kak metod otsenky konkurentosposobnosti produktsyy // Elektoronnyy resurs // Rezhym dostupu: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.

6. Lytovchenko E.Yu. Metodycheskiye podkhody k kompleksnoy otsenke finansovoy ustoychivosti predpriyatiy elektronnoy otrasli / E.Yu.Lytovchenko, V.A. Holovko // Ekonomika i Ekonomicheskyye nauky. Biznes - Inform. – 2012. - #1. – s. 102-104.

7. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy Pro zatverdzhennya Polozhennya pro porядok zdiysnennya analizu finansovoho stanu pidpryyemstv, shcho pidlyahayut' pryvatyzatsiyi. N 49/121 vid 26.01.2001, iz zminamy, vnesenymy z'hidno z Nakazom Ministerstva finansiv N 2/23 (z0188-13) vid 04.01.2013.

8. Plyuta V. Sravnitel'nyy mnohomernyy analiz v ekonomicheskyykh issledovaniyakh: metody taksonomii i faktornoho analiza / V. Plyuta; per. s pol'sk. V. V. Ivanova. – M.: Statistika, 1980. – 151 s.

9. Tyshchenko A.N., Holovko O.S. Otsenka effektivnosti ispol'zovaniya resursov stratehicheskoho potentsiala predpriyatiya / A.N. Tyshchenko, O.S. Holovko // Kommunal'noe khozyaystvo horodov. Nauchno-tekhnicheskyy sbornik. #48. 2003. – s. 10 – 16.

10. Fedulova I.V. Pidkhody do otsinky rivnya hotovnosti pidpryyemstva shchodo innovatsiynoho rozvytku // Elektoronnyy resurs // Rezhym dostupu: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10762/1/Approaches%20to%20assessing.pdf>.

***Рецензент:** Башнянин Г.І. д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії*

15.06.2015

УДК 339.138

Продіус Оксана, Боєру Микола

**ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

В статті досліджено процес створення ефективної реклами та її

вплив на діяльність підприємства в сучасних умовах господарювання. Розглянуто законодавчу базу в сфері здійснення рекламної діяльності та основні проблеми створення ефективної реклами в Україні. Проаналізовано концептуальні основи системи поглядів на ефективність сучасної реклами. Досліджено основні етапи створення якісної та результативної реклами, а також проаналізовано головні чинники зовнішнього та внутрішнього оточення підприємства, що впливають на рекламу. Значну увагу приділено дослідженню світового досвіду щодо впливу реклами на загальну економіку країни.

Ключові слова: реклама, ефективність, маркетинг, створення реклами, торгова марка, конкурентоспроможність підприємства, смаки споживачів.

Продиус Оксана, Боєру Николай

ВЛИЯНИЕ РЕКЛАМЫ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье исследован процесс создания эффективной рекламы и ее влияние на деятельность предприятия в современных условиях хозяйствования. Рассмотрены законодательную базу в сфере осуществления рекламной деятельности и основные проблемы создания эффективной рекламы в Украине. Проанализированы концептуальные основы системы взглядов на эффективность современной рекламы. Исследованы основные этапы создания качественной и результативной рекламы, а также проанализированы главные факторы внешнего и внутреннего окружения предприятия, влияющие на рекламу. Значительное внимание уделено исследованию мирового опыта воздействия рекламы на общую экономику страны.

Ключевые слова: реклама, эффективность, маркетинг, создание рекламы, торговая марка, конкурентоспособность предприятия, вкусы потребителей.

Prodius Oksana, Boieru Mykola

INFLUENCE OF ADVERTISING ON EFFICIENCY OF ENTERPRISE IN THE CURRENT ECONOMIC CONDITIONS

In the article the process of creating an effective advertising and its impact on the enterprise in modern economic conditions. Considered

the legislative framework in the implementation of promotional activities and the main challenges of creating effective advertising in Ukraine. We analyzed the conceptual foundations of contemporary views on the effectiveness of advertising. The basic steps for creating high-quality and effective advertising, and analyzes the main factors of the external and internal environment of the enterprise affecting advertising. Considerable attention is paid to the study of the world experience the impact of advertising on the overall economy.

Keywords: advertising, efficiency, marketing, advertising, brand, enterprise competitiveness, consumer tastes

Постановка проблеми у її загальному вигляді. Сьогодні в умовах світової глобалізації, будь-яке підприємство, що займається реалізацією послуг чи товарів зустрічається з проблемою падіння рівня продажів. На падіння продажів можуть впливати багато факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, на які підприємство має відповідно та швидко реагувати. Одним з найкращих засобів повернення втраченої частки ринку в сучасних умовах господарювання є реклама, що має на меті донести до потенційного споживача необхідність придбання послуги чи товару саме у цієї компанії, а не в якійсь іншій. Важливою складовою реклами є її ефективність, адже інакше вона просто не має сенсу. Натомість грамотна реклама здатна не тільки змусити підприємство впевненіше себе почувати, а й завоювати нові перспективні ринки. Практичний досвід демонструє, що, в сучасному світі, видатки на рекламу стали вже необхідністю для діяльності більшості підприємств. Саме тому актуальність вивчення реклами у контексті підвищення ефективності діяльності підприємства з кожним роком лише збільшується [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення ефективності реклами вивчали та досліджували у своїх роботах такі вітчизняні вчені як: Ф. Р. Нестерук, Г. П. Жигулін, Л.Г. Осовецкий. А серед закордонних науковців свій внесок в розробку ефективної реклами зробили Р. Батра, Дж. Дж. Майєрс, Д. А. Аакер. Слід зазначити, що саме ці американські вчені дали визначення багатьом поняттям та процесам реклами та мають велике значення для тих, хто наважився розпочати власну справу.

Вітчизняні вчені теж досліджують проблему створення

ефективної реклами. Так, Н. Штельма у своїй роботі наголошує на правилах створення реклами та наголошує, що усі правила та практичні напрацювання, були здобуті величезною працею маркетологів попереднього століття, усі сучасні норми, критерії, правила були отримані через допущення помилок у діяльності [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Смаки та вподобання споживачів постійно змінюються і в нових умовах підприємству необхідно якось пристосовуватись. Хоча й існують величезні рекламні компанії, що створюють рекламу і є професіоналами у своїй галузі, проте їхні послуги коштують немаленькі гроші. Тому підприємства, що тільки виходять на ринок не можуть собі дозволити звернутись до рекламних компаній. В той же час, щоб закріпитися на ринку їм необхідно все ж таки рекламувати свою продукцію. В більшості випадків їм доводиться самостійно розробляти та створювати рекламу. Саме тому актуальність розробки нової, більш досконалої та ефективної реклами завжди залишається високою. Про рекламну діяльність написано багато наукових праць, проте як саме поліпшувати ефективність та як саме якісна реклама впливає на підприємство сказано не так багато. Українським компаніям зараз необхідно виходити на загальноєвропейський ринок, а для цього вони мають добре розуміти природу та правила створення ефективної реклами.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та дослідження створення ефективної реклами, яка в свою чергу зможе допомогти підприємствам вийти на нові ринки та закріпитися на поточних ринках. Для аналізу необхідно спершу дослідити законодавчу базу рекламної діяльності та увесь процес створення реклами, починаючи від етапів та проблематики, та закінчуючи створенням та впливом торгових марок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реклама займає одне з провідних місць у системі маркетингових комунікацій. Конкуренція теж не може розвиватися без реклами, тому що саме реклама виступає певним орієнтиром для потенційного споживача, інформуючи його про різноманітність представлених на ринку послуг та товарів. Можна зробити висновок, що мета реклами не стільки сформувати потреби споживачів, скільки донести інформацію про предмети, що здатні задовольнити ті чи інші людські потреби. Реклама

також стимулює ринок до розвитку, оскільки робить виклик конкурентам, а це в свою чергу стимулює конкурентів до поліпшення якості товару чи зниження ціни, щоб залишитися на ринку.

Розглянемо детальніше визначення та поняття у сфері рекламної діяльності.

Важливим законом, що регулює створення та розповсюдження реклами є Закон України “Про рекламу”[3]. Згідно цього Закону:

1) внутрішня реклама - реклама, що розміщується всередині будинків, споруд, у тому числі в кінотеатрах і театрах під час, до і після демонстрації кінофільмів та вистав, концертів, а також під час спортивних змагань, що проходять у закритих приміщеннях, крім місць торгівлі (у тому числі буфетів, кіосків, яток), де може розміщуватись інформація про товари, що безпосередньо в цих місцях продаються;

2) заходи рекламного характеру - заходи з розповсюдження реклами, які передбачають безоплатне розповсюдження зразків товарів, що рекламуються, та/або їх обмін споживачам однієї кількості чи одного виду товарів, що рекламуються, на інший;

3) знижка - тимчасове зменшення ціни товару, яка надається покупцям (споживачам);

4) зовнішня реклама - реклама, що розміщується на спеціальних тимчасових і стаціонарних конструкціях - рекламоносіях, розташованих на відкритій місцевості, а також на зовнішніх поверхнях будинків, споруд, на елементах вуличного обладнання, над проїжджою частиною вулиць і доріг;

5) недобросовісна реклама - реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження;

6) порівняльна реклама - реклама, яка містить порівняння з іншими особами та/або товарами іншої особи;

7) прихована реклама - інформація про особу чи товар у програмі, передачі, публікації, якщо така інформація слугує рекламним цілям і може вводити в оману осіб щодо дійсної мети таких програм, передач, публікацій;

8) реклама - інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару;

9) реклама на транспорті - реклама, що розміщується на території підприємств транспорту загального користування, метрополітену, зовнішній та внутрішній поверхнях транспортних засобів та споруд підприємств транспорту загального користування і метрополітену;

10) рекламні засоби - засоби, що використовуються для доведення реклами до її споживача [3].

На підставі законодавчого забезпечення основними принципами реклами є: законність, точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди. Також реклама не повинна підривати довіру суспільства до реклами та повинна відповідати принципам добросовісної конкуренції. Реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності. Реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди [3].

Розвиток ринку рекламної діяльності зараз відбувається в умовах кризи, як економічної, так і політичної. Внаслідок цього виникають проблеми з ефективністю реклами. Хотілось відзначити найголовніші проблеми, що стримують розвиток рекламної галузі:

- в Україні сьогодні нестача кваліфікованих спеціалістів, які могли б створити відносно дешеву та якісну рекламу. Замість цього рекламу для українського ринку створюють іноземні рекламні компанії, які не завжди точно розуміють особливості українського споживача, його менталітету та особливості українського ринку;

- недостатня кількість наукових досліджень в сфері реклами. Як наслідок, українським науковцям дуже важко переймати величезний досвід закордонних компаній, тому їх неможливо одразу адаптувати до українських реалій ведення бізнесу та специфіки українського ринку;

- економіка країни знаходиться в кризовому стані. Рекламна галузь отримує найбільший розвиток за умови хоча б стабільності ринку. В ситуації коли зупиняється промисловість, виробництво та

багато підприємств припиняють свою діяльність, рекламна галузь не може адекватно розвиватися;

- створення та вдосконалення рекламних заходів потребує великих фінансових витрат для рекламодавця, але в умовах економічної кризи це стає майже неможливим;

Слід зазначити, що не зважаючи на проблеми, в Україні є всі необхідні умови для виходу на світовий ринок реклами: відповідний інтелект, перспективну науку, якісну освіту та національну еліту, яка завжди відіграє роль каталізатора прогресу.

Для будь-якого підприємства є важливим створення якісної рекламної акції, тому що вона здатна привабити нових покупців. Проте неякісна реклама може злякати покупця. Майбутня реклама позитивно впливатиме на економічну діяльність підприємства, якщо відповідає декількам критеріям:

- реклама має вказувати на високу якість пропонованого товару чи послуги;

- надає інформацію про значні вигоди, які отримає споживач, якщо придбає товар;

- реклама має бути націленою на певну групу споживачів;

- неважка для розуміння, тобто ідея реклами має бути легка для сприйняття;

- реклама має чимось відрізнитись від вже існуючих рекламних компаній, тобто має бути оригінальною;

- реклама формулює позицію товару на ринку.

Аби реклама була ефективною, товар має зацікавити потенційного споживача, а також реклама має бути присвячена безпосередньо товару.

Американські спеціалісти наголошують на тому, що в рекламі необов'язково звертати увагу на те, що пропонований товар найкращий. Достатньо просто продемонструвати, що він не такий як інші, що він має свої відмінності та позитивні оригінальні риси [2].

Світовий досвід створення реклама демонструє, що часто реклама стає ефективною, якщо вона дивує чи шокує потенційних споживачів. Йдеться про якийсь малюнок, вислів чи зображення, що активно впливають на емоціональну складову людину. Тому часто використовують такі слова, як “вибуховий”, “зненацька”, “неочікуванню”, “різкий”, “вражаючий” тощо.

Відомий американський маркетолог Дж. Кейплз свого часу сформував 5 обов'язкових правил написання текстової реклами:

1) уся реклама має бути присвячена вигодам, які отримає споживач, а заголовок реклами має показувати, що він знайде тут щось вкрай для себе необхідне;

2) якщо рекламодавець має якийсь новий товар чи нову переробку старого товару, то про це має йтися вже у заголовку;

3) не можна використовувати заголовки, які здатні лише зацікавити;

4) не можна створювати похмурі заголовки. Заголовок реклами завжди має бути позитивним та оптимістичним.

5) рекламодавець має намагатися вже у заголовку пояснити споживачу, що тільки тут він отримає найпростіший спосіб задоволення своїх потреб.

Процес створення ефективної реклами поєднує декілька етапів:

1) Етап створення. На цьому етапі відбувається підготовка тексту чи малюнків авторами тексту, незалежно від того, буде кінцевий результат текстовим чи рекламою на радіо та телебаченні. Кінцевий результат цього етапу — чорнові варіанти майбутньої реклами, які можуть бути представлені як макети у випадку друкованої реклами, чи кіносценарії для реклами на телебаченні. Після цього ці чорнові варіанти направляються на етап виробництва;

2) На цьому етапі діяльність у сфері друкованої реклами та реклами на телебаченні відрізняються. Для виробництва друкованої реклами залучають ілюстраторів та фахівців з оформлення. У виробництві реклами для телебачення беруть участь кіностудії, звукозаписуючі студії, кінокомпанії. Загалом цей процес дуже схожий на виробництво кіно.

Важливою складовою створення ефективної реклами є творчий процес. Адже цікава реклама, що здатна привабити увагу споживача в решті-решт і стає найефективнішою, тому що кінцева мета реклами в першу чергу запам'ятатися, а не сподобатись.

Слід пам'ятати, що в будь-якому випадку реклама є важливим та потужним засобом впливу на підсвідомість покупця, тому треба звернути увагу на те, що погана та неякісна реклама ніколи не призведе до позитивного результату. Покупцю завжди подобалось дивитись красиву, цікаву та позитивну рекламу.

Реклама у масштабах економіки країни теж може мати не тільки позитивний ефект, а й негативний. Наприклад, потужна реклама з боку величезних компаній чи корпорацій негативно впливає на розвиток малого та середнього бізнесу, який, як правило, не має необхідних фінансів для створення потужної реклами, не кажучи вже про те, що представники малого та середнього бізнесу в більшості випадків маловідомі на ринку.

Як відомо, вартість реклами завжди вкладена в ціну кінцевого товару, що рекламується. Таким чином, реклама здатна суттєво підвищити ціни. Реклама завжди впливала на загальне споживання тих чи інших товарів та послуг. Важливо розуміти, що надаючи споживачам інформацію про товари чи послуги, реклама постійно стимулює продажі до зростання, а як наслідок і загальну торгівлю. Реклама забезпечує покупця інформацією про товари та ціни на ці товари, промислових споживачів — інформацією про нові розробки в сфері обладнання та технологій. В той же час, реклама у великій мірі знижує витрати на збут виробленого товару, а також полегшує виконання задач роздрібною торгівлі. Тобто на підприємстві, що ефективно рекламує свою продукцію, ростуть прибутку в той час як видатки на інші сфери зменшуються. А кошти, що були заощаджені, можуть бути вирачені чи то на розширення виробництва, чи то на інвестування в нове обладнання чи персонал.

Існують дві системи поглядів науковців на загальний вплив реклами на економіку:

1) школа могутності ринку. Представники цих поглядів наголошують на тому, що реклама в першу чергу має переконувати потенційного споживача. В той же час ефективна реклама має якомога довше відволікати покупця від вартості продукту;

2) школа ринкової конкуренції. Представники цих поглядів вважають, що основне завдання реклами — інформувати потенційних споживачів. При чому інформувати не просто, а так, щоб покупець вирішив придбати саме цей товар, навіть, якщо поруч пропонуватиметься аналогічний. Слід зазначити, що представники школи ринкової конкуренції навпаки наполягають на демонструванні ціни, як окремої позитивної риси товару.

Рекламування товару, послуги чи будь-якої продукції загалом значно впливає на конкурентноспроможність підприємства.

Створення торгової марки та гарного іміджу товару чи підприємства дає можливість створити постійного покупця, а це в свою чергу постійний прибуток.

Споживачі надають перевагу торговим маркам, які мають високу цінність, тому що їм легше зрозуміти, якими перевагами володіє той чи інший товар, вони відчують до нього довіру та отримують більше задоволення під час використання продукту. Як наслідок, торгова марка диктує більш високу вартість, вселяє більше довіри та стимулює більш ефективні маркетингові програми (наприклад, можна менше витратити на стимули для роздрібного торговця та витрачати менше на розповсюдження торгової марки на ринку).

Торгова марка завжди викликає у споживача певні асоціації. Чим кращі та приємніші ці асоціації, тим більший рівень продажів зафіксовано. Так само, як у людей є своя індивідуальність, так само і торгова марка може створити собі асоціації на зразок індивідуальності, якщо реклама цих торгових марок визначає та підвищує постійний імідж. Проте Ковінько О. М., Колеснік С. Т. [4] наголошують на трьох ключових аспектах ефективності реклами:

1) Ефективність рекламної діяльності для різних суб'єктів рекламного ринку є різною і виявляється по-різному. Водночас потребує визначення всього того, що треба врахувати чи порахувати під час проведення чи після завершення рекламних заходів. Об'єктивний бік цієї проблеми полягає в тому, що під час розробки питань стратегії рекламної кампанії і створення рекламної продукції дуже часто необхідно проводити так звані якісні дослідження, що дають відповідь, на запитання чому? (наприклад, чому в даному конкретному випадку краще задіяти в телевізійному ролику жінку, а не чоловіка; чому варто використовувати в радіоспоті класичну, а не поп-музику чи навпаки, чому в конкретній ситуації варто впливати на емоції, а не на розум тощо). Відповіді на ці запитання знати необхідно, але кількісної інтерпретації вони не мають; не може бути тут і кількісних оцінок, а отже, і коректних висновків про кількісно визначену ефективність[4; 5].

2) У ринковому середовищі на кінцеву ефективність рекламної діяльності впливають як внутрішні чинники (ефективність рекламної стратегії, ефективність рекламної продукції й ефективність

медіаплану), що залежать від самого рекламодавця чи рекламовиробника та його рекламного агентства, так і зовнішні, незалежні від дій ані рекламодавця, ані рекламовиробника та його агентства (кон'юнктура на ринку, поводження конкурентів, зміни в поводженні споживачів, вплив державних інститутів та державної політики на споживчий ринок і т. ін.). У подальшому вплив всіх їх окремо необхідно діагностувати [6].

3) Під час аналізу ефективності реклами діє ряд обставин і обмежень, з якими треба рахуватися: по-перше, далеко не все і не завжди можна врахувати і порахувати; по-друге, не все те, що можна порахувати, піддається вартісній оцінці; по-третє, не завжди можна точно визначити результат, отриманий в результаті реалізації саме рекламних, а не інших маркетингових заходів [7].

Таким чином, враховуючи усі вищезазначені аспекти, підприємству в сучасних умовах господарювання необхідно приділяти велику увагу створенню ефективної реклами.

Висновки і перспективи подальших розробок. Створення ефективної реклами це складний процес, що вимагає певних знань, проте воно дозволяє підприємству поліпшити чи створити собі імідж на ринку, привабити нових покупців, збільшити якість продукції та почувати себе впевненіше шляхом покращення своєї конкурентноспроможності.

Реклама в сучасній економіці підприємства є важливим чинником, який впливає на ефективність діяльності окремого підприємства та економіки в цілому. Ефективна та правильна реклама може стати засобом для підприємства кардинально змінити свій стан на сучасному ринку. Але неправильна, з точки зору маркетингу, реклама може остаточно знищити те чи інше підприємство.

Дослідження нових можливостей сфери рекламних послуг в Україні, в контексті підвищення ефективності економічної діяльності підприємств, має значну актуальність, адже вітчизняні дослідження спиратимуться в першу чергу на особливості українського ринку та особливості українського споживача. Перспективи майбутніх досліджень є досить високими тому, що неодмінно будуть користуватимуться значним попитом серед керівників підприємств різних галузей та форм власності.

Література

1. Полукаров В.Л. Разработка и технологии производства

рекламного продукта: учебное пособие / В.Л. Полукаров, С.Н. Рощупкин, К.А. Кобулашвили. – М.: КНОРУС, 2012. – 348 с.

2. Штельма Н. Основні помилки та правила створення ефективної реклами / Наталія Штельма // Галицький економічний вісник. – № 2. – 2009. – С. 68-72.

3. Закон України “Про рекламу” від 3 жовтня 2014 року №1322-18 (Відомості Верховної Ради України, 1996, N 39, ст. 182). [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

4. Ковінко О.М., Колеснік С.Т. Оцінка ефективності рекламної діяльності підприємства — суб'єкта ЗЕД. Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-dotsent-kovinko-om-kolesnik-st-otsinka-efektivnosti-reklamnoyi-diyalnosti-pidpriemstva-subekta-zed/>

5. Зверяков М. І. Розбудова в Україні мережі агенцій регіонального розвитку: вітчизняний досвід і керівництво до дій / М.І. Зверяков, Н.В. Сментина // Бізнес Інформ. – 2014. – №6. – С. 57–63.

6. Шафалюк О.К. Гуманістична концепція споживача в маркетингу: монографія / О.К. Шафалюк. — К.: КНЕУ, 2008. — 200 с.

7. Окландер М.А. Етапи еволюції маркетингу як відображення трансформації способу виробництва / М.А. Окландер // Економіка: реалії часу. – 2012. - № 3-4 (4-5). – С. 8-11.

1. Polukarov V.L. Razrabotka y` technology`y` proy`zvodstva reklamnogo produkta: uchebnoe posoby`e / V.L. Polukarov, S.N. Roshhupky`n, K.A. Kobulashvy`ly`. – М.: KNORUS, 2012. – 348 s.

2. Shtel`ma N. Osnovni pomy`lky` ta pravy`la stvorenniya efekty`vnoyi reklamy` / Nataliya Shtel`ma // Galy`cz`ky`j ekonomichny`j visny`k. – # 2. – 2009. – С. 68-72.

3. Zakon Ukrayiny` “Pro reklamu” vid 3 zhovtnya 2014 roku #1322-18 (Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`, 1996, N 39, st. 182). [Elektronny`j resurs] — Rezhym`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

4. Kovin`ko O.M., Kolesnik S.T. Ocinka efekty`vnosti reklamnoyi diyal`nosti pidpry`yemstva — sub`yekta ZED. Vinny`cz`ky`j torgovel`no-ekonomichny`j insty`tut KNTEU [Elektronny`j resurs] // Rezhym`m dostupu: <http://intkonf.org/ken-dotsent-kovinko-om-kolesnik-st-otsinka->

efektivnosti-reklamnoyi-diyalnosti-pidpriemstva-subekta-zed/

5. Zvyeryakov M. I. Rozbudova v Ukrayini merezhi agencij regional'nogo rozvy'tku: vitchy'znyany`j dosvid i kerivny`cztvo do dij / M.I. Zveryakov, N.V. Smenty`na // Biznes Inform. – 2014. – #6. – С. 57–63.

6. Shafalyuk O.K. Gumanisty`chna koncepciya spozhy`vacha v markety`ngu: monografiya / O.K. Shafalyuk. — K.: KNEU, 2008. — 200 s.

7. Oklander M.A. Etapy` evolyuciyi markety`ngu yak vidobrazhennyya transformaciyi sposobu vy`robnny`cztva / M.A. Oklander // Ekonomika: realiyi chasu. – 2012. - # 3-4 (4-5). – S. 8-11.

***Рецензент:** Окландер М. А., д.е.н., профессор, завідувач кафедри маркетингу Одеського національного політехнічного університету*

8.06.2015

УДК 656.073.235(477)

Продюс Оксана, Власенко Марина

**ПРОБЛЕМЫ МОРСКИХ КОНТЕЙНЕРНЫХ
ПЕРЕВОЗОК В УКРАИНЕ**

В научной статье рассмотрены теоретические основы контейнерных перевозок, а также динамика их развития в мире. Определена роль морских контейнерных перевозок в Украине и их значимость для экономического положения страны. В статье освещены проблемы, возникающие при организации контейнерных перевозок в Украине. Установлены причины их возникновения и выявлены внешние и внутренние факторы, влияющие на развитие данной сферы услуг. Выявлены тенденции развития морских контейнерных перевозок в Украине за последние годы. Разработаны рекомендации по устранению существующих проблем, а также приведена краткая характеристика основных морских украинских портов. Выделены основные пункты их модернизации, а также рассмотрены проведенные реформы и изменения. Представлен рейтинг морских портов Украины после проведения реформ.

Ключевые слова: морские контейнерные перевозки, контейнер, морской торговый порт, контейнеризация, контейнерный терминал, грузооборот, суда-контейнеровозы.

Продіус Оксана, Власенко Марина

**ПРОБЛЕМИ МОРСЬКИХ КОНТЕЙНЕРНИХ
ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ**

У науковій статті розглянуто теоретичні основи контейнерних перевезень, а також динаміка їх розвитку у світі. Визначено роль морських контейнерних перевезень в Україні та їх значимість для економічного становища країни. У статті висвітлено проблеми, що виникають при організації контейнерних перевезень в Україні. Встановлено причини їх виникнення та виявлено зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на розвиток даної сфери послуг. Виявлено тенденції розвитку морських контейнерних перевезень в Україні за останні роки. Розроблено рекомендації щодо усунення існуючих проблем, а також наведена коротка характеристика основних українських морських портів. Виділено основні пункти їх модернізації, а також розглянуті проведені реформи і зміни. Представлений рейтинг морських портів України після проведення реформ.

Ключові слова: морські контейнерні перевезення, контейнер, морський торговельний порт, контейнеризація, контейнерний термінал, вантажообіг, судна-контейнеровози.

Prodius Oksana, Vlasenko Maryna

**THE PROBLEMS OF CONTAINER SHIPPING IN
UKRAINE**

The scientific article describes the theoretical basis of container traffic and the dynamics of its development in the world. It defines the role of container shipping in Ukraine and its significance for the country's economic situation. The article highlights the problems associated with the organization of container traffic in Ukraine. It establishes the causes of problems and identifies external and internal factors affecting development of the container shipping services. There are trends of development of container shipping in Ukraine in recent years. It provides some recommendations to solve the existing problems and gives a brief description of the main Ukrainian sea ports. There are main points of sea ports' modernization, reforms and changes. The rating of Ukrainian sea ports after reforming is presented in the article.

Keywords: container shipping, container, sea port, containerization, container terminal, freight turnover, container ships.

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими задачами. Преимущества выгодного положения Украины, а также наличие развитой структуры путей сообщения способствуют тому, что государство в ближайшем будущем может играть роль одного из транзитных мостов, связывающих Европу и Азию. Украинские морские торговые порты являются одними из основных для обмена экспортными и импортными товарами стран Черноморского региона. Они обеспечивают внешнеторговые связи Украины, а также являются привлекательными для перевозки транзитных грузов, таким образом, повышая доходы и рейтинг государства. Но из-за существующего ряда проблем при осуществлении морских контейнерных перевозок в Украине, потенциал данного вида услуг не раскрывается полностью, что тормозит развитие внешнеэкономической деятельности страны и не способствует развитию морских портов.

Анализ последних исследований и публикаций. Развитие морских контейнерных перевозок в Украине рассматривается в работах [Й. Педерсена](#), М. Шевченко, Б. Козыря, Н.Н.Вардиашвили В.А. Абгафорова, А.П. Абрамова, В.Г. Атласова, О.О. Бакаева, В.М. Гурнака, Л.Г. Зайончика, Л.А. Когана, В.И. Пасичника, В.Л. Ревенко, С.М. Резера, В.О. Персианова, С.И. Пирожкова, Е.М. Сича, Ю.М. Цветова, Б.И. Шафиркина. В работе Б.Козыря изучаются тенденции развития контейнерного потенциала Украины и значение морских контейнерных перевозок в развитии внешнеторговых связей. Проблемы технической оснащенности украинских морских портов и пути их модернизации рассматриваются в работе В. Кошелева.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Высокие темпы развития контейнерных перевозок в Украине требуют постоянных исследований, поскольку контейнерные перевозки - это молодое быстроразвивающееся направление в транспортной сфере, которое развивается на стыке нескольких видов транспорта – морского, железнодорожного и автомобильного. Однако, в литературе не в полном объеме рассматриваются основные проблемы в украинском регионе и не формулируются пути их решений.

Формулировка целей статьи (постановка задачи). Целью

данной статьи является выявление проблем развития морских контейнерных перевозок в Украине на данном этапе развития и рассмотрение рекомендаций для их решения.

Изложение материала с обоснованием полученных научных результатов. Процессы глобализации привели к тому, что мировая транспортная система в XX веке сформировалась как единая транспортная система, главную роль в которой занимает морской транспорт и контейнеризация.

Контейнерные перевозки – это достаточно молодое направление транспортной отрасли, которое развивается в совокупности с автомобильным, железнодорожным и морским видами транспорта. Но на сегодняшний день морские контейнерные перевозки являются самым популярным и широко распространенным способом перевозки груза, который стал лидером в сфере логистики благодаря использованию контейнеров.

Безусловно, контейнерные перевозки занимают важное место в развитии международной торговли, и играют важную роль во внешнеэкономической деятельности. Как показывает статистика, с каждым годом происходит увеличение контейнерного потока во всех странах мира. Наглядно увеличение спроса на контейнерные перевозки видно на рисунке 1, однако, предложение демонстрирует иную динамику (рис.2) [1].

Рис. 1 Спрос на контейнерные перевозки

Перевозки груза данного вида осуществляются в специальной таре – контейнере. Контейнер представляет собой прямоугольную камеру, предназначенную для перевозки любого вида груза. При этом он приспособлен для удобной погрузки на любой вид транспорта.

Современные оборудованные погрузчики способны быстро и оперативно погрузить на транспортное средство большое количество контейнеров. Одним из главных преимуществ контейнера является то, что он прочен и надежен, что позволяет безопасно перевозить различные виды грузов разнообразными видами транспорта. При этом, к преимуществам также можно отнести удобство погрузки и разгрузки, дешевизну, экономию на складских помещениях, высокую сохранность груза.

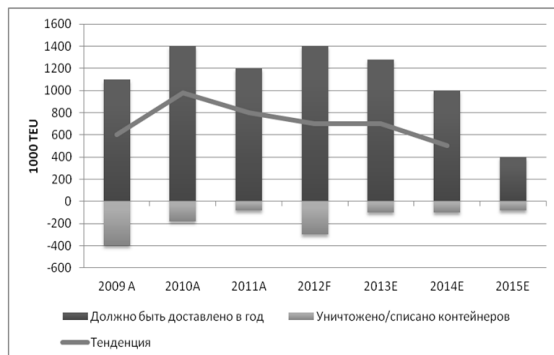

Рис. 2. Предложение на рынке контейнерных перевозок

В результате того, что контейнерные перевозки являются самым распространенным и современным способом перевозки грузов, в портах создана сложная инфраструктура, которая обеспечивает контейнерные перевозки и включает в себя терминалы, погрузочно-разгрузочные и складские помещения, а также были созданы специализированные суда-контейнеровозы, парк автомобильных прицепов и железнодорожных платформ.

По назначению контейнеры делятся на: универсальные контейнеры; специализированные контейнеры; специальные контейнеры.

Универсальные контейнеры могут быть использованы для перевозки любых грузов в различной упаковке; специализированные контейнеры - для штучных, сыпучих или жидких грузов (например, строительных материалов, химических веществ, пищевых продуктов и др.); специальные контейнеры - только для определённого груза,

транспортируемого в особых условиях [2].

Применение контейнеров позволяет комплексно механизировать погрузочно-разгрузочные и складские операции и, таким образом, полностью исключить тяжелые ручные работы, повысить производительность труда в среднем на морском транспорте до 30 раз, по сравнению с ручной обработкой грузов, в 7-10 раз снизить себестоимость перегрузочных работ, в 1,5-2 раза сократить затраты на тару и упаковку, повысить сохранность перевозимой продукции, ускорить на 25-30% доставку грузов [3].

Безусловно, контейнерные перевозки – самый экономичный и экологически чистый вид транспортировки грузов.

Но, не смотря на все эти преимущества, украинские порты столкнулись с проблемами, сдерживающими контейнеризацию нашей страны, к основным из них можно отнести:

- недостаток капиталовложений в реконструкцию и обновление основного и вспомогательного оборудования портов;
- дефицит перевалочных мощностей;
- значительные простои судов-контейнеровозов на внешних рейдах портов;
- проблемы организационного характера, когда портовые службы (государственного контроля, таможня, СБУ и др.) тормозят процесс вывоза контейнеров, что в итоге сказывается на производительности портов.
- недостаточное развитие транзитных перевозок.

Все эти проблемы приводят к тому, что украинские порты проигрывают в конкурентной борьбе портам сопредельных стран, особенно России и Румынии.

Container Trades Statistics Ltd (CTS) сообщил о мировом падении объема контейнерных перевозок на 7% «по среднегодовой статистике». В тоже время, главное таможенное управление Китая (самого большого поставщика грузов на рынке контейнерных перевозок в азиатском регионе) заявляет о том, что внешнеторговый оборот Китая уверенно растет: за три квартала 2012 года он составил 2,8 триллиона долларов, что на 6,2% больше по сравнению с аналогичным периодом прошлого года [4].

Но в то же время мы видим, что у Китая не так уж все радужно с динамикой внешней торговли. Подтверждением этого является тот факт, что с 1 октября до 31 декабря Китай отменил ряд таможенных сборов с

экспортеров и импортеров для стимулирования внешней торговли.

По итогам прошлого года в украинских портах снизились темпы роста перевалки контейнеров. Но в то же время, доля Украины в объеме загруженных контейнеров является самой большой в Черноморском регионе. Однако, как объясняют участники рынка, длительные процедуры оформления грузов и высокие ставки в портах снижают заинтересованность клиентов.

Украинский регион постепенно становится не таким важным для клиентов, этому способствует ряд факторов. В первую очередь – это следствия кризиса, а во вторых – внутренняя политика Украины, а именно пошлины, которые становятся все выше и выше. Как отмечает генеральный директор Maersk Ukraine (крупнейший оператор контейнерных перевозок в Украине), в Украине тарифы на контейнеры в 3 раза выше, чем в Румынии, и в 2,5 раза выше, чем в России. Безусловно, это приносит большую прибыль госбюджету, но при этом снижает грузопоток портов.

Бывший начальник Одесского торгового порта Юрий Васьков считает, что проблема состоит, в первую очередь, не в ставках, а в длительных процедурах оформления и большом количестве проверяющих органов. Понятно, что проверяющие органы обеспечивают охрану границ, с одной стороны они должны предотвращать проникновение контрабанды на украинский рынок, а с другой стороны – способствовать развитию внешнеэкономической деятельности страны и пополнению бюджета.

Очевидно, что грузопоток снижался из-за кризиса, но не менее важную роль играют несовершенства законодательства на локально уровне в сфере контейнерных перевозок. Клиенты, прежде всего, ждут улучшений на государственном уровне, порты совместно с Министерством инфраструктуры не первый год разрабатывают законопроект «О контейнерных перевозках», в котором определяются длительность оформления контейнеров и органы, которые осуществляют эту деятельность, поскольку решив проблему на законодательном уровне, возможно вернуть доверие транзитных клиентов, которое пошатнулось за последние 5-7 лет.

Следует отметить, что Минтрансвязи и Укрморречфлотом постоянно проводится работа, направленная на повышение привлекательности украинских контейнерных портов. Так, законом Украины про внесение изменений в некоторые законодательные акты

относительно упрощения оформления таможенных грузов был закреплён упрощённый порядок прохождения транзитных контейнеров в режиме транзитной доставки. Транзитная доставка – режим транзита груза в контейнерах, прибывающих водным транспортом и отгружаемых водным транспортом, которые при хранении не выходят за пределы зоны таможенного контроля, которым является территория морского торгового порта и при котором таможенное оформление происходит без предоставления грузовой таможенной декларации и без применения мер гарантированной доставки [5]. Транзитная доставка применяется во многих портах мира для стыковки контейнерных маршрутов. Это позволяет морским линиям обеспечивать доставку контейнеров через другие порты в конечный пункт назначения, при этом, данный сервис позволяет перегружать контейнер с использованием минимума документов и по простой схеме, т.к. не меняется статус контейнера и не производится погрузочно-разгрузочных работ. На контейнерных терминалах Одессы и Ильичевска ведётся активная работа для этого. Но всем известно, что привлечение транзитной доставки в нынешних условиях возможно только при наличии тарифных преференций и максимального упрощения контрольных процедур. Для таких контейнеров применяется 50 процентная скидка на погрузочно-разгрузочные работы [6].

На сегодняшний день украинские морские порты имеют высокоразвитую материально-техническую и кадровую базу для того, чтобы обеспечивать качественным сервисом потребителей. Рассматривая объективные и субъективные проблемы развития контейнерных перевозок, приходим к выводу, что серьёзным барьером на пути является оформление груза, которое иногда затягивается на длительное время по неизвестным причинам.

На сегодняшний день, несмотря на мировые кризисы и сложную политическую и экономическую ситуацию в стране, контейнерные перевозки сохраняют позиции привлекательности и являются перспективными для украинских портов. Доля контейнерных грузов в суммарном грузообороте портов выросла с 2% в 2001 году до 6,3% в 2014-м. Экономический спад в Украине, обесценивание национальной валюты, риски, связанные с военными действиями в 2014 году, безусловно, повлияли на объёмы перевозок - они сократились на 14,8% и составили 671 397 TEU. Но при этом

контейнерные порты работали стабильно, контейнеровозы обрабатывались по расписанию, и ни одна из судоходных линий не ушла с украинского рынка [7].

Неоспоримыми лидерами контейнерных перевозок Украины являются Одесский морской торговый порт (ОМТП) и Ильичевский морской торговый порт (ИМТП), на совместную долю которых приходится 98,5 % общего числа обработанных контейнеров в 2010 г. [5] Поэтому экономически целесообразно инвестировать эти два порта, т.к. для развития есть все необходимое.

В Одесском порту к контейнерному терминалу построена окружная дорога, так, чтобы грузовые машины могли беспрепятственно следовать на погрузочно-разгрузочные площадки, при этом не загружаются городские дороги, уменьшается шум и вредные выбросы в атмосферу. В Ильичевском порту дорога с контейнерного терминала выходит на автодорогу с выездом на трассу Т16-04.

Для ритмичного вывоза контейнеров в Одессе и Ильичевске имеется достаточное количество автомобилей-контейнеровозов, состав Ассоциации автоперевозчиков Южного региона насчитывает около 200 членов, этого количества вполне достаточно для вывоза любого количества контейнеров [5].

Однако, во время кризиса морские порты и терминалы Украины переживают трудности из-за потери объемов грузопотока. Для того, чтобы оставаться конкурентоспособными на отечественном и зарубежном рынке, они должны подстраиваться под изменяющиеся условия рынка и создавать наилучшие условия предоставления услуг.

Основными факторами конкурентоспособности и прибыльности морских портов являются скорость и качество обработки грузов. Очевидно, что эти показатели могут быть высокими в случае стабильной работы портовой техники, а портовое оборудование нуждается в высококачественной сервисной поддержке.

Портальные краны — основное перегрузочное оборудование в морских портах Минтранса Украины. Техническое состояние подавляющего большинства из них оптимизма не вызывает. Средний возраст портальных кранов в Ильичевском порту — 33 года, а есть порты, где ситуация гораздо хуже.[8]

Но, несмотря на экономический кризис, наблюдаются

продвижения в модернизации. В 2013 году Феодосийский морской порт провел реконструкцию причала №2, на ремонт было выделено 136 млн. грн., в результате чего протяженность причала была продлена с 215 до 265 метров.

Программа реализации модернизации коснулась также Ильичевского морского торгового порта, в результате чего в сентябре—октябре 2012 года была завершена модернизация третьей пары порталных кранов типа «Сокол» и «Кондор». Госпредприятие «Ильичевский морской торговый порт» (ИМТП, Одесская обл.) отобрало «Ван Оорд Украина» (Одесса), «дочку» крупной частной компании по осуществлению морских проектов Van Oord (Нидерланды), для реконструкции подходного канала порта.[9]

В рамках данной программы была проведена работа по анализу сильных и слабых сторон предприятия, а также оценены возможности и риски развития. Сравнив конкурентоспособность порта по отношению к другим портам Украины, Грузии, России и Турции, были выведены потенциальные возможности для увеличения грузопотока в Ильичевском порту.

На сегодняшний день в рамках развития контейнеризации в Украине в портах уже реализован ряд проектов по расширению их мощностей. Это говорит, прежде всего, о привлекательности портового хозяйства Украины для крупных инвесторов. Постепенное восстановление объемов контейнерных перевозок в Черноморском регионе после кризисного периода уже началось.

В 2013 году в Украине была проведена портовая реформа, которая внесла изменения в статистические данные, касающиеся рейтинга морских портов Украины по грузообороту (табл.1).

Таблица 1

Рейтинг морских портов Украины по грузообороту, достигнутому в 2013 году, тыс.т.

Место	Морской порт	Число портовых операторов	Грузооборот в 2013 году	Грузооборот в 2012 году	% к 2012
1	2	3	4	5	6
1	Южный	10	43424,5	40310,9	107,7
2	Одесский	13	23169,7	24542,4	94,4
3	Николаевский	17	20303,7	20678,9	98,2
4	Ильичевский	8	16458,5	17113,3	96,2

5	Мариупольский	2	15499,4	14908,6	103,9
---	---------------	---	---------	---------	-------

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6
6	Октябрьск	4	5567,2	6037,4	92,2
7	Севастопольский	2	4801,2	5078,1	94,6
8	Херсонский	11	3717,3	3916,9	97,4
9	Ренийский	10	2794,8	1061,0	263,4
10	Керченский	3	2791,5	6707,4	41,6
11	Феодосийский	2	2601,8	3002,0	86,7
12	Измаильский	4	2765,6	2937,0	94,1
13	Бердянский	3	2163,5	2315,6	93,4
14	Евпаторийский	1	976,9	920,9	106,1
15	Белгород-Днестровский	1	667,3	927,7	71,9
16	Скадовский	2	276,2	180,8	152,8
17	Ялтинский	1	162,2	188,1	86,3
18	Усть-Дунайский	1	39,1	35,3	110,8
	Всего	95	148178,0	150985,3	98,1

Как видно из рейтинга морских портов по грузообороту, первое место с огромным отрывом занимает морской порт Южный (43,42 млн тонн) с его 10 операторами, из которых крупнейший — группа компаний «ТИС», на долю которой пришлось в 2013 году почти половина общего грузооборота морского порта (21,4 млн тонн).

На втором месте — Одесский порт с 13 портовыми операторами — 23,2 млн тонн. А вот на третьем месте, для кого-то это неожиданно, находится Николаевский морской порт, где работали почти два десятка портовых операторов — 20,3 млн тонн.[10]

Выводы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. В современном мире, чем быстрее развивается транспорт государства, тем быстрее происходит становление экономики. Поэтому для того, чтобы развивать контейнерные перевозки в Украине, необходимо в первую очередь улучшить экономическое регулирование транспорта, систему управления, а также решать возникшие проблемы в комплексе.

Благоприятное географическое положение страны Украины, развитая транспортная сеть и незамерзающие порты способствуют тому, чтобы объем транзитных перевозок через Украину должен

увеличиваться, поскольку развитие транзитных перевозок – это дополнительный источник поступления средств в бюджет для финансирования транспортной отрасли. Эффективная работа морских портов Украины во многом определяет развитие внешней торговли и экономики в целом, но для того, чтобы оставаться конкурентоспособными на мировом рынке и привлекать транзитные перевозки через территорию страны, необходимо развивать таможенные терминалы для обработки судов, а также в законодательстве необходимо пересмотреть упрощенный порядок таможенного оформления грузов для контейнеров, которые перемещаются транзитом через границу Украины.

Дефицит портовых мощностей, либо их устаревшее состояние замедляет обработку судов-контейнеровозов, что приводит к их простоям на рейде в ожидании. Кроме того, в украинских портах существует проблема железнодорожных контейнерных перевозок, поскольку наблюдается недостаточное количество железнодорожных платформ для перевозки контейнеров.

Контейнерные перевозки в Украине непосредственно связаны с деятельностью транспортно-экспедиторских компаний. Поскольку объем и значение контейнерных перевозок в последние годы значительно возросли, количество компаний, предоставляющих транспортно-экспедиторские услуги по перевозке грузов, пропорционально увеличилось. На территории Украины функционируют как отечественные компании, так и иностранные, которые более конкурентоспособны.

Для успешного развития контейнерных перевозок в Украине и устранения ряда существующих проблем, необходимо реализовать приведенные ниже мероприятия:

- модернизация устаревших и строительство новых портовых мощностей контейнерных терминалов украинских портов;
- строительство и реконструкция автодорог;
- решение вопроса недостатка железнодорожных платформ;
- повышение конкурентоспособности отечественных транспортно-экспедиторских компаний на рынке контейнерных перевозок;
- упрощение требований к оформлению транзитных грузов, что увеличит объем перевозимых грузов через территорию Украины и

приведет к повышению отчислений в государственный бюджет;

– усовершенствование системы таможенного оформления и процесс контроля для предотвращения простоев судов-контейнеровозов на внешних рейдах портов.

Морские порты для Украины - это огромный потенциал, который не используется в полной мере, в связи с рядом существующих проблем. Все перечисленные проблемы и несовершенства морских контейнерных перевозок в Украине можно устранить совместными усилиями всех заинтересованных сторон – портов, брокеров, экспедиторов, участников внешнеэкономической деятельности, владельцев морских линий и частных автоперевозчиков.

Литература

1. Быркова Е. Рынок международных контейнерных перевозок: основные игроки и тенденции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://xn--b1ae2adf4f.xn--p1ai/analytics/research/6274-rinok-konteinerov.html>

2. Морские контейнерные перевозки в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukr-konteiner.com.ua/ru/articles/492.html>

3. Абдуллин Р. Ж., Мультимодальные перевозки и их роль в развитии мировой транспортной системы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [groupglobal.org/sites/default/.../%20Microsoft%20Word%20\(3\)_2.doc](http://groupglobal.org/sites/default/.../%20Microsoft%20Word%20(3)_2.doc)

4. Transeuropean Logistic Services. Контейнерные перевозки падают, Китай реагирует [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.telsgroup.ru/media_center/transport_news/1597.html

5. Жуков Е.А. Развитие контейнерных перевозок в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uni-car.ru/razvitie-kontejnernyx-perevozok-v-ukraine/>

6. Козырь Б. Политика Украины и контейнерные перевозки // Порты Украины. – 2011. – №8 (100) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portsukraine.com/node/1913>

7. Национальный морской рейтинг Украины –2014. Золотой контейнер – 2014 // Порты Украины – 2015. – №1 (143) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portsukraine.com/node/3941>

8. Кошелев В. Морские порты: стратегия «переворота» //

Порты Украины. – 2003. – №2 (40) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portsukraine.com/node/2825>

9. Штекель М. «Дочка» голландской «Van Oord» может реконструировать подходной канал Ильичевского порта // Odessa Business News. – 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://odessanews.biz/transport-logistika/van-oord-imtp-reconstruction-6263/>

10. Национальный морской рейтинг Украины – 2013 // Порты Украины – 2014. – №1 (133) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portsukraine.com/node/3542>

1. Byrkova E. Rynok mezhdunarodnykh konteynernykh perevozk: osnovnye igroki i tendentsii [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://xn--b1ae2adf4f.xn--p1ai/analytics/research/6274-rinok-konteinerov.html>

2. Morskie konteynerye perevozki v Ukraine [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.ukr-konteiner.com.ua/ru/articles/492.html>

3. Abdullin R. Zh., Mul'timodal'nye perevozki i ikh rol' v razvitiі mirovoy transportnoy sistemy [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: [groupglobal.org/sites/default/.../%20Microsoft%20Word%20\(3\)_2.doc](http://groupglobal.org/sites/default/.../%20Microsoft%20Word%20(3)_2.doc)

4. Transeuropean Logistic Services. Konteynerye perevozki padayut, Kitay reagiruet [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.telsgroup.ru/media_center/transport_news/1597.html

5. Zhukov E.A. Razvitie konteynernykh perevozk v Ukraine [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.uni-car.ru/razvitie-kontejneryx-perevozk-v-ukraine/>

6. Kozyr' B. Politika Ukrainy i konteynerye perevozki // Porty Ukrainy. – 2011. – №8 (100) [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://portsukraine.com/node/1913>

7. Natsional'nyy morskoy reyting Ukrainy – 2014. Zolotoy konteyner – 2014 // Porty Ukrainy – 2015. – №1 (143) [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://portsukraine.com/node/3941>

8. Koshelev V. Morskie porty: strategiya «perevooruzheniya» // Porty Ukrainy. – 2003. – №2 (40) [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://portsukraine.com/node/2825>

9. Shtekel' M. «Dochka» gollandskoy «Van Oord» mozhet rekonstruirovat' podkhodnoy kanal Il'ichevskogo porta // Odessa Business News. – 2013. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://odessanews.biz/transport->

logistika/van-oord-imtp-reconstruction-6263/

10. Natsional'nyy morskoy reyting Ukrainy – 2013 // Porty Ukrainy – 2014. – №1 (133) [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://portsukraine.com/node/3542>

Рецензент: Окландер М. А., д.е.н., профессор, завідувач кафедри маркетингу Одеського національного політехнічного університету
8.06.2015

УДК [331.1:658.5] : 303.732.4

Скрипник Наталья, Харичков Сергей

**КОНЦЕПЦИЯ МЕТОДОВ СИСТЕМНОГО АНАЛИЗА
СВЯЗЕЙ СУБЪЕКТОВ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА
ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ**

В статье проанализированы связи субъектов кадрового потенциала промышленного предприятия (на примере его подразделения). Предложено использовать системный подход для создания современных интеллектуальных систем мониторинга и управления кадровым потенциалом (ИСМУ КП). Предложено отображать результаты периодического мониторинга КП в виде матриц смежности и инцидентности, которые позволят своевременно выявлять и устранять нарушения связей между субъектами КП, что будет способствовать повышению качества работы в подразделениях предприятия.

Ключевые слова: кадровый потенциал, анализ связей, предприятие, субъекты кадрового потенциала, системный подход, интеллектуальная система, автоматическое распознавание.

Скрипник Наталья, Харічков Сергій

**КОНЦЕПЦІЯ МЕТОДІВ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ
ЗВ'ЯЗКІВ СУБ'ЄКТІВ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПІДРОЗДІЛІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

У статті проаналізовано зв'язки суб'єктів кадрового потенціалу промислового підприємства (на прикладі його підрозділу). Запропоновано використовувати системний підхід для створення

сучасних інтелектуальних систем моніторингу та управління кадровим потенціалом (ІСМУ КП). Запропоновано відображати результати періодичного моніторингу КП у вигляді матриць суміжності і інцидентності, які дозволять своєчасно виявляти й усувати порушення зв'язків між суб'єктами КП, що сприятиме підвищенню якості роботи в підрозділах підприємства.

Ключові слова: кадровий потенціал, аналіз зв'язків, підприємство, суб'єкти кадрового потенціалу, системний підхід, інтелектуальна система, автоматичне розпізнавання.

Skrypnyck Natalia, Harychkov Sergey

CONCEPT METHODS OF SYSTEM ANALYSIS CONNECTION BETWEEN SUBJECT STAFF POTENTIAL UNITS INDUSTRIAL ENTERPRISE

The article analyzes the relations of subjects of personnel potential of an industrial enterprise (for example, its affiliated companies). It is proposed to use a systematic approach to create modern intelligent monitoring systems and management of human resources capacity (IMS MHRC). It is proposed to display the results of periodic monitoring of HRC in the form of the adjacency matrix and incidence, which allow to identify and eliminate violations of the links between actors manual that will enhance the quality of work in the department of the enterprise.

Keywords: human resources capacity, analysis of the relationships, the company, the subjects of personnel potential, system approach, an intelligent system, automatic recognition.

Постановка проблемы. В современных условиях жёсткой конкуренции меняется отношение к главной производительной силе предприятий – человеческому фактору.

Последние исследования показывают, что самыми эффективными инвестициями являются инвестиции в человека. Поэтому для результативной работы предприятия средства должны инвестироваться не только в производство, но и в кадровый потенциал (КП) предприятия.

Текущее состояние украинской экономики заставляет руководителей предприятий пересмотреть подходы к формированию кадрового потенциала. Поэтому становится необходимым исследование направлений совершенствования системы формирования и использования

КП.

Руководству предприятия при организации управления необходимо учитывать взаимосвязь экономических, технических и социальных возможностей производства. Следовательно, перед руководителем стоит задача подбора квалифицированного кадрового состава, соответствующего определенным требованиям, а также оптимизации связей между субъектами КП подразделений. Необходимо обосновать оптимальную форму связей между элементами кадрового потенциала при существующих производственных условиях и ограничениях.

Анализ последних исследований и публикаций. В экономической литературе определение кадрового потенциала стал обширно применяться около двадцати лет назад. Современные учёные наполняют данный термин собственным смысловым содержанием. Вопросам КП много внимания уделяли в своих работах зарубежные учёные, учёные стран СНГ и Украины. Среди них можно выделить следующих: Е. Мейо, М. Мескон, Ф. Тейлор, Г. Шмидт, В. Дятлов, Дайхес Н.М.[1], Дуданов,[2] А. Кибанов, Ю. Одегов[3], С. Шекшня, Д. Богиня[4], Т. Билорус,[5] Л.Грамидер[6], Т.Швец, Г. Дмитренко, М. Долишний, А Колот[7], В. Оникиенко и др.

Объектом нашего исследования выступают связи и отношения между субъектами кадрового потенциала подразделений промышленного предприятия.

Ряд авторов используют понятие системы при анализе кадрового потенциала. Основное внимание уделяется исследованию элементов структуры КП, т.е. конкретным специалистам и анализу соответствующих признаков.

В то же время важнейшими элементами структуры системы являются связи и отношения между элементами [8]. В аспекте анализа КП речь идет о связях и соотношениях в трудовом коллективе.

Целью исследования является разработка концепции анализа связей между субъектами кадрового потенциала в структуре интеллектуальной системы мониторинга и управления КП, рассматриваемых на примере подразделений виртуального предприятия.

Изложение основного материала. К настоящему времени разработано много подходов к управлению предприятием и его

неотъемлемой частью - кадровым потенциалом.

В работе [5 с.16] выделен ряд основных, наиболее используемых подходов:

- процессуальный (функциональный), когда управление рассматривается как совокупность взаимосвязанных действий (функций);
- системный, основанный на использовании теории систем в менеджменте;
- ситуационный, который вытекает из понятия ситуации как конкретного набора обстоятельств, влияющих на организацию в течение определенного времени.

В современной экономике все больше исследователей начинают использовать системный подход. Например, согласно работе [5], “он дает возможность структурно рассмотреть кадровый потенциал и перейти от дефиниций в процесс управления им”.

Системный подход представляет собой одно из важных направлений методологии научного познания. В его основе лежит рассмотрение объекта как системы - целостного комплекса взаимосвязанных элементов (И. В. Блауберг, В. Н. Садовский, Э. Г. Юдин); совокупности взаимодействующих объектов (Л.фон Берталанфи); совокупности сущностей и отношений (Холл А.Д., Фейджин Р. И.) [9].

С позиций системного подхода представляется целесообразным рассматривать предприятие как множество взаимосвязанных компонент: оборудование, специалисты, технологические процессы, структура и связи (прямые и обратная) между подразделениями. Системность - свойство объекта обладать всеми признаками системы. [9]. В своей работе «Системный анализ в управлении» В.С. Анфилов, А.Л. Емельянов, А.А.Кукушкин отмечают, что система с управлением включает три подсистемы: управляющую систему, объект управления и систему связей.[10].

По мнению авторов [10] система связи и управляющая система образуют систему управления на предприятии. Но именно система связей является промежуточным звеном в системе управления - между управляющей системой и объектом управления.

Анализ связей или анализ ссылок — это метод [анализа данных](#), используемый в рамках сетевого анализа для оценки отношений (связей) между узлами (объектами). Термин «link analysis» (один из вариантов перевода: «анализ взаимосвязей») обозначает процесс

анализа совокупности взаимоотношений между разными объектами сети для выявления её характеристик.[10]

Для того, чтобы объект (субъект) был классифицирован как система, ему должны быть присущи четыре свойства [8]:

- целостность и членимость;
- наличие устойчивых связей между элементами и их свойствами, превосходящих по мощности (силе) связи этих элементов с элементами, не входящих в данную систему.
- организация: возникновение организации в системе – это формирование связей элементов, упорядоченное распределение связей элементов во времени и пространстве; при формировании связей складывается определённая структура системы, а свойства элементов трансформируются в функции (действия, поведение), связанные с интегративными качествами;
- наличие интегративных качеств: они присущи системе в целом, но не свойственны ни одному его элементов в отдельности.

Из перечисленных свойств в данной статье рассматривается только второе свойство. Для системы кадрового потенциала связи между его субъектами - это связи управления и подчинения, информационные, творческие и т.д. Нарушение связей на различных уровнях системы предприятия и его подсистем (отделов и цехов) нарушает стабильность и качество работы.

На небольшом предприятии оценка состояний (уровней) субъектов КП и их динамики не требует применения специальных систем, т.к. «все специалисты на виду у руководства». В то же время крупные предприятия требуют создания современных интеллектуальных систем мониторинга и управления КП (ИСМУ КП). Разработке некоторых подходов и элементов математического аппарата для таких систем посвящены предыдущие работы авторов [11]. Как отмечалось в них, обработка результатов периодического мониторинга КП производится в ИСМУ с использованием специализированных баз данных и экспертных систем. Поэтому соответствующая информация должна формироваться и отображаться в формах, доступных для обработки и хранения в ЭВМ. Поэтому авторами предложено отображение соответствующей информации в виде графов и матриц (прообразов будущих справочников специализированных баз данных (БД) КП).

С учетом ряда положений работы [8], аппарата теории

множеств [12], структура системы кадрового потенциала подразделения предприятия (S^{KP}) может быть представлена выражением:

$$S^{KP} = \langle X_{S^{KP}}, R_{S^{KP}} \rangle, \quad (1)$$

где: $X_{S^{KP}}$ — множество элементов – субъектов КП подразделения предприятия;

$R_{S^{KP}}$ — множество отношений между этими элементами.

Рассмотрим пример. На рисунке 1 представлен фрагмент графа, отображающего структуру системы КП (S^{KP}) отдела главного конструктора виртуального предприятия.

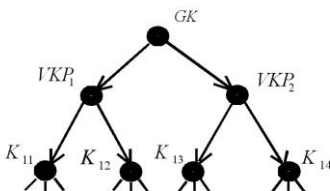

Рис. 1. Граф, отображающий структуру системы КП (S^{KP}) отдела главного конструктора виртуального предприятия.

Точками обозначены элементы графа – субъекты КП, стрелками («дугами» графа) – связи между элементами (для КП – это информационные отношения, отношения управления между руководителями и подчинёнными разных уровней)

Приняты обозначения:

GK - главный конструктор;

VKP_1 - первый ведущий конструктор проекта;

VKP_2 - второй ведущий конструктор проекта;

K_{11} - первый конструктор категории I;

K_{12} - второй конструктор категории I;

K_{13} - третий конструктор категории I;

K_{14} - четвёртый конструктор категории I.

Отметим, что на рисунке 1 обозначены пока только элементы КП (элементы множества $X_{S^{KP}}$).

Введём обозначение графа системы КП - $G^{S^{KP}}$.

Можно записать:

$$G^{S^{KP}} = G_1(X_{S^{KP}}, R_{S^{KP}}); \quad (2)$$

$$G_2 : (X_{S^{KP}}, R_{S^{KP}}) \rightarrow G^{S^{KP}}. \quad (3)$$

Здесь: G_1 - графический оператор построения графа;

G_2 - графическое отображение элементов подмножеств системы

КП.

С учётом введенных на рис.1 обозначений компонентов структуры КП подразделений предприятия можно записать:

$$X_{S^{KP}} = \{GK, VKP_1, VKP_2, K_{11}, K_{12}, K_{13}, K_{14}\}; \quad (4)$$

$$R_{S^{KP}} \subset X_{S^{KP}} \times X_{S^{KP}}. \quad (5)$$

Кроме отображения топологии структуры системы КП в форме графа ($G^{S^{KP}}$), она может быть задана в матричной форме $M^{S^{KP}}$, с использованием матриц смежности и инцидентности [12].

Матрица смежности системы КП виртуального отдела ($MS^{S^{KP}}$) представлена выражением (6).

$$MS^{S^{KP}} = MS(X_{S^{KP}}, R_{S^{KP}}) = \left\{ \begin{array}{c|ccccccc} & GK & VKP_1 & VKP_2 & K_{11} & K_{12} & K_{13} & K_{14} \\ \hline GK & & 1 & 1 & & & & \\ VKP_1 & 1 & & & 1 & 1 & & \\ VKP_2 & 1 & & & & & 1 & 1 \\ K_{11} & & 1 & & & & & \\ K_{12} & & 1 & & & & & \\ K_{13} & & & 1 & & & & \\ K_{14} & & & 1 & & & & \end{array} \right\} \quad (6)$$

Матрица $MS^{S^{KP}}$ является квадратной (ее размер 7*7), симметричной относительно главной диагонали. В верхней строке и левом столбце приведены обозначения элементов КП. Если в ячейке матрицы, находящейся на пересечении определённой строки и столбца, проставлена единица, это указывает на наличие отношений между соответствующими элементами КП (см. рис.1).

Матрица смежности (6) отображает иерархические (межуровневые) связи подчинённости (управляющие связи) между субъектами КП. С учетом требований к объему работы нами рассмотрен лишь один из множества видов связей в структуре КП.

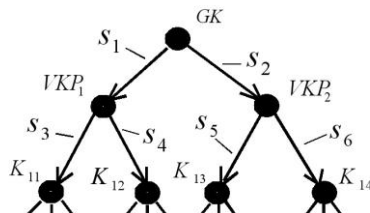

Рис.2. Граф, отображающий структуру системы КП (S^{KPI}) отдела главного конструктора виртуального предприятия, с обозначением отношений между элементами графа – субъектами КП

Матрица смежности (6) отображает наличие связей между субъектами КП, но не несёт информации об их направленности. С учётом использованного примера конструкторского отдела главный конструктор генерирует замыслы разработок (например – проектов новых станков) ведущим конструкторам проектов. Те, в свою очередь, разрабатывают концепции, компоновки новых станков и дают указания конструкторам I - й категории на разработку узлов станков, и т.д. Поэтому очевидна необходимость построения матрицы, которая отображает информацию не только о существовании связей между элементами КП, но и о их направленности. Такой матрицей является матрица инцидентности [12].

Матрица инцидентности рассматриваемой системы КП ($MI^{S^{KPI}}$) может быть представлена выражением:

$$MI^{S_{KP}} = MI(X_{S_{KP}}, R_{S_{KP}}) = \left\{ \begin{array}{c|cccccc} & s_1 & s_2 & s_3 & s_4 & s_5 & s_6 \\ \hline GK & +1 & +1 & & & & \\ VKP_1 & -1 & & +1 & +1 & & \\ VKP_2 & & -1 & & & +1 & +1 \\ K_{11} & & & -1 & & & \\ K_{12} & & & & -1 & & \\ K_{13} & & & & & -1 & \\ K_{14} & & & & & & -1 \end{array} \right\} \quad (7).$$

Матрица инцидентности (7) отображает иерархические (межуровневые) связи подчинённости (управляющие связи) между субъектами КП.

Как отмечалось, состояние элементов – субъектов системы КП, качество связей и отношений между ними (или их нарушение) позволяет выявлять периодический мониторинг КП.

На рис. 2 в виде графа, в матрицах смежности и инцидентности отображены связи бесперебойно функционирующего виртуального отдела.

Приведём пример отображения выявленных нарушений связей между руководством и сотрудниками отдела (рис 3).

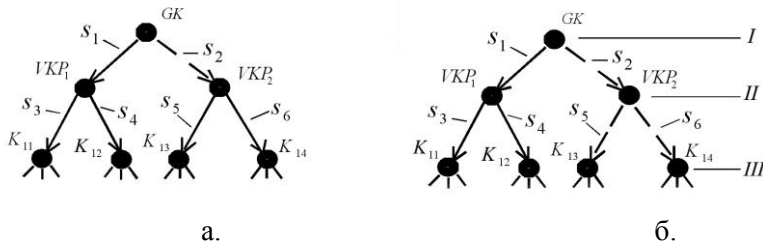

Рис. 3. Пример последовательного нарушения связей между субъектами КП на уровнях I – II (а) и II – III (б).

Для эффективной и бесперебойной работы отдела предприятия важно учитывать стабильность связей в коллективе. Примером нарушения связи может служить появление негативных отношений между субъектами КП (например, между главным конструктором и ведущим конструктором проекта - рис. 3а). Вследствие этого

конфликта в коллективе ведущий конструктор проекта не получает необходимую методологическую и консультативную помощь (нарушение отношений между уровнями I – II). Ему, например, навязывают проектирование морально устаревшего станка. Поэтому он вынужден выполнять функции, к которым он не готов в профессиональном и квалификационном аспекте. Работа над проектом затягивается, либо становится вообще бесперспективной. Все это является результатом нарушения, ослабления или разрыва указанной связи (связей).

Последствием этого конфликта может стать соответствующий разрыв взаимозависимых рабочих связей между ведущим конструктором проекта и соответственно конструкторами первой категории (рис.3. б уровни II – III). Некомпетентность руководителей в управлении КП неизбежно сказывается на качестве работы отдела или предприятия в целом. В дальнейшем это приводит к неудовлетворенности большинства или всех субъектов системы КП своим трудом, нейтрализуется инициатива и творческое начало в работе.

В выражениях (8) и (9) представлены матрицы инцидентности структуры КП, в которых изложенные выше примеры последовательного разрыва или нарушения связей отмечены простановкой «0» в соответствующих ячейках.

$$MI^{S_{KП}} = MI(X_{S_{KП}}, R_{S_{KП}}) = \left\{ \begin{array}{c|cccccc} & S_1 & S_2 & S_3 & S_4 & S_5 & S_6 \\ \hline GK & +1 & 0 & & & & \\ VKP_1 & -1 & & +1 & +1 & & \\ VKP_2 & & 0 & & & +1 & +1 \\ K_{11} & & & -1 & & & \\ K_{12} & & & & -1 & & \\ K_{13} & & & & & -1 & \\ K_{14} & & & & & & -1 \end{array} \right\}$$

$$MI^{S^{KP}} = MI(X_{S^{KP}}, R_{S^{KP}}) = \left\{ \begin{array}{c|cccccc} & s_1 & s_2 & s_3 & s_4 & s_5 & s_6 \\ \hline GK & +1 & 0 & & & & \\ VKP_1 & -1 & & +1 & +1 & & \\ VKP_2 & & 0 & & & 0 & 0 \\ K_{11} & & & -1 & & & \\ K_{12} & & & & -1 & & \\ K_{13} & & & & & 0 & \\ K_{14} & & & & & & 0 \end{array} \right\} \quad (9)$$

Критерием состояния субъектов КП и качества служебных отношений являются такие параметры, как количество реализованных проектов, зарегистрированные патенты и авторские свидетельства, общее количество научных работ. Если оно ниже заданного уровня, одним из возможных управляющих воздействий на систему КП, является создание новой системы - временного творческого коллектива - ВТК (см. рис. 4) .

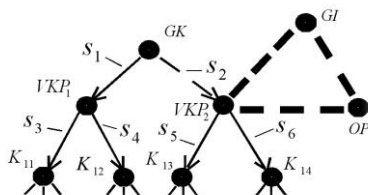

Рис. 4. Пример создания ВТК (целевой группы) в отделе, где сложились неблагоприятные отношения между главным конструктором и одним из ведущих конструкторов проекта (и резко сократилась творческая отдача отдела)

Здесь GI - "генератор новых идей", т.е. опытный конструктор уровня GK из смежного отдела или соседнего предприятия, способный временно заменить GK данного отдела (на период устранения конфликта и восстановления разорванных связей). OP – опытный патентовед, наличие которого в ВТК обеспечит создание серии заявок на новые патенты.

Итак, создание ВТК (целевой группы) позволит усилить творческую отдачу на данном участке работы, наладит нарушенные связи между субъектами КП либо сформировать новые; реализовать конечную

цель проекта вовремя и без финансовых потерь.

Еще раз подчеркнем, что разрабатываемая система мониторинга и диагностики связей КП (в ИСМУ КП) эффективна на средних и крупных предприятиях (где руководители предприятий и структурных подразделений не в состоянии оперативно отслеживать качество связей между субъектами КП лично). Изложенная концепция и ее реализация (в структуре ИСМУ) позволит своевременно выявлять и устранять рассмотренные и другие нарушения связей между субъектами КП, что будет способствовать повышению качества работы предприятия.

Выводы. Разработана концепция системного анализа состояния и динамики связей субъектов КП подразделений промышленного предприятия в структуре ИСМУ. Для ее реализации предложено отображать результаты периодического мониторинга КП в виде матриц смежности и инцидентности, которые обеспечат формирование и пополнение справочников о признаках субъектов кадрового потенциала и состоянии связей в подразделениях предприятия. Изложенная концепция и ее реализация (в структуре ИСМУ) позволит своевременно выявлять и устранять рассмотренные и другие нарушения связей между субъектами КП, что будет способствовать повышению качества работы предприятия.

Литература

1. Дайхес Н.М. Моделирование процессов управления кадровым потенциалом фирмы : автореф. дис. на соис. уч. степени канд. эконом. наук: спец 08.00.13 – математические и инструментальные методы экономики [Электронный ресурс]/ Н.М. Дайхес. - Москва, 2004. - 24 режим доступа к ресурсу <http://www.dissercat.com/content/modelirovanie-protsessov-upravleniya-kadrovym-potentsialom-firmy>
2. Дуданов Е.И. Основные направления реализации кадрового потенциала промышленных предприятий в современных условиях [Электронный ресурс] /Е. И. Дуданов, Л. В. Рожкова // Е. И. Дуданов, Л. В. Рожкова // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2010. – № 2 (14). – С. 74–82.
3. Одегов Ю.Г. Управление персоналом: оценка эффективности: учебн. пособ. для вузов/ Ю. Г. Одегов, Л. В. Карташова. – М. Экзамен, 2002. – 256 с.

4. Богиня Д. П. Трудовий потенціал України. Соціально демографічний аспект / Д. П. Богиня. — Львів : Освіта, 1992. — 265 с

5. Білорус, Т.В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства: монографія / Т. В. Білорус. — Ірпінь. Нац. акад. ДПС України, 2007.

6. Гармидер, Л.Д. Содержание понятия кадрового потенциала предприятия в динамичных условиях современной экономики [Электронный ресурс]/ Гармидер, Л. Д. – Режим доступа к ресурсу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_2_1/197-201.pdf.

7. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань/А.Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. - №4. – С. 4-9.

8. Николаев В.И., Брук В.М. Системотехника. Методы и приложения /Николаев В.И., Брук В.М. - Л. – Машиностроение, 1985 – 199 с.

9. Википедия [Электронный ресурс] /режим доступа к ресурсу <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

10. Анфилов В.С., Емельянов А.А., Кукушкин А.А. Системный анализ в управлении/ Анфилов В.С., Емельянов А.А., Кукушкин А.А. – М. Финансы и статистика, 2002. – 368 с.

11. Харичков, С. К., Скрипник, Н. А. Формирование пространства признаков кадрового потенциала предприятия для решения задачи распознавания его уровня / Харичков С.К., Скрипник Н.А // Вісник Хмельницького національного університету. Збірник наукових праць. – 2014. – №3 – С. 60-64

12. Сигорский В. П. Математический аппарат инженера./Сигорский В. П. Изд. 2-е, стереотип. «Техніка», 1977. – 768 с.

1. Dajxes N.M. Modely`rovany`e processov upravleny`ya kadrovym potency`alom fy`rmy : avtoref. dy`s. na soy`s. uch. stepeny` kand. ekonom. nauk: specz 08.00.13 – matematy`chesky`e y` y`nstrumental`nye metody ekonomy`ky` [Электронный ресурс]/ N.M. Dajxes. - Moskva, 2004. - 24 rezhy`m dostupa k resursu <http://www.dissercat.com/content/modelirovanie-protsessov-upravleniya-kadrovym-potentsialom-firmy>

2. Dudanov E.Y`. Osnovnye napravleny`ya realy`zacy`y` kadrovogo potency`ala promyshlennых predpry`yaty`j v sovremennых

uslovy`yax [Электронный ресурс] /Е. Y`. Dudanov, L. V. Rozhkova // Е. Y`. Dudanov, L. V. Rozhkova // Y`zvesty`ya vyssh`x uchebnykh zavedeny`j. Povolzhsky`j regy`on. Obshhestvennye nauky`.–2010.– # 2 (14).– S.74–82.

3. Odegov Yu.G. Upravleny`e personalom: ocenka efekty`vnosty`: uchebn. posob. dlya vuzov/ Yu. G. Odegov, L. V. Kartashova. – М. Экзамени, 2002. – 256 s.

4. Bogy`nya D. P. Trudovy`j potencial Ukrayiny`. Social`no demografichny`j aspekt / D. P. Bogy`nya. —. L`viv : Osvita, 1992. — 265 s

5.Bilorus, T.V. Strategichne upravlinnya kadrovy`m potencialom pidpry`emstva: monografiya / T. V. Bilorus. – Irpin`. Nacz. akad. DPS Ukrayiny`, 2007.

6. Garmy`der, L.D. Soderzhany`e ponyaty`ya kadrovogo potency`ala predpry`yaty`ya v dy`namy`chnykh uslovy`yax sovremennoj ekonomy`ky` [Электронный ресурс]/ Garmy`der, L. D. – Rezhym` dostupa k resursu: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_2_1/197-201.pdf.

7.Kolot A. Innovacijna pracya ta intelektual`ny`j kapital u sy`stemi faktoriv formuvannya ekonomiky` znan`A.Kolot // Ukrayina: aspekty` prac. – 2007. - #4. – S. 4-9.

8.Ny`kolaev V.Y`, Bruk V.M. Sy`stemotexny`ka. Metody y` pry`lozheny`ya /Ny`kolaev V.Y`, Bruk V.M. - L. – Mashy`nostroeny`e, 1985 – 199 s.

9. Veky`pedy`ya [Электронный ресурс] /rezhy`m dostupa k resursu <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

10. Anfy`latov V.S., Emel`yanov A.A., Kukushky`n A.A. Sy`stemny`j analy`z v upravleny`y`/ Anfy`latov V.S., Emel`yanov A.A., Kukushky`n A.A. – М. Fy`nansy y` staty`sty`ka, 2002. – 368 s.

11. Xary`chkov, S. K., Skry`pny`k, N. A. Formy`rovany`e prostranstva pry`znakov kadrovogo potency`ala predpry`yaty`ya dlya resheny`ya zadachy` raspoznavany`ya ego urovnya / Xary`chkov S.K., Skry`pny`k N.A // Visny`k Xmel`ny`cz kogo nacional`nogo universy`tetu. Zbirny`k naukovy`x prac`. – 2014. – #3 – С. 60-64

12. Sy`gorsky`j V. P. Matematy`chesky`j apparat y`nzhenera./Sy`gorsky`j V. P. Y`zd. 2-e, stereoty`p. «Texnika», 1977. – 768 s.

Рецензент: Балджи М.Д., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

УДК 338.242.44

*Сментина Наталія***ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Досліджується вітчизняна практика державного управління інвестиційними потоками на рівні регіонів в контексті інвестиційної політики, розробки інвестиційних програм та стратегій. Відмічається важливість стратегічного планування у процесі успішної діяльності по залученню інвестицій з акцентом на необхідність розробки регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, галузевих стратегій та інвестиційних стратегічних планів для кожного регіону. Окреслені основи державної політики в інвестиційній сфері на віддалену перспективу. Аналізується інституційне забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. Пропонуються заходи на шляху створення конкурентоспроможного та позитивного іміджу регіонів на міжнародній арені та їх високого рівня інвестиційної привабливості. Визначаються напрямки розв'язання проблем щодо активізації інвестиційної діяльності на Одещині в контексті інвестиційної стратегії розвитку регіону.

Ключові слова: інвестиційні потоки, управління, інвестиційна політика, інвестиційна привабливість, регіон, інфраструктура.

*Сментина Наталья***ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ
ИНВЕСТИЦИОННЫМИ ПОТОКАМИ НА РЕГИОНАЛЬНОМ
УРОВНЕ**

Исследуется отечественная практика государственного управления инвестиционными потоками на уровне регионов в контексте инвестиционной политики, разработки инвестиционных программ и стратегий. Отмечается важность стратегического планирования в процессе успешной деятельности по привлечению инвестиций с акцентом на необходимости разработки региональных

стратегий социально-экономического развития, отраслевых стратегий и инвестиционных стратегических планов для каждого региона. Указаны основы государственной политики в инвестиционной сфере на отдаленную перспективу. Анализируется институциональное обеспечение инвестиционной деятельности в Украине. Предлагаются меры на пути создания конкурентоспособного и позитивного имиджа регионов на международной арене и их высокого уровня инвестиционной привлекательности. Отмечены направления решения проблем по активизации инвестиционной деятельности в Одесской области в контексте инвестиционной стратегии развития региона.

Ключевые слова: инвестиционные потоки, управление, инвестиционная политика, инвестиционная привлекательность, регион, инфраструктура.

Smentyna Natalija

PUBLIC ADMINISTRATION OF INVESTMENT FLOWS AT REGIONAL LEVEL

The article investigates domestic practice of public administration of investment flows at the regional level in the context of the investment policy, development of investment programs and investment strategies. Author points the importance of strategic planning in the process of successful investment activities with an emphasis on necessity to develop regional social and economic development strategies, branches' strategies and investment strategic plans for each region. Basis of the state policy in the investment sphere for a long-term perspective are outlined. The article covers analyze of the institutional support of investment activity in Ukraine. The measures towards creating a competitive and positive image of regions in the international arena as well as their high level of investment attractiveness are offered. Author identifies areas of problem solving on intensification investment in the Odessa region in the context of region investment strategy.

Keywords: investment flows, public administration, investment policy, investment attraction, region, infrastructure.

Постановка проблеми. Основою та запорукою ефективного функціонування країни у цілому та зокрема її адміністративно-територіальних утворень є інвестиції. Залучені інвестиційні ресурси дозволяють створити нові виробничі потужності, нові робочі місця, і

як наслідок – збільшити обсяги податкових відрахувань, що сприятливо позначиться на формуванні додаткових джерел фінансування соціально-економічного розвитку; а також дозволять стимулювати розвиток підприємницької діяльності, диверсифікувати її галузеву структуру та знизити ризики, пов'язані з циклічністю розвитку галузей. Тому в усьому світі країни та їх регіони ведуть конкурентну боротьбу за те, щоб збільшити приплив інвестицій на свої території. В такому контексті особливої актуальності набуває проблема державного управління інвестиційними потоками, у тому числі й на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема управління інвестиціями розглядалася в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів, зокрема таких як: О. Амоші, Л. Абалкіна, І. Анікіна, В. Бочарова, І. Бланка, І. Боярко, Дж. Бейлі, В. Гриньової, Л. Гриценко, А. Гукова, М. Іванова, І. Лукінова, М. Лімітовського, В. Пили, В. Письмака, О. Сухарева, С. Шманьова, У. Шарпа та інших.

Відаючи належне науковим здобуткам наведених вище авторів, слід відмітити, що проблема вимагає свого подальшого дослідження, у тому числі і в контексті пошуку заходів з боку регіональних органів влади щодо управління інвестиційними потоками з урахуванням глобалізаційних викликів сучасності.

Мета статті зорієнтована на дослідження вітчизняної практики державного управління інвестиційними потоками на рівні регіонів в контексті інвестиційної політики, розробки інвестиційних програм та стратегій.

Основний матеріал дослідження. З метою залучення інвестиційних ресурсів кожним регіоном формується інвестиційна політика, що спрямовується на підвищення його інвестиційної привабливості. У свою чергу інвестиційна привабливість впливає на характеристику інвестиційного клімату та інвестиційну діяльність. За словами дослідників «чим більше інвестиційних процесів відбувається, чим більше реалізовується інвестиційних проєктів, тим інтенсивніший буде рівень інвестиційних потоків» [1, с. 244], відповідно має місце прямий зв'язок інвестиційної активності та інвестиційної привабливості регіону. А чим більше привабливий регіон для інвесторів, тим вище активність руху інвестиційних ресурсів.

Управління інвестиційним потоками полягає у виявленні найбільш ефективних (як в економічному, так і соціальному аспектах) об'єктів інвестування, пошуку ресурсів, розробці відповідних інвестиційних стратегій, інвестиційної політики та інвестиційної програми, а також комплексу заходів з їх реалізації з урахуванням інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності регіону.

Для успішної діяльності по залученню інвестицій надзвичайно важливе стратегічне планування. Правильно визначені стратегіями розвитку адміністративно-територіальних утворень країни цілі, пріоритети, підкріплені якісно розробленою програмою залучення інвестицій, дозволять систематизувати діяльність, вибудувати пріоритети і максимально ефективно використовувати обмежені територіальні ресурси. В контексті стратегічного планування важливе місце посідають і галузеві стратегії розвитку, зокрема, визначення пріоритетів розвитку промисловості відповідного регіону на базі найбільш повного використання його конкурентних можливостей і переваг. При цьому в рамках інвестиційної політики відповідно до конкретних стратегічних інтересів регіону у сфері економічного розвитку проводиться вибір окремих галузей і підприємств, яким буде надана державна підтримка. З цієї метою можуть бути організовані конкурси бізнес-планів інвестиційних проектів та відібрані найбільш перспективні з них.

Інструментом довгострокового інвестиційного планування виступають інвестиційні стратегії регіонів, як свого роду сполучні ланки між ринком інвестиційного капіталу, наявними ресурсами та можливостями конкретної області. Саме на них покладається завдання розповсюдження серед зацікавлених сторін інформації щодо інвестиційної привабливості регіону, головних галузей промисловості, законодавства і процедур, що визначають інвестиційний процес, інвестиційних стимулів та іншої інформації, яка може полегшити процес ухвалення інвестором рішення про початок бізнесу або організацію спільного підприємства. В інвестиційних стратегіях містяться відомості щодо спільної діяльності обласної та районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, держави по забезпеченню економічного розвитку відповідної області із урахуванням ситуації, що склалася в інвестиційному середовищі, діяльності потенційних стратегічних партнерів. Вона також

відображає інвестиційні прагнення провідних структурних підрозділів обласної державної адміністрації.

Основи державної політики в інвестиційній сфері протягом 2013-2032 років щодо стимулювання залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки визначає Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць». Відповідно до законодавчого акту на рівні регіонів передбачено виконання таких дій: розробка програм розвитку інвестиційної діяльності та забезпечення їх виконання, відбір інвестиційних проектів для їх майбутньої реалізації на території відповідного регіону, залучення інвестицій, створення максимально сприятливих умов для інвесторів [2].

Не стала винятком в питанні інвестиційного стратегічного планування Одеська область, для якої в інвестиційному паспорті регіону визначені такі пріоритетні галузі для інвестування: транспорт, агропромислове виробництво, інформаційно-телекомунікаційні технології, харчова і переробна промисловість, паливно-енергетичний комплекс, легка промисловість, високотехнологічні галузі промисловості, туризм та рекреація [3, с. 24].

Для забезпечення оптимального варіанту розвитку та активізації інвестиційної діяльності в регіоні визначаються такі напрямки розв'язання проблем, що пов'язані з інвестиційною стратегією розвитку Одещини: покращання інвестиційного клімату; створення умов для переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку господарського комплексу регіону; стимулювання залучення інвестицій; розбудова системи надання державних гарантій за низкою напрямків (зокрема такими: реалізація інвестиційних програм і проектів в інфраструктурних секторах економіки області, проектів, що пов'язані із розвитком експортоорієнтованих та імпортозамінних виробництв; проектів, що спрямовані на створення високотехнологічної конкурентоспроможної продукції; таких, що пов'язані із розвитком об'єктів електроенергетики); розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури; створення дієвих механізмів державного-приватного партнерства в інфраструктурному інвестуванні; розбудова системи цільової підготовки програм і проектів для інвестування або кредитування за державними гарантіями [4, с. 8].

За результатами реалізації заходів з інвестиційної політики, згідно зі статистичними даними, в 2014 році в економіку Одеської області іноземними інвесторами вкладено 55,8 млн. дол. прямих інвестицій (акціонерний капітал). На 1 січня 2015 року обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал), внесених в область, зменшився на 14,3% порівняно з обсягами інвестицій на початок 2014 року. Прямі інвестиції у розрахунку на 1 особу населення становлять 600,5 дол. США. [5, с. 13].

Слід відмітити, що в умовах глобальної конкуренції за інвестиції у інвестора є вибір великої кількості місць вкладення капіталу. Однак для його залучення, в країні повинно бути організоване висококласне допроектне і післяпроектне обслуговування. Важлива роль у забезпеченні такого успіху відводиться інституційному забезпеченню інвестиційної діяльності – сукупності державних і недержавних інститутів, які забезпечують наявність правових, організаційних та економічних умов, необхідних для здійснення та розвитку інвестиційної діяльності.

В Україні є багато ініціатив та інститутів, спрямованих на залучення іноземних інвестицій. У їх числі: бюджетні установи; консультативно-дорадчі органи; наукові, громадські та професійні установи, організації, проекти у сфері інвестиційної діяльності. Дані інститути повинні професійно прийняти і супроводити інвестора від початкового етапу запиту інформаційної та аналітичної інформації про країну, регіон або місто, як про потенційну територію інвестування, до моменту початку ведення діяльності та проходження дозвільних процедур, тобто втримати інвестора.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами є Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України (Держінвестпроект). Інститут несе відповідальність за реалізацію Інвестиційної реформи, що стартувала в Україні 6 квітня 2011 та спрямована на радикальне поліпшення інвестиційного клімату й формування системи якісних інвестиційних пропозицій – проектів, підготовлених за міжнародними стандартами. Згідно Інвестиційної реформи основний акцент зроблено на «Національні проекти» рівні [6, с. 47]; такий статус отримують проекти, що забезпечують технологічне

оновлення та розвиток галузей реального сектора економіки країни. Держінвестпроект в регіонах країни представлений регіональними центрами з інвестицій та розвитку.

На національному та регіональному рівнях діють також різні громадські та приватні організації, які сприяють інвестиційному процесу. Однією з таких організацій, завдання і цілі якої максимально збігаються з функціями органів місцевого самоврядування в контексті залучення прямих іноземних інвестицій, є Всеукраїнська громадська організація «Українська асоціація фахівців із залучення інвестицій «ПроІнвест», метою якої є формування привабливого бізнес середовища, яка сприятиме залученню інвестицій в українські міста, і усунення бюрократичних перешкод, які стримують економічний розвиток в Україні. До інших організацій, які впливають на інвестиційний процес, належать торгово-промислові палати, агентство США з міжнародного розвитку (USAID), європейська бізнес-асоціація та інші. Крім перерахованих вище організацій до інфраструктури залучення інвестицій можна віднести всі громадські та приватні організації, статутна діяльність яких спрямована на сприяння залученню інвестицій та які цією діяльністю займаються на професійному.

На місцевому рівні спектр суб'єктів, які можна віднести до інвестиційної інфраструктури, значно нижче, ніж на національному рівні. Сюди, в першу чергу, відносяться міські та районні ради, районні державні адміністрації, територіальні представництва органів влади, які задіяні в інвестиційному процесі. Для підвищення конкурентоспроможності багатьох міст і регіонів створюють додатковий інструмент залучення інвестицій – Агентства залучення інвестицій.

Таким чином в Україні функціонує доволі розгалужена мережа інститутів із залучення інвестицій в країну, крім того, елементи інвестиційної інфраструктури є у всіх регіонах країни. Разом з тим, нескоординовані дії і, найчастіше, брак професіоналізму численних інвестиційних посередників, що діють на території держави, негативно позначаються на інвестиційному кліматі України та її іміджі за кордоном, дезорієнтує інвесторів і, як наслідок, знижує ефективність процесу залучення прямих іноземних інвестицій. З огляду на це, згідно з поглядами науковців важливим елементом концепції управління інвестиційними потоками, є формування структури органів виконавчої влади, націленої на досягнення поставлених цілей. Так, Скворцова

Н.А. пропонує виділяти у структурі влади такі блоки [7, с. 47]: перший спрямований на створення позитивного іміджу регіону і політики регіональних органів управління; другий – блок розвитку муніципальних утворень, що відповідає за збалансованість бюджетів органів місцевого самоврядування, антикризове управління на територіях, формування «замовлення» на міжбюджетні відносини.

Висновки. З метою створення конкурентоспроможного та позитивного іміджу будь якого регіону країни, зокрема Одеської області, на міжнародній арені, високого рівня його інвестиційної привабливості необхідно вжити таких заходів: мобілізувати існуючі ресурси для залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій в економіку регіону; сприяти реалізації інвестиційних проектів у рамках державно-приватного партнерства; сприяти проведенню бізнес-форумів, семінарів, круглих столів та іміджевих заходів з питань інвестиційної політики за участю представників закордонних ділових кіл; постійно актуалізовувати та оновлювати перелік інвестиційних проектів, які реалізуються та плануються до реалізації на території регіону; позиціонувати регіон у світовому економічному середовищі як надійного партнера для ведення бізнесу. За таких умов слід очікувати покращення інвестиційної активності, що втілюватиметься як у кількісних показниках результативності вжитих заходів так і в опосередкованих, які свідчитимуть про поточний стан та перспективи розвитку інвестиційного середовища у відповідному регіоні. Зокрема, створення сприятливих умов для підвищення інвестиційного процесу в регіоні забезпечуватиметься завдяки зростанню позитивного інвестиційного іміджу регіону, обізнаності міжнародної спільноти та міжнародних гравців ринку стосовно інвестиційного потенціалу регіону; переорієнтації інвесторів на інвестування у довгострокові проекти.

Література

1. Савчук О.В. Концептуальні підходи до визначення інвестиційної привабливості регіону/ О.В. Савчук // Вісник Хмельницького національного економічного університету. Економічні науки. – 2011. – №5. – Т.2. – С. 241- 245.
2. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон

України // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 32. – ст.410.

3. Програма економічного та соціально-культурного розвитку Одеської області на 2015 рік.

4. Інвестиційний паспорт Одеської області [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua>.

5. Інвестиційна стратегія Одеської області на 2011-2015 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ved.odessa.gov.ua>.

6. [The investment reform of Ukraine \(English version\)](http://www.ukrproject.gov.ua). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua>.

7. Сковрцова Н.А. Концепция управления инвестиционными потоками на региональном уровне [Електронний ресурс] / Н.А. Сковрцова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Economics/26756.doc.htm

1. Savchuk O.V. Konceptual`ni pidxody` do vy`znachennya investy`cijnoyi pry`vably`vosti regionu/ O.V. Savchuk // Visny`k Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo ekonomichnogo universy`tetu. Ekonomichni nauky`. – 2011. – #5. – Т.2. – С. 241- 245.

2. Pro sty`mulyuvannya investy`cijnoyi diyal`nosti u priory`tetny`x galuzyax ekonomiky` z metoyu stvorennya novy`x robochy`x miscz`: Zakon Ukrayiny` // Vidomosti Verxovnoyi Rady`. – 2013. – # 32. – st.410.

3. Програма економічного та соціально-культурного розвитку Одеської області на 2015 рік.

4. Investy`cijny`j pasport Odes`koyi oblasti [Elektronny`j resurs]. – 2013. – Rezhy`m dostupu: <http://www.ukrproject.gov.ua>.

5. Investy`cijna strategiya Odes`koyi oblasti na 2011-2015 roky`. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://ved.odessa.gov.ua>.

6. The investment reform of Ukraine (English version). [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.ukrproject.gov.ua>.

7. Skvorczoza N.A. Koncepcy`ya upravleny`ya y`nvesty`cy`onny`y` potokamy` na regy`onal`nom urovne [Elektronny`j resurs] / N.A. Skvorczoza. – Rezhy`m dostupu: http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Economics/26756.doc.htm

Рецензент: Балджи М.Д., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

1.06.2015

UDK classification: 658.589

Yankova Olena

CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF OIL AND FAT PRODUCTION IN UKRAINE

The article describes the current state, trends and problems of the oil and fat industry enterprises of Ukraine. The author reviews a whole series of problems which relate to the development of these enterprises. It is stressed in the paper, that the optimal use of significant processing capacities and retention of leading status of Ukraine in the oil's export require solutions to improve production efficiency. Achieve this goal is possible by improving organizational and economic conditions and the conducting the modernization of enterprises. The author considers information about the processing of oil crops and production volume of Ukrainian oil and fat enterprises. Determined market share of major oil producers. Identified tendencies of development and capacity utilization, more than half of which is accounted for large industrial groups. Considered the characteristic features in the activity of the enterprises in a highly competitive. Described the state of the material and technical base of the enterprises of oil industry rate of renewal and depreciation of fixed assets.

Keywords: oil and fat industry, production capacity, production volume, production structure.

Янкова Олена

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Стаття описує сучасний стан, тенденції та проблеми, які притаманні підприємствам олійно-жирової промисловості України. Автор розглядає цілий ряд проблем, які стосуються розвитку даних підприємств. У статті підкреслюється, що оптимальне використання значних переробних потужностей та утримання лідируючого статусу України по експорту олії потребують вирішення проблеми підвищення ефективності виробництва. Досягнути цього можливо лише

покращенням організаційно-економічних умов та проведенням модернізації підприємств. Автор розглядає відомості про переробку олійних культур та обсягам продукції, яка вироблена олійно-жировими підприємствам України. Визначено долю на ринку провідних виробників олії. Виявлено тенденції розвитку та використання виробничих потужностей, більша половина який припадає на великі промислові групи. Розглянуто характерні особливості в діяльності підприємств в умовах жорсткої конкуренції. Описано стан матеріально-технічної бази підприємств олійно-жирової промисловості, темпи оновлення та знос основних засобів.

Ключові слова: олійно-жирова промисловість, виробнича потужність, обсяг виробництва, структура виробництва.

Янковая Елена

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАСЛО-ЖИРОВОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ

Статья описывает современное состояние, тенденций и проблемы, которые присущи предприятиям масло-жировой промышленности Украины. Автор рассматривает целый ряд проблем, которые касаются развития данных предприятий. В статье подчеркивается, что оптимальное использование значительных перерабатывающих мощностей и удержание лидирующего статуса Украины по экспорту масла требуют решения проблемы повышения эффективности производства. Достичь этого возможно только улучшением организационно-экономических условий и проведением модернизации предприятий. Автор рассматривает сведения по переработке масличных культур и объемам произведенной продукции масло-жировыми предприятиями Украины. Определена доля на рынке основных производителей масел. Выявлены тенденции развития и использования производственных мощностей, большая половина которых приходится на крупные промышленные группы. Рассмотрены характерные особенности в деятельности предприятий в условиях жесткой конкуренции. Описано состояние материально-технической базы предприятий масло-жировой промышленности темпы обновления и износ основных средств.

Ключевые слова: масло-жировая промышленность, производственная мощность, объем производства, структура

производства.

Formulation of the problem in general terms. Economically developed formed and essential part of Ukrainian manufacturing industry is oil and fat branch, the modern structure of which is formed by the enterprises (factories, plants, companies) specialized in processing oilseeds (sunflower, rape, soybean) and the production of oil and fat products.

The development of oil and fat industry enterprises and optimal use of significant processing capacities require solving the problem of increasing production efficiency, their stable and maximum load as this will determine the efficiency of using the existing resources and equipment. Therefore there is a need for a thorough analysis and generalization of the current trends of functioning of the enterprises which form the oil and fat industry of Ukraine.

Analysis of recent research and publications. An important contribution to the study of the problems of operation and maintenance of oil and fat enterprises was made by such scholars as L.V. Babenko, I.V. Dragan, A.M. Ivanytska, A.V. Karpenko, M.H. Koretsky, D.I. Nikitchyn, A.A. Poberezhna, E.A. Shcherbak, O.M. Shpychak, V.V. Yurchyshyn and others.

Highlighting previously unsolved aspects of general problem. Nevertheless, the issue of developing, increasing the efficiency of oil and fat industry enterprises operation in the current environment and preventing the loss of Ukraine's leading status in sunflower oil export in the world need further investigation.

Formulation of objectives. The purpose of this article is to analyze the trends, current state, problems and prospects currently inherent to the companies of oil and fat industry.

Basic material. The food industry is one of the most important industries in Ukraine. The state economy and security, standards of living depend on the level of development, stability and functioning oil and fat industry. Oil and fat complex is one of the largest sectors of the food industry in Ukraine. Oil and fat enterprises included in the first five branches of the food industry in terms of production.

Oil and fat industry is the most attractive sector of processing industries of Ukraine. The increasing demand for vegetable oils in the world market encourages active expanding the domestic refining capacity. Over the past 15 years there have been built 27 plants producing oil and oil

and fat products. [2] There was invested more than 1 billion US dollars into the development of enterprises. But it was not always like that. In the mid 90's domestic oil and fat industry was quite fragmented. In this market, there were many plants with obsolete technological equipment. The paradox of that time was that having enough raw materials Ukraine imported oil.

The turning point for the industry was 1999, when export duty was established for exporting sunflower seeds from Ukraine at the rate of 23%. This was a favorable condition for the development of Ukrainian oil and fat industry. During the period of 1998-2012 the capacities for processing oilseed by Ukrainian companies increased from 2.5 million tons to 12.8 million tons and there has been growth of major oil and fat products manufacturing [5].

According to the State Statistics Service about 1200 entities are involved in processing oilseeds in Ukraine. However, about 92% of oil is produced by 26 plants of high capacity (oil extraction with the capacity more than 1000 tons per day), which have 27 extraction lines with the total production capacity of 35535 tons/day and more than 50 companies of low capacity (press ones with production capacity from 50 to 1000 tons per day) with the total production capacity of 6987 tons/day [4].

Table 1

Average annual production capacity of the oilseeds processing enterprises, thousand tons

Groups of plants	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Extraction	5541,2	5805,5	7577,9	7603,1	7867,2	11139,5
Pressing	388,6	2426,0	1506,2	1896,2	1881,5	2180,1
Together	5929,8	8231,5	9084,1	9499,3	9757,7	13319,6

As seen from Table 1, according to the results of 2013 the average capacity of the oilseeds processing enterprises in Ukraine amounted to 13319.6 thousand tons, which is 2.25 times more than in 2008.

Thus the average annual production capacity of extraction plants during this period increased by 2.01 times and amounted to 11139.5 thousand tons, while that of pressing plants - by 6.44 times and reached 2180.1 thousand tons. The capacities for processing oilseed by extraction plants were 10021.3 thousand tons, soybean seeds - 1118.3 thousand tons.

Compared to 2012 the average annual production capacity of oilseeds processing enterprises increased by 3561.9 thousand tons. This is due to the fact that in December 2012 two new companies started producing unrefined sunflower oil: Oil Extraction Plant OJSC "Gradoliya" with capacity of 700 tons per day and Oil-Press Factory "Vinnytska Ptahofabryka" - 500 tons per day. And with active development in 2013 of new production facilities at such enterprises as Vinnytsia Oil Extraction Plant, LLC "Oliyar", "Oil Extraction Plant Satellite", "Delta Wilmar" and others.

The key place in the oil and fat industry is occupied by oilseeds processing. The production base of domestic enterprises allows processing different types of oilseeds, but the leader is the sunflower, whose relative share in 2013 descended and was 91.7 % (Table. 2).

Table 2

Structure of processed oilseeds in Ukraine in 2008-2013

Oilseeds type	2008	2012	2013			
	Processing volume, tons	Relative share, %	Processing volume, tons	Relative share, %	Processing volume, tons	Relative share, %
Sunflower	4042602	95,95	8419054	95,45	7612517	91,70
Soybean	95948	2,28	388401	4,40	574474	6,90
Rape	72952	1,73	1411	0,02	115075	1,39
Flax	1718	0,04	7686	0,09	384	0,01
Mustard	-	-	3467	0,04	-	-
Together	4213220	100,00	8820019	100,00	8305450	100,00

Characteristic feature of the activity of oil companies is the high level of competition that is due the dynamic development of the existing large companies that sell products under well-known brands, as well as the creation of new enterprises with foreign investment and significant interests vested.

More than half of the production capacity of oil and fat industry accounts for large industrial groups, whose share in total production is constantly increasing.

The major players in the oil and fat market in Ukraine are "Kernel Group", "Cargill", "Bunge", "Creative Group" "MHP", "Vioil" in the management of which there are large oil extracting plants (Fig. 1).

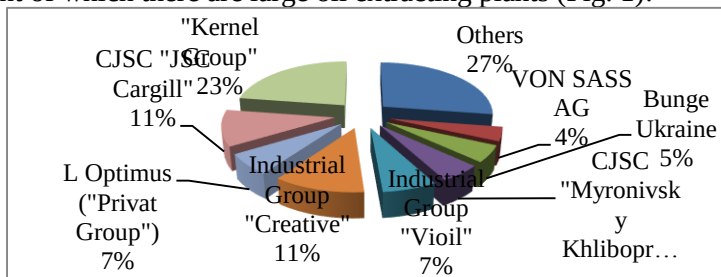

Figure 1. Contribution of major manufacturers of unrefined oil in Ukraine in 2013

These operators have vertically integrated production structure. The system of elevators, their agricultural companies give them competitive advantages due to the guaranteed supply of raw materials and cost savings, primarily related to transportation.

The extension of production capacities led to a shortage of raw materials for processing and incomplete production capacities utilization. According to the data [4] the production capacity utilization of oil and fat enterprises for the period from 2008 till 2013 remained at around 75 % (Fig. 2).

In 2013, the capacities were uploaded to 72.8 %, which is significantly less than in 2012. The capacity loading in processing sunflower seeds was 74.8 %, and in processing soybeans - 72.8 %.

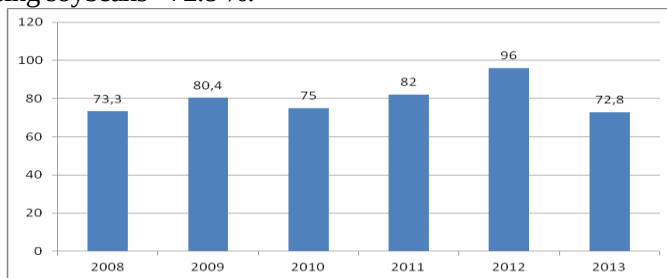

Figure 2. The production capacity utilization of oil and fat enterprises in 2008-2013, %

The sunflower is the engine of the industry. Characteristically, the area under crops of this culture in recent years has increased more than

doubled, while production increased four times, mainly due to increased productivity.

Table 3

Production and export of basic types of oilseeds and oil and fat products [2]

Oilseeds type	2013		2014		2015 (prognosis)	
	Production of, thousand tons	Export, thousand tons	Production of, thousand tons	Exports, thousand tons	Production of, thousand tons	Exports, thousand tons
Sunflower	8366,8	128,0	11050,5	69,8	10000	100
Rape	1204,4	1261,0	2351,7	2242,8	2200	2000
Soybean	2405,2	1323,1	2774,3	1261,5	3500	1700
Total	11976,4	2712,1	16176,5	3574,1	15700	3800

Sunflower oil produced relatively little, because it is still competitive. However, competition for markets intensifies. In general, the world's 230 million hectares sown oilseeds, among them 118 million hectares of soybean, 33 million hectares of rape and 26 million hectares of sunflower. Pay attention to productivity, which we have relatively lower [2].

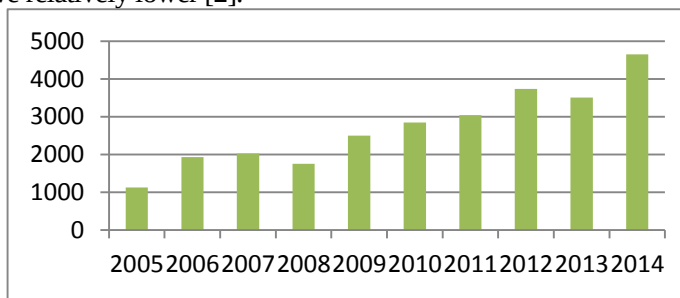

Figure 3. The production of Ukrainian sunflower oil in 2005-2014, thousand tons

Ukraine remains the market leader of the sunflower oil market. 71 million tons of oil all: 44 million tons of palm, 9.6 - soy, 4 – rape are sold in the world. Sunflower in the structure of sales takes the third place. The Ukrainian sunflower oil covers almost 60% in the volume of world exports. Our advantage is that this industry is export-oriented, because people consume only 20% of produced oil in the country.

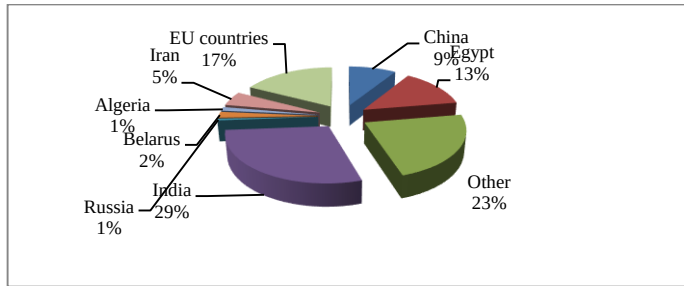

Figure 4. Main importers of Ukrainian sunflower oil in 2013 [2]

The study held shows that despite the development of oil and fat enterprises, the area still has a lot of problems, the main among which are the following.

The condition of material and technical resources of oil and fat industry enterprises is not sufficient enough. A significant number of obsolete, inefficient, worn-out equipment is operated in the area. Slow tempo of updating the active part of fixed assets in recent years have led to the fact that the share of worn equipment that has been in operation for over 20 years in the industry is more than 70-80 %.

According to the statistical bulletin "Balance of fixed assets", in 2011 and 2012 the percentage of fixed assets depreciation in the industry in general was accordingly 50.3 and 49.3% % [1].

Depreciation and decommissioning of fixed assets is ahead of their commissioning, more than a third of the equipment worked more than two depreciation periods, the productivity of such equipment is 2-3 times lower than similar modern equipment of the developed countries.

Outdated and insufficient technical equipment causes the production, such as sunflower oil from 1 ton of raw materials in Ukraine is 20-30 % less than in the developed countries.

The available options for oil production technology are based on a single mechanism, the essence of which is in the processing of refined oil by hydration agent. The hydration lines operating in Ukraine are energy intensive (the power of separator is average 30 kW/h), with expenditure of cooling water and steam.

Higher prices for fuel and energy resources, as well as the operation of most companies on customer-supplied raw materials has led to the fact that energy consumption is the decisive share of their enterprise costs.

One of the ways to increase energy efficiency for oil and fat industry enterprises is the use of industrial waste - sunflower husk. Previously, it was taken out into heaps, part was given to poultry for bedding. Today companies made husk processing an industrial process and each year produce from it about 600-700 thousand tons of pellets, part of which are used for heating the plant, part – is exported, in particular to Poland. Oilseeds processing enterprises are nearly the only ones who save a significant amount of gas, replacing it with alternative fuel - husk. Its main advantage is high calorific value, which is close to coal, and in ash-content is ten times lower, in addition, sulfur emissions during the combustion of sunflower husk is virtually none, making it environmentally friendly fuel [3].

Conclusions. Oil and fat industry of Ukraine is one of the leading ones in agro-industrial complex of the country. The key part of it is held by oilseeds processing and vegetable oils production, which can be considered almost zero waste production. The demand for oil not only as for exported product, but also food and technical product of the domestic market is constantly increasing, which leads to the increase of processing capacity and production volumes. In its turn, despite considerable crop and planting acreage, outrunning processing capacity extension have led to a shortage of raw materials for processing and incomplete production capacities utilization. Fierce competition between processing enterprises, in its turn, is the factor of maintaining the level of purchase cost for oilseeds.

The state of material and technical base of small businesses is unsatisfactory. Most part of their equipment is obsolete unproductive and worn. The productiveness of work on such equipment is 2-3 times lower than that of modern equipment in the developed countries.

Thus, maintaining Ukraine on top of the global oil market requires the oil-processing industry enterprises to increase the quality of oil products and make them compliant with European and international standards. Achieving this can only be reached by improving the organizational and economic conditions for enterprises modernization, which will transfer the enterprises to a higher level of technological structure.

Literature

1. Баланс основних засобів України» за 2011-2012 роки. Статистична збірка. – К.: Державна служба статистики України, 2013.–25 с.
2. Капшук С. Олійно-жирова галузь: ростемо, бо об'єдналися у

команду. Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2488-oliino-zhyrova-galuz-rostemo-bo-obiednalsia-u-komandu.html>.

3. Листопад В.Л., Кухта В.Г. Рынок лузги подсолнечника в Украине и реализация проектов по производству твердого топлива в масложировой отрасли / В.Л. Листопад, В.Г. Кухта // Масложировой комплекс. – 2010. – №2(29). – С. 16-20.

4. Олійно-жирова галузь України // Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України та Російської Федерації. Показники роботи за 2008-2013 роки. – Х.: УКРНДІОЖ, 2013.

5. Пилявец В.М. Олійно-жировий комплекс України: стан та перспективи розвитку. Режим доступу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/463.pdf>.

1. Balans osnovny`x zasobiv Ukrayiny`» za 2011-2012 roky`. Staty`sty`chna zbirka. – K.: Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`, 2013. – 25 s.

2. Kapshuk S. Olijno-zhy`rova galuz`: rostemo, bo ob'yednaly`sya u komandu. Rezhy`m dostupu: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2488-oliino-zhyrova-galuz-rostemo-bo-obiednalsia-u-komandu.html>.

3. Ly`stopad V.L., Kuxta V.G. Ry`nok luzgy` podsolnechny`ka v Ukray`ne y` realy`zacy`ya proektov po proy`zvodstvu tverdogo toply`va v maslozhy`rovoj otrasly` / V.L. Ly`stopad, V.G. Kuxta // Maslozhy`rovoj kompleks. – 2010. – #2(29). – S. 16-20.

4. Olijno-zhy`rova galuz` Ukrayiny` // Informacijno-anality`chny`j byuleten` olijno-zhy`rovoyi galuzi Ukrayiny` ta Rosijs`koyi Federaciji. Pokazny`ky` roboty` za 2008-2013 roky`. – Х.: UKRNDIOZh, 2013.

5. Py`lyavec` V.M. Olijno-zhy`rovy`j kompleks ukrayiny`: stan ta perspekty`vy` rozvy`tku. Rezhy`m dostupu: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/463.pdf>.

Reviewer: Kovalev A.I., Doc. of Economics, Professor, Vice-rector of the Odessa National Economic University.

1.06.2015

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 323.2 : 327 (477)

Білоусов Олександр

КРИЗА ТРАДИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО ПРАВЛІННЯ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Розглянуто концепція електронне урядування як одного з інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління. Обґрунтовано, що держави, які знаходяться на різних стадіях розвитку електронного уряду, можуть застосовувати різні моделі електронного уряду в залежності від своїх запитів і потреб з метою створення електронному уряду для розвитку і зміцнення інституційної згуртованості, інтеграції управління та сфери послуг. Адже, прийняття та реалізація такої стратегії – це виконання міжнародних зобов'язань України за результатами роботи Всесвітніх самітів з питань інформаційного суспільства, можливість для України стати рівноправним членом глобального інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, глобальне інформаційне суспільство, електронне урядування, ефективність управління, легітимність влади, «відкритий уряд».

Білоусов Олександр

КРИЗИС ТРАДИЦИОННОЙ МОДЕЛИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНОГО ПРАВЛЕНИЯ В ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОМ ОБЩЕСТВЕ И ПУТИ ЕГО ПРЕОДОЛЕНИЯ

Рассмотрена концепция электронного управления как одного из инструментов развития информационного общества, внедрение которого будет способствовать созданию условий для открытого и прозрачного государственного управления. Обосновано, что государства, которые находятся на разной стадии развития электронного правительства, могут применять разные модели электронного правительства в зависимости от своих запросов и потребностей с целью создания электронного правительства для развития и укрепления институциональной сплоченности, интеграции управления и сферы услуг. Принятие и реализация такой стратегии – это выполнение международных обязательств Украины результатов работы Всемирных саммитов по вопросам информационного общества, возможность для Украины стать равноправным членом глобального информационного общества.

Ключевые слова: информационное общество, глобальное информационное общество, электронное управление, эффективность управления, легитимность власти, «открытое правительство».

Bilousov Alexander

CRISIS TRADITIONAL MODELS OF REPRESENTATIVE GOVERNMENT IN POSTINDUSTRIAL SOCIETY AND WAYS TO OVERCOME

Conception of electronic management is considered as one of instruments of development of informative society introduction of which will be instrumental in conditioning it is Grounded for the opened and transparent state administration, that the states which are on the different stage of development of electronic government can apply the different models of electronic government depending on the queries and necessities with the purpose of creation of electronic government for development and strengthening of institutional solidarity, integration of management and sphere of services. Acceptance and realization of such strategy is implementation of international obligations of Ukraine of job of the World summits performances on questions of informative society, possibility for Ukraine to become the equal in rights member of global

informative society.

Keywords: informative society, global informative society, electronic management, management efficiency, legitimacy of power, «opened government».

Постановка проблеми. Реформи державного управління 1980-1990-х років, що розгорнулися у європейських країнах, були викликані насамперед прагненням підвищити ефективність управління та повернути довіру громадян до держави та інститутів представницької демократії. Прогрес у сфері ІКТ та поширення Інтернету дозволили зробити національні ініціативи Електронної держави (e – government) основним інструментом цих реформ. Однак вони не вирішували проблему кризи традиційної моделі представницького правління в постіндустріальному суспільстві. Зі становленням «Веб 2.0», як онлайнового інтерактивного середовища комунікації та публічної сфери політики, відродився інтерес до концепції електронної деліберативної демократії та моделі правління в співробітництві, яка отримала втілення по всьому світу в ініціативах «Відкритий уряд».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При політологічному аналізі даної проблематики, перш за все, варто творчий доробок таких сучасних мислителів як Д. Белл, Дж. Бенігер, З. Бжезінський, Дж. Гелбрейт, П. Дракер, М. Кайку, М. Кастельс, М. Маклюен, Й. Масуда, Дж. Нейсбіт, Е. Тоффлер, А. Турен, Ф. Уебстер та ін.

Для об'єктивного розгляду чималого комплексу загальноцивілізаційних викликів та ризиків, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства, маємо послуговуватися ідеями такої низки впливових дослідників як: Д. Агамбен, А. Бард і Я. Зондерквіст, Я. Ж. Бодрійяр, І. Валлерстайн, Ю. Габермас, Р. Даль та ін. Особливості формування інформаційного суспільства на пострадянському просторі та, зокрема, в Україні, досліджувалися у численних роботах українських вчених: Ю. Базанов, В. Бебик, О. Зернецька, О. Литвиненко, Л. Смола та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Заслуговує особливої уваги аналіз регулятивної та стимулюючої щодо розвитку інформаційного суспільства ролі міжнародних політико-правових актів (за їх консенсусним характером) та вітчизняних інформаційної політики і інформаційного законодавства у контексті зазначеної проблеми.

Формулювання цілей статті. Розглянути концепцію

електронного урядування як одного з інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модель управління заснована на концепції деліберативної, або, як її ще називають дорадчої демократії, включає елементи як представницької, так і прямої демократії, але відрізняється від традиційної тим, що «...головним джерелом легітимності влади у сучасному децентрованому і багатомірному суспільстві вважає не перемогу однієї із сторін у результаті голосування, а публічне поінформоване обговорення громадянами актуальних проблем, у якому через співставлення позицій, аргументів та контраргументів, рефлексію і саморефлексію, формується громадська думка і здійснюється соціальна інтеграція» [1, с.17].

Соціальні мережі з тематичними веб-форумами, що дозволяють спілкуватися між собою спільнотам користувачів, поєднаних спільним інтересом; блоги; електронна пошта і списки розсилки; групи новин; текстові, відео та голосові веб-чати та сервіси на платформі Wiki складають технологічний арсенал деліберативної демократії, що передбачає широку участь суспільства у прийнятті політичних рішень через постійне обговорення актуальних проблем на різного роду Інтернет-форумах за участю держави та напрацювання консенсусу громадської думки.

У березні 2012 року були оприлюднені результати спеціального дослідження Департаменту економіки та соціальних питань ООН з питань надання онлайн-інформації та електронних послуг громадянам, що охоплювало урядові портали 193 країн – членів ООН. За його підсумками було складено рейтинг розвитку е-уряду в 2012 р. Цей рейтинг, запропонований ООН, відображає зусилля країн з точки зору їх орієнтації на споживача державних послуг.

Світовим лідером рейтингу е-уряду в 2012 р стала Республіка Корея (0,9283), за нею слідують три європейські країни: Нідерланди (0,9125), Великобританія (0,8960) і Данія (0,8889), а далі за ними – США, Канада, Франція, Норвегія, Сінгапур, Швеція, Ізраїль, Ліхтенштейн та Люксембург [2, с.35-36]. Автори зазначеного дослідження приходять до висновку, що держави, які знаходяться на

різних стадіях розвитку електронного уряду, можуть застосовувати різні моделі електронного уряду в залежності від своїх запитів і потреб. У цьому дослідженні усім державам даються рекомендації приділяти більше уваги електронному уряду для розвитку і зміцнення інституційної згуртованості, інтеграції управління та сфери послуг.

Аналогічне дослідження, проведене у 2014 році трійкою світових лідерів у даному напрямі, визначило знову ж таки Республіку Корею (0,9462), Австралію (0,9103) та Сінгапур (0,9076). Україна (0,5032) у цьому рейтингу посіла лише 87-е місце. Для порівняння – серед інших пострадянських країн РФ зайняла 27-е місце, Казахстан – 28-е місце, Білорусь – 55-е місце, Молдова – 66-е місце [3].

Разом з тим, як зазначають українські дослідники І. В. Шкурат та Н. О. Сидоренко, таке низьке положення України у даному рейтингу почасти спричинено недосконалістю критеріїв його укладання. Так, скажімо, значно кращі показники РФ та Білорусі отримані внаслідок реформування систем державної статистики проведених напередодні у цих країнах. Вказані автори приходять до висновку, що «рівень розвитку інформаційного суспільства, електронної демократії, електронного уряду залежить від багатьох складових, в першу чергу, від державного управління у цій сфері суспільних відносин» [4].

Завдяки розвитку у багатьох країнах різноманітних проєктів електронного урядування все більшого поширення набуває поняття електронної участі (або ж, е-участі), тобто, таких форм громадянської участі, які здійснюються за допомогою механізмів електронного урядування. Як зазначають австрійські дослідники К. Ляйтнер та Р. Мюллер-Торок, електронна участь включає в себе наступні напрями: надання інформації; організація кампаній (у тому числі подача петицій); консультування; деліберація; дискурс; модерування; опитування; голосування; територіальне планування; формування спільнот (соціальна мобілізація) та сприятливе для співробітництва середовище [5, с.45].

Аналогічним чином, за визначенням Ради Європи, будь-який тип участі може бути здійснений через е-демократію: «Е-демократія – це лише одна із ряду стратегій підтримки демократичних інститутів, процесів та поширення демократичних цінностей. Вона слугує доповненням до традиційних процесів демократії і тісно

взаємопов'язана з ними. Кожен з них має свої переваги, і жоден не є універсальним» [5, с.45].

На IV Міжнародній конференції з онлайн-деліберації, що пройшла у місті Лідс (Великобританія) у 2010 р. і була присвячена пошуку відповідей на соціальні та технологічні виклики, з якими стикається ця відносно нова галузь досліджень, була висловлена впевненість у тому, що, з урахуванням постійного вдосконалення технологій проведення дискусій, можна передбачити, що уже в найближчому майбутньому інститут онлайн-дебатів стане поширеним інструментом демократичної політики [9, с.77].

Британські дослідники Т. Девіс і Р. Чандлер звертають увагу на те, що поскільки ІКТ відкривають все більше можливостей при створенні онлайн-форумів, які залучають громадян до процесів деліберативної електронної демократії, то відповідно зростає важливість розробки дизайну таких форумів. Тому вказані автори зосереджують зусилля на напрацюванні чітких критеріїв забезпечення ефективності такого дизайну [7, с.83-132].

Популярність у світі ідей електронного урядування та актуальність їх для нашої держави вилились у Концепцію розвитку електронного урядування в Україні (далі – Концепція), яка була схвалена Розпорядженням Кабінету міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р [8]. Вона виходить з того, що на сьогодні одним із пріоритетів України є розвиток інформаційного суспільства, яке можна визначити як орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя.

Таким чином, в методологічну основу Концепції покладене визначення інформаційного суспільства, яке було закріплене документами ухваленими Женевським (2003 р.) та Туніським (2005 р.) етапами Всесвітнього саміту з питань Інформаційного суспільства (WSIS) – Женевською Декларацією принципів «Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті»

(2003 р.), Женевським Планом дій (2003 р.), Туніським зобов'язанням (2005 р.), Туніською програмою для інформаційного суспільства (2005 р.) та іншими міжнародно-правовими актами, підписантом та активним учасником реалізації яких стала Україна.

Концепція розглядає електронне урядування як один з інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління. Тому, цілком логічно, що далі її текст містить визначення таких базових для неї понять, як електронне урядування та електронний уряд : «Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Головною складовою електронного урядування є електронний уряд – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання» [8].

Досить значне за обсягом місце у тексті Концепції посідає перелік проблем, які, незважаючи на стрімкий розвиток протягом останнього десятиліття інформаційно-комунікаційних технологій та широке застосування їх у державному управлінні, залишаються нерозв'язаними. До них віднесені такі проблеми :

- відсутність національної системи індикаторів (параметрів) оцінювання стану електронного урядування;

- відсутність єдиних стандартів та регламентів функціонування системи електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, а також ведення державних інформаційних ресурсів, адаптованих до міжнародних;

- недосконалість нормативно-правової і методологічної бази, що дає змогу органам державної влади та органам місцевого самоврядування, громадянам і суб'єктам господарювання функціонувати в умовах інформаційного суспільства;

- неврегульованість на законодавчому рівні питання надання адміністративних послуг та звернення громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування через Інтернет;

– відсутність інтегрованої системи національних інформаційних ресурсів та інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

– обмеженість доступу громадян та суб'єктів господарювання до інформаційних ресурсів органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

– низька якість та недостатня кількість адміністративних послуг, що надаються громадянам і суб'єктам господарювання із застосуванням електронних засобів;

– недосконалість діючих Урядового порталу, веб-сайтів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що не забезпечують інтерактивний режим функціонування та надання адміністративних послуг у режимі «єдиного вікна»;

– обмеженість можливостей систем електронного документообігу органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

– відсутність єдиних форматів та протоколів електронного цифрового підпису;

– низький рівень обізнаності державних службовців, представників місцевого самоврядування та громадян щодо суті та переваг електронного урядування;

– повільність процесів інформатизації бібліотек, архівів, музеїв, що може призвести до поглиблення «інформаційної нерівності»;

– недостатність необхідних фінансових та матеріально-технічних ресурсів і неефективне їх використання.

У Концепції акцентується увага на тому, що проблеми, пов'язані із впровадженням технологій електронного урядування у діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, мають міжвідомчий, міжрегіональний характер і не можуть бути розв'язані окремими органами виконавчої влади. На основі системного аналізу вказаних проблем зроблено обґрунтований висновок : «Внаслідок ситуації, що склалася в інформаційній сфері, неможливо підвищити рівень надання адміністративних послуг громадянам і суб'єктам господарювання із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та підвищити ефективність використання бюджетних коштів, що спрямовуються на створення та

розвиток державних інформаційних систем. Надання адміністративних послуг, які передбачають міжвідомчу взаємодію або звернення громадян до декількох органів державної влади та органів місцевого самоврядування, пов'язане із значною втратою часу внаслідок відсутності взаємодії між відповідними відомчими інформаційними системами» [8].

З метою забезпечення розвитку електронного урядування, передбачено Концепцією, необхідно здійснити комплекс організаційно-технологічних заходів, чітко розмежувати повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації політики в інформаційній сфері та здійснювати координацію їх діяльності на всіх рівнях.

Стимулююче значення як для розвитку інформаційного суспільства, так і для упровадження відповідних йому форм громадянської участі мало схвалення українським урядом Плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у зв'язку з офіційним приєднанням нашої держави до цієї міжнародної ініціативи. Цей план був підготований робочою групою, що працювала в складі представників органів державної влади та громадських експертів. Україна цілком поділяє принципи Декларації Відкритого Уряду щодо важливості забезпечення відкритості та прозорості державної політики, залучення до її вироблення інститутів громадянського суспільства, впровадження високих стандартів професійної чесності в державному управлінні. Держава визнає виклики, які постали перед нею на шляху до становлення демократії. Неналежний рівень партнерської взаємодії органів влади та громадськості позначається на якості рішень, що приймаються владою. Актуальним залишається реальне забезпечення прозорості державної політики та доступності інформації про роботу органів влади. Прояви корупції становлять загрозу для соціально-економічного розвитку суспільства. Недостатнім є рівень впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій в державне управління з метою наближення його до потреб громадян» [9].

Висновки. Адже, прийняття та реалізація такої Стратегії – це виконання міжнародних зобов'язань України за результатами роботи Всесвітніх самітів з питань інформаційного суспільства, можливість

для України стати рівноправним членом глобального інформаційного суспільства. У документі закладено базові принципи : рівноправне партнерство органів влади, громадян та бізнесу. Головні цілі Стратегії – прискорення впровадження новітніх ІКТ у всі сфери суспільного життя, розвиток електронного урядування та електронної демократії, підвищення якості та доступності адміністративних послуг для громадян і бізнесу, розвиток електронної економіки, розповсюдження комп'ютерної та інформаційної грамотності серед населення і державних службовців, забезпечення відкритості інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання можливості громадянам брати участь у підготовці та експертизі політико-адміністративних рішень, а також контроль ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Кулик А. Н. Governance 2.0 : Эволюция модели государственного управления в эпоху интерактивного Интернета / А. Н. Кулик // Политическая наука. – 2013. – № 1. – С. 12-27.
2. Анохина Н. В. Электронное правительство для народа: обзор исследования ООН за 2012 г. / Н. В. Анохина // Политическая наука. – 2013. – № 1. – С. 28-42.
3. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
4. Шкурат И. В. Использование показателей Индекса развития электронного правительства в государственном управлении : методология расчета и статистический учет / И. В. Шкурат, Н. О. Сидоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cyberspace.pglu.ru/upload/uf/2e6/new_sbornik-2_2014-1_.pdf
5. Ляйтнер К., Мюллер-Торок Р. Отделяя зерна от плевел: как оценить реальный вклад электронного участия / К. Ляйтнер, Р. Мюллер-Торок // Политическая наука. – 2013. – № 1. – С. 43-68.
6. Соколов Б. О. Решая вопросы вместе, или как воплотить идеалы делиберативной демократии через интернет / Б. О. Соколов // Политическая наука. – 2013. – № 1. – С. 69-82.

7. Дэвис Т. Дизайн онлайн-делиберации: выбор, критерии и эмпирические данные / Т. Дэвис, Р. Чандлер // Политическая наука. – 2013. – № 1. – С. 83-82.

8. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220-2012-%D1%80>

9. План дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://civil-rada.in.ua/?p=190>

1. Kulyk A. N. Governance 2.0 : Evolyutsyya modeli gosudarstvennogo upravleniya v epokhu ynteraktyvnogo Ynterneta / A. N. Kulyk // Polytycheskaya nauka. – 2013. – # 1. – S. 12-27.

2. Anokhyna N. V. Elektronnoe pravyytel'stvo dlya naroda: obzor yssledovaniya OON za 2012 h. / N. V. Anokhyna // Polytycheskaya nauka. – 2013. – # 1. – S. 28-42.

3. Stratehiya rozvytku informatsiynoho suspil'stva v Ukrayini : skhvaleno rozporядzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 travnya 2013 r. # 386-r [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

4. Shkurat Y. V. Yspol'zovanye pokazateley Yndeksa razvytyya elektronnoho pravyytel'stva v gosudarstvennom upravlenii : metodolohyya rascheta y statystycheskyy uchet / Y. V. Shkurat, N. O. Sydorenko [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://cyberspace.pglu.ru/upload/uf/2e6/new_sbornik-2_2014-_1_.pdf

5. Lyaytner K., Myuller-Torok R. Otdelyaya zerna ot plevel: kak otsenyt' real'nyy vklad elektronnoho uchastyia / K. Lyaytner, R. Myuller-Torok // Polytycheskaya nauka. – 2013. – # 1. – S. 43-68.

6. Sokolov B. O. Reshaya voprosy vmeste, yly kak voplotyt' ydealy delyberatyvnoy demokratyy cherez ynternet / B. O. Sokolov // Polytycheskaya nauka. – 2013. – # 1. – S. 69-82.

7. Дэвис Т. Дизайн онлайн-делиберации: выбор, критерии и эмпирические данные / Т. Дэвис, Р. Чандлер // Polytycheskaya nauka. – 2013. – # 1. – S. 83-82.

8. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів

Ukrayiny vid 13 hrudnya 2010 r. # 2250-r // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220-2012-%D1%80>

9. Plan diy z vprovadzhennya v Ukrayini Initsiatyvy «Partnerstvo «Vidkrytyy Uryad» // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://civil-rada.in.ua/?p=190>

***Рецензент:** Наумкіна С.М., д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології і права Одеського національного політехнічного університету*

18.06.2015

УДК 32(477)

Палазова Тетяна

ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПОЛІТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ

Без володіння політичними знаннями особистість ризикує стати розмінною монетою в політичній грі, перетворитися в об'єкт маніпулювання і поневолення з боку більш активних у політичному відношенні суб'єктів. Політичні знання та культура потрібні сьогодні будь-якій людині, незалежно від її соціальної приналежності й роду діяльності. Особливо необхідні політичні знання і навички молодому поколінню.

Ключові слова: політичний аналіз, політичне прогнозування, політична система, політичні відносини.

Палазова Татьяна

ПОЛИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ

Без владения политическими знаниями личность рискует стать разменной монетой в политической игре, превратиться в объект манипулирование и порабощение со стороны более активных в политическом отношении субъектов. Политические знания и культура нужны сегодня любому человеку, независимо от ее социальной принадлежности и рода деятельности. Особенно необходимы политические знания и навыки молодому поколению.

Ключевые слова: политический анализ, политическое прогнозирование, политическая система, политические отношения.

Palazova Tetyna

POLITICAL ANALYSIS AND POLITICAL PROGNOSTICATION

Without a domain political knowledges personality risks to become a rozminnoy coin in a political game, to grow into ob'ekt manipulation and enslavement from the side of more active in the political relation of sub'ektiv. Political knowledges and culture need today any man, regardless of its social belonging and sort of activity. Political knowledges and skills the young generation are especially needed.

Keywords: political analysis, political prognostication, political system, political relations.

Постановка проблеми. Актуальним стало питання про способи реформування та покращення системи прийняття політичних рішень. У якості одного із шляхів розв'язання даної проблеми доречно назвати більш широке та продуктивне використання на практиці політичного аналізу – сукупності різних наукових методик, за допомогою яких можна досліджувати конкретні політичні події та політичні ситуації, будувати гіпотези з приводу їх можливого розвитку та виробляти рекомендації по прийняттю компетентних політичних рішень. Саме оволодіння навичками та професійне застосування політичного аналізу здатне здійснити якісний переворот у процесі прийняття політичних рішень

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Політичний аналіз: особливості здійснення. Політичні явища не є випадковими та ізольованими одне від одного. Усі явища політичного життя перебувають у найтіснішому взаємозв'язку та взаємозалежності. Крім того, вони мають тісні зв'язки також з демографічними, економічними, юридичними та іншими соціальними відносинами у суспільстві. Тобто політичну практику неможливо уявити без політичного аналізу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей застосування дефініцій «політичний аналіз» та «політичне прогнозування» в історичному та сучасному

аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Політичний аналіз (від грецьк. analysis — розкладання, розділення) — це: 1) метод, що передбачає мислене розкладання політичних явищ на окремі складові; 2) сукупність способів і прийомів прикладного дослідження політичної ситуації [168, 14].

Важко назвати однозначним визначенням поняття “політичний аналіз”, яке було б найбільше наближене до сутності політичного менеджменту. Тут якнайліпше підійде таке визначення: політичний аналіз — процес збирання і узагальнення інформації про політичну систему загалом та окремі її складові, виявлення зв’язків, взаємозалежності та механізмів взаємодії суб’єктів політичного процесу, його закономірностей, аналогів і детермінант з метою прогнозування напрямів і майбутніх результатів, наслідків політичних дій та їх впливу на розвиток суспільства [191, 19].

Ключовим поняттям політичного аналізу є політична ідея як форма осмислення політичної дійсності.

Як провідна теоретико-прикладна галузь у комплексі політичних наук політична аналітика, а отже і політичний аналіз, сформувалися у ХХ ст.

Як прикладна дисципліна політичний аналіз виконує три основні функції [190, 23]:

- описову (відображення політичної системи, політичних явищ і процесів);
- регулятивну (надання пропозицій, рекомендацій, прогнозів щодо практичного розв’язання політичних питань і проблем);
- прогностичну (моделювання політичних процесів та їх наслідків у практичній політичній діяльності).

Науковим інструментарієм політичного аналізу є:

- системний підхід (систематизація сукупності об’єктів, виявлення їх зв’язків і взаємодій);
- структурно-функціональний аналіз (зв’язки і взаємодія груп об’єктів системи);
- порівняльний аналіз (зіставлення, виявлення аналогів, суперечностей, відмінностей, визначення динаміки в політиці);
- математико-статистичний аналіз (подання суспільно-політичних явищ, процесів у вигляді схем, діаграм, моделей)

Початок політичного аналізу знаходимо ще в релігійних міфах і легендах (понад 5 тис. років тому), пізніше — у міфах Давньої Греції, Індії, Давніх Китаю і Риму. Такий аналіз мав форму філософських трактатів, певних викладів або тлумачень законів, етичних норм тощо.

За часів середньовіччя до питань, пов'язаних з політичним аналізом (що таке політика, влада, держава тощо), звертаються Аврелій Августин, Фома Аквінський, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, А. де Токвіль та інші.

Пізніше (XIX ст.) політичний аналіз у плані методології дослідження політики, її складових, політичних процесів глибоко розробили К. Маркс, М. Вебер, В. Парето, Г. Моска, а у XX ст. — К. Попер, Х. Арендт, З. Бжезинський, Е. Фромм, Р. Арон, Г. Маркузе, Д. Істон, Г. Лассуел, інші політологи, соціальні політики, соціологи.

Як провідна теоретико-прикладна галузь у комплексі політичних наук політична аналітика, а отже і політичний аналіз, сформувалися у XX ст.

Як прикладна дисципліна політичний аналіз виконує три основні функції [190, 23]:

- описову (відображення політичної системи, політичних явищ і процесів);
- регулятивну (надання пропозицій, рекомендацій, прогнозів щодо практичного розв'язання політичних питань і проблем);
- прогностичну (моделювання політичних процесів та їх наслідків у практичній політичній діяльності).

Науковим інструментарієм політичного аналізу є:

- системний підхід (систематизація сукупності об'єктів, виявлення їх зв'язків і взаємодій);
- структурно-функціональний аналіз (зв'язки і взаємодія груп об'єктів системи);
- порівняльний аналіз (зіставлення, виявлення аналогів, суперечностей, відмінностей, визначення динаміки в політиці);
- математико-статистичний аналіз (подання суспільно-політичних явищ, процесів у вигляді схем, діаграм, моделей).

Політичний аналіз має яскраво виражений синергетичний характер і тому йому притаманні більшість ознак системності, тобто щонайширшого охоплення предмета аналізу.

Політичний аналіз має два основних філософських принципи,

на яких він базується і практично здійснюється:

- принцип взаємозв'язку політичних явищ. Такі зв'язки є: довготривалими і короткими, істотними і неістотними, безпосередніми і непрямими, випадковими і необхідними, внутрішніми і зовнішніми;
- принцип постійного розвитку (історизму). Усі політичні явища постійно розвиваються (в часі та просторі, генетично — від зародження, становлення, до розвитку і відмирання). Принцип постійного розвитку часто називають ще принципом системності.

Політичний аналіз має окремі види (форми), серед яких вирізняють такі основні: аналіз даних, діахронний аналіз, дисперсійний аналіз, аналіз документів, кластерний аналіз, аналіз когорти, контекстуальний аналіз, кореляційний аналіз, багатовимірний аналіз, багатофакторний аналіз, синхронний аналіз, системний аналіз, структурний аналіз та ін.

Аналіз даних — емпіричний аналіз зібраних даних про політичні явища і події, політичне життя з метою отримання первинної інформації, розкриття певних зв'язків між явищами і даними, що досліджуються.

Діахронний аналіз — аналіз політичних об'єктів, явищ, подій, процесів у їх часовому просторі, тобто є змога і робиться спроба поглянути на генезу таких об'єктів і явищ, зафіксувати їх у часі.

Дисперсійний аналіз (за методом Р. Фішера) — дає змогу виявити систематичні розбіжності між результатами безпосередніх політичних змін за певних умов, що також змінюються.

Аналіз документів — один із найпоширеніших у політиці, оскільки перше, а часто і найточніше уявлення про конкретні політичні події, явища, об'єкти політики можна отримати в результаті глибокого аналізу (часто контент-аналізу) політичних документів (проекти, рішення, відозви, програми, статuti, листівки тощо).

Кластерний аналіз — метод групування певних даних про політику, об'єкти політики, політичну діяльність за певними класами. Зібрані та розподілені за класами, такі дані стають ближчими одні до одних і, отже, точнішою загальною картиною об'єкта, події тощо.

Аналіз когорти — аналіз окремих соціальних груп (груп населення) з метою визначення і фіксації найхарактерніших (і відмінних від інших груп) рис, характеристик, політичних дій, політичної поведінки. На основі таких аналізів можна зробити

відповідні сьогоденні висновки і довготривалі політичні прогнози.

Контекстуальний аналіз — використовується тоді, коли виникає потреба визначити індивідуальні ознаки будь-якого політичного явища чи об'єкта політики в контексті з іншими.

Політичний аналіз має три основних компоненти, заради яких він і здійснюється:

- аналіз реально існуючої політичної ситуації;
- прогноз розвитку такої ситуації;
- прийняття відповідних компетентних політичних рішень.

Політичне прогнозування — наукове дослідження (передбачення) перспектив конкретного політичного суб'єкта, політичної ситуації та політичного процесу загалом.

У прогнозуванні істотними є два аспекти:

- прокує, описує можливі, бажані або небажані перспективи, стани, рішення;
- передбачає певне рішення завдяки усвідомленню стану проблеми, використанню інформації про можливі результати цілеспрямованої діяльності.

Для того, щоб аналізувати політичну систему суспільства, потрібно перша за все проаналізувати всі аспекти, що стосуються громадянського суспільства. Більш конкретно ознайомитися з громадянським суспільством, його особливостями та характерними рисами дозволить формулювання його поняття та визначення суттєвих ознак. У філософській, політологічній та правовій науці пропонується чимало визначень поняття «громадянське суспільство», які наголошують на тих чи інших важливих його аспектах. На першій план можуть виступати такі його сутнісні риси, як «сукупність індивідів», «не одержавлені суспільні відносини», «реалізація прав та свобод людини» тощо. Ці підходи є виправданими; з точки зору тих конкретних завдань, ними; з точки зору тих конкретних завдань, які стоять перед дослідженням громадянського суспільства в межах різних соціальних дисциплін. Громадянське суспільство є сукупністю соціальних відносин, де здійснюються основні права людини — на життя, свободу, безпеку, власність.

Вирізняють такі елементи політичної системи:

- 1) суб'єкти політики (людина, соціальні групи та утворення);
- 2) політичні інститути (держава як інститут, політичні партії та

рухи), які відбивають інтереси суб'єктів політики, становлять разом політичну організацію суспільства;

3) політичні відносини, які складаються між структурними елементами політичної системи;

4) політичні норми, за допомогою яких регулюється політичне життя суспільства;

5) політичну свідомість, яка відображає ідеологічне та психологічне становлення до політики;

6) політичну діяльність як сукупність певних дій та вчинків її учасників.

Політична система суспільства — упорядкована на засадах права система всіх політичних явищ, що функціонують і взаємодіють (або протидіють) у суспільстві з метою завоювання, утримання або участі у політичній владі; це механізм організації і функціонування політичної влади.

Отже говорячи про державу, органи і організації, як особливі ланки політичної системи, нам лише залишається додати, що це є найбільша розвитку сучасного суспільства, і їхнє функціонування дозволить нам просуватися далі до більш ширшого і повного розвитку і зрештою до досконалості, а цього не було б, якщо б не було політичної системи суспільства з її функціями, задачами і цілями на майбутнє.

Політичний аналіз — це цілісна, упорядкована система відносин, дій, ідей, цілей, методів і інститутів, пов'язаних з політикою, з її розробкою та практичним здійсненням. Політична система суспільства — це складна, багатогранна система відносин державних і недержавних соціальних інститутів, які виконують відповідні політичні функції для захисту інтересів певних класів та соціальних груп. Аналізуючи цю проблему, американський політолог Р. Даль вважає, що політична система включає такі головні компоненти, як влада, керівництво або авторитет.

Формування та розвиток базових елементів політичної системи України. Система державного врядування в Україні. Законодавча, виконавча та судова гілки влади. Система стримувань і противаг та її втілення у політичній системі України. Політичні партії як важливий елемент політичної системи України. Сутність, ознаки та функції політичних партій. Зародження та основні етапи розвитку політичних

партій. Типи політичних партій та партійних систем. Формування багатопартійності в Україні як чинник розвитку політичної системи. Вибори у демократичному суспільстві. Виборчі системи та їх типи. Виборчий процес в Україні: особливості втілення демократичних принципів. Проблеми та перспективи трансформації компонентів політичної системи України.

Політичні знання та культура потрібні сьогодні будь-якій людині, незалежно від її соціальної приналежності й роду діяльності. Особливо необхідні політичні знання і навички молодому поколінню, яке відрізняється великим радикалізмом суджень і дій, підвищеною сприйнятливістю до різного роду утопічних ідеологій і демагогічних закликів. Головна мета політичних прогнозів: позбавитися небажаного, неочікуваного, незадовільного (для конкретного суб'єкта політики) розвитку політичних подій; призвичаїтися до незворотного, того, що може відбутися майже неминуче; прискорити вірогідний розвиток певного політичного явища, процесу у бажаному напрямі.

Політичні прогнози здійснюються з метою: визначення основних тенденцій у розвитку міжнародних відносин; передбачення розвитку політичних конфліктів, підсумків виборчих кампаній; визначення популярності політичних партій, громадських організацій, об'єднань, окремих лідерів, державних, громадських діячів, можливих наслідків певного політичного рішення тощо.

Основні функції політичного прогнозу:

- нормативна. Під час прогнозування максимально дотримуються певних показників, норм, намагаються реалізувати прогностичну модель;
- орієнтувальна. Йдеться про визначення суб'єктом управління найбільш реальних, оптимальних напрямів діяльності та про вибірковий підхід до інформації;
- попереджувальна. У цьому разі йдеться про попередження органу управління, суб'єкта політики стосовно можливих та реальних відхилень від існуючої прогностичної моделі.

Типи політичних прогнозів:

- наукові, нормативні, інтервальні;
- коротко-, середньо-, довготривалі.

Висновки. Особливо треба підкреслити, що використання політичного аналізу необхідне для всіх суб'єктів політичного процесу,

але насамперед важливе його застосування владними структурами, оскільки їх рішення справляють найбільший вплив на характер протікання, механізми функціонування та еволюцію політичного життя суспільства.

Література

1. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. — 2003. — № 5.
2. Демидов А. И., Малько А. В. Политология в вопросах и ответах. Учеб.- метод. пособие. — М., 1998.
3. Зеркин Д. П. Основы политологии: Курс лекций. — Ростов н/Д, 1996.
4. Краснов Б. И. Политическое прогнозирование // Соц.-полит. журн. — 1994. — № 11-12.
5. Ольшанский Д. Политическая психология. — СПб., 2002.
6. Политология: Курс лекций. — 4-е изд., перераб. и доп. / Под ред. М. Н. Марченко. — М., 2003.
7. Политология: Словарь-справочник / М. А. Василик, М. С. Вершинин и др. — М.: Гардарики, 2000.
8. Політологія у схемах, таблицях, визначеннях: Навч. посіб. / І. С. Дзюбко, І. Г. Оніщенко, Д. Т. Лопаєва та ін.— К., 1999.
9. Сергеев А. В. Предвидение в политике. — М., 1974.
10. Теорія і практика політичного аналізу: Навч. посіб. / За заг. ред. О. Л. Валевського, В. А. Ребкала. — К., 2003.
1. Gorbatenko V. Pry`ncy`py`, metody` i osnovni etapy` polity`chnogo prognozuvannya // Lyudy`na i polity`ka. — 2003. — # 5.
2. Demy`dov A. Y`, Mal`ko A. V. Poly`tology`ya v voprosax y` otvetax. Ucheb.- metod. posoby`e. — M., 1998.
3. Zerky`n D. P. Osnovy poly`tology`y`: Kurs lekcy`j. — Rostov n/D, 1996.
4. Krasnov B. Y`. Poly`ty`cheskoe prognozy`rovany`e // Socz.-poly`t. zhurn. — 1994. — # 11-12.
5. Ol`shansky`j D. Poly`ty`cheskaya psy`xology`ya. — SPb., 2002.
6. Poly`tology`ya: Kurs lekcy`j. — 4-e y`zd., pererab. y` dop. / Pod red. M. N. Marchenko. — M., 2003.

7. Poly`tology`ya: Slovar`-spravochny`k / M. A. Vasy`ly`k, M. S. Vershy`ny`n y` dr. — M.: Gardary`ky`, 2000.

8. Politologiya u sxemax, tably`cyax, vy`znachennyax: Navch.posib. / I. S. Dzyubko, I. G. Onishhenko, D. T. Lopayeva ta in.— K., 1999.

9. Sergeev A. V. Predvy`deny`e v poly`ty`ke. — M., 1974.

10. Teoriya i prakty`ka polity`chnogo analizu: Navch. posib. / Zag. red. O. L. Valevs`kogo, V. A. Rebkala. — K., 2003.

Рецензент: Попков В.В. д.філософ.н., професор Одеський національний університет ім. І.І.Мечнікова

4.05.2015

УДК 322 : 261.7

Шевченко Світлана

**РИМО–КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПРОБЛЕМИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ПОЛІТИКО – ПРАВОВОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ ЄС**

Стаття посвящена аналізу розвитку ідеї модернізації Римско-католицескої церкви в умовах політико-правової і соціально-культурної інтеграції країн Європи. Представлені статистическі данні по кількості сторонників Римско-католицизма. Показан сучасний процес реформування взаємодії Римско-католицескої церкви і держав Європи на прикладі Ліхтенштейна, Монако, Італії, Ірландії, Хорватії, Ватикана. Проаналізовані особливості статусу Римско-католицескої Церкви в інших країнах Європи. Розглянуто процес модернізації соціальної доктрини Римско-католицескої Церкви на межі ХХ-ХХІ вв. Проаналізовані напрями і цілі модернізації Римско-католицескої Церкви в контексті завдання інтеграції різних релігійних груп в країнах ЄС в початку ХХІ століття.

Ключеві слова: Римо-католицизм, модернізація релігійної доктрини, політическі процеси, інтеграція, країни ЄС.

Шевченко Світлана

РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКАЯ ЦЕРКОВЬ В НАЧАЛЕ XXI СТОЛЕТИЯ: ПРОБЛЕМЫ МОДЕРНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ ИНТЕГРАЦИИ ЕС

Стаття присвячена аналізу розвитку ідеї модернізації Римо-католицької церкви в умовах політико-правової та соціально-культурної інтеграції країн Європи. Представлені статистичні дані щодо кількості прихильників Римо-католицизму. Показаний сучасний процес реформування взаємодії Римо-католицької церкви і держав Європи на прикладі Ліхтенштейну, Монако, Італії, Ірландії, Хорватії, Ватикану. Проаналізовано особливості статусу Римо-католицької Церкви в інших країнах Європи. Розглянуто процес модернізації соціальної доктрини Римо-католицької Церкви на рубежі XX-XXI ст. Проаналізовано напрями та цілі модернізації Римо-католицької Церкви в контексті завдання інтеграції різних релігійних груп в країнах ЄС на початку XXI століття.

Ключові слова: Римо-католицизм, модернізація релігійної доктрини, політичні процеси, інтеграція, країни ЄС.

Shevchenko Svetlana

ROMAN CATHOLIC CHURCH IN THE BEGINNING OF XXIst CENTURY: PROBLEMS OF MODERNIZATION UNDER THE CONDITIONS OF LAW AND POLICY INTEGRATION OF THE EU

This article analyzes the idea of modernizing the Roman Catholic Church in terms of political-legal and socio-cultural integration of Europe. The presented statistics on the number of supporters of Roman Catholicism. Shows the current reform process of interaction between the Roman Catholic Church and the example of European countries Liechtenstein, Monaco, Italy, Ireland and Croatia. The features of the status of the Roman Catholic Church in other European countries. The process of modernization of the social doctrine of the Roman Catholic Church at the turn of the XXI century. Analyzes trends and the goal of modernization of the Roman Catholic Church in the context of the challenge of integrating various religious groups in the EU at the beginning of the twenty-first centuries.

Keywords: Roman Catholic Church, modernization of Religious doctrine, Political processes, Integration, country EU.

Постановка проблеми. Безпрецедентні соціально-культурні зміни, викликані інтеграційними процесами в Європі, обумовлюють зростання актуальності проблеми реформування статусів традиційних європейських церков, зокрема, реформування відносин Держави та Церкви в країнах Європи, де більшість населення сповідує католицизм. Актуальним постає реформування самої доктрини католицької церкви внаслідок реалізації фундаментального принципу інтеграції ЄС, закладеного у документі «Загальні базові принципи інтеграції», де «інтеграцією» визнано не односторонній процес пристосування іммігрантів до правил приймаючих країн, а «динамічний двосторонній процес взаємного пристосування між всіма іммігрантами та жителями держав учасниць ЄС».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами релігійних відносин у Європі з огляду на демографічні, соціально-культурні зміни, а також проблемами реформування доктрини католицької церкви займалися ряд дослідників. Зокрема, А. Бондарев, К. Бодак, С. Бородай, А. Кудрявцев, О. Крижанівський, А. Колодній, Р. Курбанов, М. Лаумулін, Ю. Максимов, Ф. Плещунов, Д. Пайпс, С. Плохій, А. Рар, С. Ріппбергер, Т. Тхоржевська, Л. Ульяновський, М. Чернов, О. Четверікова, Л. Філіпович, П. Яроцький, Т. Шульц та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Сучасні тенденції євроінтеграційних процесів вимагають дослідження сучасних чинників модернізації традиційних церков та релігійних організацій у Європі, зокрема – визначення можливостей модернізації Римо-католицької церкви.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є визначення можливостей модернізації римо-католицизму на початку ХХІ ст. як чинника забезпечення системної політико-правової інтеграції країн Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Католицизм – найкрупніший за чисельністю прихильників (близько 1 млрд. 254 млн. осіб станом на кінець 2013 р., а це з урахуванням загальної кількості населення світу в 7 млрд. становить 17,5 % населення світу) напрям у християнстві. За даними дослідницького центру «The Pew Research Center's», незважаючи на зміни чисельності населення за останні сто років, католики становили дивно стабільну частку людей на Землі [3].

Католицька конфесія є найкрупнішою з усіх християнських конфесій у Європі (католицизм сповідує більше 50 % населення Європи). Католицизм є основною релігією в 21 державі Європи. Так, «католицьким» у своїх більшості є населення Ватикану (100 %), Італії та Мальти (97 %), Іспанії та Бельгії (95 %), Португалії (94 %), Польщі та Монако (90 %), Ірландії (87 %), Хорватії (88 %), Литви (77 %), Австрії (74 %), Словаччини (69 %), Угорщини (64 %), Словенії (58 %), Швейцарії (42 %), Німеччини (34 %). У Білорусії католиків більше мільйона. Оцінки загальної кількості католиків в Росії різняться від 200 тис. до 1,5 млн. осіб. В Україні (в основному на заході країни) проживає близько 4,7 млн. католиків, з яких більше 4 млн. – католики східного обряду [3].

Ряд країн Європи, серед яких Ватикан, Ліхтенштейн, Мальта, Мальтійський орден, Монако, Сан-Марино, окремі кантони Швейцарії, мають особливі відносини з римо-католицькою церквою, що втримує статус «державної». Наприклад, клерикальною державою залишається князівство Ліхтенштейн, в якому діє «стара» Конституція, прийнята ще в 1921 р., але з правками від 2003 р. Згідно з ч.2 ст. 37 цієї Конституції – «Римо-католицька церква є державною церквою і як така користується повним захистом держави; іншим релігіям гарантується право сповідувати свою віру і проведення релігійних служб за умов збереження моралі та громадського порядку. Важливим є визнання державою громадських та політичних прав Церкви згідно із статтею 39 [10].

Окрім Конституції Ліхтенштейну права релігійних організацій регулює спеціальний Закон «Про релігійні громади», у ст. 7 якого релігійними громадами держави, окрім римо-католицької, визнані євангелічна, євангелічно-лютеранська, які виконали вимоги для державного визнання та внесення до Закону (православна Церква, за оцінкою представників Уряду, поки що цих умов не виконала).

Між тим, за даними Комісії ООН з прав людини, наданими у «Доповіді про стан збереження прав людини в Ліхтенштейні», уряд Ліхтенштейну задовольнив протестантські, православні християнські та мусульманські громади щодо державної фінансової підтримки при збереженні особливої підтримки державної Римо-Католицької Церкви, діяльність якої фінансується і з державного, і з місцевих бюджетів [9]. Втім, у Доповіді було зазначено про підвищення ознак релігійної

нетерпимості та дискримінації щодо представників мусульманської та іудейської громад.

На початку червня 2011 р. уряд Ліхтенштейну розпочав розробку законопроекту про відділення церкви від держави, згідно з яким релігійні громади позбавляються державних дотацій. Особливо значне обрізання коштів доведеться пережити малим протестантським громадам. Другий пакет реформ має обмежити вплив Церкви на шкільні програми.

Поки що у Ліхтенштейні державними святами залишаються релігійні, але вже в 2011 р. у святкуванні Дня Нації виключили традиційну Службу Божу. Відтак, ситуація поки що є «оригінальною»: очевидно є тенденція щодо оновлення державно-церковних відносин, яка отримала початок у 2011 р., проте поки що не призвела до конкретних правових наслідків.

Римо-католицизм – домінуюча релігія в князівстві Монако. Католики тут складають 27 тис. з 29, тобто 90 % населення. Ст. 9 Конституції Монако зазначає, що «Римо-католицька, апостольська релігія є державною релігією» [7]. Католицька церква Монако складається з єпархії, заснованої у 1887 р. У 1981 р. єпархія отримала статус архієпархії і перейшла у пряме підпорядкування від Святого Престолу.

В Монако релігійні традиції за римо-католицькими канонами зберігають особливе значення в соціально-культурному житті. Про це свідчить збереження високої цінності патріархальної сім'ї в римо-католицьких традиціях, низький рівень розводів, помірна жіноча активність у політиці (жінки отримали право голосувати лише в 1960 р.), збереження релігійних практик святкування окремих дат, збереження релігійної освіти, яке входить в учбову програму за бажанням батьків. Але при цьому, відвідування церкви не так високо, як сто років тому, і важко оцінити точну кількість практикуючих католиків.

У конституції Ірландської республіки, яка протягом усього ХХ ст. вважалася найбільш релігійною країною Європи, у сучасній Конституції (діє з 1937 р.) встановлюється свобода віросповідання і відсутність обов'язку держави підтримувати будь-яку церкву. Зокрема, таке правило було встановлено у 1972 р., коли було скасовано статтю, яка декларувала особливе положення римо-

католицької церкви в державі як гаранта віри, яку сповідує більшість населення країни.

Важливим етапом у зміні ролі релігії в суспільстві стало початок телемовлення, яке призвело до відкритого обговорення раніше заборонених питань, таких як аборти, контроль народжуваності, розлучення тощо. У 1986 р. відбувся референдум цих питань, і лише в 1995 р. після повторного референдуму розлучення в Ірландії були легалізовані.

В ряді країн, де великий відсоток віруючих католиків, наприклад, у Хорватії, де Конституції не закріплюють за католицькою церквою в країні статусу державної, католицька церква де-факто отримує суспільне фінансування і користується від держави рядом привілеїв. До того ж, у державних школах існують необов'язкові уроки релігійного навчання.

В ряді країн відносини Римо-католицької церкви та держави мають особливі «конкордатні» відносини. Так, Конституція Італії визначає, що «державна та католицька церква незалежні та суверенні у належній їм сферах. Їх відносини регулюються Латеранськими Угодами, а зміни цих Угод, прийняті обома сторонами, не передбачають перегляду Конституції» (ст. 7), всім іншим релігійним конфесіям, статтею 8 Конституції Італії гарантується свобода діяльності та організації за їх уставами, якщо ті відповідають правовому порядку, який встановлюється законом на основі угод із органами, що представляють ці конфесії [6].

Найтісніші зв'язки держави та церкви демонструє Ватикан – єдина у Європі абсолютна теократична монархія, що керується [Святим Престолом](#), сувереном якого є [Папа Римський](#), який обирається [кардиналами](#) на довічний термін. Ватикан є самостійною державою і центром Римо-католицької церкви. Італійська держава визнала папу сувереном та його повну недоторканість. Однак, світська держава католицької церкви перестала існувати через італійський плебісцит, в результаті якого населення Італії висловилося за ліквідацію світської держави папи Пія IX. Відтоді, католики не приймали активної участі у політичному житті, особливо після того, як Пій IX заборонив католикам втручатися у політичне життя [2, с.427].

На межі XIX-XX ст. розробники «католицького релігійного модернізму» – «християнського соціалізму» – «аджорнаменто»

(Ф. Ламене, Ж. Бушеза, Д. Тапереллі, Т. Лібераторе, Д. Тоніоло та ін.) висловлювали ідеї близькі з позиціями протестантських богословів, різко критикуючи релігійний консерватизм [Див. : 1]. Але, згодом, Ватикан висловив ворожість до всіх інших течій в опублікованому в 1901 р. «Graves de Communi». Після приходу до влади папи Пія X в 1903 р. розпочався період «викриття допущених раніше помилок». Лев XIII наполягав на аполітичному характері, який повинна була прийняти християнська демократія. Ще більш жорстко ідеї модернізму були засуджені Пієм X в декреті 1907 р. «Lamentabili», де піддавалися анафемі 65 модерністських позицій [2, с.440]. Завершенням усього стало проголошення у 1913 р. в Італії широкого виборчого права, що робило неможливим альянс між урядовими партіями та католиками для збереження більшості та призвело до підписання «пакта Джантілоні», за яким ліберальні кандидати могли отримати підтримку католиків у тому випадку, якщо брали на себе обов'язок захищати проекти католиків. Так відбулася інтеграція католиків у політичне життя. Але участь католиків у політичному житті призвела до жорсткої антиклерикальної реакції серед представників лівих сил [2, с.440]. Згодом історичні події, пов'язані з неприйняттям лівими та антиклерикальними лібералами «пакту Джантілоні», призвели до розвалу політичної моделі і твердження фашизму (з 1919 до 1921 рр.).

11 лютого 1929 р. Муссоліні і кардинал Гаспарі в якості представника Папи Пія IX підписали документи – «Латеранські договори» : політичний договір, Конкордат і фінансову угоду, в яких було зафіксовано союз католицької церкви з італійською фашистською державою. Ст. 1 договору визначила, що «Італія визнає і підтверджує принцип, проголошений у ст. 1 Королівського статуту від 4 березня 1848 р., згідно з яким католицька, апостольська і римська релігія є єдиною релігією держави». Ст. 2 встановлювала визнання Італією суверенітету Святого престолу в галузі міжнародних відносин, а ст. 4 – невтручання з боку Італійського уряду у внутрішні справи Ватикану. Згідно зі ст. 24 договору Ватикан оголошувався територією, що зберігає нейтралітет. Так, Католицька Церква повернула собі статус світської держави, територія якої дорівнює 44 га, а населення складає 1000 осіб. Латеранські договори розв'язали «Римське питання» – про статус Ватикану, що існувало з 1871 р. По суті, Папа Римський признав за Латеранськими договорами Рим як осідок італійського

уряду, а італійський уряд гарантував при цьому, політичний і територіальний суверенітет Ватикану [5].

Папи – Пій XI (1922 – 1939) і Пій XII (1939 – 1958) – вирізнялися крайнім політичним консерватизмом. Церква продовжувала переслідувати католицьких діячів, винних у відході від консервативних установок церкви. І лише Іван XXIII (1958 – 1963) ввійшов в історію папства як церковний реформатор.

II Ватиканський собор Католицької церкви проголосив ідею «aggiornamento» («осучаснення», «відновлення» Церкви), втілив у життя революційні літургійні і канонічні реформи, в результаті яких у лоні Римо-католицької церкви відбувся різкий поворот до модернізації богослужіння, до посилення тенденцій екуменізму в сучасному ліберальному католицькому богослов'ї. 7 грудня 1965 р. була прийнята Декларація про релігійну свободу, яка визнала право вибору релігії за кожною конкретною людиною.

Проте традиціоналістськи налаштоване католицьке духовенство на чолі з архієпископом М. Лефевром не прийняло модерністських реформ. У 1976 р. конфлікт призвів до заборони Папою Павлом VI архієпископу Лефевру у священнослужінні. II Ватиканський собор визначив нову політику Католицької церкви, яка передбачала оновлення наявних у католицизмі соціально-політичних доктринальних підходів при розв'язанні актуальних проблем суспільного життя. Політично важливим пунктом соціальної доктрини «аджорнаменто» стала ідея асоціації праці і капіталу, забезпечення широкої участі працівників у здійсненні керівництва підприємствами. Ознакою католицького аджорнаменто стала екуменічна політика Ватикана, що тісно пов'язана з ідеями інкультурації.

Але, як зазначає К. Бодак, «через 35 років після оголошення «Декрету про екуменізм» складається враження, що християнські церкви знаходяться на шляху до єдності далі від поставленої мети, ніж на початку екуменічного руху» [1, с.19]. Ейфорія закінчилася. Наприкінці XX – на початку XXI ст. Католицька церква на практиці оцінила всю складність процесу єднання і, на думку видавця екуменічного щотижневика «Миротворець» бельгійського теолога Е. Лайна, усвідомила той факт, що відновлення єдності – це дарунок Божий, котрий не залежить від людських зусиль.

Нині можна стверджувати, що модернізований католицизм

визнає небезпеку процесів секуляризації всіх сфер суспільного життя, яка охопила світ на початку ХХІ ст. Вихід з цього становища католики вбачають у зверненні до біблійних основ людського життя, до зміцнення віри серед жителів тих регіонів, куди християнство прийшло багато століть тому. Аджорнаменто має на меті нібито знову прилучити до релігійних норм ці народи, заново їх християнізувати.

Рада кардиналів, створена Папою Римським Франциском (Хорхе Марио Бергольо) у 2013 р. для допомоги понтифіку в управлінні Римо-католицькою церквою, має намір кардинально оновити також Апостольську конституцію – «Pastor Bonus» (Добрий пастир), підписану Папою Іоанном Павлом II у 1988 р. Папа Франциск підкреслює, що Церква має пройти внутрішню метаморфозу.

Усвідомлюючи могутність секуляризації, Папа Франциск пропонує «лібералізацію» вчення, зокрема у моральній сфері. Йдеться про те, щоб воно стало ближче до парадигми нинішньої мас-культури, яка абсолютизує свободу і самореалізацію. У той же час Франциск не має наміру «модернізувати» Церкву шляхом зміни вчення. Реформа церкви передбачає нову роль мирян у діяльності церкви, введення нового поста так званого «модератора» Римської курії, створення Рада кардиналів.

Як слушно зауважив, підсумовуючи наслідки модернізації католицького вчення на початку ХХІ ст., П. Яроцький, «інкультурована» церква завтрашнього дня – це синтез великих культур і філософій, пристосованих до Євангелія. Якщо такий проект буде реалізованим, то людство в ХХІ ст. зустрінеться з новою універсальною релігією» [8].

Висновки. Відтак, соціальна доктрина сучасного католицизму – це комплекс положень та принципів, у світлі яких церква здійснює пошук розв’язання проблем, що стосуються суспільного життя, зокрема його політичних, економічних, культурних, моральних аспектів. Головною метою реформування Церкви та її ролі у житті суспільства, творці соціальних концепцій християнських Церков називають «євангелізацію» (ресєвангелізацію) сучасного суспільства. За думкою більшості дослідників, процес модернізації Римо-католицької церкви наближує її до витокового християнства, до новозавітного вчення Ісуса Христа.

Література

1. Бодак К. Соціальне вчення католицизму : спонуки до модернізації / К. Бодак // Українське релігієзнавство – 2010 – № 55 – С.18 – 24
2. Брис К. История Италии / Катрин Брис; пер. С фр. Т.Г. Губаревой. – СПб.: Евразия, 20087. – 631 с.
3. Католицизм за країнами. Статистичні дані довідника «Catholic-hierarchy»; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.catholic-hierarchy.org/country/sc1.html>
4. Католицький оглядач. Інформаційний сайт порталу МСІ ; [Електронний режим] / Новини Ліхтенштейну – Режим доступу: <http://archive.catholicnews.org.ua/search/node/%D0%9B%D1%96%D1%85%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%B9%D0%BD%20%20type%3Anews#point>
5. Конституційні акти держави Ватикан [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://forlawyer.com.ua/konstitucii/konstituciya-vatikana/1437-konstituciya-vatikana.html>
6. Конституція Італії від 22 грудня 1947 р. / Пер. с итал. Л. П. Гринберга // Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л. А. Окунькова. — М.: Издательская группа ИНФРА-М—НОРМА, 1997. — С. 423—450; [Електронний режим] – Режим доступу: <http://italia-ru.com/page/konstitutsiya-italyanskoi-respubliki>
7. Конституція князівства Монако від 16 грудня 1962 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/monaco/monaco-r.htm
8. Яроцький П. Л. Етноконфесійна толерантність – морально-етичний дискурс третього тисячоліття / П. Л. Яроцький // Християнство і мораль. – Тернопіль, 2002. – С. 90-92
9. Regimini Ecclesiae Universae . Costituzione Apostolica di sua sanita Paolo VI; [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19670815_regimini-ecclesiae-universae_it.html
10. Liechtenstein. Länderberichte über Menschenrechtspraktiken – 2006 / Herausgegeben vom Büro für Demokratie, Menschenrechte und Arbeitsfragen 6. März 2007 ; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bern.usembassy.gov/uploads/images/HDrsiwfJ5mjVUdcVG0DI3w/F>

1. Bodak K. Sotsial'ne vchennya katolytysyzmu : sponuky do modernizatsiyi / K. Bodak // Ukrayins'ke relihiyeznastvo, – 2010 – # 55 – S.18 – 24
2. Brys K. Ystoryya Ytalyi / Katryn Brys; per. S fr. T.H. Hubarevoy. – SPb.: Evrazya, 20087. – 631 s.
3. Katolytyszm za krayinamy. Statystychni dani dovidnyka «Satholic-hierarchy»; [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.catholic-hierarchy.org/country/sc1.html>
4. Katolyts'kyi ohlyadach. Informatsiynny sayt portalu MSI ; [Elektronnyy rezhym] / Novyny Likhtenshteynu – Rezhym dostupu: <http://archive.catholicnews.org.ua/search/node/%D0%9B%D1%96%D1%85%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%B9%D0%BD%20%20type%3Anews#point>
5. Konstytutsiyni akty derzhavy Vatykan [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://forlawyer.com.ua/konstitucii/konstituciya-vatikana/1437-konstituciya-vatikana.html>
6. Konstytutsiya Italiyi vid 22 hrudnya 1947 r. / Per. s ytal. L. P. Hrynberha // Konstytutsyyi hosudarstv Evropeyskoho Soyuza / Pod obshch. red. L. A. Okun'kova. — M.: Yzdatel'skaya hruppa YNFRA-M—NORMA, 1997. — S. 423—450; [Elektronnyy rezhym] – Rezhym dostupu: <http://italia-ru.com/page/konstitutsiya-italyanskoi-respubliki>
7. Konstytutsiya knyazivstva Monako vid 16 hrudnya 1962 r. / [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/monaco/monaco-r.htm
8. Yarots'kyi P. L. Etnokonfesiyna tolerantnist' – moral'no-etychnyy dyskurs tret'oho tysyacholittya / P. L. Yarots'kyi // Khrystyanstvo i moral'. – Ternopil', 2002. – S. 90-92

Рецензент: Наумкіна С.М., д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології і права Одеського національного політехнічного університету

18.06.2015

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(38):355.333.001.73“-0501/-0487”

Волканов Сергей

ВОЕННАЯ РЕФОРМА 501/0 Г. ДО Н.Э. В АФИНАХ. СТРАТЕГИ И ПОЛЕМАРХ В 501=487 ГГ. ДО Н.Э.

Целью статьи является рассмотрение контраверсионного вопроса реформы 501/0 г. до н.э. В частности, здесь проанализированы и обобщены предпосылки побудившие афинян провести реформу 501/0 г. до н.э., установлено где заканчивались полномочия стратегов и где начиналась власть полемарха в 501/0 – 487 гг. до н.э.

В ходе исследования было выяснено, что реформа 501/0 г. до н.э. была продолжением демократических преобразований Клизфена, её целью было закрепить существующий государственный строй. Появившиеся в государственной жизни Афин на грани VI-V вв. до н.э. стратеги фактически приняли на себя все исполнительное военное командование. Реформа 501/0 гг. лишь закрепила сложившееся положение, и теперь в руки стратегов официально было отдано военное командование над вооруженными силами Афин, в то время как за полемархом признавалось условное верховенство, но в действительности его полномочия ограничивались ритуальными обязанностями.

Ключевые слова: реформа, стратеги, полемарх, исполнительное военное командование, ритуальные обязанности.

**ВІЙСЬКОВА РЕФОРМА В 501/0 Р. ДО Н.Е. В АФІНАХ.
СТРАТЕГИ И ПОЛЕМАРХ В 501-487 РР. ДО Н.Е.**

Метою статті є розгляд контраверсійного питання реформи 501/0 р. до н. е. Зокрема, тут проаналізовано й узагальнено передумови, що спонукали афінян провести реформу 501/0 р. до н. е., та встановлено де закінчувалися повноваження стратегів і де починалася влада полемарха в 501/0 - 487 р. до н. е.

У ході дослідження було виявлено, що реформа 501/0 р. до н. е. була продовженням демократичних перетворень Клісфена, з метою закріпити існуючий державний лад. Виникши в державному житті Афін на межі VI-V ст. до н. е. стратеги фактично перейняли на себе все виконавче військове командування. Реформа 501/0 лише закріпила сформоване положення, і тепер в руки стратегів офіційно було віддано військове командування над збройними силами Афін, в той час як за полемархом визнавалося умовне верховенство, але в дійсності його повноваження обмежувалися ритуальними обов'язками.

Ключові слова: реформа, стратеги, полемарх, виконавче військове командування, ритуальні обов'язки.

**THE MILITARY REFORM OF 501/0 BC IN ATHENS.
THE STRATEGOI AND POLEMARCHOS IN 501-487 BC.**

The purpose of this article is to examine controversial question of the reform of 501/0 BC. In particular, we analyzed and summarized prerequisites which induced Athenians to carry out military reform of 501/0, and identified where the authority of strategoi began and where the powers of polemarchos ended in 501/0 – 487 BC.

During the research it was found that the reform of 501/0 BC was the continuation of the democratic reforms of Cleisthenes, to consolidate the existing political system. The strategoi, who appeared in the state life of Athens on the verge of the VI-V centuries BC, actually took over all executive military command in this preceding period. The reform of the 501/0 only cemented this situation, and now in the hands of strategoi was officially given the military command over armed forces of Athens, while for polemarchos, whose conditional supremacy was admitted, was mainly limited by ritual duties.

Keywords: reform, the strategoi, the polemarchos, executive military command, ritual duties.

Постановка проблемы. Тема военной реформы в Афинах 501/0-го г. до н.э. является малоисследованной в историографии, несмотря на важное значение этой реформы для Афин особенно в 501-487 гг. до н.э. Проблематика этой темы усугубляется ограниченным количеством источников и той хронологической неразберихой, которой они пестрят.

Цель статьи. Здесь автор статьи по мере своих сил, попытается осветить некоторые неясные аспекты этой реформы, а именно мотивы, побудившие афинян изменить старую военную систему, степень субординации между полемархом и стратегами, разграничение сферы их влияния, определить рамки полномочий стратегов, непосредственно вытекавших из реформы 501/0 г. до н.э. В целом, изучение этих вопросов дает ответы на ряд вопросов в истории Афин до 487 г. до н.э.

Анализ последних исследований и публикаций. Реформы Клисфена получили широкое освещение в научной литературе. Заметим, что большинство историков останавливается на политическом значении реформ, уделяя гораздо меньше внимания военным преобразованиям Клисфена. Из доступных нам работ укажем лишь на следующие, где в той или иной мере обсуждается проблематика реформы 501/0 г. до н.э. и положение стратегов до 487 г. до н.э. М. Оствальд и У. Кенен авторы раздела «Кэмбрижской истории» о клисфеновых реформах [1. стр. 322-324]. Хронологические проблемы рассматриваются Ч. Форнарой [2. стр. 168-170]. Об отношениях между стратегами и полемархом сообщает работа Д. Хамель [3. стр. 79-83], также в этом отношении полезна статья П. Бикнелла [4]. О положении стратегов в этот период пишет и Н. Хаммонд [5], Дж. де Сент-Круа [6. стр. 215-228], Джон Торли [7. стр. 39-40]. Также сюда следует добавить статью Анри ван Эффантерр, целиком посвящённую военному аспекту реформ Клисфена [8].

Изложение основного материала исследования. Как известно армия Афин VI-V вв. до н.э. состояла из ополчения и её командный состав не отличался особым профессионализмом. Из

предводителей армии тогда первым был полемарх, входивший в состав коллегии архонтов, избиравшийся на один год без права повторно занимать эту должность. Такая практика избрания полемарха делала эту должность малоэффективной, особенно тогда когда война длилась подряд несколько лет, препятствуя способному полководцу вести военную операцию, ведь не известно могли ли в случае необходимости продлеваться полномочия полемарха на второй срок. Некоторые исследователи отрицают существование стратегов до 501/0 гг. до н.э., среди них назовем лишь Дж. де Сент-Круа и Ч. Форнара [9. с. 3]. Однако мы держимся иной точки зрения, которую выразили Р. Девелин и Н. Хаммонд [9. с. 3], о том, что стратеги существовали до указанной даты. О функционировании коллегии стратегов до 501/0 г. до н.э. практически ничего неизвестно, вероятнее всего, она не была постоянной, и назначалась в зависимости от военных конфликтов, в которых участвовали Афины. О других командирах гоплитского ополчения практически ничего не известно, хотя Дж. де Сент-Круа выдвигает малоубедительное предположение, что в их числе до 501/0 г. до н.э. могли быть филархи [6. с. 31]. Источники молчат о том, чтобы филархи руководили гоплитами до 501/0 г. до н.э., а первое засвидетельствованное появление филархов относится к 430/29 гг. до н.э. [9, с. 5]. Сама по себе должность полемарха после изгнания Писистратидов могла нести в себе определенную угрозу для демократии, так как сосредоточение основного военного руководство в руках одного человека могло снова возродить тиранию. Несомненно, что Клисфен и его сторонники понимали это. Поэтому, чтобы создать ощутимый баланс уравнивающий власть полемарха требовалось создать постоянную коллегиальную военную должность на базе уже практиковавшейся в Афинах стратегии, тем самым это ещё более придавало демократический окрас реформам Клисфена. Если смотреть под таким углом зрения на необходимость реформы 501/0 г. до н.э. то становится очевидной её политическая направленность, желание предупредить чрезмерную концентрацию властных полномочий в одних руках. С этим тем более согласуется, то, что предположительно к 508/7 -507/6 гг. до н.э. относится введение Клисфеном остракизма, пускай даже реально не функционирующего до 487 г. до н.э.

Что касается сути реформы 501/0 г. до н.э. то она примерно

сводилась к следующему. Аристотель наш авторитетный источник пишет об этом: ἔπειτα τοὺς στρατηγοὺς ἤρουντο κατὰ φυλάς, ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἓνα, τῆς δὲ ἀπάσης στρατιᾶς ἡγεμῶν ἦν ὁ πολέμαρχος «Затем избирали стратегов по филам, из каждой филы одного, предводителем же всей армии был полемарх» [10. с. 66]. Итак, каждая из десяти фил выбирала самого талантливого из кандидатов, однако финальное слово оставалось за экклесией, которая в полном составе утверждала состав стратегов. Как справедливо замечает Дж. Торли экклесия постоянно принимала предложенные филами кандидатуры [7. с. 39]. Одним из условий для занятия должности стратега был возрастной ценз – не менее 30 лет, что же касается имущественного ценза, то историки расходятся во мнениях, был ли он применим здесь. Так В. Азулай отрицает имущественный ценз как предпосылку для занятия поста стратега, подкрепляя это тем, что в надежных источниках не упоминается об этом. Ж. Жуанна предполагает, что ценз всё же был, основываясь на том, что Софокл родившийся в семье ремесленника происходил из класса, который позволил ему получить стратегию [11. с. 29]. Последнее утверждение некритически согласуется с поздней «Биографией Софокла» [11. с. 231]. В законодательстве Драконта упоминается, что для занятия должности стратега был определенный имущественный ценз [10 с. 20], однако это явно не соответствующий действительности анахронизм. Отсутствие имущественного ценза для занятия должности стратега делало реформу 501/500 гг. до н.э. еще более демократичной. Однако, здесь можно усомниться в одинаковых возможностях для полноправных афинян занять возжеленную должность, ведь чем более зажиточней и знатней был гражданин, тем более шансов у него было получить стратегию, как кажется, это правило в значительной мере относится к первой половине V в. до н.э.

В военном плане Афины также выигрывали от реформы 501/0 г. до н.э., ведь она позволяла постоянно держать на службе опытных стратегов [1. с. 333]. Военная реформа была непосредственно связана с административной. Так, на каждую из десяти новообразованных фил выпадало по одной городской тритии. Это позволяло аристократам, проживающим в Афинах избираться от каждой филы на пост стратега, и «быть представленными в каждой притании Совета пятисот». Эта и другие реформы Клисфена позволили аристократам играть важнейшую роль в политической

жизни Афин [12. с. 30]. Касательно способа назначения стратегов для выполнения какого-либо военного задания, мы здесь кратко ограничимся лишь тем, что оно могло проводиться путем жеребьевки, либо специального назначения демосом. То, что в Марафонской кампании принимали участие все 10 стратегов, объясняется тем, что там сражалось всё ополчение Афин. Равность стратегов между собой в рассматриваемое время могла вызвать противоречия между ними, как это было опять же перед битвой при Марафоне. В дальнейшем ряд политических лидеров (как например в 480 г. до н.э. Фемистокл), занимая пост стратега, пользуясь своим влиянием в Афинах, имели значительно больший авторитет по сравнению со своими коллегами по должности.

Неизбежным было то, что стратеги обладали определённой степенью автономности, когда они исполняли поручения за пределами Афин, и в то же время они оставались подконтрольными экклесии [7. с. 39]. Что же касается подконтрольности стратегов полемарху, то источники не сохранили ни одного случая, когда полемарх выносил какие-то постановления стратегам. Д. Хамель замечает, что баланс власти стратегов и полемархов наверняка был плохо определен. Возможно, что в теории их взаимоотношения были чётко определены, однако на практике они не соприкасались до 490 г. до н.э., поэтому военачальники афинян не знали точных границ своих полномочий [3. стр. 82-83]. Ниже мы попробуем начертить основные контуры полномочий стратегов и полемарха.

Важным отличием стратегии от должности полемарха была возможность переизбираться на эту должность неограниченное количество раз. В этом плане стратегия, несомненно, выигрывала перед полемархией, и должна была привлекать к себе внимание честолюбивых аристократов, представляя гораздо более широкое поле деятельности, чем полемархия, чтобы постоянно оставаться на слуху у афинян и способствовать продвижению по политической лестнице Афин. Интересно, что в источниках не говорится (начиная с VI в. до н.э.), о том, чтобы полемарх когда-либо действовал за пределами Аттики, вместо него значатся стратеги. Если данные источников правдивы, то полемарх фактически начал постепенно устраниваться от военного командования начиная с VI в. до н.э. Об одной из возможных причин этого процесса Н. Хаммонд делает резонное замечание:

«становится очевидным, что когда полемарх стал вовлеченным в гражданские обязанности как магистрат растущего города, он более не был способен исполнять единоличное командование афинскими силами, особенно в заморских экспедициях» [5. с. 114]. Согласно тексту Аристотеля стратеги находились под руководством полемарха. В каком-то смысле Аристотель прав, ведь полемарх обладал всей полнотой власти, в не зависимости от того сколь она была обширна, в то время как полномочия должности стратега распределялись между десятью людьми [3. с. 82]. Но могло ли удовлетворять стратегов такое положение, когда их набирающая всё большее влияние коллегия, должна была подчиняться отходившему на второй план полемарху? В связи с этим показательна ситуация при Марафоне, (ведь за 501/0-487 гг. до н.э. это был единственный раз, насколько это известно из источников, когда стратеги и полемарх действовали сообща) где конкретное командование было сосредоточено в руках стратегов, впрочем есть и иная точка зрения придающая решающее значение полемарху в это время. В частности П. Бикнелл предполагает, что роль стратегов в 490-гг. до н.э. сводилась к положению таксiarхов, которое те занимали во время первенства стратегии. Стратеги, возможно, принимали участие в обсуждении боевых действий под председательством полемарха. А тогдашнее положение стратегов и дебаты перед Марафонской битвой, являются во многом пропагандистским искажением фактов, чтобы возвысить роль Мильтиада. В то же время Бикнелл не отрицает, что Мильтиад мог выдвинуться, на фоне своих коллег стратегов благодаря своему опыту и знатности [4. стр. 430-431]. Этому мнению мы постараемся противопоставить наше заключение, вытекающие из наблюдений над Марафонской кампанией и освещающее взаимоотношения между полемархом и стратегом в 501/0-487 гг. до н.э. Итак, полемарх в рассматриваемое время, скорее всего, имел сакральное значение, давал обеты богам, занимал почетное правое крыло войска, мог выступать с энкомиями в честь павших на войне афинян [5 с. 118]. Полемарх напоминал архонта-басилевса ведавшего культовыми вопросами Афин, только его сфера деятельности предположительно распространялась на исполнение культовых обязанностей царя на войне. П. Бикнелл приводит этот сакральный аспект деятельности полемарха Каллимаха, для укрепления его статуса над стратегами

перед Марафонской битвой. Однако это едва ли свидетельствуют о том, что Каллимах обладал существенной властью по сравнению с другими стратегами [4. с. 430–431]. Его действия накануне Марафонской битвы в существенных чертах носили сакральный характер, что подтверждает наше предположение: согласно противоречивой античной традиции Каллимах дал перед битвой обет Артемиде, занял правое крыло войска, кроме того, от его имени сохранилось несколько посмертных посвящений богам [4. с. 430]. Объяснение присутствия Каллимаха при войске на Марафоне, контроль над которым осуществляли стратеги, обуславливался важностью предстоящего сражения, и тем, что оно должно было произойти в Аттике. Н. Хаммонд делает интересное предположение, что в связи с реформой 501/0 г. до н.э. полемарх имел право решающего голоса в коллегии стратегов (члены которой обладали равными полномочиями), когда там мнения расходились поровну, как это было на Марафоне [5. с. 123]. Отталкиваясь от этого, можно констатировать, что роль полемарха Каллимаха к 490 г. до н.э. сводилась преимущественно к церемониальным обязанностям царя, трудно решить, относилась ли к ним ответственность за организацию защиты Аттики, ведь подобная функция должна была скорее принадлежать стратегам, в чьих руках находилось исполнительное военное командование.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. На волне преобразований начатых Клисфеном, в государственной жизни Афин была проведена военная реформа в 501/0 г. до н.э., что в последующем сыграло роль решающего фактора дальнейшей демократизации афинского общества. Реформа 501/0 г. до н.э. официально закрепила порядок избрания и численности стратегов. Вероятно, она назрела ввиду необходимости привлечь большее количество квалифицированных кадров для управления военными делами Афин. Равность полномочий между членами коллегии стратегов должна была уравнивать их положение, препятствуя сосредоточению военной власти в одних руках, что грозило государственным переворотом. В отличие от полемарха, стратеги могли неограниченное количество раз переизбираться на посту. Из сказанного выше можно заключить, что за время, последовавшее с 501/0 г. до н.э. до 487 г. до н.э. эта возможность переизбрания

окончательно сломила силу полемарха-архонта. Фактически это было признано афинянами при реформе 487 г. до н.э., согласно, которой архонты стали избираться по жребию, а полемарх утрачивал военное значение [1. с. 331]. Однако в реформе 501/0 г. не уточнялось, где заканчивались полномочия полемарха и где начинались полномочия стратегов. Для решения подобной проблемы необходимо рассмотреть военные компании, которые вели афиняне в VI в. до н.э., и особенно дебаты, предшествовавшие Марафонской битве. На основании этого можно сделать вывод, что на протяжении VI в. до н.э. должность полемарха постепенно утрачивала значение исполнительного военного командования, сам полемарх становился всё более и более гражданским чиновником, в обязанности которого входило принесение жертвоприношений, произнесение энкомиев, почётное нахождение на правом крыле войска. Именно таким полемархом предстал Каллимах на Марафоне. Стратеги же наоборот, начав как непостоянные вспомогательные военачальники приблизительно на грани VII-VI вв. до н.э., постепенно взяли на себя инициативу военного командования. Именно они значатся в источниках VI в. как военачальники в походах афинян. По-видимому, обязанности полемарха ограничивались лишь пределами Аттики, так как в источниках нет ни одного надежного свидетельства того, что они отправлялись в какие-то другие регионы Греции. Таким образом, реформа 501/0 гг. закрепила сложившееся к этому времени положение, передав полное военное командование стратегам, с признанием формального основанного на сакральных обязанностях верховенства полемарха.

Литература

1. The Cambridge ancient history. Volume IV.: Persia, Greece and the Western Mediterranean. Edited by John Boardman. Sec. ed. Cambridge University Press, 2008. - 946 p.
2. Fornara Ch. W., Samons L. Athens from Cleisthenes to Pericles. Berkeley, 1991. – 200 p.
3. Hamel D. Athenian Generals: Military Authority in the Classical Period. Leiden, 1998. - 250 p.
4. Bicknell Peter J. The Command Structure and Generals of the Marathon Campaign. // L'antiquité classique, Tome 39, fasc. 2, 1970. pp.

427-442.

5. Hammond N. G. L. Strategia and Hegemonia in Fifth-Century Athens. The Classical Quarterly (New Series) / Volume 19 / Issue 01 / May 1969, pp. 111-144.

6. Ste. Croix G. E. M. de. Athenian Democratic Origins: and other essays. Ed. D. Harvey, R. Parker. Oxford University Press; New edition, 2005. - 475 p.

7. Thorley J. Athenian Democracy. Second edition. Routledge. L. and NY., 2004. - 112 p.

8. Van Effenterre Henri. Clisthène et les mesures de mobilisation. In: Revue des Études Grecques, tome 89, fascicule 424-425, Janvier-juin 1976. pp. 1-17.

9. Develin R. Athenian Officials 684-321 BC. - Cambridge University Press, 1989. – 556 p.

10. Aristotle: Athenian Constitution. Eudemian Ethics. Virtues and Vices. (Loeb Classical Library No. 285), 1935. - 512 p.

11. Azoulay V. Pericles of Athens. Transl. by Janet Lloyd. Foreword by Paul Cartledge. Princeton University Press, 2014. -320 p.

12. Карпюк С. Г. Клизфеновские реформы и их роль в социально-политической борьбе в позднеархаических Афинах // ВДИ. 1986. № 1. С. 17- 35.

10. Karpuyuk S. G. Klisfenovskie reformy i ikh rol' v sotsial'no-politicheskoy bor'be v pozdnearkhaicheskikh Afinakh // VDI. 1986. № 1. S. 17- 35.

***Рецензент:** Попков В.В. д.філософ.н., професор Одеський національний університет ім.. І.І.Мечнікова*

8.05.2015

УДК 130

Попков Василий

**ДУХОВНАЯ КУЛЬТУРА КАК ОСЕВОЙ ФАКТОР
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА**

Статья посвящена раскрытию роли духовной культуры как центра гармонизации социальных процессов, который обеспечивает стабильность и поступательность в развитии общества. Еще античные

философы и драматурги с тревогой указывали на опасность человеческого своеволия, разрыва связи человека с вселенским логосом, на опасность противопоставления полиса этосу, противопоставления частных интересов всеобщим нравственным и вселенским законам. Колоссальное значение имеет опыт создания ранне-христианских общин, которые превратились в «параллельное общество» по отношению к императорскому Риму. В этом обществе, невзирая на репрессии, обрели полную силу законы любви и помощи ближнему, законы симпатии, открытости и правдивости, законы смирения как блага, открывающего новые психологические ресурсы человека. Уроки ранне-христианской эпохи полезно помнить в наше время, слишком полагающееся на материально-техническое и силовое решение социальных проблем. Современные социальные философы диагностируют опасную нравственную болезнь общества, констатируя, что мы пришли к такому образу жизни, который стал угрозой для самих основ жизни. Жизненной необходимостью в современных технотронных условиях является возвращение к тем принципам, с которых начиналась европейская цивилизация. А именно – к идее всеобщего блага, идее человека как меры всех вещей, к идее приоритетности духовной культуры.

Ключевые слова: духовная культура, стабильность, фактор, полис, этос, логос, университет, технологии.

Попков Василь

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЯК ОСЬОВИЙ ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена розкриттю ролі духовної культури як центру гармонізації соціальних процесів, який забезпечує стабільність і поступальність в розвитку суспільства. Ще античні філософи і драматурги з тривогою указували на небезпеку людського свавілля, розриву зв'язку людини з вселенським логосом, на небезпеку протиставлення поліса етосу, протиставлення приватних інтересів загальним етичним і вселенським законам. Колосальне значення має досвід створення ранньохристиянських громад, які перетворилися на «паралельне суспільство» по відношенню до імператорського Риму. У цьому суспільстві, незважаючи на репресії, знайшли повну силу закони любові і допомоги ближньому, закони симпатії, відвертості і

правдивості, закони упокорювання як блага, що відкриває нові психологічні ресурси людини. Уроки ранньохристиянської епохи корисно пам'ятати у наш час, який дуже покладається на матеріально-технічне і силове вирішення соціальних проблем. Сучасні соціальні філософи діагностують небезпечну етичну хворобу суспільства, констатуючи, що ми прийшли до такого способу життя, який став загрозою для самих основ життя. Життєвою необхідністю в сучасних технотронних умовах є повернення до тих принципів, з яких починалася європейська цивілізація. А саме – до ідеї загального блага, ідеї людини як міри всіх речей, до ідеї пріоритетності духовної культури.

Ключові слова: духовна культура, стабільність, чинник, поліс, етос, логос, університет, технології.

Popkov Vasiliy

SPIRITUAL CULTURE AS AXIAL FACTOR OF STEADY DEVELOPMENT OF SOCIETY

The article is devoted to the opening of role of spiritual culture as a center of harmonization of social processes, which provides stability and forwardness in development of society. The modern policy must be based on the real knowledge of society, in which we live, moral reflections on current events, priority of spiritual culture in relation to other sides of public life. Cultural society is the tilled society. In such society all of spheres of public life are structuring on the basis of common cultural matrix. Yet ancient philosophers and dramatists with an alarm specified on the danger of human self-will, braking the relations with universal logos, on the danger of opposition of “polis” against “ethos”, antagonism of private interests to universal moral laws. A huge value has an experience of creation of early Christian communities which grew into «parallel society» in relation to emperor's Rome. In this society, without regard to repressions, were established laws of love and help to fellow, laws of liking to the openness and veracity, laws of humility as blessing, which are opening the new psychological resources of man. It is useful to remember the lessons of early Christian epoch in our time, which is very depending upon the material, technical and power decision of social problems. Modern social philosophers make diagnose of dangerous moral illness of society, establishing that we came to such way of life, which became a threat for

bases of life. A vital necessity for modern technotronic terms is returning to those principles with which European civilization was begun. Namely – to the idea of the universal blessing, to the idea of man as measure of all of things, to the idea of priority of spiritual culture.

Keywords: spiritual culture, stability, factor, policy, этос, логос, university, technologies.

Постановка проблемы. В условиях острокризисного XXI века одной из центральных проблем человечества является проблема устойчивого развития. Ненадежность, неустойчивость, конфликтность: эти понятия превратились в индикативные определения современной экономики, политики, общественной и личной жизни. Ощущение неустойчивости и ненадежности порождает страх, растерянность, ненависть и агрессивность.

Это в полной мере относится и к обществу, в котором мы живем. Сегодня необходим принципиально иной подход к политике, государственной и общественной деятельности. Он должен основываться на реальном знании общества, в котором мы живем, нравственной рефлексии на происходящее и приоритете духовной культуры по отношению к другим сторонам общественной жизни.

Говоря о приоритетности духовной культуры перед другими социокультурными формами, уточним, прежде всего, этимологию самого термина. Как известно, термин «культура» происходит от латинского слова *cultura*, что означает возделывание, воспитание, образование, развитие, почитание. То есть, культурный человек – это *возделанный* человек. Культурное общество – это *возделанное* общество. Это означает, что все сферы общественной жизни структурируются на основе единой культурной матрицы. Тогда в соответствии друг с другом в обществе раскрываются эстетическая, нравственная, производственная, политико-правовая, бытовая, физическая, экологическая и другие стороны.

Цель исследования заключается в раскрытии значимости духовной культуры как центра гармонизации социальных процессов, который обеспечивает стабильность и поступательность в развитии общества.

Степень разработанности. Разработка этой проблематики начинается еще с античного мира, в котором гармоничное сочетание

всех элементов общественной жизни получило определение *симфонии*, то есть созвучия. Вообще, античный мир заложил такие глобальные культурные архетипы, актуальность и важность которых неоспорима и по сей день, особенно в условиях нарастающей разногласий, то есть *какофонии* XXI века. Древнегреческая картина многослойного мира, состоящего из подчиненных *логосу*: *этоса*, *космоса*, *фюзиса*, *номоса*, *полиса* может стать прекрасным наглядным пособием для современных политиков.

Логос в античном восприятии – первооснова всего. Его творческое саморазвертывание формирует *всю мировую логику*, всю картину взаимоотношений, взаимосвязей, взаимодействий и последовательностей. Из логоса формируется *этос* – *порядок взаимодействия* всего – от космических тел до взаимоотношений между людьми. В соответствии с законами *этоса* выстраивается *космос* – *все мироздание*. В соответствии с условиями и порядком мироздания функционирует *фюзис* – *окружающий нас мир* физических явлений. Далее, исходя из логоса и *этоса* в окружающем нас физическом мире, реализует себя *номос* – *нравственные законы* взаимоотношений между людьми. И, наконец, на основе *номоса*, то есть фундаментальных нравственных законов, строится *полис* – *система государственной власти*, юридическая система, вся текущая социально-политическая жизнь. Следовательно, нет ничего оторванного и автономного. Все в мире взаимосвязано, все пронизано единым силовым полем логоса и *этоса*.

Именно вселенский логос раскрывается в человеческом сознании как Бог. Вспомним Евангелие от Иоанна: «*В начале было Слово, и Слово было у Бога, и Слово было Бог*». [См.: 1].

Изложение. Античные философы и драматурги с тревогой указывали на опасность человеческого своеволия, разрыва связи человека с вселенским логосом, на опасность противопоставления *полиса* *этосу*, противопоставления частных политических интересов всеобщим нравственным законам мироздания. Именно из этого противопоставления и рождаются личные и социальные катастрофы. Герои трагедий Софокла вознесшиеся в своем горделивом произволе падают под ударами Судьбы. Своенравный блудный сын из евангельской притчи, познав всю горечь поражения, смиренно и покаянно возвращается к своему Отцу.

То же можно сказать и о целых цивилизациях. Арнольд Тойнби, описывая судьбу античной греко-римской цивилизации, указывает на главную причину ее упадка и гибели – эрозию духовно-нравственной основы [См.: 8].

На этот же недуг указывал и Освальд Шпенглер в своей книге «Закат Европы», говоря о проблемах XX века. [См.: 11.]. Когда дух покидает тело цивилизации, она еще может, как зомби, как машина, по инерции продолжать свое движение. Будут вращаться шестеренки законов, будут двигаться поршни политических институтов. Однако этот механизм все более и более будет утрачивать смысл и жизненную силу, пока окончательно не распадется.

Эту ситуацию гениально схватил в своих записках очевидец заката Великой Римской империи Гай Саллустий Крисп: «Знатные мало-помалу обратили в произвол высокое свое положение, народ – свою свободу, всяк рвал и тянул в свою сторону. Все раскололось на два стана, и государство, которое прежде было общим достоянием, растерзали на клочья. Преимущество, однако же, было на стороне знати – по причине ее сплоченности, силы же народа, разрозненные, раздробленные меж многими, преимущества этого не имели. Произволом горстки людей вершились мир и война, одни и те же руки держали казначейство, провинции, высшие должности, славу, триумфы, а народ изнемогал под бременем военной службы и нужды. Между тем как командующие со своими приближенными расхищали добычу, солдатских родителей и малых детей сгоняли с насиженного места. Так... явилась алчность, безмерная и ненасытная, она сквернила и крушила все, ни о чем не тревожилась и ничем не дорожила, пока сама не сломала себе шею». [2, 117].

К. Морель в своих «Записках об античности» так описывал жизнь римской элиты: «Такого рода пиры, на которых не принято говорить на умные темы, поражали безвкусицей, полнейшей бездуховностью участников, парадом жен богачей, которые демонстрировали на себе немислимые туалеты и драгоценности. Главные забавы – выступления комедиантов, шутов, певичек, танцовщиц, фокусников, обнаженных девиц и т. д. При этом свидетелями непристойных сцен, нередко бывали дети... Женщины состязались с мужчинами в пьянстве. Дети это наблюдали, видя, как рабы уносят мертвецки пьяными их родителей». [См.:4, 479].

То есть старая римская языческая коммуникативная система, основанная на принципах насилия, господства, власти, тщеславия, материального успеха, изжила себя. В конце концов, она рухнула в результате внешних ударов и внутреннего разложения. От окончательного погружения в дикость и варварство античный мир могла спасти только новая коммуникативная система, которая зародилась в этом мире, одновременно являясь его отрицанием. Этой новой коммуникативной системой стало христианство. Вспомним восклицание Христа: «Царство мое не от мира сего». Потому что мир сей в глазах современников лишился всякого оправдания, утратил человеческую и социальную перспективу.

Новая мировая перспектива могла раскрыться на иных началах, которые никак не зависели от власти, богатства и нравов этого мира. Из исторических источников известно, насколько императоров позднеримской эпохи обескураживало, пугало и озлобляло поведение непонятных людей, которых называли христианами. Они были равнодушны к тем соблазнам и угрозам, на которых строилось могущество Римской империи. Их не привлекало богатство. Они не стремились к власти. Они не боялись репрессий, и с радостными песнями шли на мученическую смерть. Римские императоры с тревогой отмечали, что в их империи разрастается непонятное «параллельное общество», живущее по собственным внутренним законам, на фоне которых суровые законы государства выглядели абсурдными и бессмысленными. В «параллельном обществе» царили законы любви и помощи ближнему, законы симпатии, открытости и правдивости, законы смирения как блага, благодаря чему в человеческой душе воцарялся такой глубокий внутренний мир, что никакие внешние невзгоды были не в силах его разрушить.

Уроки ранне-христианской эпохи полезно помнить и в наше время, слишком полагающееся на материально-техническое и силовое решение социальных проблем. Современные социальные философы с нарастающей тревогой говорят о дефиците духовного фактора в нашей жизни.

Так Питер Рассел в книге «Революция сознания», отмечает: «Наша деловая этика, наша политика, и даже наш индивидуальный стиль жизни – все это лишь симптомы более глубокой проблемы. Вся

наша цивилизация нежизнеспособна, и причина этого в нежизнеспособности нашей ценностной системы, самого нашего сознания, которое определяет наше отношение к миру [3, 20].

Эту тему развивает психоаналитик Станислав Гроф: «Долгое время мы находились в плену иллюзии и ложной надежды на то, что рост материальной обеспеченности сам по себе способен основополагающим образом изменить качество жизни, принося нам благополучие, удовлетворение и счастье...» Однако погоня за этими призраками приводит к тому, что «налицо рост числа эмоциональных расстройств, злоупотребление наркотиками и алкоголем, преступность, терроризм и насилие в семье. Наблюдается повсеместная утрата смысла, ценностей и перспективы, отчуждение от природы и общая саморазрушительная тенденция».

Пытаясь заглянуть в будущее известный американский футуролог Френсис Фукуяма высказывает тревогу по поводу нашей уверенности в том, что технологический прогресс сам по себе решит все человеческие проблемы. Он пишет: «Многие считают, что постчеловеческий мир будет выглядеть совсем как наш — свободный, равный, процветающий, заботливый, сочувственный, — но только с лучшим здравоохранением, большей продолжительностью жизни и, быть может, более высоким уровнем интеллекта.

Однако постчеловеческий мир может оказаться куда более иерархичным и конкурентным, чем наш сегодняшний, а потому полным социальных конфликтов. Это может быть мир, где утрачено будет любое понятие «общечеловеческого», потому что мы перемешаем гены человека с генами стольких видов, что уже не будем ясно понимать, что же такое человек. Это может оказаться мир, где средний человек будет заживаться далеко за вторую сотню лет, сидя в коляске в доме престарелых и призывая никак не идущую смерть. А может быть, это окажется мягкая тирания вроде описанной в «Дивном новом мире», где все здоровы и счастливы, но забыли смысл слов «надежда», «страх» или «борьба» [10, 308].

Еще более категоричен автор книги «Мировая война XXI века» Константин Ранкс. Он отмечает, что в мире разрушаются традиционные культы, нормы и правила. С одной стороны дело идет к полной и тотальной свободе, с другой — к самым дремучим формам рабства и закабаления. Презрение к любой идеологии у одних

открывает путь к феодальной идеологии у других. Но общим остается одно – желание жить сытно, легко и красиво. Надежды на то, что человечество проникнется экологическими и высокими социальными идеями продвинутых интеллектуалов европейской цивилизации практически нет. Лозунг «после нас хоть потоп!» по-прежнему актуален... [6, 252].

Говоря о сползании мира к небывалому типу военных конфликтов, Ранкс подчеркивает: «Очередная мировая война возможна. Но это не будет уже копией того, что было в XX веке. И самое ужасное, что она не может управляться Генеральными штабами воюющих сил. Это будет война всех против всех без четких временных рамок, организованная, в том числе, через Интернет по принципу «флэш-моба». Точнее – мы входим в эпоху новых Средних веков, но уже на новом витке спирали» [6, 255].

При рассмотрении всех этих оценок и высказываний невольно всплывает аналогия с тем далеким переживанием катастрофы древнеримской цивилизации, наблюдая которую Августин Блаженный изрек: «Мы слишком любили себя до забвения Бога, теперь будем принуждены любить Бога до забвения себя».

Вот это то «принуждение к Богу» и становится лейтмотивом эпохи, которая приходит на смену постмодерну. Способность жить по совести, восстановление высоких духовных архетипов, заложенных в основание цивилизации, внутренняя цельность, творческая работа духа вновь становятся востребованными, в мире, потерявшем политические и нравственные ориентиры. *Мировая какофония* не может продолжаться вечно, рано или поздно найдутся силы, устремленные к *мировой симфонии*.

В свое время известный психоаналитик и социальный философ Эрих Фромм увидел в человеческом мире непримиримую борьбу двух начал – некрофилии (любви ко всему омертвевшему) и биофилии (любви к жизни, ко всему живому) [См.: 9].

Некрофилы стремятся к обладанию омертвевшими формами социального бытия – к деньгам, символам власти, могущества. Их цель – господство, подавление. Их стиль как считает немецкий философ – “злобная агрессия”, ненасытная жадность и стяжательство, постоянное желание иметь все больше и больше.

Предельным выражением некрофилии был гитлеровский

нацизм, доведший идею господства и подавления до чудовищных размеров. Те же, кто свылся с некрофильскими порядками, по мнению Фромма, - ни живые, ни мертвые. Жизнь для них оказывается бременем, бесцельным занятием, а дела – лишь средством, как он пишет, «защиты от мучений бытия в царстве теней».

В противоположность им биофилы стремятся к живому общению. Их стиль – открытость, сотворчество, симпатия, синергия. Они нацелены не столько на приспособление к существующим, как говорил классик «свинцовым мерзостям жизни», сколько на оптимальное развитие своих способностей и задатков, реализацию своей индивидуальности. И если некрофилы стремятся *владеть и обладать*, то биофилы стремятся *быть и создавать*. Они стремятся к тому свету, который «и во тьме светит и тьма не объяла его».

И от того какая из противоборствующих сил победит, зависит будущее мировой цивилизации. Поэтому духовная культура, воспитание культуры духа, формирование экологии духа должна рассматриваться сегодня как приоритетная воспитательная и образовательная задача. По-прежнему актуально и живо звучит классическая фраза: «Один лишь Дух, коснувшись глины, творит из нее Человека».

Ведущая роль в этом плане принадлежит высшему образованию, университетам. Как отмечал выдающийся немецкий философ-демократ Карл Ясперс HUMANITAS – относится к сущности университета [См.: 12]. И в этом смысле он интернационален. Университет физически принадлежит конкретному народу, конкретной нации, но при этом духовно стремится к общечеловеческим ценностям. Истинный университет, – считает Ясперс – служит человечеству в целом, репрезентирует общечеловеческий духовный потенциал. И в этом он близок к идее церкви.

Заметим, что не какая-либо из ныне существующих политических систем или идеологий стала сегодня всемирной. Всемирным явлением стали университеты. Именно они сегодня покрыли собой все континенты. Они превратились в глобальное интеллектуальное и духовное сообщество независимо от политического строя государств, в которых они расположены. Именно от глобального университетского сообщества во многом зависит

будущее мирового политического процесса и общемировой политической культуры.

Выводы. В XXI веке, измученном кризисами, революциями и войнами, давно назрела и перезрела необходимость отказа от макиавеллизма, от циничной установки на то, что «цель оправдывает средства» делая ставку на бесчеловечность. Жизненной необходимостью в современных технотронных условиях является возвращение к тем принципам, с которых, собственно, и начиналась европейская цивилизация, а именно – к идее всеобщего блага, идее человека как меры всех вещей, к идее приоритетности духовной культуры. Все это начиналось еще с Академии Платона и Ликейя Аристотеля.

С этого реверсивного шага, инициаторами которого могут стать университеты, быть может, и начнется постепенное выздоровление человечества. Как писал в свое время Антуан де Сент-Экзюпери [См.: 7]: «Спасенье в том, чтобы сделать первый шаг. Еще один шаг. С него-то все и начинается заново».

Литература

1. Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового Завета / - М.: «Известия», «Протестант», 1991. – 1224 с.
2. Гай Саллюстий Крисп. Сочинения / Гай Саллюстий Крисп. - М.: «Наука», 1981, - 222 с
3. Гроф С., Ласло Э, Рассел П. Революция сознания. Трансатлантический диалог / С. Гроф, Э. Ласло, П. Рассел; [пер с англ.]. – М.: АСТ, 2004. – 248 с., С. 20
4. Миронов В. Древний Рим / В. Миронов. - М.: Вече, 2007. - 752 с.
5. Попков В.В. Раскрепощение духа. Феномен революции в социальной философии Н. Бердяева / В.В. Попков. – Одесса.: Астропринт, 2007. – 306 с.
6. Ранкс К. Мировая война XXI века / Константин Ранкс. – М. ЭКСМО, 2011. – 256 с,
7. Сент-Экзюпери. Планета людей / А. де Сент-Экзюпери; [пер с фр.]. – М.: ЭКСМО, 2010 – 192
8. Тойнби А. Дж. Постижение истории. Сборник. / А Дж. Тойнби; [пер с англ.].– М.: Айрис – пресс; 2004. – 640 с.

9. Фромм Э. Революция надежды / Эрих Фромм; [пер с англ.]. – М.: АСТ, 2006. – 283 с

10. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции. / Ф. Фукуяма; [пер. с англ.] – М.: АСТ, 2004 – 396 с.,

11. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. / О. Шпенглер – Мн.: ООО «Поппури», 1999. – 720 с.

12. Ясперс К. Идея университета / Карл Ясперс; [пер. с нем.]. – Минск: БГУ, 2006 – 159 с.

1. By`bly`ya. Kny`gy` svyashhennogo py`sany`ya Vetxogo y` Novogo Zaveta / - M.: «Y`zvesty`ya», «Protestant», 1991. – 1224 s.

2. Gaj Sallyusty`j Kry`sp. Sochy`neny`ya / Gaj Sallyusty`j Kry`sp. - M.: «Nauka», 1981, - 222 s

3. Grof S., Laslo Э, Rassel P. Revolyucy`ya soznany`ya. Transatlanty`chesky`j dy`alog / S. Grof, Э. Laslo, P. Rassel; [per s angl.]. – М.: АСТ, 2004. – 248 s., S. 20

4. My`ronov V. Drevny`j Ry`m / V. My`ronov. - M.: Veche, 2007. - 752 s.

5. Popkov V.V. Raskreposhheny`e duxa. Fenomen revolyucy`y` v socy`al`noj fy`losofy`y` N. Berdyaeva / V.V. Popkov. – Odessa.: Astropry`nt, 2007. – 306 s.

6. Ranks K. My`rovaya vojna XX1 veka / Konstanty`n Ranks. – М. ЭКСМО, 2011. – 256 s,

7. Sent-Экзюпери`. Planeta lyudej / A. de Sent-Экзюпери`; [per s fr.]. – М.: ЭКСМО, 2010 – 192

8. Tojnby` A. Dzh. Posty`zheny`e y`story`y`. Sborny`k. / A Dzh. Tojnby`; [per s angl.]. – М.: Ajrys – press; 2004. – 640 s.

9. Fromm Э. Revolyucy`ya nadezhdy / Эры`х Fromm; [per s angl.]. – М.: АСТ, 2006. – 283 с

10. Fukuyama F. Nashe postchelovechesкое budushhee. Posledstvy`ya by`otexnologiy`cheskoj revolyucy`y`./ F. Fukuyama; [per. s angl.] – М.: АСТ, 2004 – 396 с.,

11. Shpengler O. Zakat Evropy: Ocherky` morfology`y` my`rovoj y`story`y`. / O. Shpengler – Мн.: ООО «Poppury`», 1999. – 720 с.

12. Yaspers K. Y`deya uny`versy`teta / Karl Yaspers; [per. s nem.]. – My`nsk: BГУ, 2006 – 159 с.

Рецензент: Мілова М.І. д.політ.н., професор, Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова

1.06.2015

НАШІ АВТОРИ

Акіменко Наталія Олексіївна – к.е.н., доцент Одеського національного політехнічного університету

Ананьєва Марія Іванівна – магістр Одеського національного економічного університету

Бантовська Олександра Сергіївна – магістр кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій

Басюркіна Наталія Йосипівна – к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій

Білоусов Олександр Сергійович – к.політ.н., доцент кафедри правознавства Одеського національного політехнічного університету, здобувач кафедри політичних наук і права ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського.

Боєру Микола Сергійович – Одеський національний політехнічний університет

Вішка Ірина Сергіївна – аспірантка кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

Власенко Марина Валеріївна – Одеський національний політехнічний університет

Волканов Сергій Іванович – аспірант, історичний факультет Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова

Гринчук Тетяна Петрівна – викладач Вінницького

кооперативного інституту, аспірант Вінницького національного аграрного університету

Гургула Тетяна Володимирівна – д.е.н., професор кафедри кадрової політики та державної служби Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Дашевська Ольга Володимирівна – к.е.н., доцент, начальник економічного відділу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Квач Ярослав Петрович – д.е.н., професор кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту, директор Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Кравцов Максим Олександрович – магістр Одеського національного політехнічного університету

Кравченко Оксана Михайлівна – аспірантка кафедри менеджменту, Одеський національний політехнічний університет

Орлик Оксана Володимирівна – к.е.н., доцент кафедри інформаційних систем в економіці Одеського національного економічного університету

Палазова Тетяна Михайлівна – к.політ.н., викладач, Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Подольчак Назар Юрійович – д.е.н., професор, завідувач кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

Попков Василь Васильович – д. філос.н., професор, завідувач кафедри політології Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова

Продіус Оксана Івановна – к.е.н., доцент, Одеський національний політехнічний університет

Рябова Катерина Ігорівна – магістр Одеського національного політехнічного університету

Скрипник Наталія Анатоліївна – Одеський національний політехнічний університет

Сментина Наталія Валентинівна – к.е.н., доцент, докторант кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Харічков Сергій Костінтинович – д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Одеського національного політехнічного університету

Шевченко Світлана Альбертівна – аспірантка кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Янкова Олена Олександрівна – магістр Одеського національного економічного університету

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Збірник наукових праць

Наукове видання

Видання збірника здійснено за рахунок авторів

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей
відповідає автор

Підписано до друку за рекомендацією
Вченої ради Одеського національного економічного
університету

30 серпня 2013 р. Протокол № 1

Замовлення № _____

Підписано до друку _____

Формат 60 x 84 1/16

Тираж 100 прим.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк.